UHİVE

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl: 2014
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014

UHİVE

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014

UHİVE
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl: 2014
ISSN Print: 2148-3930 / Online: 2148-3965

1.UHİVE "Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi" 4 ayda bir yayınlanan akademik ve bilimsel nitelikli uluslararası hakemli bir dergidir.
2.Dergi Mart, Haziran, Eylül, Aralık aylarının son haftasında yayınlanmaktadır.
3.Dergide **"İLETİŞİM"** ve **"EDEBİYAT"** ile ilgili konuları ya da sorunları ele alıp inceleyen, bilimsel ve özgün nitelikli çalışmalar yer almaktadır.
4.Derginin yazım kurallarına uymayan, kaynakçasız, önsözsüz ya da özetsiz yazılar için hakem süreci başlatılmaz. Yazarlara da hakemlere de isim bilgisi verilemez.
5.Birden fazla yazarın bulunduğu çalışmalarda ilk sırada yer alan 1. yazar muhatap kabul edilir.

İMTİYAZ SAHİBİ

Murat KORKMAZ

BAŞ EDİTÖR

Ali Murat KIRIK

BAŞ EDİTÖR YARDIMCILARI

Gökşen ARAS

Fatih ÇATIKKAŞ

Ali Serdar YÜCEL

Murat KORKMAZ

Mihalis KUYUCU

EDİTÖRLER

Volkan ERDEMİR

Kasım AYDEMİR

Feryal ÇUBUKÇU

Kerime ÜSTÜNOVA

İbrahim YILMAZ

Gülrû BAYRAKTAR

YAYIN KURULU

Murat KORKMAZ

Ali Murat KIRIK

Gökşen ARAS

Gülten HERGÜNER

Hülya Gülay OGELMAN

Emre YANIKKEREM

Ali Serdar YÜCEL

Çetin YAMAN

Fatih ÇATIKKAŞ

Neylan ZİYALAR

Eva ŞARLAK

Mihalis KUYUCU

HAKEM KURULU

DR.	Acar SEVİM	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ŞAHİNKAYA	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali BÜYÜKASLAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Murat KIRIK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ARSLAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali YAKICI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alpaslan OKUR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı YAPAR GÖNENÇ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aybike S.ERTİKE	İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayda U. SOYDAŞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayla TOPUZ SAVAŞ	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe Gül SONCU	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Baki ASİLTÜRK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belkıs U.NALCIOĞLU	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Berrin KALSIN	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çağrı EROĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cem S. SÜTCÜ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ceyhan KANDEMİR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Dursun ZENGİN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Duru GÜNGÖR	FANSHAWE COLLEGE
DR.	Ebru BALAMİR	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mihalis KUYUCU	İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mutlu ER	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Müge DEMİR	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mümtaz SARIÇİÇEK	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuran AKŞİT AŞIK	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nihat ÖZTOPRAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilay ULUSOY	BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün AÇIK ÖNKAŞ	MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nursel UYANIKER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurullah ÇETİN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Seçil ÖZAY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sebahat DENİZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar UĞURLU	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Suat GEZGİN	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Suat SUNGUR	İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emine K. SAYILGAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Enderhan KARAKOÇ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Enver TÖRE	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erol EROĞLU	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	F. Neşe KAPLAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Feryal ÇUBUKÇU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülsemin HAZER	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülsüm ÇALIŞIR	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gökşen ARAS	ATILIM ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan GÜLLÜPUNAR	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Havva YAMAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	John VANDERHEIDE	HURON UNIVERSITY COLLEGE
DR.	Kamil AYDIN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kuğu TEKİN	ATILIM ÜNİVERSİTESİ
DR.	K. Nazlım T. URALTAŞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÇERİBAŞ	NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet GÜNEŞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet M. BANKIR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÖZÇAĞLAYAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÖZDEMİR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meryem AYAN	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Onur BEKİROĞLU	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Uğur GÜNDÜZ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vedat DEMİR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yakup ÇELİK	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasemin ALTAYLI	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yavuz KÖKTAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim TORUK	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ünal KAYA	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Üzeyir ASLAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zerrin EREN	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeynep Y.KURT	İPEK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özlem ŞAHİN SOY	ATILIM ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şükrü BALCI	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şevki IŞIKLI	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şeyda B.BOZKUŞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER

Kapak Tasarım: Betül KILIÇ TARAN
Yazışma Adresi: Atakent Mahallesi Akasya 1 Evleri C2 / 23 Blok Kat 4 Daire 17 Halkalı / Küçükçekmece-İstanbul
e-posta: info@uhedergisi.com
Web Adresi: www.uhedergisi.com
Telif hakkı Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'ne aittir.
Dergide yayınlanan fikir ve düşüncelerden doğacak her türlü sorumluluk makale yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden
Ali Murat Kırık **7**

Thomas Bernhard'ın "Odun Kesmek" Ve Elias Canetti' Nin "Körleşme" Adlı Eserlerinde Kişi - Uzam İlişkisi
İnci Aras **8**

Engelli Hakları Çerçevesinde Dilde Önce İnsan Yaklaşımı Ve Medya Alanına Uygulanması
Melis Oktuğ Zengin **24**

Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı Bağlamında Manas Destanı
Nursel Uyanıker **44**

Gazali Ve İbn Haldun'da Narsistik Yönelimler
Aytekin Demircioğlu **62**

Walter Lippmann And His Times
Nevin Arvas **77**

Kültürler Arası İletişimde Kent Müzelerinin Rolü: İstanbul Adalar, Bursa Ve Mardin Kent Müzeleri Örnekleri
Şeyda Barlas Bozkuş **84**

Masaldan Beyazperdeye Kahraman Miti: Rambo 3 Filminin Propp'un Biçimbilimi Metoduna Göre Çözümlenmesi
İkbal Bozkurt Avcı **111**

Yeni Medya Ve Değişen Sosyal İlişkiler: Sinematografik Bir Yaklaşım
Neslihan Göker, Göksel Göker **130**

Çevresel Haber Ortamı Olarak Twitter Ve Twitter Gazeteciliği
Mihalis Kuyucu **159**

Türkiye'deki İletişim Fakültelerindeki Radyo Televizyon Ve Sinema Eğitimi Üzerine Bir İnceleme
Enderhan Karakoç, Onur Taydaş **190**

Dil Ve İdeolojinin Söyleme Yansıması: Eleştirel Bir Söylem Çözümlemesi
Ozan Otan **211**

Sosyal Ağ Sitelerinin Kişilerarası İletişime Etkileri
Ayşen Temel Eğinli **229**

Cyber Bullying: Taboos And Cultural Attitudes
Ahmet Çetinkaya, Özgür Erkut Şahin, Seda Gökçe Turan **252**

Tolstoy'un İvan İlyiç'in Ölümü Ve Murdoch'ın Rüya Sakinleri Eserlerinin Karşılaştırmalı Bir Okuması
Harika Başpınar **260**

Klasik Türk Musikisinde Itrî'nin Yeri Ve Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri Üzerindeki Bazı Etkileri
Mustafa Güneş **275**

EDİTÖRDEN

Yrd. Doç. Dr. Ali Murat KIRIK

Kıymetli okurlarımız,

Uluslararası Hakemli iletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin 3.sayını sizlerle buluşturmanın haklı gururunu yaşıyoruz. Bu sayımız birbirinden önemli ve özgün 15 farklı çalışmadan oluşmaktadır. Bu arada dergimiz her geçen gün bilim dünyası tarafından kabul görmeye devam ediyor. Son olarak George Town Üniversitesi de dergimizi indekslemeye başlamıştır. Şu an birçok farklı indekse yaptığımız başvurular olumlu sonuç vermekte ve dergimiz hali hazırda izlenmektedir. Bu süreç içerisinde hakemlerimize, yazarlarımıza ve dergimize katkı sağlayan tüm bilim insanlarına teşekkürü bir borç biliyoruz.

Bu sayımızda, İnci Aras, *"Thomas Bernhard'ın "Odun Kesmek" Ve Elias Canetti' Nin "Körleşme" Adlı Eserlerinde Kişi - Uzam İlişkisi"*ni irdeliyor. Melis Oktuğ Zengin, *"Engelli Hakları Çerçevesinde Dilde Önce İnsan Yaklaşımı Ve Medya Alanına Uygulanması"* isimli makalesinde insan ve medya ilişkisine farklı bir perspektiften bakıyor. Nursel Uyanıker*, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı Bağlamında Manas Destanı*"nı detaylı bir biçimde tahlil ediyor. Aytekin Demircioğlu ise "*Gazali Ve İbn Haldun'da Narsistik Yönelimler"* isimli makalesinde Gazali ve İbn Haldun'u mercek altına alıyor. Nevin Arvas, *"Walter Lippmann And His Times"* isimli araştırmasında Lipmann'ın yaşadığı dönemi bizlere aktarıyor. Şeyda Barlas Bozkuş, *"Kültürler Arası İletişimde Kent Müzelerinin Rolü: İstanbul Adalar, Bursa Ve Mardin Kent Müzeleri Örnekleri"* isimli makalesinde müzelerin kültürlerarası iletşimdeki rolünü örnekler üzerinden açıklıyor. İkbal Bozkurt Avcı, *"Masaldan Beyazperdeye Kahraman Miti: Rambo 3 Filminin Propp'un Biçimbilimi Metoduna Göre Çözümlenmesi*'ni gerçekleştiriyor. Neslihan Göker ve Göksel Göker ise *"Yeni Medya Ve Değişen Sosyal İlişkiler: Sinematografik Bir Yaklaşım"* isimli makalesinde sinema ve yeni medya ilişkisini işliyor. Mihalis Kuyucu*, "Çevresel Haber Ortamı Olarak Twitter Ve Twitter Gazeteciliği"* isimli çalışmasında Twitter'ın habercilikteki rolüne değiniyor. Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş "*Türkiye'deki İletişim Fakültelerindeki Radyo Televizyon Ve Sinema Eğitimi Üzerine Bir İnceleme" yapıyor.* Ozan Otan; "*Dil Ve İdeolojinin Söyleme Yansıması: Eleştirel Bir Söylem Çözümlemesi"* isimli çalışmasında dil ve ideoloji ilişkisini irdeliyor. Ayşen Temel Eğinli; "*Sosyal Ağ Sitelerinin Kişilerarası İletişime Etkileri"ni* mercek altına yatırıyor. Ahmet Çetinkaya, Özgür Erkut Şahin, Seda Gökçe Turan ise siber zorbalık konusunu "*Cyber Bullying: Taboos And Cultural Attitudes"* isimli çalışmalarında işliyorlar. Harika Başpınar; "*Tolstoy'un İvan İlyiç'in Ölümü Ve Murdoch'ın Rüya Sakinleri Eserlerinin Karşılaştırmalı Bir Okuması"*nı yapıyor. Derginin son makalesinde ise Mustafa Güneş "*Klasik Türk Musikisinde Itrî'nin Yeri Ve Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri Üzerindeki Bazı Etkileri"*ni irdeliyor.

Kıymetli yazar ve hakemlerimize dergimize yaptıkları katkılardan dolayı çok teşekkür eder, Eylül ayında çıkacak yeni sayımıza yönelik çalışmalarını dergimize gönderen tüm akademisyenlere, araştırmacılara en derin saygılarımızı sunarız. 4.sayımızda görüşmek dileğiyle…

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:19 K:46

THOMAS BERNHARD'IN "ODUN KESMEK"[1] VE ELİAS CANETTİ' NİN "KÖRLEŞME"[2] ADLI ESERLERİNDE KİŞİ - UZAM İLİŞKİSİ

SPATIAL RELATIONS AMONG CHARACTERS IN "WOODCUTTERS" BY THOMAS BERNHARD AND IN "AUTO-DA-FE" (THE BLINDING) BY ELIAS CANETTI

Okt. İnci ARAS

Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel Yabancı Diller Bölümü
incikarabacak@anadolu.edu.tr

Özet: Bu çalışmada, Avusturya edebiyatının önemli temsilcileri arasında yer alan Thomas Bernhard`ın "Odun Kesmek" ve Elias Canetti`nin "Körleşme" adlı eserindeki kişi-uzam ilişkisini karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde eklektik bir yöntemle incelemeye çalıştık. Tüm dünyası sahip olduğu 25.000 kitabından ibaret olan ve bu şekilde dış dünyadan kopuk bir yaşam süren bir sinolog olan Kien`in kendine ve topluma yabancılaşmasını yansıtan "Körleşme" ve gittiği bir akşam yemeğinde bir köşedeki koltukta kendini ve toplumun ikiyüzlülüğünü eleştiren ana karakterin iç hesaplaşmasını ele alan bir eser olan "Odun Kesmek", Viyana toplumunun bireyler üzerinde nasıl yıkıcı bir etkiye yol açarak bu bireyleri topluma ve kendilerine yabancılaşmaya sürüklediğini gözler önüne sermektedir. Bu durum her iki eserin de karşılıklı olarak birbirini etkileyen kişi-uzam ilişkisi yönünden incelenmesini mümkün kılmaktadır. Bu çalışmanın sonucunda, bireylerin hak ve görevlerini belirleyen sosyal statünün belirlenmesinde yaşam tarzının ve paranın etkin bir role sahip olduğu Viyana`nın, insani değerleri yutan ve insanları kendine ve topluma yabancılaşmaya sürükleyen bir karadelik olması bakımından esenliksiz bir yer olarak esere yansıdığı sonucuna ulaştık.

Anahtar kelimeler: Yabancılaşma, Uzam, Viyana toplumu, Odun Kesmek, Körleşme

Abstract: In this study, we aimed to reveal spatial relations among characters in "Woodcutters" by Thomas Bernhard an in "Auto-da-Fe" (The Blinding) by Elias Canetti by eclectic method and in terms of the criteria of Comparative Literature. The themes of social and personal alienation of human being in the Viennese society in "Woodcutters" and "Auto-da-Fe" are the focal points in this study. "Auto-da-Fe" reflects social and personal alienation of the protagonist Kien, a sinologist, whose life consists of his 25000 books in his apartment in Vienna, whereas "Woodcutters" relates to the soul searching of an unnamed narrator sitting on a chair during an "artistic dinner" in Vienna and criticizing the two faced society in which he lives. Therefore, we have examined the traces of alienation in both works in the light of space and characters. As a conclusion, we have reached out that "Woodcutters" and "Auto-da-Fe" criticizes the destructive effects of money dominated Viennese society on individuals.

Keywords: Alienation, Space, Viennese Society, Woodcutters, Auto-da-Fe

[1] Bernhard, Thomas (2006): *Odun Kesmek. Bir Öfke* (çev. Sezer Duru) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
[2] Canetti, Elias (2013): *Körleşme* (çev. Ahmet Cemal) İstanbul: Payel Yayınevi.

GİRİŞ

İçinde bulundukları Viyana toplumuna karşı başkaldırarak kendi kabuklarından bir zırh oluştururcasına kendi oluşturdukları düşler evrenine çekilen iki karakteri ele alan "Odun Kesmek" ve "Körleşme", içinde bulunulan Viyana toplumunun bireyi nasıl yok oluşa sürüklediğini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda içinde bulunulan topluma karşı bir başkaldırı niteliğine sahip bu eserlerdeki kişi-uzam ilişkisi, bu iki eserin aynı veya farklı iki veya daha fazla ulusa ait eserin ortak ve benzer yönlerini tespit etmeye yönelen karşılaştırmalı edebiyat (Aytaç, 1997: 15) yöntemiyle incelenmesini mümkün kılmaktadır. İkisi de aynı kültürün ve dilin ürünü olan bu iki eserdeki kişi-uzam ilişkisinde ortak olan nokta ise bireylerin kendilerine ve içinde bulundukları topluma yabancılaşmaları ve bir kaçış olarak gördükleri uzamlara sığınmalarıdır.

1. EDEBİ ESERLERDE UZAMIN İŞLEVİ

Ağaçlarda göremiyorum artık
ağaçları,
Rüzgara yelken açmıyor dalların
yaprakları.
Tad var yemişlerde, ama tükenmiş
sevgiler
Doyurmuyorlar bile.
Ne olacak şimdi? (Bachmann, 2004:
20)

"Belirli bir anda, belli birinin dünyası olmayan dünya yoktur" diyen Blin'in (1950: 17) savından hareketle dünyanın nesnel ve değişmez olmadığı, aksine kişilerin algısına göre şekillendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Dünyanın kişi tarafından algılanışı ise üç ulamın birbiriyle karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşmaktadır. Bu ulamlar, dünyanın kendisi olan uzam, bu dünyayı ele alan özne ve hem uzamın hem de öznenin yer aldığı zamandır. Anlatı evreninin gerçek veya kurmaca olmasından bağımsız olarak bu üç ulamın herhangi birinde görülen değişim, diğer ulamlarda da bir değişime yol açar. Anlatının temel öğelerinden biri olan uzamın bir eserdeki en büyük rolü, belirli bir zaman diliminde bulunan toplumu somut şekilde tüm gerçekliğiyle yansıtmasıdır. Bu nedenle anlatının diğer öğelerinden bağımsız düşünülemeyecek olan uzam, anlatı içinde *açık* ya da *kapalı, kapsayan* ya da *kapsanan, gerçek* ya da *düşsel, esenlikli* ya da *esenliksiz* olmak üzere çeşitli şekilde kendini gösterir. Uzamın insan algısına göre şekillendiği sonucundan hareketle anlatıda yer alan kişiler tarafından uzamın algılanışı farklılık gösterebilir, bir anlatı kişisi için esenlikli ve güvenli olarak görülen bir uzam, bir başka kişi için bir karşıtlık oluşturabilir.

Kişi, uzam ve zaman olarak üçe ayırdığı anlatı yerlemlerini yazınsal bir metnin ayrılmaz bir bütünü olarak betimleyen Tahsin Yücel, birbiriyle ilişkileri sonucu yazınsal bir metne anlam yükleyen bu anlatı yerlemlerinin birinde bir değişim meydana geldiğinde bu durumun diğer anlatı yerlemlerinde de bir değişime yol açacağını vurgulamaktadır (Yücel, 1993: 17).

2. VİYANA UZAMI VE YABANCILAŞMA

Dünya savaşlarının hüküm sürmesi nedeniyle çağın en kötü döneminin yaşandığı 20. yüzyıl, toplumsal gerçeklikle yüzleşmeye gücü olmayan hastalıklı insanların yetişmesine yol açmıştır ve bu durum, insanları ya topluma yabancılaşmaya ya da bir kaçış olarak gördükleri intihara sürüklemiştir (Sarı, 2007: 57).

20. yüzyılın en büyük sorunlarından biri olan ve bireyin içinde bulunduğu toplumdan ve bireylerinden kendini soyutlaması anlamına gelen yabancılaşma kavramının temeli, "her gerçeklik biçiminin özünde ayrılık ve uzlaşma"nın olduğu görüşünden beslenen Hegel`e dayanmaktadır. Yabancılaşmanın somut boyutu ile ilgilenen Marx, yabancılaşmanın sebebini insan gücünü duyulan ihtiyacı ortadan kaldıran ve bu yüzden teknoloji çağındaki insanın işine, kendine ve topluma yabancılaşmasına yol açan sanayileşmeye dayandırmaktadır (Pappenheim, 2002). Buna karşın Weisskopf (1996: 28), yabancılaşmanın sorumlusu olarak insan özelliklerine ve eğilimlerine karşıt olan toplumu görmektedir. Topluma karşı yabancılaşmanın bireyde yol açtığı derin etkiler, yirminci yüzyıl Avusturya edebiyatının bir çok yazarının eserlerine yansımıştır. "Teğmen Gustl", "Profesör Bernhardi" ve "Issız Yol" gibi eserlerinde yaşamın çelişkisini yansıtan Arthur Schnitzler, Viyana toplumunu acımasızca eleştirmekten kaçınmaz. Arthur Schnitzler`in toplumsal eleştirisine Ingeborg Bachmann`ın şiirlerinde ve topluma yabancılaşmış karakterlerin iç dünyalarının ele alındığı "Malina" ve "Otuzuncu Yaş" adlı eserlerinde de rastlanmaktadır.

Yaşam diye ne varsa göç
etmiş şimdi yapı bloklarına,
Sağlıklı yoldan hafifletilmekte
yeni sıkıntılar; çiçek açmakta
Yol kenarındaki kestane
ağaçları, kokmadan ve hava
Tadamaz olmuş artık mum
kokusunu; parktaki trabzanlardan
uçuşan saçlar yalnızlık
kokuyor; toplar çocuk ellerinin
yanından

geçip suyun ta dibine batıyor;
ve ölü gözler, bir kez daha
karşılaşıyor bir zamanlar paylaşılan
maviliklerle (Bachmann, 2004: 66).

Ingeborg Bachmann`ın "Büyük Viyana Peyzajı" adlı bu şiiri, Thomas Bernhard`ın Viyana` sının tablosunu çizer:

Ağaçların arkasında başka bir dünya var,
Yas tadan çimen, siyah bir güneş (Bernhard, 1993: 31).

Gayri meşru olarak dünyaya gelen ve ailesinden göremediği sevgisizlik nedeniyle önce ailesine, sonra ikinci dünya savaşı dönemindeki insanlığın çöküşüne şahit olması nedeniyle topluma ve sonunda kendine yabancılaşan Bernhard (Thomas Bernhard, 07 Aralık 2013), otobiyografik özellikler taşıyan "Odun Kesmek", "Neden" ve "Mahzen" eserlerinde iki yüzlü olarak nitelendirdiği topluma nefret kusar. Yahudi kökenli bir ailenin çocuğu olarak Viyana` da zorlu bir yaşam süren ve savaş döneminde ülkeyi terk etmek zorunda kalan Canetti'nin (Elias Canetti, 07 Aralık 2013) eserleri de toplumsal gerçekliğe yabancılaşmanın izlerini taşır.

2.1. "ODUN KESMEK" ve "KÖRLEŞME" ESERLERİNDE YABANCILAŞMANIN AYNASI VİYANA

Modern Avusturya Edebiyatının önemli eserleri arasında yer alan 1984 yılında yayınlanan Thomas Bernhard'ın "Odun Kesmek" ve Elias Canetti'nin 1935 yılında yayınlanan "Körleşme" eserleri ele aldıkları konular bakımından benzerlik göstermektedir. İkinci Dünya Savaşının zorlu koşulları altında yaşam mücadelesi veren ve insanlığın düştüğü duruma çıplak gözle şahit olan bu iki yazarın eserleri de o dönemin toplumsal gerçekliğinden bağımsız düşünülemez. İki eserde de sorguya çekilen imgesel bir dünya karşımıza çıkar. Bu iki eserin kısa özetlerinin verilmesi incelemenin daha iyi anlaşılabilmesi açısından yararlı olacaktır.

Bernhard'ın "Odun Kesmek" eseri, Londra'dan Viyana' ya dönen, eski dostları Auersberger çifti tarafından evlerindeki *sanatsal akşam yemeği*ne davet edilen ve böyle gösteriş yanlısı bir cemiyet toplantısına katılmayı hiç istememesine rağmen kendini bu davetin salonunda bulan ben anlatıcının iç monolog şeklinde sürdürdüğü düşüncelerinden oluşmaktadır. Kitabın "Bir Öfke" adlı alt başlığından da anlaşılacağı gibi eserde, ben anlatıcının gittiği davette evin karanlık bir köşesindeki kırmızı berjer koltuktan gözlemlediği Viyana sanat çevresinden olan kişilere karşı duyduğu derin nefret ve öfke dile getirilmektedir. Çok sevdiği arkadaşı Joana'nın intiharı nedeniyle bu kişilerin bir

araya gelmesinin bir gösterişten farksız olduğunu düşen ben anlatıcı, davete gelen bu kişileri Joana'nın ölümünden sorumlu tutar. Joana'nın adına düzenlenen gece, Burg tiyatrosunun bir oyuncusunun da katılımı ile herkesin yiyip içtiği, eğlendiği, sarhoş olduğu bir davete dönüşse de ben anlatıcı, kırmızı koltuktan yürüttüğü sessiz gözlemini sürdürür. Gecenin ilerleyen saatlerinde ben anlatıcı için iğrenç biri olarak görülen ve iyice sarhoş olan Burg oyuncusunun birden ayağa kalkarak "orman, yüce orman, odun kesmek" diye bağırması ve bunu sürekli tekrarlaması sonucu Burg oyuncusu ben anlatıcının hayranlığını kazanır. Eser, sabaha doğru bütün davetlilerin evlerine dağılmasıyla ve bu şekilde ben anlatıcının korkunç olarak nitelendirdiği sanatsal akşam yemeğinin son bulmasıyla sonlanır.

Elias Canetti'nin "Körleşme" sinde kitapları dışında hiçbir şeye ihtiyaç duymayan ve diğer insanları sıradan olarak niteleyerek kendi odasındaki yalnız dünyasına çekilen Sinolog Kien`in hayatı ele alınır. Toplumdan kendini soyutlayarak Viyana'daki kiralık evinin dördüncü ve son katında düşlere elverişli kendi evrenini yaratan Kien'in bütün dünyası kafasının içindedir ve gerçek dünyaya yabancı bir halde mutlu bir yaşam sürer. Fakat Kien`in mutlu yaşamı, günün birinde gelen hizmetçi kadın Therese ile alt üst olur. Kien`in ilkel bir yaratık olarak gördüğü ve kendinden yaşça büyük olan bu kadın, kitapları kutsal bir varlık olarak gördüğünü Kien`e göstererek Kien`in ilgisini üzerine çeker ve kendisiyle evlenmesini sağlar. Evlendikten sonra kaba gerçeklikle yüzleşmek zorunda kalan Kien, kadın tarafından baskı altında tutulur, gösterişli mobilyaların eve girmesiyle Kien`in kitaplarının evreni küçülür ve Kien kendini hapishanede gibi hissetmeye başlar. Oldukça zayıf olan ve daha da zayıflayan Kien, evdeki kadını görmezden gelmek için artık gözlerini kapayarak kendini daha önce anlamadığı körlerin yerine koyar. Therese tarafından evden atılınca kendini yabancısı olduğu rasyonellikten uzak dünyada bulur ve sıradan olarak gördüğü insanlar tarafından dolandırılır ve küçümsenir. Bütün yaşadıklarından sonra kitaplarından ibaret olan kafasında kurduğu yenidünyası ise onu delilik sınırına getirir.

Birçok gerçek ve düşsel uzamın yer aldığı "Odun Kesmek" ve "Körleşme" eserlerinin ortak ve kapsayan uzamı 20. yüzyıl Viyana`sıdır. "Odun Kesmek" eserinde

insan çıkarlarının ön planda tutulduğu Viyana uzamının kapsadığı Graben, Kohlmarkt, Kärtner Caddesi, Spiegel Sokağı, Stallburg Sokağı, Wollzeile ve Opera Sokağı, Londra'dan Viyana` ya dönen ismi belirtilmeyen ben anlatıcı için görmek istemediği Viyana sosyetesinin hüküm sürdüğü bir cehennemdir. Körleşme'de de Viyana uzamı tarafından kapsanan bir uzam olan Viyana sokakları kafasında gerçek dünyaya yer olmayan sinoloji uzmanı Kien için kendine yabancı ve saçmalıklarla dolu bir uzamdır. "Odun Kesmek" te ben anlatıcının kaçmak istediği yer Londra iken, Körleşme` de Kien`in sığındığı yer kendine düşsel bir dünya yarattığı Ehrlich Caddesi'nde yer alan dairesindeki kütüphanesidir. Birbirinden farklı bu iki uzamın ortak yanı ise ana karakterlerin içinde bulundukları Viyana toplumundan kaçıp buralara sığınmalarıdır.

"Odun Kesmek"te Viyana ile sınırlı olması ve sanatçı çevresini içine alması bakımından hem kapsanan hem de kapsayan özelliği gösteren Avusturya sanat toplumu, ben anlatıcı açısından kapalı ve esenliksiz bir uzamken, Auersberger çifti, sanat camiasının önde gelenleri ve kentsoylular için kendilerini gösterme fırsatı buldukları açık ve esenlikli bir uzamdır. Fakat sanat camiasının önde gelenleri için açık ve esenlikli bir uzam olan Avusturya sanat toplumu, sıradan ve taşralı halk için kendilerini rahat hissetmedikleri, çekingen davranmak zorunda kaldıkları, kendinden olmayanları dışlayan kapalı, esenliksiz ve tehlikeli bir uzamdır. "Düşünmeye başlar başlamaz Viyana'ya gitmeye çabalayan taşralı genç kızlar" (Bernhard, 2006: 30) için önce esenlikli ve kariyer vadeder görünen Viyana, daha sonra onları yutan, başarısızlığa ve sonunda intihara kadar sürükleyen esenliksiz ve tehlikeli bir uzama dönüşür. Kilb adlı bir taşradan kariyer yapmak umuduyla Viyana'ya gelen Joana'nın yaşadığı derin hayal kırıklığı sonucu Kilb'e geri dönerek babasının evinde kendini asması buna örnek olarak gösterilebilir. Joana için bir zamanlar düşsel bir uzam olan Viyana ve onun kapsadığı sanat toplumu, sonunda kendisine sadece mutsuzluk getirir ve gömülmek bile istemediği tehlikeli ve esenliksiz bir uzama dönüşür. Her zaman ulaşmak istediği sanat toplumunda ise ancak taşradaki baba evinde gerçekleştirdiği skandal intiharı *ile* söz ettirmeyi başarır. "Kimseye kollarını açmayan bu kent" (Bernhard, 2006: 31),

Joana gibi birçok genç yeteneği yok oluşa sürükler.

Salzburg'ta Mozarteum Müzik ve Güzel Sanatlar Akademisini bitirdikten sonra kendini Auersbergerler'in yanında bulan ben anlatıcı, düşsel uzamdan gerçekliğin ortasına düşen Joana'ya benzer hayal kırıklığı yaşar. Girilmez sandığı sanat çevresinin sisini kaldıran ve bu sayede hep gücünü görmeye alışkın olduğu sanatçıların güçsüzlüklerine ve sahteliklerine şahit olan ben anlatıcı, önceleri hayranlık duyduğu bu toplumdan tiksinti duyar ve herkesi gösteriş budalalığına ve çıkar ilişkilerine sürükleyen Viyana'yı "korkunç bir deha yok etme makinesi, bir enkaz kurumu" (Bernhard, 2006: 47) olarak görür. İçinde bulunduğu topluma duyduğu tiksinti yüzünden Viyana'yı terk ederek Londra` ya kaçan ben anlatıcı için Londra, bir kaçış uzamı olarak belirir.

Ben anlatıcının otuz yıllık uzun bir zamandan sonra Viyana'ya geri dönmesi, zamansal değişimin kaçınılmazı olan uzamsal değişimi de beraberinde getirir. "Sosyete kapanı" olarak gördüğü Auersbergerler'deki midesini bulandıran sanatsal akşam yemeklerine bir de kentin tamamen ekin düzlemine hapsedilen beton küplerinden farksız alanları eklenir. Yirmi yıl önceki en güzel kırların ve tarların yerini inşa edilen düzinelerce prefabrik evler almıştır. İlkbaharda çiçekler açan ve sonbaharda onların en güzel soluşlarının rengine bürünen ormanı artık beton yığınları kaplamıştır. Ben anlatıcı bunun sorumlusu olarak Bayan Auersberger'in ikinci dünya savaşında Maria Zaal bölgesinde ucuz fiyata araziler alıp satan babasını görür. Her arsa satışı Auersberger'in babasına daha fazla kazanç sağlayıp onu daha yüksek bir ekinsel düzeye taşırken, Maria Zaal'i bir parça daha doğadan uzaklaştırmıştır. Bu ekinsel yüksekliklere tırmanma çabasına, soyu "komik bir Steiermark yayla aristokrasisine dayanan Bayan Auersberger" ile "annesi Feldbachlı bir kasap yardımcısının kızı, babası küçük bir kasaba memuru olan" (Bernhard, 2006: 68) Bay Auersberger'de de rastlanmaktadır. Eskiden beri geçmişlerinden kurtulma ve "budala bir aristokrat olma arzusu" (Bernhard, 2006: 69) duyan Auersberger çifti, kendi inandıklarının aksine varlıklarını topluma kabul ettirememişler, sadece eski mobilyalarla ve eşyalarla doldurdukları şatafatlı daireleriyle insanların ilgisini ve hayranlığını

kazanmışlardır. Bu bağlamda Gentz Sokağı'ndaki bir binanın üçüncü katındaki yedi-sekiz odalı bu daireleri, Auersberger çifti için "sanat ve kültür gayretkeşliklerini" (Bernhard, 2006: 24) rahatça sergileme imkânı buldukları esenlikli bir uzam işlevine sahiptir.

Eskiden ben anlatıcı için esenliksiz bir kapsanan uzam olan ve ben anlatıcının kurtulmak için Londra` ya kaçtığı Graben ve Kärtner Caddesi, geri döndüğünde her gün dolaştığı esenlikli birer kapsanan uzama dönüşür ve buralarda dolaşırken kafasını zinde hisseder, hatta bir zamanlar içinden söküp attığı felsefeye ve edebiyata ilgisi yeniden canlanır. Fakat sokakta Auersberger çifti ile karşılaşması ve onların sanatsal akşam yemeği davetlerini kabul etmesi ile esenlikli bir uzam olan Viyana, yeniden korkunç bir kente dönüşür. Bunun ardından Kilb'de katıldığı Joana'nın gösterişten uzak cenaze töreninde *sanatsal ceset* olarak nitelendirdiği yürüyüşleri, sesleri ve davranışları gösterişli, kılık kıyafetleri garipliğe varacak derecede şatafatlı Viyana sosyetesi ile karşılaşır. Bunun sonucunda, ben anlatıcının cenazeye katılan son derece doğal davranan Kilb halkına karşıtlık teşkil eden bu Viyana sosyetesine duyduğu tiksinti iyice alevlenir.

Joana'nın intiharından önce Akademi Tiyatrosu'ndaki "Yaban Ördeği" adlı oyunun başarısını kutlamak amacıyla kararlaştırılan, fakat Joana'nın anısına düzenlendiği iddia edilen Auersbergerler'in sanatsal akşam yemeği, ben anlatıcıyı karşılaşmak istemediği sözde sanatçılarla bir araya getirir. Kendisi için zaten esenliksiz ve bunaltıcı bir uzam olan Gentz Sokağı'ndaki Auersbergerler'in bu dairesi, bir cehenneme dönüşür. Yüzlerini dahi görmek istemediği bu sözde sanatçılarla iletişim kurmamak için geldiği andan itibaren kapının arkasında, yarı karanlık bir yerde bulunan kırmızı berjer koltukta sessizce oturur ve bir zamanlar ilgi duyduğu bu *gülünç insanları* gözlemler. Hayal gücünün ve düşüncelerinin daha iyi geliştiği yarı karanlık mekânları seven ben anlatıcının bu davette kendini güvende ve rahat hissettiği tek yer, kimsenin kendisini göremediği fakat kendisinin herkesi gözlemleyebildiği yarı karanlıktaki berjer koltuktur. Davet boyunca bilincini kaybedinceye kadar içen ve Viyana Tiyatrosuna nefretini dile getiren Bay Auersberger, yazdıklarının dünya edebiyatı

olarak görüldüğüne kendini inandırmış Jeannie Billroth, davete gelen Viyana sosyetesini memnun etmek için koşturan Bayan Auersberger, adına verilen sanatsal akşam yemeğine geç saatte katılan Burg oyuncusu ve diğer davetliler, ben anlatıcı için birer *sanat döküntüsü*dür ve sanatla tek ilişkileri Viyana'da düzenlenen bu tür sanatsal akşam yemekleridir.

Burg oyuncusu için, Viyana nefret ettiği fakat yine de vazgeçemediği bir kenttir. Joana gibi birçok sanatçının düşlediği Burg Tiyatrosu` nu da Viyana gibi, birçok meslektaşına mezar olan esenliksiz bir uzam olarak görür ve *tüm uygarlıktan uzakta*, elektriğin, gazın, tüketim dünyasının olmadığı Alplerin tepesine gitmenin hayalini kurar. Modern olana uyum sağlamaktan yoksun olan Viyana ve Burg Tiyatrosu' nu esenliksiz uzamlar olan gören Burg oyuncusuna karşıt olarak, Jeannie Billroth için buralar en kaliteli sanatın yapıldığı esenlikli uzamlardır.

"Ormana gitmek, ormanın derinliklerine gitmek, kendini tamamen ona vermek" (Bernhard, 2006: 141). Ben anlatıcının davetin başında iğrendiği Burg oyuncusunun gecenin ilerleyen saatlerinde sarhoş olduktan sonra dile getirdiği bu sözler, onun kendini yüksek bir ekinsel düzlemde yer alan Viyana toplumundan soyutlayarak esenlikli olarak gördüğü doğaya sığınma arzusunu yansıtır. Ben anlatıcının Burg oyuncusunu sözde sanatçılardan ayırarak felsefi bir kişi olarak görmesini sağlayan bu sözler olur. Davetin sonunda Auersbergerler` in sanatsal akşam yemeğine veda eden ben anlatıcı, kendine hep mutsuzluk getiren kentten kaçmak yerine, bir sanrıdan kaçar gibi kentin içine doğru koşar. Kendisi için esenliksiz bir uzam olan Viyana'dan kaçamamasının sebebi ise bu kentin kendi kenti olması ve her zaman kendi kenti olarak kalmasıdır.

Düşsel dünyasını oluşturan kütüphanesine sığınan bir sinoloğun toplumdan uzak ve gerçeklere kör bir yaşam sürmesinin ele alındığı "Körleşme" de topluma yabancılaşmış bir aydın prototipi ile karşılaşılır. Ehrlich Caddesi'ndeki[3] dairesinin dördüncü ve en üst katındaki dairelerini tavana dek kitaplarıyla dolduran Kien için Viyana toplumunu oluşturan dış dünya, esenliksiz bir uzamdır. Tavana kadar kitap ciltleri ile doldurduğu iç içe geçmiş ve yüksek tavanlı odalarının sokağa bakan pençelerinin önüne ördürdüğü

[3] Almancadan Türkçe`ye olduğu gibi aktarılan *Ehrlich Caddesi*`nin Türkçe karşılığı *"onurlu"*dur ve bu bağlamda bu caddedeki evinde kitaplarından ibaret dünyasında *onurlu* bir yaşam sürmektedir.

duvarlar, Kien'i dış dünyadan tamamen ayıran bir işleve sahiptir. Üst katta bulunan daireleri kendisini doğa düzleminden ayırarak yüksek bir ekinsel düzleme taşımasına karşın, Kien'in ekinsel düzlemdeki toplumla kaynaşmasını engelleyen bu kütüphanesi, doğa-ekin karşıtlığını içinde barındıran çelişkili bir uzamdır. "Dünyasız Bir Kafa", "Kafasız Bir Dünya" ve "Kafadaki Dünya" adlı üç bölüme ayrılan roman, Kien'in adım attığı birbirinden kopuk üç uzamı yansıtır. "Dünyasız Bir Kafa" adlı bölümde Kien, dış dünyadan kendini soyutlayarak kendi kabuğuna çekilir. Gerçek dünyadan kopuk yaşadığı kitaplarından oluşan düşsel evren, Kien için kendini mutlu hissettiği esenlikli bir uzamdır. Kendisini yüksek bir ekinsel düzleme taşıyan *dönemin en büyük sinoloğu* unvanı, edebiyat alanındaki büyük ünü, aldığı kongre ve şölen davetleri ve bildiği birçok Doğu ve Batı dilleri Kien` in düşsel evreninde anlamsızdır ve bu düşüncesi ekinsel düzleme aykırı olan dış görünüşüne de yansıtır. "Kendini bildi bileli uzun boylu ve adamakıllı zayıf" (Canetti, 2013: 32) olan ve özensiz giyinen Kien` in dış görünüşü, dış dünya ile iletişimine bir engeldir.

"Odun Kesmek" eserindeki ben anlatıcının Burg Tiyatrosu'na nefret kusmasına benzer şekilde Kien de, Viyana Tiyatrosu'nu değersiz konuşmalardan ibaret esenliksiz bir uzam olarak görür ve oraya gitmekten kaçınır. Çocukken Viyana` da kendini tek güvende hissettiği yer bir kitapçı dükkânı olan ve sokağa çıkmaksızın ve okula gitmeksizin hep orda kalmanın hayalini kuran Kien için bu tür kitapçı dükkânları zamanla vitrinlerine bir metreden fazla yaklaşmamaya özen gösterdiği değersiz eserlerle dolu esenliksiz uzamlara dönüşmüştür. Her zaman insanlar arası iletişimi sağlayan kapsanan ve açık uzamlar olan sokak ve okul, "Odun Kesmek" eserindeki ben anlatıcı gibi "öteki insanlardan uzaklaştığı anda hakikate yaklaştığına" (Canetti, 2013: 32) inanan Kien için de esenliksiz ve güvensiz birer uzam olarak kalmıştır. Eskiden sığındığı kitapçı dükkânının yerini yetişkinliğinde sokağa bakan pençeleri duvarlarla örülü büyük kütüphanesi almıştır. Bu büyük kütüphanesinde gece on ikiye kadar çalışan Kien`in dünyası, Therese Krumbholz adlı bir yabancının içeri adım atmasıyla değişir. Kütüphanesindeki kitapların tozunu alması ve ev işleriyle ilgilenmesi için tutulan kırk sekiz yaşındaki bu kadın ile ekinsel

düzlemden kendini tamamen soyutlamış olan Kien arasında büyük bir karşıtlık söz konusudur. Ekinsel yüksekliklere tırmanma arzusu duyan ve bu bağlamda "Odun Kesmek" eserindeki Bayan Auersberger'i anımsatan Therese için Kien, kaçırılamayacak kadar büyük bir fırsattır ve bu nedenle her gün giydiği, bedenini "mavi bir cilt kapağı gibi" (Canetti, 2013: 75) saran kolalı eteği ile ürkek ve çekingen bir imaj çizer ve Kien` in kendisini başından savmak için verdiği yıpranmış ve pis bir kitap olan "Bay von Bredow'un Pantolanları"na kutsal bir nesneymiş gibi davranarak Kien'in ilgisini kazanmayı ve kendisiyle evlenmesini sağlar. Fakat nikâhtan sonraki ilk gecelerinde divanı kendisi için esenlikli bir ortamın olmazsa olmazı olan kitap ciltleriyle süsleyen Kien, gerçek Therese ile yüzleşir. Kitapları elinin tersiyle yere atan Therese'nin yarı çıplak uzandığı divan, Kien için "lanetlenmiş, çirkefe bulanmış bir nesne" (Canetti, 2013: 85) ye dönüşür. Bütün bunlara bir de Therese` nin Kien'e göre "kapladıkları yerin büyüklüğü, önemsizlikleriyle tam bir çelişki yaratan" (Canetti, 2013: 91) karyola, komodin, yemek masası gibi eşyalarla evi doldurması eklenince, kimsenin giremediği evreninde Kien, artık nefes alamaz hale gelir ve "hapishanelerin dört duvarı arasında kapalı kalanların ne denli acı çektiklerini anlamaya" (Canetti, 2013: 89) başlar. Kien'in kendisi için bir hapishaneden farksız hale gelen bu dairesi, "Odun Kesmek" anlatıcısının cehennem olarak nitelendirdiği Auersbergerler'in gereksiz ve gösterişli eşyalarla dolu dairesi ile benzer özelliklere sahiptir. Artık bir hapishaneyi aratmayacak bu esenliksiz ortamda Kien, çareyi algılamak istemediği bu uzama karşı körleşmekte bulur. İçinde bulunduğu zamana ve mekâna karşı geliştirdiği bu silahı sayesinde algılamadığı bu mekândan kendini soyutlamayı başarır.

Kien'in artık düşsel olarak da olsa kurtulmak istediği bu daire, aynı zamanda Therese için de zamanla esenliksiz bir uzama dönüşür. Evin mobilyalarını aldığı *Gross ve Annesi* adlı dükkândaki Grob[4] adlı genç tezgâhtara âşık olan Therese için bu dükkân, Grob'u kendine bağlayabilmek için mutlaka satın alması gereken düşsel bir uzam olarak belirir. Bu nedenle Kien' in vasiyetnamesi üzerinde oynama yapar ve vicdanını rahatlatmak için eskiden genellikle dilencilerin gittiğini düşünmesi

[4] *"Grob"* isminin Türkçe karşılığı *"kaba*" dır ve bu ismi taşıyan tezgahtarın Therese gibi müşterilerine son derece nazik davranmasının temelinde dükkandaki mobilyaları satma amacı yatmaktadır.

nedeniyle önem vermediği ve adım atmadığı kiliseye dua etmeye gider. Bu bağlamda evlenerek ekinsel bir yüksekliğe ulaştığını düşünen Therese'in basit bir uzam olarak gördüğü kilise, kendini huzurlu hissetmesini sağlayan esenlikli bir uzama dönüşür.

İstediği parayı vermemesi sonucu Therese tarafından görmekten kaçındığı sokağa atılan Kien, kendini özgürlüğün tadına vardığı güvenli ve huzurlu bir uzamda bulur. Kien'e benzer şekilde, bir cehennem olarak gördüğü Auersbergerler'in dairesinden sabaha doğru kurtulma imkânı bulan "Odun Kesmek" anlatıcısı için de önceden esenliksiz olarak gördüğü sokak, esenlikli ve nefes alabildiği bir uzama dönüşür. Eserin "Kafasız Bir Dünya" adlı ikinci bölümünde Kien'in geldiği Cennetin Yıldızları adındaki yıkık dökük pavyon, kitapların dünyasına değil tamamen parasal ilişkiler üzerine kurulu dış dünyanın çıplak gerçekliğini yansıtan bir uzamdır. Bu pavyonda bulunanlar da hem dış görünüşleriyle hem de kişilikleriyle bu yıkık dökük mekânla uyum içindedirler ve birbirleriyle tek ortak yanları yaşamlarından mutsuz olmalarıdır.

Kendi gibi kambur bir cüce olan karısına karşı ilgisiz olan ve karısının para karşılığı başka erkekle birlikte olmasına sessiz kalan Fischerle[5], insan ilişkilerinde paranın ne kadar belirleyici olduğunun en büyük kanıtıdır ve bu bağlamda "Odun Kesmek" eserindeki kendini asil göstermeye çabalayan Auersberger çiftine benzemektedir. Dünya Satranç Şampiyonu olmanın hayalini kuran Fischerle, isminin sonuna eklenen küçültme eki –le gibi, içinde bulunduğu toplumdan da nefret etmektedir. Kendisiyle herkesin dalga geçtiği Cennetin Yıldızları'ndan ve Viyana'dan kurtulup kendisine parayı, ünü ve mutluluğu vadeden esenlikli bir düşsel uzam olan Amerika` ya gitmenin hayalini kurar: "Çabuk, tabanları yağlamalı Amerika`ya gitmeli (...) Amerika tam bir kurtuluş." (Canetti, 2013: 242)

Cennetin Yıldızları'nın kasvetinden bunalan ve kendi yarattıkları düşsel uzamların hayaliyle yaşayan tek kişi Fischerle değildir. Dilencilik yaparak geçimini sağlayan ve para yerine önüne sadaka olarak düğme atılmasına öfke duyan körün düşsel uzamını sadece kilolu kadınların çalıştığı ve içinde düğme

[5] Fischerle isminin sonuna eklenen –le son eki bir küçültme işlevine sahiptir ve "*Küçük Fischer"* anlamına gelmektedir.

satışının yasak olduğu bir mağaza süslerken, uykusuzluk sorunu yaşayan gezgin satıcı, düşsel uzamında gece-gündüz, yemek yerken bile uyur, lağımcı sarhoşluk atmosferinin tadını çıkarır. Fischerin adlı ihtiyar gazete satıcısı kadının düşsel uzamında ise sadece her şeyden çok sevdiği Fischerle vardır. Kien ile yakın bir ilişki kurmayı başaran ve dost olan Fischerle, Cennetin Yıldızları'nın bu daimi dört müşterisi ile iş birliği yaparak Kien` i dolandırır.

Dilencilerin veya dilenci olacakların uğrak yeri olan ve her türlü eşyanın rehin bırakıldığı Kamusal Rehin Sandığı adındaki kalın duvarlarla çevrili güzel görünümlü bina, Kien için kitaplara barbarca davranılan bir yer olması nedeniyle esenliksizdir. Katlarının rehine bırakılan eşyaların değerine göre düzenlendiği bu binada kitapların binanın görkemine karşıtlık teşkil eden sıradan bir merdivenle ulaşılan "en üst katta, palto, ayakkabı ve posta pullarından bile yüksekte, altıncı ve son katta" (Canetti, 2013: 246) bulunması, ekinsel yükseklikle toplum arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir ve insanların dış görünümünün bilgiden önce geldiği 20. yüzyıl toplumuna ışık tutmaktadır. Kamusal Rehin Sandığı binasının önünde rehin getirilen kitapları satın almak için nöbet tutan Kien, ucuz kitaplar satın alıp bu binaya getirerek Kien'e yüksek fiyatlarla satan Fischerle ve takımı tarafından dolandırılır. Bu bağlamda Yahudi asıllı olan Fischerle'nin takımıyla gözden uzakta buluşma yeri olarak sarı bir kiliseyi seçmesi dikkate değerdir. "Girmeleri yasak olduğu için tepelerine inen kilise yıkıntılarının altında gömülü Yahudiler hakkında korkunç öyküler duyan" (Canetti, 2013: 285) Fischerle için bu kilise, işlerini dikkat çekmeden halledebileceği esenlikli bir uzama dönüşür. Fischerle` nin Kien'i dolandırdıktan sonra düşsel uzamı Amerika'ya kavuşmak için Cennetin Yıldızları'nın altında ekinsel bir düzeyde yer alan, "insanlıktan uzak" (Canetti, 2013: 381) sabıkalıların ve işsizlerin tercih ettiği bodrum katında bulunan bir pavyon olan Şebeğin Yeri'nde sahte pasaport hazırlatır. Sıradan vatandaşlar için tehlikeli bir yer olan bu pavyon, polis tarafından aranan devamlı müşterileri için güvenlikli bir uzamdır. Kien'i dolandırdıktan sonra geldiği bu pavyon, Fischerle için de güvenli bir uzam haline gelir. Elinde pasaportu ve üzerinde kendini soylu gösteren ve kamburunu gizleyen pahalı elbiseleri ile gecenin karanlığının bir sis

gibi çöktüğü Viyana sokaklarından geçerken aklında olan tek şey, gece gündüz ark lambalarının parıldadığı Amerika sokaklarıdır. Trene binmeden önce karısının evine gidip Dünya Satranç Şampiyonlarının listesini tuttuğu defterini gizlice yatağının altından almaya çalışan Fischerle, o sırada karısıyla yatağın üzerinde yatan ve kilolu kadınlara düşkün olan Johann Schwer[6] tarafından ağzına düğme sokularak boğulur, kafatası parçalanır ve hep kurtulmak istediği kamburu ekmek bıçağıyla kesilip cesedi kendisinin hayattayken esenlikli ve güvenli bulduğu tek yer olan yatağının altına atılır.

Kitabın "Kafadaki Dünya" adlı son bölümünde, Fischerle tarafından dolandırılan Kien, eskiden polis memuru olan ve karısı ile kızının ölümünden sonra yalnız yaşayan kapıcı Pfaff'ın dairesine geçici olarak yerleşir. Bıyıklarının rengi ve gece görebilmesi nedeniyle kendini "Kırmızı Kedi" olarak adlandıran Pfaff, fare olarak gördüğü dilenciler ve suçlular için apartmanı uzak durulması gereken tehlikeli bir uzama dönüştürmüştür. Sadece dilenciler ve suçlular için değil karısının ölümünden sonra kendi öz kızı için de bu apartman ve kapıcı dairesi babasının dayaklarına maruz kaldığı esenliksiz ve tehlikeli bir uzamdır. "Bu evden ayrılabilmek için bir erkeği olsun isteyen" (Canetti, 2013: 419) kızı, kendisi için korkunç olan bu uzamdan beklediği kurtarıcısı değil, ölüm kurtarır. İlk geldiğinde gözüne oldukça dar görünen, çok az ışık alan, pencereleri tahtalarla kapatılmış çıplak kapıcı bölmesi, kapıcının icadı olan ve apartmanın etrafını gözetlemeye yarayan göz deliği sayesinde Kien için esenlikli ve dışarıya, sonsuzluğa açılan bir uzam haline gelir. Bu göz deliğinden dışarıdaki insanları sadece pantolan ve etek olarak ayırt edebilen Kien, mavi etekleri görmezden gelir. Mavi etekli Therese'ye karşı nefreti nedeniyle sokağa atıldığı gün onu daireye kilitlediğini ve bu nedenle ölümüne yol açtığını sanan Kien, onunla her karşılaşmasında sanrı gördüğünü düşünür. Therese'nin üzerinden hiç çıkarmadığı kolalı mavi eteği, Meryem Ana'nın Tanrı ile Dünya arasındaki ilişkiyi yansıtan mavi pelerinini çağrıştırması nedeniyle Kien için "insanlığın ruhuna kurşun gibi çökmüş bir ağırlık" (Canetti, 2013: 481) olarak gördüğü kadınları ve Kien'in düş dünyasından koparıp gerçek dünyaya

[6] *"Schwer"* kelimesinin Türkçe karşılığı *"ağır"* dır ve eserdeki karakterlerden biri olan ve kilolu kadınlara düşkünlüğü ile bilinen Johann Schwer`i karakterize etmektedir.

hapseden Therese'yi yansıtan olumsuz bir imgedir.

Kien'in kadınlara yönelttiği bu tutumun ve sürdürdüğü yaşam biçiminin aksine, bir akıl hastanesinin doktoru ve müdürü olan genç ve yakışıklı kardeşi Georges` in dünyası, okuduğu kitaplarla, kullandığı sözcüklerle ve çevresini saran kadınlarla ekinsel yönden tamamen yüksek bir düzeydedir. Kien'in kendini delilik boyutuna vardıracak derecede kitapların düşsel evrenine sığınmasına benzer şekilde kendilerini dış dünyaya tamamen kapatarak kendi dünyalarını yaratan hastaları tedavi eden Georges, Fischerle' nin gönderdiği Kien'in aklını kaçırdığına dair telgraf üzerine Viyana` ya gider. Kardeşinin maddi ve manevi sorunlarını gidererek üzerine düşeni yaptığına inandıktan sonra onu, "iç açıcı bulduğu kupkuru dünyası" (Canetti, 2013: 499) olan kütüphanesinde bırakıp kendi esenlikli uzamı olan akıl hastanesine dönmek üzere "cehennemi andıran" (Canetti, 2013: 511) Peter'in kitaplığından ayrılır. Bütün bu yaşadıklarından sonra ne dünyasız bir kafada ne de kafasız bir dünyada tutunamayacak hale gelen Kien, hayal ile gerçek arasındaki sınırın ortadan kalktığı kafasında yarattığı dünyasına çekilir ve ateşe verdiği kitaplarının alevleri kendisine eriştiğinde yaşamı boyunca hiç atmadığı kadar içten bir kahkaha atar.

SONUÇ

Modern Avusturya Edebiyatına ait Bernhard'ın "Odun Kesmek" ile Canetti'nin "Körleşme" adlı eserlerindeki kişi-uzam ilişkisi karşılaştırmalı edebiyat yöntemi çerçevesinde incelenmiştir ve bu iki eserde yer alan ortak uzam olan ve çıkar ilişkilerine ve paraya göre belirlenen ekinsel yüksekliklere insanları hapsetmesi nedeniyle insanların kendine ve topluma yabancılaşmalarına yol açan Viyana izlek noktasına alınmıştır. Sanayileşmenin kaçınılmaz bir sonucu olan yabancılaşma olgusunun derinden hissedildiği Viyana'nın her iki esere de esenliksiz ve insanları yok oluşa sürükleyen bir uzam olarak yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

AYTAÇ, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi,* Ankara: Gündoğan Yayınları.

BACHMANN, I. (2004). *Ingebora Bachmann. Toplu Şiirleri* (çev. Ahmet Cemal) İstanbul: YKY Yayınları.

BERNHARD, T. (1993). *Gesammelte Gedichte,* Frankfurt/M: Suhrkamp, s. 31, içinde: Ahmet Sarı, Thomas Bernhard`ın Şiir Dünyası, Ankara: De Ki Yayınları, 2007.

BERNHARD, T. (2006). *Odun Kesmek. Bir Öfke* (Duru, S., Çev), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BLİN, G. ve ZERAFFA, M. (1950). *Personne et Personnage, Le Romanesque des annees 1920 aux annees*, içinde: Tahsin Yücel. Anlatı Yerlemleri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

CANETTİ, E. (2013). *Körleşme* (çev. Ahmet Cemal) İstanbul: Payel Yayınevi.

"Elias Canetti (1905-1994)", http://www.kirjasto.sci.fi/ecanetti.htm Erişim Tarihi: 07 Aralık 2013.

PAPPENHEIM, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması* (çev. Salih Ak) Ankara: Phoenix Yayınevi.

SARI, A. (2007). *Thomas Bernhard`ın Şiir Dünyası,* Ankara: De Ki Basım Yayın Ltd. Şti.

"Thomas Bernhard", http://ausloeschung. spirgi.com/bernhard.html, Erişim Tarihi: 07 Aralık 2013,

WEISSKOPF, W. (1996). *Yabancılaşma ve İktisat* (çev. Çağatay Koç, Yahya Mandra, Değer Eryar, Kenan Erçel, Ceren Özselçuk, Alper Önder ve Kemal Badur) İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

YÜCEL, T. (1993). *Anlatı Yerlemleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June – Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:46 K:59

ENGELLİ HAKLARI ÇERÇEVESİNDE DİLDE ÖNCE İNSAN YAKLAŞIMI ve MEDYA ALANINA UYGULANMASI

THE APPROACH OF PEOPLE FIRST LANGUAGE WITHIN THE FRAME OF DISABILITY RIGHTS AND ITS APPLICATION IN THE MEDIA

Doç. Dr. Melis OKTUĞ ZENGİN

melisoktug@gmail.com

Özet: Engelli bireyler, toplumsal yaşamda bir çok alanda dışlanmayla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Tarihin hemen her döneminde bu uygulamalar çeşitli biçimlerde ortaya çıkmış; bazı toplumlarda, katliam olarak nitelendirilebilecek sonuçlar doğurmuştur. Buna karşın, uluslararası platformda, gerek hukuki gerekse siyasi düzenlemelerde, ayrımcılık yasağının benimsenmesi konusunda, genel olarak bir uzlaşma vardır. Toplumda, ayrımcılık ve dışlanmaya yol açabilecek olumsuz bir algının oluşmasında kullanılan dil de önemli bir faktördür. Bu konudaki hassasiyet, tarihsel süreçte engelli kavram alanına özgü sözcüklerin farklılık göstermesiyle açıklanabilmektedir. Türkçe'de, sakat ve özürlü gibi kullanımalar yerini engelliye bırakmış; hatta yasa ile kamu kurumlarında tümüyle kaldırılmıştır. İngilizce'de ise, handicap/handicapped'ın yerine disability sözcüğü tercih edilmektedir. Son yıllarda engelli hareketlerinde, dil kullanımı, aktivistlerin stereotipik temsiller ve ayrımcılıkla mücadelede, öncelikli eylem alanları arasında yerini almıştır. Dil kullanımıyla ilgili çalışmalarda, Amerika öncü ülke konumundadır. Amerika'da engelli haklarının korunmasıyla ilgili temel metinlerden biri olan American Disability Act (ADA) kapsamında yer alan dilde önce insan yaklaşımında (People First Language) engelliliğin bir damgalama aracı olarak kullanılmasının önüne geçilmesi, öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Bu makalede, dil kullanımıyla ilgili farkındalık uyandırılması amacıyla hazırlanan dilde önce insan yaklaşımının temel ilkeleri ve medya alanına uygulanması konusunda yapılan çalışmalar literatür taraması yöntemiyle araştırılmış ve medyada engellilere yönelik ayrımcı söylemlerin önüne geçilmesi için bir model oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Engellilik, Engelli Hakları, Ayrımcılık, Dilde Önce İnsan Yaklaşımı, Medya.

Abstract: People with disabilities are often excluded and met with discrimination in many areas of social life. These problems have been faced in almost all periods of history and have led to results that can be categorized as massacre. Nonetheless, on an international scale, whether it be on a judicial or political level, there have been agreements taken regarding the adoption of prohibition of discrimination. Language is an important factor in creating a negative perception which could lead to exclusion and discrimination in society. A sensibility regarding this topic can be seen throughout history as new words have been introduced to the concepts regarding disability. In Turkish, “disability” has replaced words such as “handicapped” and “crippled”. As a matter of fact, these words, with a law, have been thoroughly taken out from public institutions. In English, the word disability is preferred over handicap/handicapped. In recent years within the disabilities movement, the use of language has been a primary area of action for activist fighting against stereotypical representation. In studies regarding the use of language the United States is a pioneer. One of the founding texts regarding the protection of the rights of the disabled in the United States is the American Disability Act (ADA), where the primary aim is to bypass the stamp of the disability and to put into prominence the People First Language. In this study, studies done regarding the basic principles of the People First Language approach and their implementation in the media in order to bring awareness in the usage of language will be looked at through a literature review. The aim is to provide a model in order to overcome discourses of exclusion in the media against disabled people.

Keywords: Disability, Disability Rights, Discrimination, People First Language, Media.

GİRİŞ

Engelli olmak, bireysel olduğu kadar toplumsal sonuçlar da doğurmaktadır. Günümüzde, engelliler, istihdam olanaklarından kültürel etkinliklere, eğitimden sağlık alanına kadar toplumsal yaşamda birçok konuda, kendileri dışında engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu bağlamda, engelli olmanın bir toplumsal dışlanma unusuru olduğu söylenebilmektedir. Birleşmiş Milletler [BM] Engelli Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme (2007) madde 2'de, engelli olma durumuna dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü dışlanma ve kısıtlama, ayrımcılık örneği olarak nitelendirilmektedir. Nitekim, uluslararası sözleşmelerin çoğu, kişilerin ırk, dil, din, etnik, köken, cinsiyet, yaş, cinsel yönelim ve engellilik gibi özelliklerine bağlı ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır. Bu yasakların ortak noktası, dünyada ben ve öteki karşıtlığını ortaya koyan yaklaşımların önüne geçilmesini hedeflemeleridir (Gül, 2012: 123-124). Uluslararası alanda konunun önemine işaret eden bir başka gösterge ise, Avrupa Birliği'ne aday olan ülkelerden, ayrımcılık ve toplumsal dışlanma karşısında gerekli önlemlerin alınması ve sosyal içermenin sağlanması yönündeki beklentidir (Genç & Çat, 2013: 364).

Engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik toplumsal algının belirlenmesinde, medya, yadsınamaz bir öneme sahiptir (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti [TGC] & British Council, Medya ve Çeşitlilik Klavuzu, t.y.). Medyada, kullanılan dil, toplumsal grupların tanımlanması bakımından güçlü bir etkendir. Bir toplumsal grubu nitelemek için kullanılan sözcük dağarcığı, aynı zamanda, bu gruba ait olan üyelerin kendilerine yönelik algılarını da biçimlendirmektedir. Bu bağlamda, medyada kullanılan dilin, bir yandan engelli bireylerin yaşadıkları toplum içindeki konumlarını kavramaları, öte yandan ise, toplumda, engellilerle ilgili algının oluşması bakımından belirleyici bir rol üstlendiği söylenebilmektedir (Haller, 2010:49).

Dilde kullanılan terimlerin ve sözcüklerin toplum üzerindeki

etkisinden yola çıkarak, bu çalışmada, öncelikle, tarihsel süreçte engelli bireylere bakış ele alınmıştır. Amerika'da, hak temelli söylemleri savunan aktivistler tarafından hazırlanan Dilde Önce İnsan yaklaşımı (People First Language) araştırılmış ve medyada kullanılan dilde benimsenmesi gereken ilkeler, literatür taraması yöntemiyle ortaya konulmuştur. Bu çerçevede, medyada, engellilere dönük ayrımcı söylemlerin önüne geçilmesinde model oluşturabilecek bir dil kullanımının belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. TARİHTE ÖTEKİLEŞTİRİLEN BEDENLER

Ötekinin anlamı ve varlığı, felsefe, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi gibi birçok farklı disiplinin çalışmalarına konu olmuştur. En basit tanımıyla, "öteki", "biz olmayan" biçiminde ifade edilebilmektedir. Bu yaklaşım, kavramı kimlik oluşumundaki süreçlerin merkezine yerleştirmektedir. Kimlik, bir yandan toplumsal bir yön taşımakta öte yandan ise, ötekiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, kimlik, öteki ile tanımlanmakta ve toplumsal yaşamda ortaya çıkan farklılıklarla anlam kazanmaktadır (Flew, 2005: 365). Said'e (2003:346-347).göre, kimliğin inşası sürecinde, ötekinin bizden farklılıkları, kesintisiz yorumlara ve yeniden yorumlamalara konu olmakta; her çağ, her toplum kendi ötekilerini yeniden yaratmaktadır

Kimlik edinme sürecinde, belirleyici unsurun öteki ile kurulan toplumsal ilişkiler olması, farklılıkların da tanımlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, sosyal karşılaştırma ve ayrımcılık kimlik kavramının ayrılmaz bir parçasıdır (Kaypakoğlu, 2000:1). Engelli bireylerin kimlik edinme sürecinde, bedensel görünüm ve/veya zihinsel yapı, farklılıkları belirleyen temel öğeler olarak öne çıkmaktadır. Beden sosyolojisi ile ilgili çalışmalar, bedenin, yalnızca biyolojik bir olgu olarak sınırlandırılamayacağını, kimlik gibi toplumsal ve kültürel yapı içinde inşa edilen bir kavram olduğunu göstermektedir (Okumuş, 2011: 59-60). Hunt'a göre, engellilik yalnızca bir işlev kaybıyla ve bu durumun bireyler üzerindeki etkisiyle sınırlı değildir; daha önemlisi, insanlarla ilişkiler

üzerinde etkili olmaktadır (akt. Giddens, 2008:325).

Engelli bireyler için normların dışında bir kimlik edinme sürecinin gerçekleştiği söylenebilmektedir. Engelli olma durumunda, bedene ilişkin tanımlamalar, toplumun bu bireylere karşı önyargılarının ve olumsuz yaklaşımların kaynağını oluşturmaktadır. Engelli olanların, toplumsal yaşamda ötekileştirilmesi sorunu, yüzyıllar boyunca varolan bir olgudur. Ancak, bu olgunun kaynağında yatan nedenler, toplumların engellilere bakışlarına ve çağlara göre değişiklik göstermiştir.

Engelliliğe ilişkin belgeler, yazılı tarihin ilk dönemlerinde son derece kısıtlı olmakla birlikte, dini inançlar çerçevesinde, engelli bireylere bakış konusunda, kutsal kitaplardan bazı verilere ulaşılabilmektedir. Eski Ahit'te, "sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın, körlerin yoldan çıkmasına sebep olmayacaksın" denmekte ve insanlar merhamet duygusuna yönlendirilmektedir; ancak aynı zamanda "Tanrınız Rabbin sözünü dinlemez, bugün size ilettiğim buyrukların, kuralların hepsine uymazsanız, şu lanetler üzerinize gelecek ve size ulaşacak […] Rab sizi delilikle, körlükle, şaşkınlıkla cezalandıracak. Öğle vakti körlerin karanlıkta el yordamıyla yürüdüğü gibi yürüyeceksiniz" uyarısında da bulunulmaktadır (Braddock & Parish, 2011:105).

Hıristiyan inancında, fiziksel mükemmellik ile iyilik ve erdem bağdaştırılırken, engeli olma durumu, şeytanın göstergesi ya da şeytan eliyle verilen bir ceza olarak görülmektedir. (Richardson, 2010: 167). Ortaçağ Hıristiyan sanatı da, engeli olan kişiler ve din bağlantısının kurulması bakımından zengin bir kaynaktır. Özellikle resim sanatındaki eserler incelendiğinde, Eski Ahit'te belirlenen yaklaşımların göstergesi olan semboller görülmektedir. Bunlardan ilki merhamet ve yardımdır. Engelli olma durumu, şefkat ve tanrının merhametine, ayrıca dini mucizelere gönderme yapmaktadır. Diğer sembol ise, engelliliğin bir günaha bağlı olarak ortaya çıktığı düşüncesinden hareketle, şeytan ve gizli güçlerle örtüşmektedir. Pieter Bruegel, Jacques Callot, Diego

Velazquez, Francisco de Goya ve Otto Dix gibi sanatçıların eselerinde ise, bu sembolleri toplumla ilişkilendirildiği ve toplum eleştirisine dönüştürüldüğü görülmektedir (Stiker, 2006: 35-41).

Ortaçağda, yoksulluk ve engellilik arasındaki ilişki de dikkate değerdir. Kuşkusuz, engellilik durumuna neden olan etkenlerden biri de yoksulluktan kaynaklanan kötü beslenme ve bulaşıcı hastalıklardır. Bu olumsuz etkenler altında çalışamayacak durumda olan kişiler ortaçağda dilencilik yapıyorlardı. Burada ilgi çekici olan, dilenciliğin, zenginlerin yoksullara iyilik yapabilmeleri için bir fırsat olarak algılanmasıdır (Braddock & Parish, 2011:109).

Rönesans'ta bilimsel buluşlarla başlayan yeni dönem, engelli kişilere karşı bakış açısını da değiştirmiştir. Antik Yunan'da, engelli olmak ve hastalık birbiriyle özdeş kabul ediliyor; bu dönemde hastalıkların kaynağı, işlenen günahlar ya da kötü alınyazısı olarak görülüyordu. Rönesans'ta ise, beden bilimin konusu olmuştur (Belio, 2012). Bu bağlamda, ötekileştirme sorununun, bu dönemde, dini inançlar ekseninden ayrıldığı söylenebilmektedir.

Tarihin çeşitli dönemlerinde farklı perspektiflerden değerlendirilebilecek dışlanma eylemleri, yakın tarihte, Hitler Almanya'sında en tepe noktasına ulaşmış ve bir soykırıma dönüşmüştür. Ârî ırk yaratma ideali, engellilerin gaz odalarında öldürülmesine yol açmıştır. Engellilerin yok edilmesinin temelinde, sağlıklı Alman ırkının çoğalması ve bu kişilere daha fazla alan ve kaynak yaratılması amacı bulunmaktadır (Mitchell ve Snyder, 2003: 843-864).

Engeli olan bireylerin her dönemde, toplumlarda çeşitli gerekçelerle ötekileştirildikleri söylenebilmektedir. Bu konudaki tek değişim, çağlara göre, ben ve öteki ile toplum arasındaki etkileşim olmuştur. Engelli olmaya ilişkin kavram alanı incelendiğinde, etimolojik olarak, kullanılan sözüklerin ben-öteki ekseninde yapılan karşılaştırmalardan doğduğu görülmektedir.

2. DİLDE ENGELLİ KAVRAMI VE KÖKENİ

Engelli olma kavramını kapsayan alanda, dönemlere göre, kabul edilebilir ve kabul edilemez adlandırmalar değişiklik göstermektedir. Önce, bilimsel çalışmalarda, hukukta ve toplumsal alanda sakat, kötürüm, âmâ, topal gibi adlandırmaların yerine özürlü kullanılmaya başlanmış; daha sonra özürlünün yerine engelli kavramı tercih edilmiştir. Günümüzde, İngilizce'de, handicap/handicapped'ın yerini ise, disability kavramı almıştır. Kailes'e göre (2010), disability bir durumu ifade etmektedir; handicap ise, bir engeldir. Engelli bireylerin, durumlarından ötürü her zaman bir engelle karşılaştıkları söylenemez. Tekerlekli sandalyeye uygun yollar varsa, birey engellenmemektedir ya da televizyon haberleri aynı zamanda, işaret diliyle de sunuluyorsa yine bir engel yoktur. Engeller, çevre ve olumsuz tutumlardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, handicap/ disability kavram çiftini birbirinden farklılaştıran engellilik değil; engellenmiş olmaktır.

Olivier'e göre, dil, anlamlar aracılığıyla gerçekliği yeniden inşa etmektedir ve bu bağlamda, bir sözcüğün kullanılmaması ya da bir sözcüğün diğerinin yerini alması, basit bir tercih yapılmasından çok daha karmaşık bir süreçtir (1996: 33-34). Kullanılan kavramlar, dönemlere göre farklılaşsa da, engellilik alanına özgü terimleri açıklamaya yönelik iki yaklaşım bulunmaktadır: Bunlardan ilki, bir durumu belirlemeye yönelik olan normatif yaklaşımdır. Diğeri ise, normatif yaklaşımla ortaya konulanların örtük anlamlarını açıklamayı hedefleyen betimsel yaklaşımdır. Her iki yaklaşımın da ortak yönü, normla ilgili olmalarıdır. Normatif yaklaşım, normalliğin sınırlarını çizerken, betimsel yaklaşım, normun toplumsal inşa ile belirlendiği kabulünden hareketle, toplumun normları nasıl ürettiğini ve nasıl tanımladığını açıklamaya çalışmaktadır. Toplumun engelli bireye bakışı, bu normların hangi perspektiften üretildiğinin, kavramın nasıl anlamlandırıldığının ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır (Direction de la

Prospective et du Grand Dialogue Public [DPDP], 2010).

Engellilik için kullanılan handicap teriminin kökeni İngilizce'den gelmektedir (hand in cap, 1827). Handicap, Petit Robert Sözlüğü'nde (1994), at yarışlarıyla ilgili bir terim olarak bulunmaktadır. Terim, iyi durumda olan atlara ağırlık bağlanması ya da daha uzun mesafe koşturulması suretiyle, normal koşullarda kazanma olasılığı bulunmayanlara şans tanınan at yarışları için kullanılmaktadır. Bu sözcük, analoji yöntemiyle, diğer spor karşılaşmalarına da uygulanmıştır. Golf sporunda, handicap puanı, parkurların zorluk derecelerine göre, pro düzeyde olamayan oyunculara, daha fazla vuruş olanağıyla tolerans tanınmasıdır. Böylece, at yarışlarında olduğu gibi, oyuncuların kazanma şansları eşitlenmektedir. Sportif karşılaşmalarda, handicap, daha avantajlı konumda olan oyuncuya bir dezavantaj durumu yaratılarak, farklılıkların taraflardan birine üstünlük sağlamasının önüne geçilmesini ifade etmektedir (Dorvil, 2001:8-9). Engelli olma durumu için de aynı çıkarsama yapılabilecektir. Bu bağlamda, engelli tazminatı, sosyal koruma, mesleki rehabilitasyon, engelli hakları, pozitif ayrımcılık kapsamında eşitliği sağlamaya yönelik düzenlemelere örnek oluşturmaktadır.

Dorvil'e göre, kavramın kökeninde bulunan bu yaklaşım, engeli olma durumunun tanımı konusunda iki temel ilkeye ulaştırmaktadır: Bunlardan ilki, "engeli olan birey kendi başına var olamaz ve bir norma göre konumlandırılır" ilkesidir. Bu normu belirleyen ise, ötekiyle yapılan karşılaştırmalardır. Diğer ilke, dezavantajlı olan kişinin konumunun iyileştirilmesi gerekliliğidir. Handicap teriminin sportif karşılaşmalardan insan sağlığı alanına geçişinin kaynağında, engeli olmayan kişilerle, engelli olan kişilere eşit şans tanınması fikri yatmaktadır (2001:9). Ancak spor ve sağlık arasındaki bu geçiş, normalleştirme olgusunu da içinde barındıran, yeniden rekabet edebilir duruma getirmek, katılımı sağlamak ve rehabilite etmek gibi örtük anlamlar da içermektedir. Başlangıçtaki niyete karşıt olarak, handicap toplum içinde bir grup insana özgü bir niteliğe dönüşmüştür. Bu bağlamda, engelli

bireyler için kullanılan söz dağarcığı, bu topluluğa özgü beklentileri ve toplumun bunlara ilişkin öngörülerini belirlemektedir (Kerr, 2006: 76). Blaska'ya göre (1993), bu saptama, bir dilin onu konuşanların düşünce ve davranışını düzenleyici gücü vardır önermesine dayanan Sapir Whorf hipoteziyle açıklanabilmektedir.

2.1. GÜNÜMÜZDE ENGELLİ KAVRAMININ KULLANIMINA YÖNELİK UYGULAMALAR

Avrupa'da, engelli olma durumuna ilişkin kavram alanında bulunan terimlerin kullanımı konusunda, yasalarda, bilimsel metinlerde ve gündelik dilde bir uzlaşma olduğu söylenemez. Engelli olma olgusuyla ilgili terimlerin hangisinin tercih edileceği ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermektedir.

İngiltere'de engelli çalışmalarıyla (disability studies) ilgili en önemli yayınlardan olan *Disability, Handicap and Society* dergisi, handicap teriminin kullanılmaması yönünde bir uygulama ya da yasal düzenleme olmamasına karşın adını *Disability and Society* olarak değiştirmiştir. Fransa'da ise, handicap terimi, *Handicap: Revue des Sciences Humaines et Sociales* degisinde olduğu gibi, bilimsel yayınlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, handicapped (personnes handicapées) bireyleri nitelendirmek için kullanılmakta hatta yasa metinlerinde yer almaktadır (loi 2005-102 11 Şubat 2005/ La Loi por l'égalité des droits et des chances, la participation et citoyenneté des personnes handicapées). Fransa'da konuyla ilgili olan bir diğer dikkat çekici nokta, özellikle yasa metinlerinde yabancı sözcüklerin yer alması kabul görmezken engellilere ilişkin yasada İngilizce kökenli handicap terimi bulunmaktadır (Giami, Korpes & Lavigne, 2007:200). Bunun yanı sıra, Fransızca terim bulunmadığından, akademik çalışmalarda, yine İngilizce "disability studies" terimi kullanılmaktadır (Albrecht, Ravaud & Sticker, 2001: 44).

Engellilik durumuna ilişkin kavram alanına giren sözcükler, konuya bakış açısının belirlemesi bakımından önem taşımaktadır. Handicap/disability

sözcüklerinde, birinin diğerinin yerini alması, Linton'a göre, sorunun çözümü için yeterli olmamaktadır; disability teriminin ön eki olan -dis, bir yoksunluk, eksiklik belirtmesi nedeniyle özünde, sorunlu bir yapı teşkil etmektedir (akt. Haller, Dorries & Rahn, 2006: 64). Blaser (2002), konunun bir başka yönüne dikkat çekerek, sözcüklere yüklenen negatif anlamlardan çok toplumun algısının değiştirmenin zorluğuna işaret etmektedir. Dilde, bir kişi ya da durumla ilgili olumsuz izlenim ve çağrışımlara yol açacak adlandırılmaların ortadan kaldırılması kuşkusuz, sorunun tek başına çözümü için yeterli olmamaktadır. Toplumsal algının değişmesi yönündeki olumlu adımlar, bakış açısının yeniden biçimlendirilmesine katkı sağlayabilecektir.

2.2. TÜRKİYE'DE ENGELLİ KAVRAMININ KULLANIMINA YÖNELİK UYGULAMALAR

Engelliliğe özgü kavramlar, yabancı dillerde olduğu gibi, Türkçe'de de, aynı anlamda kullanılan birden fazla sözcükle karşılanmıştır. Türkçe'de, engelli, özürlü, sakat sözcükleri, aralarında anlam farkları olduğu halde birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu karmaşa, âmâ görme engelli, görme özürlü gibi belirli engelli grupları için de geçerliliğini korumuştur. Ayrıca, engellilerle ilgili konulara odaklanan sivil toplum örgütlerinde de yine bir terim birliği olmadığı; Dünya Engelliler Vakfı, Özürlüler Vakfı, Türkiye Sakatlar Derneği, Türkiye Körler Federasyonu gibi farklı adlandırmaların kullanıldığı görülmektedir. Bilimsel metinlerde ise, hem sakatlık çalışmaları hem de engellik çalışmaları literatürde yer almaktadır.

Türkiye'de, resmi terminolojide, yakın döneme kadar 5378 sayılı "Özürlüler Kanunu"ndan da anlaşılacağı gibi, özürlü kavramı kullanılmıştır. 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nda, özür, özürlü ve özürlülük ibarelerinin engel, engelli ve engellilik kavramlarıyla değiştirilmesine ilişkin kanun değişikliği yasa tasarısı ayrıca, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde özürlü yerine engelli, Özürlü Memur Seçme Sınavı'nda yine özürlü yerine engelli ifadesinin

kullanılması konuları, Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine alınmış; (http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyonlar_sd.calismalar?p_kom_kod=32&p_islem=1) yasa tasarısında, tüm metinlerde, özürlü ibaresinin engelli ile değiştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, sakat, çürük gibi ifadelerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Askerlik Kanunu'nda bulunan, örneğin, çürük raporu tanımlamasının, askere gitmeme nedeni olarak yeniden düzenlenmesi de görüşülen maddeler arasında yer almıştır (http://www.aile.gov.tr/tr/haberler/s/599). 6462 sayılı "Kanun ve Kanun hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 3 Mayıs 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, özürlü ibaresinin geçtiği, Medeni Kanun, Terörle Mücadele Kanunu, Emekli Sandığı Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu gibi 87 kanundaki özürlü, sakat ve çürük gibi ifadeler engelli ve türevleriyle değiştirilmiştir (http://www.trtturk.com.tr/haber/sakat-yerine-engelli.html). Böylece, kamu kurumları ve hukuki düzenlemelerden özürlü kavramı kaldırılmıştır.

Toplumsal yaşamda, dil kullanımıyla ilgili hassasiyet konusunda farkındalık uyandırılması, kuşkusuz, bu önemli gelişmede daha büyük aşamalar kaydedilmesi bakımından yarar sağlayacaktır.

3. ENGELLİ HAREKETİNDE DİL KULLANIMINA YÖNELİK GİRİŞİMLER: DİLDE ÖNCE İNSAN YAKLAŞIMI

Engelliler, tarih bouynca, öncelikle engelleriyle daha sonra birey olarak tanımlanmışlar; çoğunlukla, engelleri nedeniyle mağdur ya da kurban olarak görülmüşlerdir. Engellere odaklanarak, kişilerin, becerileri, yetenekleri göz ardı edilmiştir. Bu durumda, hakları ve tercihlerini ifade etmekten, toplumun bireyi olmaktan uzak kalmışlardır. Dilde engelli bireyleri nitelendirmek için kullanılan birçok sözcük de bu önyargıyı besleyecek niteliktedir. Bu bağlamda, engelli hareketinde dil kullanımı konusunda farkındalık

uyandıracak çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır.

Longmore'a göre (1995) engelli hareketi iki aşamadan geçmiştir. Öncelikle, engelliler, ayrımcı uygulamalar ve toplumda marjinalleştirilmeleri karşısında bir duruş sergilemişlerdir. Başka bir anlatımla, ilk adımda, toplumsal dışlanmanın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu sürecin, engelliliğe yaklaşım modellerinin gelişmesine paralel bir çizgide ilerlediği söylenebilmektedir. Engelliliğe yaklaşım modelleri; engelli olmanın Tanrı tarafından verilmiş bir ceza olarak nitelendirildiği ahlaki model, engelliliği tedavi edilebilir bir hastalık olarak kabul eden medikal model ve bu iki modelden sonra geliştirilen ve engelli bireyin kısıtlılıklarını toplumsal ve çevresel etkenlerle ilişkilendiren sosyal modeldir (Arıkan, 2002). Sosyal model, engelli olan bireyin toplumsal yaşama katılımının gerçekleşmesi, dışlanmanın önüne geçilmesi konusunda önemli bir aşamadır ancak, medikal ve sosyal modelin çoğunlukla ikili karşıtlıklar olarak ele alınması eleştiri konusu olmuştur. Nitekim, engeli olmanın yalnız iki uçta bulunan kavramlarla -tümüyle sağlık sorunları ya da bütünüyle toplumsal bariyerle- açıklanması olanaksız görünmektedir. Bu nedenle, her iki bakış açısını dengeleyen bir yaklaşıma gereksinim duyulmuştur (World Health Organization & World Bank, 2011).

Sosyal modelin eleştirildiği nokta, engelliliğin yalnız toplumsal yönüne vurgu yapmasıdır. Engelli bireylerin, bireysel düzlemde de, bedenin biyolojik işlevleri bakımından bazı güçlükler yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca, bu bireylerin gündelik yaşamında karşı karşıya kaldığı bazı tıbbi sorunların sosyal modelin yaklaşımıyla çözülemeyeceği de açıktır. (Giddens, 2008:327). Sosyal modele yöneltilen eleştiriler ışığında, biyopsikososyal model geliştirilmiştir.

Biyopsikososyal model, engelli olmanın, hem sağlık, eğitim ve ekonomik durum gibi bağlamsal etkenler hem de kişisel ve çevreye bağlı koşullarla etkileşim içinde bulunduğu görüşüne dayanarak oluşturulmuştur. Medikal ve sosyal modelin bir sentezi olduğu

söylenebilmektedir. Medikal modele getirilen en önemli eleştirilerden biri, engelli bireyin kısıtlı olarak tanımlanmasıdır. Biyopsikososyal modelde, bu eleştirileri ortadan kaldırılacak bir yaklaşım geliştirilmiştir. Buna göre, engelli olma durumunu tanımlamak, kişisel, bağlamsal ve çevresel etkenlerden kaynaklanan etkileşimi anlamlandırmaktır (World Health Organization & World Bank, 2011).

Etkileşimden yola çıkarak yapılan tanımlama; aynı zamanda, engelin kişiye özgü bir nitelendirme olmadığını, çeşitli etkenlerin bir araya gelerek kavrama bir anlam yüklediğini göstermektedir. Bu yeni bakış açısında, engelli hareketi açısından en önemli nokta, engelli bireylerle ilgili sorunların ve çözüm önerilerinin yine engellilerin kendi bakış açılarıyla belirlenmesi konusuna yapılan vurgudur. Engelli olma durumuna yaklaşım modellerinin, bu bireylerin yaşam deneyimlerinden yaralanarak oluşturulması düşüncesi, günümüz engelli hareketinde temel dayanak noktasını oluşturmaktadır (Haller, 2010: 50).

Engelli hareketinde, ikinci aşama ise, bu bakışına göre biçimlenmiş; engelli bireyler, kendi kimliklerini ve kültürlerini tanımlama çabası içine girmişlerdir. Engelli kültürü, bir engelle birlikte yaşama deneyiminden doğmaktadır ve dil, bu kültürün anahtar öğelerinden biridir (Kailes, 2010:18). 1980 yılından itibaren Amerika'da, engelli olan bireylerin haklarını savunan aktivistler, handicap sözcüğünün (hand in cap) dilencilikle bağdaştırıldığı için olumsuz çağrışımlar yaptığını savunmuş ve disability teriminin tercih edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu çerçevede, aktivistler, Dilde Önce İnsan yaklaşımı olarak adlandırılan (People First Language) insan hakları temelli bir dil kullanımının savunucusu olmuşlardır. Blaser, ırkçılık ya da cinsel yönelime bağlı ayrımcılıkta sözcüklerdeki farklılaşmanın aslında hareketin kapsamını da etkilediğine dikkat çekmektedir. Artık zenci yerine siyahi kullanılmaktadır ya da günümüzde gay ve lezbiyen hareketi, queer hareketine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, siyahi, gay, lezbiyen gibi kavramların tanımlamasına da, algıyı

değiştirmesi bakımından bazı farklılıklar getirmiştir ve aynı değişim, engelli hareketi çerçevesinde de oluşturulmalıdır (2002: 27).

Dilde Önce İnsan yaklaşımına göre, engellilikten önce insanların birey olarak yeteneklerini ve özelliklerini öne çıkaran bir dil kullanımı benimsenmelidir. Bu anlayışın temel dayanak noktası, engelli bireylere önce insan olarak saygı gösterilmesi; ihtiyaç duymaları halinde yardım edilmesidir (Blaska, 1993: 27). Bu bağlamda, handicapped, acıma, merhamet, muhtaçlık gibi çağrışımları içerdiğinden disability terimiyle birbirinin yerini alabilecek, özdeş kavramlar olarak kabul edilmezler. Betimleyici ve yargılayıcı kullanımlardan (kurban/mahkum/hasta gibi) uzaklaşılması ve bu tür ifadelerle engellilerin damgalanmasının önüne geçilerek bireye odaklanılması yaklaşımın temel ilkesidir (Snow, 2001). Bu ilkenin hayata geçirilmesinde en somut olay, 1990 yılında kabul edilen, temel hedefi, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi, engellilikle ilgili farkındalık ve bilinç düzeyinin yükseltilmesi olan American Disability Act'tır (ADA) (Haller, 2010: 51).

American Pshychological Association (APA), 1992 yılında, bir rehber hazırlayarak, ADA ilkelerine göre, engelli bireylerle ilgili bilimsel metinlerde kullanılan dil ve ifadelerde dikkat edilmesi gereken noktaları belirlemiştir. Rehberde, kullanılan dilin, niyetli ya da bilinçsiz olarak, engelli kişiyle ilgili aşağılayıcı bir yaklaşım ya da olumsuz tutumları ifade edebileceğine vurgu yapılmaktadır. APA, bir kişiyi nitelendirmek için disability teriminin, hukuki, mimari kısıtlamalar konusunda da handicapped teriminin kullanılmasını önermektedir (Guidelines for Nonhandicapping Languages in APA Journals, t.y.)

ADA kapsamında, kişileri nitelendirmek için disability'nin handicap'ın yerini alması yönündeki uygulamanın toplumsal yaşamda ve özellikle eğitim alanında hayata geçirilmesi konusunda çaba gösterilmektedir. Kamusal alanlarda engellilere ayrılan park yerlerinde bu bireylerin erişimine uygun olduğunun belirten tabelaların kullanılması buna örnek olarak gösterilebilmektedir.

Şekil 1: Engelli Park Yeri Tabelası (Kailes, 2010:10)

Şekil 2: ADA Kapsamında Önerilen Engelli Park Yeri Tabelası (Kailes, 2010:10)

4. DİLDE ÖNCE İNSAN YAKLAŞIMI VE MEDYA

Toplumun bilinçlendirilmesinde, bilgilendirilmesinde medya önemli bir güce sahiptir ve toplumda, belirli gruplara ilişkin algının biçimlendirilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, kitle iletişim araçlarında engellilerle ilgili olarak kullanılan dil ve bu bireylerin konu olduğu medya içeriklerindeki ifadeler, toplumsal dışlanmanın ve ayrımcılığın önüne geçilmesinde temel meselelerden biridir. Medyanın, engelli temsillerinde hak temelli yaklaşım sergilemesi, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Madde 8 ile güvence altına alınmış; bilinç yükseltme ve bu amaca yönelik tedbirler başlığı altında, engelli olan bireylerin, bu Sözleşme'nin amacına uygun bir yaklaşımla betimlenmesi konusunda medya organlarının teşvik edilmesinin gerekliliğine yer verilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (Organisation Mondiale de la Santé [OMS], World Health Organization [WHO]) tarafından hazırlanan Dünya Engellilik Raporu'nda, bu konuya dikkat çekilmektedir. Medyanın engellilere yönelik olumsuz tutumların değiştirilmesi ve toplumsal katılımın sağlanmasında işlevsel bir araç olduğu; özellikle engelli bireyler ve aileleriyle ilgili olumlu yaşam öykülerinin yansıtılması bakımından hayati önem taşıdığı raporda belirtilmiştir (Rapport Mondial sur le Handicap, 2012:297-298). Türkiye'de, engelli bireylerle ilgili politikalar geliştirmekle yükümlü olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmalarda da yine, toplumun bilinçlendirilmesinde,

bilgilendirilmesinde ve yönlendirmesinde medya araçlarının gücü vurgulanmakta; ayırımcılıkla mücadelede, engellileri algılama biçiminin hak temelli olmasını sağlamak için öncelikle medya alanında farkındalık çalışmalarına yer verilmesi eylem planları arasında yer almaktadır (Çelebi, 2010:83).

ADA kapsamında, medya çalışanları için hazırlanan rehberde, engelli haklarına ilişkin sözleşmelerde belirlenen unsurlar ve Dilde Önce İnsan yaklaşımı hareket noktasını oluşturmaktadır. Amaç, kullanılan dil ve ifadelerde farklılıklara saygı duyulması ve bu yolla toplumla bütünleşmelerinin sağlanmasıdır.

Rehberde yer alan ilkeler aşağıdaki gibidir (Blaska, 1993; Kailes, 2010; Snow, 2001):

- Öncelikle engelli olma durumu değil; birey ön plana çıkarılmalıdır (Disabled person/person with disability- engelli birey/engeli olan birey).
- Bireyler, engelleriyle etiketlenmemelidir (Schizophrenics/ people who have schizophrenia- şizofren/ şizofreni hastalığı olan kişi).
- Engelli olan bireyleri hasta ya da yetersiz olarak tanımlayacak ifadelerden kaçınılmalıdır. Bireylerin kişilik özelliklerine ve kapasitelerine odaklanılmalıdır.
- Engelli olma durumu aşırı abartılmamalıdır. Bir kişinin herhangi bir fiziksel engeli olması, hiçbir fiziksel aktiviteyi yerine getiremeyeceğini göstermemektedir (The physically disabled/ individuals with a physical disability- fiziksel engelli/ fiziksel engeli olan birey).
- Duygusal açıdan nötr ifadeler kullanılmalıdır (Stroke victim/indivudual who had a stroke- felç kurbanı/ felç olan kişi).
- Sınırlılıkları değil yapabileceklerini ön plana çıkarılmalıdır (Confined to a wheelchair/ uses a wheelchair- Tekerlekli sandalyeye bağlı/ tekerlekli sandalye kullanan).
- Aşağılayıcı ifadelerden kaçınılmalıdır (Mongoloid/ child with down syndrome- mongol/ down sendromlu çocuk).
- Özel eğitim ya da özel gereksinimleri olan bireyler gibi

adlandırmalarla örtmece[*] kullanımından kaçınılmalıdır.

- Engeli olan bireylerin kendi hedeflerini ve tercihlerini ifade etmeleri; bunun yanı sıra hizmet ve destekler üzerinde kontrol sağlamaları için öncelikle haklarına ve yeteneklerine odaklanılmalıdır. (Patient management/ case management- hasta yönetimi/ vaka yönetimi)
- Engeli olan bireyler, bir sorun ya da yük değil; toplumun bir parçası olarak görülmelidir (Family burden / family supports needs- aileye yük/ ailenin desteğine yönelik gereksinimler).

Günümüzde teknolojik gelişmeler sayesinde, medya çok geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Dilde Önce İnsan yaklaşımında belirlenen ilkeler, ayırımcılıkla mücadelede etkin bir araçtır. Bu yaklaşımın medya alanına uygulanmasının, engelli bireylere yönelik algının hak temelli olması bakımından yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Amerika'da ortaya çıkan bu yaklaşım, dünyada da benimsenmeye başlamış; İngiltere, İrlanda, Avustralya gibi ülkelerde, engelli çalışmalarında, ayrımcılıkla mücadele kapsamında bu ilkelere yer verilmiştir (Back, 2010: 16)

SONUÇ

Engelliler, tarih boyunca, birçok olumsuz tutum ve davranışla karşı karşıya kalmışlardır. Bu olumsuz tutum ve davranışların önemli bir bölümü, toplumun bakış açısından ve bu bireylere dönük algısından kaynaklanmaktadır. Sağlık sorunlarından daha çok toplumun engelliyici tutumu, engelli bireylerin dışlanmasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına yol açmaktadır. Bu tür uygulamaların, aslında çoğu kez gerçek olmayan varsayımlarla hayata geçirildiği de söylenebilmektedir. Nitekim engelli bireyin istihdamında verimli ve düzenli çalışamayacağına ilişkin önyargı, onları iş yaşamının dışında bırakmaktadır. Böylece, engelliler giderek daha fazla ötekileşirilmektedir.

[*] Örtmece, dilde, uygunsuz, sert, patavatsız ifadelerin ya da korku, ürkme, iğrenme duygusu uyandıracak nesnelerin adlandırmalarının yerine kullanılan sözcüklerdir. Bu bağlamda, örtmeceler anlamı değiştirmedikleri halde algılamayı değiştirmektedirler. Çöpcü sözcüğünün, örneğin aşağılayıcı bir ifade olduğu düşünülerek temizlik işçisi olarak adlandırılabilmektedir. Bknz. Demirci, K. (2008). "Örtmece (euphemism) Kavramı Üzerine", *Milli Folklor*, Cilt: 20, Sayı: 77 (21-34).

Toplumsal algının belirlenmesinde, bu bireyleri tanımlamak için kullanılan dilin önemi yadsınamaz. Dünyada, engellilere yönelik sözcüklerde yapılan değişiklikler de, bunun bir göstergesi niteliğindedir. Dünyada ve ülkemizde sözcüklerle ilgili bazı değişikliklere gidilmesinin temelinde, engeli olan bireylerin damgalanmasının önlenmesi, aşağılayıcı ifadelerden kaçınılması, bireylerin yeti yitimlerine odaklanılmasından çok engellenmişlik durumundan kaynaklanan sorunların çözümünün hedeflenmesi düşüncesi yatmaktadır. Bu bağlamda, engelli çalışmalarında, dil kullanımına yönelik bir farkındalık oluşturulması, öncelikli konular arasında yerini almıştır. Amerika'da, engelli hakları kapsamında, Dilde Önce İnsan yaklaşımının benimsenmesi öngörülmüştür. Bu yaklaşımda, bireyin, engellilikle ilgili sözcüklerle nitelenmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Başka bir anlatımla, şizofren, kişinin diğer tüm özelliklerinin önüne geçen bir damgalamayla eşdeğer görülürken şizofren olan birey ifadesi uygun anlatım biçimi olarak kabul edilmektedir. Dilde Önce İnsan, hak temelli bir yaklaşım olduğundan bireyin sınırlılıklarından çok yapabileceklerinin ön plana çıkartılmasına önem verilmektedir.

Dilde Önce İnsan yaklaşımı, aynı ilkeler çerçevesinde medya alanına da uygulamış ve engellilerle ilgili hazırlanacak programlarda ve haberlerde kullanılacak dil ve ifadelerle ilgili bir rehber hazırlanmıştır. Bu ilkelerin, toplumun algısının olumluya doğru yön değiştirmesinde olumlu bir etken olabileceği söylenebilir. Medyada, kullanılan dil ve ifadeler, engelli bireylerin kendileriyle ilgili algıları üzerinde etkili olmaktadır. Medya içeriğinde sürekli yinelenen klişeler ve kısıtlılıklara ilişkin nitelemeler, engellilerin yaşam kalitesi ve toplumsal yaşama katılımları üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda, Dilde Önce İnsan yaklaşımı ilkelerinin medya çalışanları ve editörler tarafından benimsenmesi; bunun yanısıra, yayın kuruluşlarının etik ilkeleri kapsamında yer bulması, engelli hakları çerçevesinde yürütülen çalışmalara önemli katkı

sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

ALBRECHT, G., RAVAUD, J-F. & STİKER, H-J. (2001). "L'emergence des Disability Studies: Etat des Lieux et Perspectives", *Sciences Sociales et Santé*, Volume:19 No: 4 (43-73).

AMERICAN PSHYCHOLOGICAL ASSOCIATİON. (t.y.). "Guidelines for Nonhandicapping Languages in APA Journals", http://www.apastyle.org/manual/related/nonhandicapping-language.aspx, Erişim: 17 Aralık 2013.

ARIKAN, Ç. (2002). "Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım", *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, Cilt: 2, Sayı 1 (11-25).

BACK, L.T. (2010). A Framework of Language Use in References to People With Disabilities: People First, Disability-Implicit and Disability-First Language in School Setting, Unpublished Master of Arts Thesis, DePaul University, Chicago.

BLASER, A. (2002). "Changing the Meanning of disability", *Ragged Edge Online*, Volume: 23 Issue: 4, http://www.raggededgemagazine.com/0702/0702ft3.html, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2013.

BRADDOCK, D. & PARISH, S. L. (2011). "Sakatlığın Kurumsal Tarihi", *Sakatlık Çalışmaları* (drl. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk), İstanbul: Koç Üniversitesi.

BELIO, C. (2012). Handicap, Cognition et Présentation, Unpublished Phd Thesis, Université de Bordeaux Ségalen, France.

BLASKA, J. (1993). "The Power of Language: Speak and Write Using People First", *Perspective on Disability* (Ed. Mark Nagler), Palto Halto: Health Market Research.

BRITISH COUNCIL & TÜRKİYE GAZETECİLER CEMİYETİ (T.Y). "Medya ve Çeşitlilik Klavuzu", http://www.tgc.org.tr/COCUK-TR-ENG.pdf, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2013.

ÇELEBİ, Y. (2010). "Özürlüler ve Ayırımcılık", Özürlülüğe Dayalı Ayırımcılıkla Mücadele Sempozyumu (3-5 Kasım 2010), Ankara, http://www.ozida.gov.tr/ayrimciliklamucadele/Sempozyum_Kitap_TR.pdf, Erişim Tarihi: 10 Aralık 2013.

DIRECTION DE LA PROSPECTIVE ET DU GRAND DIALOGUE PUBLIC. (2010). "L'évolution des Représentations du Handicap: Lire le Handicap à Travers l'Altérité", http://www.millenaire3.com/uploads/tx_ressm3/Handicap_Vievard_0901201.pdf, Erişim Tarihi: 5 Aralık 2013.

DORVIL, H. (2001). *le Handicap, Origines et Actualité d'un Concept*, http://classiques.uqac.ca, Erişim Tarihi: 15 Aralık 2013.

FLEW, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Yeryüzü.

GENÇ, Y. & ÇAT, G. (2013). "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1 (363-393).

GIAMI, A., KORPES, J.L. & LAVIGNE, C. (2007). "Representation, Metaphors and Meannings of the term Handicap in France", *Scandinavian Journal of Disability Research*, Volume: 9, No: 3-4 (199-213).

GIDDENS, A. (2008). *Sosyoloji* (çev. İsmail Yılmaz), İstanbul: Kırmızı.

GÜL, İ, I. (2012). "Hukukta Ayrımcılık Yasağı", *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (drl. Müge Ayan Ceyhan), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

HALLER, B.A. (2010). *Representing Disability in an Ableist World*, USA: The Advocado Press.

HALLER, B., DORRIES, B & RAHN, J. (2006). "Media labeling versus the US disability community identity: a study of shifting cultural language", *Disability&Society*, Volume: 21, Issue:1 (61-75).

KAILES, J.I. (2010). Language is more than a Trivial Concern (Edition 10), http://www.westernu.edu/bin/cdihp/languageismorethanatrivialconcern.pdf, Erişim Tarihi: 23 Aralık 2013.

KAYPAKOĞLU, S. (2000). *Kimlik Sorunu ve İletişim*, İstanbul: Der.

KERR, D. (2006). "Mal nommer, c'est discriminer: Une comparaison entre France et Grande-Bretagne" *VST - Vie sociale et traitements*, Volume: 4, No: 92 (71-81).

LONGMORE, P. M. (1995). "The Second Phase: From Disability Rights to Disability Culture" http://www.independentliving.org/docs3/longm95.html, Erişim Tarihi: 25 Şubar 2013.

MITCHELL D. & SNYDER S. (2003). "The Eugenics Atlantic: Race, Disability and The Making of an International Eugenic Science, 1800-1945", *Disability &Society*, Volume: 18, Issue: 7 (843-864).

OLIVIER, M. (1996). "Defining Impairment and Disability: Issues at Stake", *Exploring the Divide* (sds. Colin Barnes & Geof Mercer), Leeds: The Disability Press.

OKUMUŞ, E. (2011). "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi", *Beden Sosyolojisi* (drl. Kadir Can), İstanbul: Açılım.

ORGANISATION MONDIALE DE LA SANTÉ. (2012). Rapport Mondial sur le Handicap, http://whqlibdoc.who.int/publications/2012/9789240688193_fre.pdf, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2013.

RICHARDSON, N. (2010). *Transgressive Bodies: Representations in Film and*

Popular Culture, England: Ashgate.

SAID, E.W. (2003). *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları* (çev. Berna Ünler), İstanbul: Metis.

SEXUAL VIOLENCE PREVENTION ASSOCIATION (t.y.). "Disability Theory", http://www.wwild.org.au/middle-ages.html, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2013.

SNOW, K. (2001). "People First Language", www.disabilityisnatural.com, Erişim Tarihi: 15 Şubar 2013.

STIKER, H.J. (2006). *Les Fables Peintes du Corps Abîmés Les İmages de l'İnfirmité du XVIe au XXe siecle*, Paris: Editions Cerf.

WORLD HEALTH ORGANIZATION & WORLD BANK (2011). World Report on Disability, http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2013.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyonlar_sd.calismalar?p_kom_kod=32&p_islem=1, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2013.

http://www.aile.gov.tr/tr/haberler/s/59, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2013.

http://www.trtturk.com.tr/haber/sakat-yerine-engelli.html, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2013.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:43 K:56

LORD RAGLAN'IN GELENEKSEL KAHRAMAN KALIBI BAĞLAMINDA MANAS DESTANI

LORD RAGLAN'S HERO PATTERN OF TRADITIONAL IN THE CONTEXT OF THE MANAS EPIC

Dr. Nursel UYANIKER

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
nuyaniker@marmara.edu.tr

Özet: Lord Raglan'ın Metin Ekici tarafından Türkçe'ye aktarılan, ekseriyeti Batı, bir kısmı ise Orta Doğu kaynaklı on sekiz destan kahramanı hakkındaki değerlendirmesini verdiği makalesi Türk Halk Bilimi alanına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bir milletin millî kültür özelliklerini taşıyan destan kahramanları, bir toplumun içinden çıkmış ve onun bütün iyi özelliklerini karakterinde toplayan olağanüstü kahramanlardır. Destanlardaki bu kahramanların kalıplaşan ve farklılaşan özelliklerinin tespit edilerek Türk geleneksel kahraman kalıbının ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu konuya bazı araştırmacılar eğilmiş ve Destan kahramanlarımızdan Boğaç Han, Kocacaş, Başat, Oğuz Kağan, Er Töştük'ü bu metotla incelemişlerdir. Ancak başta destan ve hikâyelerimiz olmak üzere, masal, efsane, menkıbe, fıkra vb. anlatılardaki kahramanların kalıplaşan ve farklılaşan özellikleri ile, bunların Türk kültürünün niteliği bakımından tahlili gerekmektedir. Bu çalışmada; geleneksel kahraman kalıbına göre destan kahramanı Manas konu edilmiştir. İnceleme yapılırken Sagımbay Orazbakoğlu'nun (1867-1930) ve W. Radloff'un (1837-1918) rivayetleri esas alınmıştır. Böylece Türk destan kültürünün en uzun metni olan ve günümüzde de söylenmeye devam eden Manas destanındaki baş kahraman Manas'ın incelenerek Türk destan kahraman tipinin oluşturulmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı, Destan, Manas Destanı, Kültür, Orta Doğu

Abstract: Lord Raglan's Metin Ekici by a portion of the transmitted, mostly to the West, Turkish is sourced from the Middle East, gave an assessment of the article about the hero of the saga of eighteen Turkish folk Science has brought a new perspective. A nation is a society of the national cultural features of epic heroes, all the best features of her character are concentrated and which collects outstanding heroes. Identifying and differentiating characteristics of these heroes of the Turkish epics so that should reveal the Turkish traditional hero mold. Some researchers on this subject was bent and the method of application; saga of the hometown heroes Boğaç Han, Kocacaş, Basat, Oğuz Kağan and to Er Töştük. But at first, including fairy tales, legends and stories of the saga, menkabe, clause molding and differentiating characteristics of Heroes narratives etc, they should be in terms of the nature of the test, the Turkish culture.In this study; Sagımbay Orazbakoğlu (1867-1930), and W. Radloff (1837-1918), based on the epic hero Manas rumors, according to the traditional hero pattern are explored. So is the longest text in the culture of the Turkish epic and rambling by examining the ongoing Manas the hero of the saga of the hero the epic of Manas, head of the Turkish is intended to contribute to the type.

Keywords: Lord Raglan's Hero Pattern of Traditional, Epic, Epic of Manas, Culture, Middle East

GİRİŞ

Her anlatı türü toplumlarda beliren ihtiyaç sonucunda ortaya çıkar ve söz konusu ihtiyacı doğuran sebep ve ortam devam ettiği müddetçe de varlığını sürdürür. Ancak o türü ortaya çıkaran ortamın ortadan kalkması ya da değişmesi anlatı türlerinin de şekil ve üslûp, konu ve motif bakımından farklılaşmasına sebep olur. Kısacası toplumların yaşadıkları hayat tarzının aynası durumunda olan anlatı türlerinde, toplumun sevinç ve tasalarının, gelenek ve göreneklerinin, etik yapısının, tarih ve coğrafyasının, inançlarının, arzu ve beklentilerinin genel anlamda ortak değerlerinin yer alması tabiidir. Toplumun yaşadığı çevre şartlarının ve ihtiyaçlarının değişmesi veya gelişmesi anlatı türlerinden olan destanları da etkilemiştir.

Dünden bugüne Türklerin tarihi, coğrafyası, gelenek ve görenekleri, töreleri, siyâsî ve ekonomik durumu, hayat tarzları, duygu ve düşünceleri demek olan destanlarda bu gelişim ve değişimi görmenin yanı sıra Türk kültür ve geleneğinin, örf ve âdetlerinin en eski biçimlerinden bazılarının değişmemiş şeklini tespit edebilmek de mümkündür. Yeni yerleşen birtakım unsurların yanında eski unsurlar da beraber işlenmiş ve kültürde var olan birtakım özellikler devam ettirilmiştir. Böylece senkretik (bağdaştırmacı)[1] bir yapı oluşmuştur. (Colpe, 2005: 8926-8934)

Manas Destanı, esas itibariyle 840 yılı civarında Kırgızlar'ın Yenisey ırmağı ile Minusinsk bozkırlarında devlet kurdukları yıllarda Uygur Türkleri ve Çinliler'le yaptıkları savaşlarda oluşmaya başlamıştır. (Gülensoy, 2003: 557-558)

Kırgızların hatta Türk Dünyası'nın en önemli destanlarından biri olarak kabul edilen Manas destanı; Türk kültürünün ortak motiflerinin yer aldığı ve sosyal yaşamın birçok alanına ayna tutan bir destandır.

Üç büyük koldan oluşan Manas Destanı'nın birinci bölümü; bir Kırgız kahramanı olan Manas'ın doğumu, savaşları ve ölümünü ele alır. Destanın

[1] Syncretism (Senkretizm/Bağdaştırma): Daha çok dinler tarihi alanında kullanılan bu terim; iki kelimenin birleşiminden oluşmuş ve kökenini antik Yunan'dan almıştır. Terim; "syn" (ile, eş, -lı) öneki ve "krasis" (karışık) kelimesinden türeyen "syngkrasis"den dönüşerek ortaya çıkmıştır. Senkretizm, genellikle iki ya da daha fazla din, dil ve kültür arasındaki ilişkiyi anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. 19. yüzyıldan beri terim, dinler tarihinde ve diğer din bilimleri terminolojisinde farklı kült, rit ve dinsel anlatıların karışması anlamında kullanılmaktadır. Senkretizm, dinlerin misyonerlik faaliyetlerinde, dinin genel açıklama sürecinde ve adaptasyon biçiminde önemli bir rol oynamaktadır.

ikinci kolu; Manas'ın oğlu Semetey'in, dedesi Temir Han ile amcalarına karşı verdiği iktidar mücadelesini anlatır. Üçüncü kol ise; Semetey'in oğlu Seytek'in hayat hikâyesinden ibarettir. Seytek de babası Semetey gibi genlik çağına geldiğinde babasının katillerinden intikam alır ve uzun zamandır esir olan, dedesi Manas'ın karısı, büyükannesi Kanıkey'i esaretten kurtarır. Bu üç büyük kol dışında Manas dairesi içinde kabul edilen Er Töştük ve Colay Han destanları da vardır. Bazı bilim adamlarınca, bu son iki kol müstakil birer destan olarak kabul edilir.

Manas Destanı'nı ilk önce ilim dünyasına tanıtan Kırgız-Kazak Türklerinden Türkolog, Velihanoğlu Çokan Töre olmuştur. Çokan'dan sonra 1862'de türkolog Radloff, Kara-Kırgızlar arasında yaptığı araştırmalar sırasında Manas Destanı'nı toplamış ve bir önsöz ile "Türk Halk Edebiyatı Numuneleri" külliyatının V. Cildi olmak üzere 1885'de Almanca tercümesiyle birlikte yayımlamıştır. Radloff'un tespit ettiği Manas varyantında destan: Manas'ın doğuşu, Almambet'in Müslüman olup Er-Kökçö'yü terk etmesi ve Manas'a katılması, Manas ile Er-Kökçö'nün dövüşü, Manas ile Kanıkey'in evlenmesi, Manas'ın ölümü ve yeniden dirilişi, Bok Murun, Kös Kaman, Semetey'in doğuşu ve Semetey bölümlerinden oluşmaktadır. Seytek ile ilgili olaylar Semetey bölümünde anlatılmaktadır. (İnan, 1968: 99) Radloff varyantının önemi tam olarak yayımlanan ilk metin olması dolayısıyladır.

Destanın tüm varyantlarını ele alan çalışma ise yirminci yüzyılda gerçekleşmiştir. Destanın birinci bölümü Manasçı Sagımbay Orazbakoğlu'nun ağzından kaleme alınmıştır. Bu manasçının ölümünden sonra ise destanın üç bölümü Sayakpay Karalayoğlu rivayeti esas alınarak yazıya aktarılmıştır. Bu çalışmada Radloff tarafından yayımlanan ilk metin ile mısra sayısı hacmi bakımından daha büyük olan Orazbakoğlu rivayetleri esas alınmıştır.

GELENEKSEL KAHRAMAN KALIBI VE MANAS DESTANI

Yapısalcı halkbilimi kuram ve yöntemleri içerisinde yer alan; Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbı, çeşitli kahramanlar hakkındaki anlatıların temelde birbiriyle birleştiklerini ve buradan hareketle "bu kahramanlar etrafında anlatılanların tamamı kurmacadır" veya "bu kahramanlar hakkındakiler tarihsel bir

temele dayanmamaktadır" sonucunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbı, bazı Türk destan kahramanlarına da uyarlanmış ve bunun neticesinde bazı önemli sonuçları ortaya koymuştur. Bu sonuçların en önemlileri; Batı geleneksel kahraman kalıbını, Türk geleneksel kahraman kalıbına aynıyla tatbik etmenin mümkün olmadığıdır. İkincisi ise; bu metotlu yaklaşımdan yararlanarak Türk geleneksel kahraman kalıbının belirlenmesi için geleneksel kahramanların bu metot çerçevesinde incelenmesi gereğidir. (Oğuz, 1999: 2-8)

Bu çalışmamızda, Metin Ekici tarafından yapılan çeviriye göre Lord Raglan tarafından yirmi iki maddede toplanan Batı Geleneksel Kahraman Kalıbı, Manas Destanı kahramanı olan Alp Manas (İnan, 1995: 277) üzerinde denenerek ve kalıplaşmada meydana gelen benzerlik ile farklılıklar ortaya konularak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır:

1. KAHRAMANIN ANNESİ SOYLU BİR BAKİREDİR

Esas aldığımız S. Orazbakoğlu'nun varyantında; Manas'ın annesinin soylu olup olmadığı konusuna değinilmemiştir. Burada sadece Çıyırdı'nın, Cakıp Han'ın büyük hatunu olduğu haber veriliyor. Fakat Radloff varyantında Çıyırdı Hatun'un Aydar Han'ın kızı olduğu söylenerek (Radloff, 1995: 17) onun da babası Han olan soylu bir kadın olduğu bildirilmektedir.

Burada bunun aksine, Türk anlatılarında çok sık olarak karşılaşılan "uzun zamandır evli olan çiftin çocuk sahibi olamaması" motifi bulunmaktadır. Nitekim on dört yıldır evli olan Cakıp Han ile Çıyırdı Hatun'un hiç çocukları olmamıştır. Her iki varyantta da çocuğun olmama sebebi olarak; Çıyırdı Hatun'un mezarlı yerleri, yatırları ziyaret edip elmalı, kutlu yerlerde yuvarlanmaması, kutlu pınarda gecelerce kalıp çocuk istememesi gösterilmektedir. (Radloff, 1995: 17; Orazbakoğlu, 1995: 6)

Lord Raglan ise; kahramanın her zaman soylu bir ailenin oğlu olduğunu, hemen hemen incelediği bütün hikāyelerde, annesinin ilk çocuğu olması ve babasının bir tanrı olması durumu dışında, babasının da ilk çocuğu olduğunu söylemektedir. (Raglan, 1998: 131) Ayrıca kahramanın ailesi, birbirinin yakın akrabasıdır. Hatta bu durum; kralların, kız kardeşleriyle

evlenmesini akla getirmektedir. Oysa Manas destanında, kahraman Manas'ın anne ve babasının akraba olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Lord Raglan'ın dediği gibi Manas, Çıyırdı Hatun ile Cakıp Han'ın ilk çocuklarıdır. Manas'ın annesinin daha sonra bir de kız çocuğu olacaktır. Cakıp Han'ın ise; Çıyırdı Hatun'dan olan iki çocuğun yanında, Bakdevlet Hatun adındaki ikinci karısından da, Manas'la aynı zamanda doğan, ikiz iki erkek çocuğu daha olur.

2. BABASI BİR KRALDIR

Manas'ın babası Cakıp (Yakup) Han; Orazbakoğlu'nun varyantında, Orazlı oymağı Kırgızlarının beyi olduğu bildirilmektedir. (Orazbakoğlu, 1995: 3) Kırgızlar boy şeklinde idiler ve her boyun da Cakıp gibi beyleri vardı. Bu beylik ya da hanlık bir anlamda krallık sayılabilir. Çünkü bunların üzerinde, hepsini toplayan ayrıca bir hanlık statüsüne, destanda rastlanmamaktadır.

3. BABA ÇOĞUNLUKLA KAHRAMANIN ANNESİNİN YAKIN BİR AKRABASIDIR

Lord Raglan, kahramanın ailesinin pek çok durumda birbirinin yakın akrabası olduğu görüşündedir. Manas destanında ise böyle bir durum söz konusu değildir. Zira Manas'ın annesi Çıyırdı Hatun'un babası Aydar Han, Cakıp'ın babasının adı ise Kara Han'dır ve bunların aralarında herhangi bir akrabalık bağı olmadığı anlaşılmaktadır.

Er Gökçe'nin kadını Akarkeç, Manas'ın kadını Kanıkey, Almambet'in kadını güzel Aruke, Buhara Hanı Temir Han'ın kızlarıydılar (Orazbakoğlu, 1995: 39) ve böylece bu üç alp bacanak olmuşlardı. Bunun dışında, destandaki kırk çora da evlenecekleri kızları, farklı farklı boylardan almaktadırlar ve kız ile oğlan arasında herhangi bir akrabalık bağı yoktur. Özellikle evlenmede "exogami"nin esas olduğu, eşlerin il içinden değil il dışından seçildiği bu geleneğin (İnan, 1968: 341-349) destanlara da yansıdığını görmekteyiz. Ayrıca Türklerdeki yakın akraba ile evlenmeme, yedi göbek takip etme gibi bir geleneğin mevcudiyeti de hatırda tutulursa Manas'ın annesi ile babasının akraba olmadıkları söylenebilir.

4. KAHRAMANIN ANNE RAHMİNE DÜŞÜŞ ŞARTLARI OLAĞAN DIŞIDIR

Manas'ın doğuşu veya dünyaya gelişi başlıkları altında verilen bu hadise;

"…

Beline bir okluk bağlattı

Cakıp Han, karısı Çıyrıçı'dan

Şimdi bir oğlan doğurttu" (Radloff, 1995: 17) mısralarında Manas'ın doğuşunu anlatmaktadır. Burada Manas'ın anne rahmine düşüş şartları, olağanüstü durumlar anlatılmamaktadır. Diğer bir varyantta ise; Cakıp Han ve Bakdevlet Hatun birer rüya görürler. Düşlerini yordurmak için de bir ziyafet verirler. Bu ziyafette Cakıp Han, atlar, develer, koyunlar kestirir ve ulu toy kılar. Bayyegit adlı bir ihtiyar Cakıp Han ve Bakdevlet Hatun'un rüyalarını yorumlar. (Deniz, 1995: 271-277)

Buna göre; Çıyırdı Hatun bir erkek, bir kız doğuracak; Bakdevlet Hatun da ikiz erkek çocuk annesi olacaktır.

Bu ziyafetten bir müddet sonra Çıyırdı Hatun her türlü yemekten tiksinti duyarak hiçbir şey yemez olur ve sadece pars yüreği yemek ister. Çıyırdı Hatun dokuz ay sonra da bir erkek çocuk dünyaya getirir. (Orazbakoğlu, 1995: 6) Bu bölümlerde kahramanın olağanüstü doğumu ile ilgili sahneler yoktur. Kahraman Manas anne karnında iken, Çıyırdı Hatun'un pars yemeği aşermesi kahramana has, olağanüstü bir durum olsa da; Manas'ın dokuz ay sonra dünyaya gelmesi tabii bir olaydır.

5. KAHRAMAN AYNI ZAMANDA BİR TANRI'NIN OĞLU OLARAK KABUL EDİLİR:

Manas gibi Türk destan kahramanlarında "Tanrılık veya Tanrının yeryüzündeki temsilcisi" düşüncesi bulunmaktadır. Manas da; "Ben kendimi Tanrı sanıyordum meğer Tanrı başkasıymış" diyerek yukarıda belirtilen maddeye yakın bir şekilde, kendisine kutsiyet atfetmiştir. Lord Raglan'ın kalıbındaki bu madde Türk kahraman bakış açısına göre; "Kahraman, Tanrı'nın buyruğu üzerine hareket eder, bu bağlamda o, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir" şeklinde değiştirilmelidir.

6. ÇOĞUNLUKLA BABASI TARAFINDAN ONU ÖLDÜRME GİRİŞİMİNDE BULUNULUR

Uzun süredir çocuğu olmayan Cakıp Han, Manas'ın doğumuyla mutlu olmuş, bir ak kısrak kestirmiş ve büyük bir düğün yapıp çocuklarına ad vermeye karar vermiştir. Cakıp Han, doğan oğlunun adını, dört ulu peygambere "Manas" koydurmuştur. (Radloff, 1995: 18)

Manas destanında kahraman, babası tarafından değil de düşmanları olan Çin, Kalmuk ve Moğollardan saklanmaktadır. Zira Akbalta; "bu çocuğun adının Manas olduğunu ancak biz bilelim. Kalmuk, Çin ve Moğollar bilmesinler" diyerek, Manas'ı Çin ve Kalmuklardan korumak ister. Çünkü Çinli Esen Han'ın kâhinleri, Kırgızlarda Manas adlı bir çocuğun dünyaya geleceğini ve bu çocuğun Çin ve Kalmuk halkları için büyük bir bela olacağını haber vermişlerdi. Bunun üzerine Esen Han bu çocuğu her yerde aratıyordu. (Orazbakoğlu, 1995: 7) Bu nedenle kahramanı, babası değil de düşmanları öldürme girişiminde bulunmuştur.

Manas'ın oğlu Semetey hikâyesinde ise; Manas öldükten sonra oğlu Semetey, amcaları Abeke il Köböş'den ve dedesi Cakıp Han'dan kaçırılır. Çünkü Manas'ın tek varisi olan Semetey, dedesi ve amcaları tarafından öldürülmek istenir. Bu motif; "Kahraman, akrabaları tarafından öldürülmek istenir" şeklinde de değiştirilebilir.

7. KAHRAMAN, GİZLİ BİR YERE GÖNDERİLİR

Kahraman Manas, "Devcinli" adıyla bir müddet düşmandan saklanır. Fakat gizli bir yere gönderilmez. Bütün Kırgızlar, Manas adını ağızlarına almamaya söz verip ant içerler. Zaten Kırgızlar, vatanlarından sürgün, ayrı bir yerde yaşamaktadırlar. (Orazbakoğlu, 1995: 7)

Radloff varyantında ise; Manas, Cakıp Han tarafından Bakay'a verilir. Cakıp Han, Bakay'dan, Manas'a yoldaş olmasını, ona her türlü bilgiyi öğretmesini, korumasını ve sivrilip adam olunca onu giydirip donatarak bir alp yetiştirmesini ister. Zira Kırgızların etrafında pek çok düşmanları vardır ve bunlara karşı ileride savaşacak olan Manas'ın da her bakımdan donanımlı olması gerekmektedir. Bunu kabul eden Bakay, Manas'ı alarak gider (Radloff, 1995: 20).

Manas'ın oğlu Semetey ise, dedesi Cakıp Han'dan ve amcalarından korunmak için Kanıkey'in babası Kara Han'a kaçırılır. (Radloff, 1995: 210-213)

8. KAHRAMAN, UZAK BİR ÜLKEDE EVLAT EDİNEN AİLE TARAFINDAN BÜYÜTÜLÜR

Cakıp Han'ın koyun sürülerine bakan Oşpudbay adlı bir çoban başı vardır. Manas'ın anası Çıyırdı Hatun, çoban başı Oşpudbay'ı yanına çağırır ve ona; Manas'ı yanına alıp 3-4 yıl bakmasını, oğlunu ona emanet ettiğini, onu Kalmuk çocukları gibi

giydirmesini söyler. (Orazbakoğlu, 1995: 8) Bunun üzerine Manas, bu çobanın yanında ve onun koruyuculuğu altında bir müddet bakılır.

Diğer bir varyantta ise; bu sefer Manas'ın babası Cakıp Han, oğlu Manas'ı, Bay'ın oğlu Bakay Han'a teslim ederek birtakım bilgileri edinmesini ister. Buradan Bakay'ın koyunları sayısınca kitapları olan bilgili birisi olduğu fikrini çıkartmak mümkündür. (Radloff, 1995: 20) Manas'ın Bakay ile birlikte ata binip uzaklaşmasının yanında, kahramanın nereye gönderildiği konusunda, burada herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

9.KAHRAMANIN ÇOCUKLUĞU HAKKINDA BİZE HİÇBİR ŞEY ANLATILMAZ

Destanda Manas'ın çocukluğu ile ilgili olarak çocukken çok yaramaz olduğu, Kalmukların çocuklarını dövdüğü, babasının koyunlarını kesip çevresindeki kırk arkadaşına ziyafet verdiği…vs. yaptıkları anlatılmıştır. (Orazbakoğlu, 1995: 7-8) Manas oniki yaşındayken de Aymanboz denilen atına binmiş ve düşmana saldırarak Kalmuk ve Çin alplerinin meşhuru Koçko'yu yenmiştir.

Radloff varyantında ise; Manas doğunca babası Cakıp Han, büyük bir düğün(şölen) yapar ve pek çok kişiyi de davet eder. Bu şölene katılmak üzere Yarkent'ten gelen yedi elçi, verilen yemeği övüp yiyerek gider. Çin'den gelen kırk elçi ise, yemeklerden bol bol yiyip; "Manas, Çinlileri kıracak!" deyip gider. Değişik yerlerden gelen elçiler yemeği yeyip Manas'ı övüp giderler. Manas'ın annesi Baybiçe Çıyırdı Hatun, Manas'ı alaca beşiğe yatırır. Burada, Manas'ın doğduktan sonra birtakım olağanüstü davranışlarda bulunduğu söylenerek, kahramanın çocukluğu hakkında bilgi verilmektedir. Manas, daha beşikte yatarken konuşmuş ve: "Aksakallı babam Cakıp Han, müslüman yolunu açacağım, kâfirin malını saçacağım, kâfiri sürerek çıkarıp, müslümana necat salacağım!" diyerek düşmanlarına meydan okumuştur. (Radloff, 1995: 18)

10. KAHRAMAN YETİŞKİNLİK ÇAĞINDAYKEN GELECEKTE KRAL OLACAĞI YERE GİDER

Orazbakoğlu'nun varyantına göre, oniki yaşındaki Manas, Çinli kumandan Koçko'yu yenince Kırgızlar, ana yurtlarına doğru kaçmaya karar vererek yola çıkarlar.

Böylece Manas, Kırgızların ana vatanına yani ileride kral olacağı yere doğru gitmiş olur. (Orazbakoğlu, 1995: 9)

Radloff varyantında ise; Manas'ın, Çin ve Kalmuk alplerinin meşhuru Koçko ile yaptığı savaştan söz edilmemektedir.

11. KAHRAMAN; KRAL, DEV, EJDERHA VEYA VAHŞİ BİR HAYVANA KARŞI ZAFER KAZANIR

Küçüklüğünden beri yiğit ve savaşçı birisi olduğunu gösteren Manas, oniki yaşındayken, tam silahlanmış Çin-Moğol askerlerine karşı, Dev Denke Alp'i öldürür ve Yolay Alp'i de tam öldürecekken elinden kaçırır. Kaf dağında tepegözlerle savaşmış ve başarı kazanmış olan Kaban'ı da öldürerek zafer kazanır. Manas daha sonra da büyücü Kalmuk Niskara'ya karşı başarı kazanır ve Kalmuk Alevke Han'ın karargâhında, azılı bir mamot'u ve ejderha yılanını da öldürür. Bununla birlikte Manas, tek gözlü, insana benzemeyen, dev Madıkan'la savaşarak onu da yener. Böylece kahraman; kral, dev ve ejderhalara karşı savaşmış ve hepsinde de düşmanını yenmeyi başarmıştır.

12. KAHRAMAN, ÇOĞUNLUKLA SELEFİNİN KIZI OLAN PRENSESLE EVLENİR

Türk töresine göre bir yiğidin, düğün yapıp evlenmesi gerekmektedir. Manas ise, aldığı iki kadın olan; Akılay ile Karabörk'ü savaş meydanında almıştı ve bunlardan çocuğu da olmamıştı. Bunun üzerine Manas, Buhara Hanı Temir Karahan'ın kızı Kanıkey'i istetir. Kalın (Mihir) olarak da; üzerlerinde torba torba altın olan, altı yüz kızıl tek hörgüçlü deve, yakındaki tepe dolusu hayvan sürüsü ile iki yüz akkoyun, kız tarafından bakılmış olan ve hepsinin alnında akı olan iki yüz sığır, iki yüz yük hayvanı, doksan adet av kuşu sungur, yedi pars, iki arslan verir ve elli gün devam eden düğün yapılmasını da kabul eder. (Orazbakoğlu, 1995: 38)

Radloff varyantında ise; Manas'a evleneceği bir kız aramaya çıkan ve hiçbir yerde aradığı kızı bulamayan fakat Buhara Hanı Karahan'ın kızı Kanıkey'i beyenen Cakıp Han'ın, Karahan'dan;

"Kanıkey adlı kızın varmış.
Elçiye zeval olmaz,
Kız isteyene hakaret olmaz,
Ben de Kanıkey'e geldim,
Onu istemeye geldim." (Radloff, 1995: 74-75)

diyerek kızı istemesi anlatılır. Kalın olarak burada da, deve, koyun, sığır ve pek çok hayvan ile mal istenir.

Kahraman Manas, kalını ödedikten sonra Kanıkey ile evlenir. Dolayısıyla burada, Türk kahramanlarından olan Manas'ın da kendisi gibi "soylu bir kız ile evlenmesi"nin söz konusu olduğu söylenebilir.

13. KAHRAMAN, KRAL OLUR

Bu madde, Manas Destanı'nda, onikinci maddeden önce gelmektedir. Çünkü Manas, Kalmuk Niskara'yı da yenince, Cakıp Bey, büyük bir tören yaparak Altay dağlarında göçüp konan Kırgız, Kazak, Moğol ve Kalmuklulardan bütün komşu halkları ziyafete çağırır. Amacı darmadağın yaşayan Kırgızları, bir "başbuğ" yahut bir "han" idaresi altında toplamaktır. Manas'ın kırk yiğidinden olan Aynagul, avdayken Manas'ı han seçtiklerini söyleyince oradakiler de düşünüp Manas'ı han seçerler. (Orazbakoğlu, 1995: 13-14) Böylece kahraman Manas, kral yahut han olur.

14. KAHRAMAN, BİR SÜRE HERHANGİ BİR HADİSE OLMAKSIZIN ÜLKEYİ YÖNETİR

Manas Alp; han olduktan, Almambet ile buluştuktan ve Kanıkey ile evlendikten sonra, birkaç yıl huzur içinde boyuyla birlikte Talas'ta yaşarlar. Kırgız halkı böylece kendi vatanında müstakil, kuvvetli bir ulus olarak yerleşmiştir. (Orazbakoğlu, 1995: 39)

Radloff varyantında ise; etrafı düşmanlarla çevrili olan Manas, bir serüvenden diğerine atılmakta ve hanlığını korumak için onlarla mücadele etmektedir. Manas'ın mücadeleleri, delikanlılık çağından başlar ve Kaşgar'da bulunan Çinlileri haraca bağlayıp doğuya sürer. (Radloff, 1995: 150-164) Daha sonra Manas, Er Kökçö ile karşılaşır, dost bildikleri tarafından zehirlenir..vs. pek çok düşmanla savaşan kahraman, boyunun güvenini, huzurunu ve yaşamını temin etmekle görevlidir. Bu nedenle de alp Manas, sürekli hareket halinde olan bir yaşam tarzını benimsemiştir.

15. KAHRAMAN, KANUNLAR YAZAR:

Türk kültüründe "hakan" ünvanını alan geleneksel Türk kahramanlarının "kanun

koyucu" özellikleri bulunmaktadır. Devletin varlığı, kanun (töre) varlığına bağlıdır. Bu nedenle Türk hükümdarları, yerine ve zamanın icaplarına göre ve "meclis"lerin tasvibi alınmak üzere, töreye yeni hükümler getirebilmektedir. (Kafesoğlu, 1984: 234)

Manas destanında ise; Manas'ın avda arkadaşları tarafından ak başlı kurban kesip han seçildiğini öğrenen kurultay, bir müddet konuştuktan sonra ittifakla Manas'ı han seçerler. (Orazbakoğlu, 1995: 14) Bundan sonra destanda Manas'ın, zor durumlarda halkına seslendiği ve onlara kendi kararını açıkladığı görülmektedir. Manas'ın kararları ve açıklamaları, boyu tarafından kanun kabul edilmekte ve uygulanmaktadır. Çünkü inanca göre kahraman Manas, Tanrının yeryüzündeki gölgesidir yani Tanrının siyâsî iktidar (Kut) ile donattığı tek şahsiyettir ve halktan, ülkesinden Tanrı'ya karşı birinci derecede sorumlu olan kişidir.

16. KAHRAMAN, TANRILARIN VE/VEYA HALKININ SEVGİSİNİ KAYBEDER

Lord Raglan'ın "Geleneksel kahraman kalıbı"nda yer alan bu madde, Manas Destanı için geçerli değildir. Zira kahraman Manas ölürken de çevresindekilere adâleti gözetmelerini, haksızlıkta azap olduğunu (Radloff, 1995: 203) söylemiştir. Halkını bu derece düşünen ve ölürken; "Gök-Tanrıya olan borcumu ödedim" diye söyleyen Türk hükümdarlarının, Gök Tanrı ve Türk halkı tarafından sevilmemesi söz konusu değildir.

17. KAHRAMAN, TAHTTAN VE ŞEHİRDEN UZAKLAŞTIRILIR

Tanrıya verdiği söz nedeniyle halkını adaletle yöneten Türk kahramanının itibardan düşmesi ve sırf bu yüzden tahttan uzaklaştırılması onun "kağan"lığına yakıştırılmamış ve bu yüzden de düşünülmemiştir. Bu madde, Manas destanı merkezinde geleneksel Türk kahraman kalıbına uymaz.

18. KAHRAMAN, ESRARENGİZ BİR ŞEKİLDE ÖLÜMLE TANIŞIR

Her canlının kaçınılmaz sonu olan ölümün Türk destanlarında yer almaması düşünülemez. Ancak Manas Destanı'nda, kahramanların ölümle karşılaşmaları Lord Raglan'ın kalıbına uymamaktadır.

Kahraman Manas, Almambet, Manas'ın kırk yiğidi, Manas'ın oğlu Semetey, torunu Seytek her iki varyantta da ölümle yüzyüze gelseler de bu, esrarengiz bir biçimde ortaya çıkmaz. Kahramanın öleceği, karısının gördüğü rüya ile haber verilirken; alp'in kırk çorasının ölümü ile at'ının ölümü de kaçınılmaz sonu hazırlamaktadır.

Kırgız Hanı Köketay'ın yoğ törenine davet edilen Kalmuk, Çin ve Moğollar, yas töreninde Kırgızlara saldırmış ve üstelik at yarışlarında, at sürülerini kaçırıp savaşa sebebiyet vermişlerdi. Çünkü her boy ve ulusun büyük önem verdiği, şeref meselesi yaptığı at yarışlarının neticesinde çok zaman kavga, savaş olurdu. Bu sebeple başlayan son savaşta Kanıkey, bir rüya görür. Bu rüya; Almambet'in, Manas'ın yiğitlerinin, Manas'ın atı Akkula'nın ve alp Manas'ın sonunu haber vermektedir:

"Kalın kaba boynuzlu gök boğa suyun derinine gidiyor. Suyun altında bağırması ne idi. Acaba, Almambet öldü mü? Kuzgunu takip eden şahin iyi saldıramadı. Acaba, Akbalta'nın Çuvak'ı azap ve ıztırap içinde mi? Uzun boylu bir çınar kıbleye doğru devrilmiş. Acaba, kıymetli Sırgak öldü mü? Sevgilim Manas'ın bindiği altın tahtın ayaklarının kırıldığını gördüm. Acaba, Akkula'ya ok isabet etti mi? Kırk kabile Kalmuk, kahramanım Manas'ı ortasına aldı mı? Boz yeleli bozkurdum düşman eline düştü mü?" (Orazbakoğlu, 1995: 119)

Radloff varyantında ise Manas; üç defa ölür. Birincisinde Kökçe ile dövüşürken aldığı yara onu öldürür. İkincisinde, zehirlenme neticesinde ölür. Fakat her iki seferde de yeniden hayata döndürülür. Manas'ın üçüncü ve son ölümü geri dönülmeyen bir ölümdür ve ihtiyarlığında hastalanarak ölmüştür. (Radloff, 1995: 203) Bu ölümler, Lord Raglan'ın makalesinde dediği gibi; kahramanın sonunu karanlıkta bırakan esrarengiz ölümlerden değildir.

Manas'ın oğlu Semetey'in ölümü de karanlıkta bırakılmamış ve Semetey'i; Almambet'in oğlu Kançora ile Cediger'in oğlu Er-Kıyaz, ay-balta ile ensesine vurarak öldürmüşlerdir. (Radloff, 1995: 250)

"Kahraman esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır" kalıbı; Manas destanına uymamaktadır. Bunun yerine; "Kahraman, hile ile tuzağa düşürülerek öldürülür" kalıbı ya da maddesi, Manas destanı için daha uygun görünmektedir. Türk destan

kahramanın ele geçirilebilmesi ise, özellikle onun uzun süren ağır uykusu sırasında olabilmektedir.

19.KAHRAMAN, ÇOĞUNLUKLA BİR TEPENİN ÜZERİNDE ÖLÜR

Manas, Orazbakoğlu'nun varyantında; nişancı Şipşaydır tarafından atılan okla bindiği at Akkula'yı kaybeder. Bu Manas'ın da ölümünün yaklaştığını haber verir. Manas, Kalmuk, Çin ve Moğollarla giriştiği savaşta aybalta ile ağır yaralanmıştır. Ayrıca bir müddet önce Kalmuk hanlarından Konurbay, Manas'ın arkasına süngü saplayarak onu yaralamış ve Manas'ın, arkadaşlarının ölümüne üzülmesi de bu yarayı daha da açmıştır. Karargâhına dönen Manas, yarası ağırlaşınca öleceğini anlar ve Kanıkey'e vasiyetini söyler. (Orazbakoğlu, 1995: 121-126)

Radloff'un varyantında ise Manas, ihtiyarlayınca hastalanmış ve çadırında ölmüştür. (Radloff, 1995: 203) Her iki varyantta da Manas, Lord Raglan'ın kalıbına göre, bir tepenin üzerinde ölmemiştir.

20.KAHRAMANIN ÇOCUKLARINDAN HİÇBİRİ, VARSA EĞER, ONUN YERİNE TAHTA GEÇEMEZ

Manas'ın ölümünden sonra, Cakıp Han ile Abeke ve Köböş'den kaçan Kanıkey, oğlu Semetey'i babası Temirhan'ın evinde büyütür. Semetey, ailesinin başına gelen felâketlerden habersiz olarak on iki yaşına gelince, ava çıkmış ve burada Sarı Taz adlı bir kömürcüden gerçeği öğrenmiştir. Bunun üzerine Semetey, Talas'a gitmeğe ve babasının yerine geçmeğe karar verir.

Cakıp Han ile iki oğlu Abeke ve Köböş, Semetey mal, yurt iddiasında bulunmasın diyerek Semetey'e karşı olurlar. Fakat Semetey, kendisine karşı olan Cakıp ile Köböş'i öldürtür. Abeke'yi ise serbest bırakır. Semetey'in babaannesi Çıyırdı Hatun ise; Abeke'nin, olaylara karşı sessiz kalarak hiçbir davranışta bulunmamasını affetmemiş ve onu da celladın eline verip öldürtmüştür. Bunun üzerine kırk yiğit ile buluşan Semetey, babası Manas'ın yerine geçer. (Orazbakoğlu, 1995: 138-146)

Radloff varyantında ise; Semetey, Kara Han'ın babası değil de dedesi olduğunu anlayınca; kavmimi, yurdumu göresim geldi diyerek Talas'a gitmeğe karar verir.

(Radloff, 1995: 214-215) Abeke ile Köböş'i öldüren Semetey, dedesi Cakıp'ın da iki eli ve iki ayağını kestirir. Daha sonra Külçora ve Kançora ile karşılaşan Semetey, böylece babası alp Manas'ın varisi olur. Her iki varyantta da Semetey, Manas'ın yerine geçerek, onun varisi olmuştur.

Bu madde Manas Destanı'na uymamaktadır. Çünkü Türk devletlerinde hükümdarlık babadan oğula geçmektedir. Manas destanında görüldüğü gibi, veliahd şehzadeler küçük yaşta iseler, amcalarının tahta geçmeleri de Türk töresine uygundur. (Kafesoğlu, 1984: 259) Bu nedenle Abeke ile Köböş, veliahd Semetey'i küçükken öldürmeye çalışmış ve tahta geçmeyi amaçlamışlardır.

21. KAHRAMANIN VÜCUDU GÖMÜLMEZ

Hastalığı ağırlaşan Manas için ayrı bir çadır kurduran Kanıkey, defin töreni ve türbe yapısı için lazım olan her şeyi düşünür. Türbenin tuğlasını hazırlamak üzere altmış pehlivan memur eder. Pehlivanlar, Manas'ın türbesinin altı sağlam dursun diye tuğlalarının toprağına keçi yağı ve koyunyünü karıştırdılar. Kanıkey Hatun, oğlu Semetey büyüyüp alp olduğu zaman, babasını ziyaret ederken onun savaşlarda gösterdiği kahramanlıkları, oğlu görsün diye, türbenin her tarafına Manas'ın düşmanlarla yaptığı meydan savaşlarının resmini yaptırır. Ayrıca Kanıkey Hatun, Manas'a layık olsun diye altından tabut yaptırır ve tabutun altına da ardıç ağacının külünü döktürür.

Bu hazırlıkların yanında Kanıkey, düşmanların, Manas'ın ölüsünü ellerine geçirip hakaret edeceklerinden korkarak ayrı bir tabut yaptırır ve Manas'ın büyüklüğünde bir ağaç kütüğünü ölü gibi hazırlayıp tabuta yatırıp altı zalim düşmanın eline verir. Bu altı düşman da düzme ölüyü alıp gömerler. Destanda bundan sonra Manas'ın ölüsünün Kanıkey'in hazırlattığı türbeye gömülmesi anlatılmıyor. Fakat Semetey bölümünde babasının asıl yattığı yeri öğrenen oğlunun, Manas'ın türbesini ziyaret edişi ve ona kurban adaması söz konusu edildiğinden Manas'ın buraya gömüldüğü anlaşılmaktadır. (Orazbakoğlu, 1995: 129-131)

Radloff varyantında ise Manas'ın gömülüşü:

"Cakıp-bay oğlu genç Manas
alemden artık göçmüştü,
Bay'ın tek oğlu Bakay
ak kamışı oraya koydu,
dağ gibi yüce Manas'ı,
alıp götürüp, gömdüler."
…
"Han çocuğu Kanıkey
yüzünü yırtıyordu hep!
Günleri göz yaşıyla göl oldu,
Bütün suyunu sel aldı!
Cakıp'ın oğlu genç Manas'ı
Talas suyunun boyunda,
Sulpukor dağı başına
Alıp götürüp gömdüler." (Radloff, 1995: 204)

diye anlatılmaktadır. Fakat Manas'ın oğlu Semetey'in ölümü hikâyesinde Semetey, Kançora tarafından süngülenmiş ve tam kafası kesilecekken arkadaşı Külçora'nın gelmesi üzerine, ermiş gibi gözden kaybolur. Askerler onun cesedini aradılarsa da bulamamışlardır. Bunun üzerine Külçora; "Kahrolası Kançora, seni alt edecek gücüm daha var. Ağamız da ölmüş değil; onun öldüğünü gören yok,

Yurt koruyan er ölmez
Er doğuran il ölmez" (Orazbakoğlu, 1995: 174) diyerek Semetey'in cesedinin gömülmeyerek ortadan kaybolduğunu anlatmaktadır.

Manas Destanı'nın her iki varyantında da; Manas'ın ölümüyle birlikte vücudunun gömüldüğü anlatılmaktadır. Bu durum Lord Raglan'ın kalıbına uymasa da; Manas'ın oğlu Semetey'in ortadan kaybolması ve gömülmemesi, bu maddeye uymaktadır. Zira Semetey, uzun Manas destanındaki diğer bir kahramandır. Destanın devam edebilmesi için Manas'ın ölmesi ve vücudunun toprağa gömülmesi gerekmektedir. Bu durum, Lord Raglan'ın incelediği destanlar arasında Manas Destanı kadar hacimli ve halen devam etmekte olan böylesi özelliklere sahip bir destan metninin olmadığını ya da Lord Raglan'ın bunun gibi bir metin göremediğini düşündürebilir.

22. KAHRAMANIN GÖMÜLÜ OLDUĞU KABUL EDİLEN BİR VEYA DAHA FAZLA KUTSAL MEZARI VARDIR

Bu madde, kahraman Manas'ın gömülüşünü anlatan Orazbakoğlu varyantına uymaktadır. Çünkü Manas, Kanıkey'in hazırladığı türbeye gömülmesine rağmen; düşmanları onu, kendilerinin gömdüklerini

zannetmektedirler. Böylece Manas'ın iki ayrı yere defni söz konusu edilmiştir.

Radloff varyantında ise, ihtiyarlığında hastalanan Manas'ın; Talas suyunun boyunda, Sulpukor dağının başına gömüldüğü haber verilmektedir. Buradan, Manas'ın mezarının birkaç yerde olduğunun zannedildiğini çıkarmak mümkündür. Böylece bu madde, Manas'a uymaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak denilebilir ki; Manas Destanı, Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"nın belirlediği maddelerden 11'ine uygunluk göstermektedir. Türk geleneksel yapısı gözönüne alındığında; Lord Raglan'ın kalıbındakinden farklı maddelerin yer aldığı bir kahraman kalıbının ortaya çıkacağı muhakkaktır. Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"; "bu kahramanların hiçbirisi tarihsel bir gerçek değildir" veya "tamamı kurmaca kahramanlardır" genellemelerini doğrulama amacını taşımaktadır. Oysa Türk sosyal hayatından çıkan ve ideal-örnek insan modelini oluşturan kahraman tipi, Türk toplumunun sahip olduğu erdemlerin gerçek bir göstergesidir. Bu bağlamda Manas, tarihsel gerçekliği olan bir kahramandır.

Manas Destanı'nın, Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbına uyan maddeleri gerçek bir olayın halk dilinde nesilden nesile aktarılırken kurgulanmasının dolayısıyla varyantlaşmasının bir sonucudur. Buradan hareketle Manas, tıpkı Oğuz Kağan gibi, var olan Türk kahramanlarının bir birleşimi gibidir.

Bu çalışmadan da elde edilen sonuç, Türk Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın ortaya çıkarılmasında anlatılan varyantların büyük bir rol oynadığıdır. Bütün varyantların ortaya konulup incelenmesi halinde, Lord Raglan'ın kalıbına göre ele alınan Türk kahramanlarına ait bilgilerin daha sağlıklı olacağı ve amacına ulaşacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ÇOBANOĞLU, Ö., (2002). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları.

İNAN, A. (1968). Makaleler ve İncelemeler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İNAN, A. (1968). "Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri", Makaleler ve İncelemeler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNAN, A. (1992). Manas Destanı, İstanbul: M.E.B. Yayınları.

KAFESOĞLU, İ. (1984). Türk Millî Kültürü, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ORAZBAKOĞLU, S. (1995). Manas, Yay. Haz.: S. MUSAEV, K. KIRBAŞEV, A. CAYNAKOVA, B.SIDIKOV, Bişkek: Akademik Yayın.

RADLOFF, W. (1995). Manas Destanı (Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi Çeviri), Yay. Haz.: Emine GÜRSOY-NASKALİ, Ankara: Türksoy Yayınları.

SÜRELİ YAYINLAR

COLPE, C. (2005). "Syncretism (First Edition)", Encyclopedia Of Religion (Second Edition), Editor in Chief: Lindsay Jones, USA: Printed in the United States of America, Macmillan Reference Volume: 13, pp. 8926-8934.

DENİZ, S. (1995). "Manas Destanı'nda Rüya Motifi", Bozkırdan Bağımsızlığa Manas (Uluslar arası Manas Toplantısı Bildirileri), Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLENSOY, T. (2003). "Manas Destanı", DİA İslam Ansiklopedisi, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, C.27.

KÖSE, N. (Yaz-2000). "Manas ile Kocacaş, Kızcibek, Kurmanbek, Seyitbek, Ak Möör Destanları Arasındaki Paralellikler", Millî Folklor Dergisi, Ankara: S. 46, C: 6, Yıl: 12, 48-60 s.

KÖSE, N. ve OĞUZ, M. Ö. (Güz-1999). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Kocacaş",

Millî Folklor Dergisi, Ankara: Feryal Matbaacılık, S. 43, C: 6, Yıl: 11, 19-23 s.

OĞUZ, M.Ö. (Bahar-1999). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat", Millî Folklor Dergisi, Ankara: S. 41, C: 5, Yıl: 11, 2-8 s.

OĞUZ, M.Ö. (Kış-1998). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han", Millî Folklor Dergisi, Ankara: S. 40, C: 5, Yıl: 10, 2-6 s.

RAGLAN, L. (Bahar-1998). "Geleneksel Kahraman", Çev.: Metin Ekici, Millî Folklor Dergisi, Ankara: S: 37, C: 5, Yıl: 10, s. 126-138.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z0
April / May / June – Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:56 K:76

GAZALİ VE İBN HALDUN'DA NARSİSTİK YÖNELİMLER

NARSISTIC TENDENCIES OF GHAZALI AND IBN KHALDUN

Yrd. Doç. Dr. Aytekin DEMİRCİOĞLU

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
demircioglu.aytekin@gmail.com

Özet: Narsisizm, kapsamı ve içeriği oldukça geniş bir kavramdır. Bu nedenle üzerinde uzlaşılmış net bir narsisizm tanımı yoktur. Kavramın kökeni Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Buna göre, mitolojik bir kahraman olan Narkissos sudaki yansımasını görmüş ve kendisine âşık olmuştur. Psikolojide narsisizm, kişinin kendini sevmesi, kendine hayran olması, kendi değerinin ve öneminin farkında olması ve başkalarından da bunu beklemesi, benmerkezci davranması gibi durumları betimlemek için kullanılmıştır. Bununla birlikte yine Psikolojide kişinin kendine âşık olması ve cinsel hazzını kendisine yöneltmesi gibi patolojik rahatsızlıkları ifade etmek için de narsisizm kavramı kullanılmıştır. Bu çalışmada narsisizm daha çok kişinin kendini beğenmesi ve kendi öneminin farkında olması bağlamında kullanılmıştır. İncelemeye tabi tutulan düşünürlerde bu doğrultudaki narsistik izler bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel iddiası, her iki düşünürde de narsistik yönelimler olduğu yönündedir. Araştırmada bu durumu tespit edebilmek için her iki düşünürün temel eserleri incelenmiştir. Bu amaçla çalışmada, içerik çözümlemesi yapılmış ve yorumlama tekniği kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Narsisizm, Felsefe, İslam, Din, Gazali, İbn Haldun

Abstract: Narcissism is a broad concept in terms of its content. Therefore, there is no definite with a consensus upon narcissism. The origin of the concepts goes back to Greek mythology. Accordingly, Narcissus, a mythological hero, saw his own reflection on water and fell in love himself. Narcissism in psychology is used to define such cases as one's falling in love himself, admiring himself, being aware of one's own value and importance and expecting it from others, behaving ego-centric. On the other hand, again in psychology, the concept of narcissism was used to express some pathological disorders like falling in love with oneself and directing the sexual desire to himself. In the current study, narcissism was mostly used in the context of one's admiring himself and being aware of his own value. It was tried to find such narcissistic traces in the thinkers in question in this sense. The main claim of the research was on the fact that the thinkers both had narcissist tendencies. In this study, the works of both of the thinkers were investigated to determine the case in question. For that reason, the content analysis was made and the technique of commenting was used in the study.

Keywords: Narcissism, Philosophy, Islam, Religion, Ghazali, Ibn Khaldun

AMAÇ

Bu çalışmanın ana amacı İslam felsefesinin ve düşüncü hayatının iki önemli temsilcisi olan Gazali ve İbn Haldun'daki narsistik yönelimlerin tespit edilmesidir. Buna bağlı olarak kendilerine yönelik tarzda geliştirdikleri beğenme durumlarının, ilmi açıdan ilgilendikleri konularda başarılı olacaklarına dair duydukları yüksek özgüven gibi yönelimlerin açığa çıkarılması da alt amaçları oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel tarzda bir araştırma ve durum tespiti çalışmasıdır. Bu bağlamda öncelikli olarak narsisizme ilişkin kavramsal ve kuramsal boyut ortaya konulmuştur. Ardından, temel eserleri bağlamında Gazali ve İbn Haldun'daki narsistik yönelimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada, düşünürlerin temel eserlerindeki üslup, benliğe ilişkin ifadeler, doğrudan veya dolaylı olarak benimsenen övünme tutumlarına ilişkin içerik çözümlemesi yapılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

PROBLEM DURUMU

Çalışmanın temel problem durumu, Gazali ve İbn Haldun'da örtük olarak var olduğu düşünülen narsistik kişilik özelliklerinin, düşünürlerin ana eserlerinden hareketle tutum, davranış ve söylemlerine ne şekilde yansıdığının açığa çıkarılması ve bu durumla ilintili diğer hususların tartışılmasıdır.

GİRİŞ

Narsisizm kavramı, kökenini Yunan mitolojisinden almaktadır. Efsaneye göre çok güzel bir peri kızı olan *Echo*, kendisine âşık olan hiç kimsenin aşkına karşılık vermediği halde bir gün kendisi *Narkissos* adında yakışıklı bir avcıya âşık olmuştur. Ne var ki, bu seferde *Narkissos* *Echo*'nun aşkına karşılık vermemiştir. *Echo*, içinde düştüğü bu kara sevda nedeniyle günden güne eriyerek ölmüştür. Onun ölümünden sonra, bedeninden arta kalan kemikleri kayalara, sesi de dağlardaki yansımalara dönüşmüştür. Yaptığı bu kötülüğe karşı cezalandırılan *Narkissos* da başkasına âşık olamamıştır. Ta ki, bir gün su içmek için eğildiğinde suyun üzerinde kendi yansımasını görene kadar.

Yüzünün güzelliğine ve yakışıklılığına hayran kalan *Narkissos* kendisine âşık olmuştur. Bir rivayete göre (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013), kendi suretine sarılmak isterken suya düşmüş ve boğularak ölmüştür. Başka bir rivayete göre de (Erhat, 2001) hayranlıkla seyre daldığı suretine bakmayı bırakamadığı için orada ölmüş ve kök salarak bir çiçeğe dönüşmüştür.

Narsisizm sözlüklerde, kelime karşılığı olarak "özseverlik" (www.tdk.gov.tr, 2014) ve köken karşılığı olarak da "kendini sevme hastalığı" (www.nisanyansozluk.com, 2014) şeklinde tanımlanmıştır. Psikolojik açıdan "aşırı öz sevgi, kendini olduğundan büyük görme, benmerkezcilik" (Budak, 2003:523) olarak betimlenen narsisizm, "kendine âşık olma" haline veya "kişinin cinsel hazzını kendi vücuduna yöneltmesi" davranışlarına dönüştüğünde, tıbbi açıdan bir kişilik bozukluğu olarak kabul edilmektedir (Kocatürk, 1991: 487). Freud'a göre (2010) de narsisizm, belirgin bir *cinsel sapıklık* halidir.

Narsist insanların en önemli göstergesi kendileriyle aşırı ilgilenmeleridir (Kernberg, 2012). Doğal olarak bu durumu, başkalarına ilişkin konuları önemsememe veya görmezden gelme davranışı izlemektedir. Narsist insanların ilgileri aşırı biçimde kendileri üzerinde yoğunlaştığından onların başkalarıyla empati kurmaları ve duygudaş olmaları oldukça zordur (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013). Narsistler, başka insanların kendi narsistik duygularına destek vermeleri isterler. Aksi halde onları küçük görme ve onlara karşı düşmanca tavır sergileme eğilimleri artar (Kernberg, 2012).

Narsisizmin doğuştan mı getirildiği yoksa sonradan mı kazanıldığı ile ilişkili olarak da farklı görüşler öne sürülmüştür. Örneğin Erich Fromm'a göre (1994: 56), "Ana rahmindeki cenin mutlaka bir narsisizm durumu içinde yaşar." Diğer başka çalışmalarda (Özel, 2013) ise, yazılı – görsel basın ve sosyal medya aracılığıyla insanlara sürekli olarak bencilliği öven ve bireylerin kendini önemsemesi gerektiği yönünde mesajlar empoze edildiği, bunun ise bireylerdeki narsistik eğilimleri arttırdığı vurgulanmıştır.

Narsistik yönelimlerin genel olarak kişinin kendini aşırı sevmesi, kendi değerini ve önemini abartması, kibir ve böbürlenme gibi benmerkezci tutum ve davranışlar sergilemesiyle anlaşılacağı kabul edilmektedir. Ancak bunun tersini iddia eden kabuller de vardır. Örneğin bazı çalışmalarda (Demirel, 2007) divan edebiyatı şairlerinin kasidelerinde dönemin yöneticilerine dizdikleri methiyelerin aslında kendi öz benliklerini tatmin etme çabası olduğu iddia edilmiştir. Diğer bir deyişle bu çalışmalarda, normal kabullerin tam aksine, kişinin kendini değil de başkalarını övmesi, narsistik bir tutum olarak değerlendirilmiştir.

Narsistik kişilik bozukluğunun tanımlanabilmesi için Amerikan Psikiyatri Derneği (APA) tarafından şu ölçütler getirilmiştir: Gösterişli bir tarzda, önemli veya biricik olduğu duygusunu yaşantılama; başarı, güç, zeka ve güzellik gibi niteliklere sahip olduğuna çok güçlü bir şekilde inanma; ideal aşk hayali kurma; yaşamda karşılaştığı olumsuz olaylara ilişkin tahammül gösterememe; sürekli bir hak ve ayrıcalık talep etmeye rağmen sorumluluk almayı istememe; empati (eş duyum) duygusuna ya çok az sahip olmak ya da hiç sahip olmama (Hyman, 1989). APA alandaki gelişmeleri dikkate alacak şekilde bu konudaki çalışmalarını sürdürmüş ve DSM-IV'te narsistik kişilik bozukluğunu aşağıdaki belirtilerden en az beşini bulundurmak kaydıyla, "erken erişkinlik döneminde başlayan, beğenilmeye ve takdir edilmeye yönelik aşırı ihtiyaç ve empati yokluğu ile ortaya çıkan sürekli davranış biçimi" olarak tanımlamıştır (APA 2005, 248):

1. Kendisinin çok önemli olduğu duygusunu taşıma, başarılarını ve yeteneklerini abartma, yeterli bir başarı göstermeksizin üstün biri olarak bilinmeyi bekleme.
2. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ya da kusursuz sevgi üzerinde kafa yorma.
3. Özel ve eşi bulunmaz biri olduğuna ve ancak özel ya da toplumsal durumu üstün kişilerin kendisini anlayabileceğine ya da ancak onlarla arkadaşlık etmesi gerektiğine inanma.
4. Çok beğenilmeyi isteme.
5. Hak kazandığı duygusunu taşıma. Kendisinin, özellikle kayırılacak olduğu bir tedavi biçiminin uygulanacağı beklentisi içinde olma ya da bu beklentilerine göre uyum gösterme.

6. Kişiler arası ilişkileri kendi çıkarları için kullanma ve kendi amaçlarına ulaşmak için başkalarının zayıflıklarını kullanma.
7. Empati (eş duyum) yapamama. Başkalarının duygularını tanıyıp, tanımlama ve ihtiyaçlarının farkına varıp, bu ihtiyaçların giderilmesi konularında isteksiz olma.
8. Çoğu zaman başkalarını kıskanma ya da başkalarının kendisini kıskandığına inanma.
9. Küstah, kendini beğenmiş davranış ya da tutumlar sergileme; eleştirilere karşı öfke, utanç veya küçük düşme tepkisinde bulunma.

Narsisizmi, bireyin kendiyle ve toplumla olan ilişkilerini etkileme biçimine ve düzeyine göre *normal* ve *patolojik narsisizm* olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

Normal / Kabul Gören Narsisizm

Freud'a göre (2010) narsisizmin bu türü hemen her insanda görülebilir. Narsisizmi normal düzeyde yaşayan bireyler, kendileriyle ve yakın çevreleriyle olan uyumlarını kaybetmemektedirler. Burada narsistik birey açısından ortaya çıkan en temel durum, kendi kazanımları sonucunda elde ettiği sonuçlara ilişkin beğenilme ve takdir edilme isteğinin varlığıdır (Özel, 2013). Bu da, sevme ve sevilme ilişkisini beraberinde taşır. Normal düzeydeki narsistik bireyler makul bir sevme ve sevilme ilişkisini sürdürebilme becerisine sahiptirler (Freud 2010).

Normal insanları da mutlu eden sevme – sevilme ve beğenilme davranışları, aslında narsistik beklentilerdir. Ancak çoğu zaman insanlar bu beklentilerini dile getirmekte zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla ortaya insanların ifade etmekte zorlandıkları ama aynı zamanda tatmin edilmesini bekledikleri durumlar çıkmaktadır. Bu da, karmaşık durumdur. Bireyin yakın çevresi, bu beklentinin farkında olamazsa bu durum o birey açısından narsistik bir kırılganlığa yol açabilmektedir. Bu kırılganlık bazılarında çok derin olurken bazıları açısından günlük yaşamın normal birer parçası olarak görülmekte ve çok yaralayıcı olmamaktadır (Özmen, 2011). Narsisizmi sağlıklı düzeyde yaşayan biri, kendi başarılarıyla övünürken günlük

yaşamdan da keyif alır (Rosenblatt, 2002).

Patolojik Narsisizm

Fromm'a göre (1994) patolojik narsisizmin kaynağı, bireyin kendi çabasıyla elde ettiği kazanımlar olmayıp, bedensel dış görünüş, sağlık ve zenginlik gibi doğuştan sahip olduğu özelliklerdir. Kernberg (2012) ise patolojik narsisizmin kökeninde kişinin kendisine karşı beslediği aşırı bir sevginin değil; tam tersine kendisinden nefret etmesinin yattığını vurgulaşmıştır.

Narsisizmin bu türünde bireyin kendisiyle ve toplum ile olan uyumu kaybolmuştur. Birey tamamıyla başkalarının düşünceleriyle beslenmeye açık hale gelmiştir. Dışarıya karşı aşırı özgüven gösterimi şeklinde gerçekleşen bu durum aslında bireyin iç süreçlerinde kendisine karşı yaşadığı güvensizliğin bir işaretidir (Karaaziz ve Erdem Atak 2013).

Normal ve Patolojik Narsisizm Ayrımı

Normal ve patolojik narsisizm arasındaki temel ayrım bireyin kendisi ve çevresiyle uyumlu bir ilişki sürdürüp sürdürememesidir. Bununla birlikte patolojik narsisizmden mustarip olan bireyler, kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı tahammülsüzdürler ve bu tür eleştirilere karşı öfke veya saldırganlık şeklinde aşırı tepki verebilirler (Kernberg,2012).

Bir başka ayrım, kişinin başka birileriyle beraberken onlar için neler hissettiği ve yaptığıyla ilgilidir. Şayet birey böyle bir beraberlik anında kendisini yanındakilerden üstün görüyor, onları aşağılıyor ya da yok sayıyorsa bu durum patolojik narsisimin belirtisi olarak kabul edilebilir (Özmen, 2011).

Narsisizm patolojik boyutlara ulaşmadığı ve belli bir sınırı aşmadığı sürece, gerekli ve değerli bir durumdur (Fromm, 1994). Narsisizm kişinin kendisine olan güveni, üstünlüklerinin farkında olması ve başaracağına dair sahip olduğu yüksek inanç şeklinde şekillenirse bu durum o kişiyi birçok anlamda başarılı sonuçlara ulaştıracaktır.

Bu çalışmada ele alınan düşünürler Gazali ve İbn Haldun, yukarıdaki bu çıkarım bağlamında kabul edilmektedir. Farklı çağlarda ve toplumlarda yaşamış olan her iki düşünürün de ortak yanı, kendilerine duydukları yüksek güven ve yaptıkları işleri başarma konusunda gösterdikleri büyük azimdir. Diğer bir deyişle bu çalışma, bahsi geçen iki düşünürü de normal düzeyde narsistik olarak kabul etmektedir.

GAZALİ'DE NARSİSTİK YÖNELİMLER

Gazali, h.450/m.1058'de Horasan'ın Tûs vilayetinin Taberan şehrinde doğmuş ve h.505/m.1111'de vefat etmiştir (Orman, 2000). Gazali, 'İslam'ın delili, kanıtı' anlamına gelen *Huccet'ul İslam* ve 'dinin süsü' anlamına gelen *Zeynü'd – Din* lakaplarıyla ünlenmiştir (Gazali 2013). Gazali'ye verilen bu lakapların anlamları o kadar derindir ki, onun Müslümanlarca, İslam'a hizmet eden âlimlerin en büyüklerinden biri _belki de en büyüğü_ olarak algılandığını göstermektedir. Esasen, tek başına, kendisine uygun görülen lakapların büyüklüğü bile Gazali'de narsistik eğilimler olabileceği yönündeki iddiamızı destekler niteliktedir.

Gazali'ye ilişkin ilk narsistik izleri henüz on beş yaşındayken yaşadığı bir olayda bulmak mümkündür. Fıkıh eğitimi almak için gittiği Curcan'dan dönerken içinde bulunduğu kervan haydutlar tarafından soyulmuştur. Haydutlar, Gazali'nin de çantasını almışlardır. Gazali, içinde sadece ders notları olduğunu ve çantasını almaları durumunda uzun süredir emek verdiği ilmini kaybedeceğini belirterek çantasını geri istemiştir. Bunun üzerine çete lideri, üzerine yazılı olan kâğıtlar kaybolduğunda kaybedilen bir ilmin zaten ona ait olamayacağını belirterek Gazali ile alay etmiştir (Gazali,2013). Bu olaydan gururu incinen Gazali, bundan sonra talim ettiği bütün bilgileri ezberlemeye başlamıştır. Gazali'nin okuduğu ilim dallarının ve yazdığı eserlerin çokluğu düşünülürse, ilmi faaliyetleri esnasında devasa bir kütüphane hacmindeki eserleri ezberlediği anlaşılmaktadır. Bu da ancak, istisnai derecede müthiş bir zekâ, tarif edilemeyecek yoğunlukta bir gayret ve yüksek düzeyde bir özgüven gerektirmektedir. Diğer bir deyişle,

narsistik düzeyde kendine güven duyması ve başarabileceğine inanması gerekmektedir.

Gazali'nin ilminin büyüklüğüne dair hissettiği yüksek inanca ve kendine duyduğu müthiş özgüvene, felsefeye ve filozoflara yönelttiği eleştirilerde de rastlamak mümkündür. Birincisi, filozofları eleştirmeye kalkışmadan önce, o güne kadar İslam dünyasında felsefe alanında yazılmış ne varsa, yaklaşık iki yıl içinde onları talim etmiştir. Üstelik bu arada üç yüz kadar talebeye ders verdiğini, felsefe konusunda hiçbir hocadan ya da üstattan yardım almadığını, diğer ilmi faaliyetlerini aksatmadan bu işi yaptığını ve felsefenin en ince ayrıntılarına vakıf olduğunu belirtmiştir (Gazali, 2013). İkinci olarak, Gazali'deki yüksek özgüvenle filozoflara yönelttiği eleştiriler esnasında da karşılaşılmaktadır. Bu eleştirilerde Gazali, filozofların on dokuz konuda yaptıkları hatalar sebebiyle günahkâr olduklarını; üç meselede yaptıkları hatalar sebebiyle de dinden çıktıklarını belirtmiştir (Gazali, 2002). Asıl önemli olan husus, Gazali'nin bu üç mesele nedeniyle filozofları tekfir etme cesaretini göstermiş olmasıdır. Zira Hz. Muhammed bir hadisinde, " Herhangi bir kimse, din kardeşine 'Ey kâfir!' derse, bu tekfir sebebiyle ikisinden biri mutlaka küfre döner. Eğer o kimse dediği gibi ise ne âlâ, aksi takdirde sözü kendi aleyhine döner" (Buhari, 1986: Edeb 73; Müslim, trh.: İman 28) demiştir. Başka bir ifadeyle, şayet bir Müslüman, başka bir Müslüman'ı dinden çıkmak ile suçlarsa, mutlaka biri dinden çıkar. Ya ithamda bulunan haklıdır ve suçlanan dinden çıkmıştır; ya da ithamda bulunan haksızdır ve bir Müslüman'a iftira ettiği için kendisi dinden çıkmıştır. O halde Gazali, filozofları tekfir meselesinde kendisine öylesine güvenmektedir ki onların dinden çıktığından yüzde yüz emindir. Aksi halde kendisinin dinden çıkma ihtimali vardır. O ise, haklılığına olan inancından zerre miktarı şüphe etmemiş ve kararlılıkla filozofları üç konuda tekfir etmiştir.

Bununla birlikte Gazali, felsefeyi kökten reddetmemiş, onun içerisinde İslam açısından tarafsız (ne yararlı ne zararlı) alanlar bulunduğu gibi yararlı alanlar da bulunduğunu belirtmiştir

(Gazali, 2004). Bu da yine Gazali'nin kendisine duyduğu özgüven ile ilintili bir açıklamadır. Çünkü bir yandan onunla ilgilenenlerin bazı gerekçelerle dinden çıktığını belirtirken diğer yandan da felsefenin din açısından faydalanılabilecek taraflarının bulunduğunun iddia edilmesi böyle bir özgüvenin sonucu olabilir.

Gazali'deki narsistik eğilimin bir başka örneği Batınılik (Talimiye) eleştirisi esnasında görülmektedir. Gazali Batınilik'i eleştirmeden önce, bir bilimsel tavır olarak benimsediği metoda göre onların dağınık halde bulunan sözlerini topladı ve bunları belli bir düzene göre tasnife soktu (Gazali, 2013). Diğer bir deyişle Gazali, Talimilerin dağınık halde ve sözel olarak ortalıkta dolaşan bilgilerini derleyerek onları daha anlaşılır bir hale getirmiştir. Bu durum, çağdaşı olan âlimler tarafından Gazali'nin eleştirilmesine yol açmıştır. Hatta bu âlimler örnek olarak, Ahmet bin Hanbel'in, Mutezile'yi eleştirmek amacıyla işe başlayan ama bu amaçla önce onların bilgilerini derleyen Haris el Muhasibi'yi eleştirmesini örnek göstermişlerdir. Bütün bunlara değinen Gazali, kendisini eleştirenlerin de, Ahmet bin Hanbel'in de haklı olduğunu belirtmiştir. Ama yine de, kendisini bunu yapmaktan alıkoyamadığını; çünkü Bâtınileri tam olarak anlamadan eleştirdiğinin zannedilmesini istemediğini ifade etmiştir (Gazali, 2013).

İşte bu son bilgi, Gazali'deki narsistik yönelimi açıkça ortaya koymaktadır. Zira o yanlış yaptığını bile bile ilmi açıdan düşmanı olduğu kişilerin görüşlerini açıklamış ve bu bilgileri eskiye oranla daha anlaşılır kılmıştır. Bunları yaparken de tek gerekçesi onları anlamadığının zannedilmesinin önüne geçmektir. Diğer bir deyişle, onda öylesine yüksek bir özbenlik duygusu vardır ki, düşmanlarının 'bizi tam olarak anlamadan eleştirmiş' ithamlarıyla karşılaşmayı gururuna yedirememiş ve eleştirilmeyi göze alarak yine de onları anladığını göstermek istemiştir.

İBN HALDUN'DA NARSİSTİK YÖNELİMLER

İbn Haldun, h. 1 Ramazan 732 / m. 27 Mayıs 1332'de Tunus'ta doğmuş ve h. 25 Ramazan 808 / m. 15 Mart 1406'da

Kahire'de vefat etmiştir. İbn Haldun'un tam adı, Abdurrahman Ebu Zeyd Veliyü'd–Din İbn Haldun Maliki el–Hadrami'dir (Uludağ, 2009).

İbn Haldun'daki narsistik yönelimin ilk köklerini isminde bulmak mümkündür. İsmindeki 'Haldun' kelimesi bir lakap olup ilk defa İbn Haldun'un Endülüs'e yerleşen atası Halid bin Osman'a zamanın geleneklerine uygun olarak verilmiş bir saygı unvanıdır. Benzer şekilde, ismindeki 'Veliyü'd–Din' sözcüğü de *dinin sahibi* manasında olup, Maliki kadılığına ve dine yaptığı hizmetlere nispeten, dönemin hükümdarı Sultan Zahir Berkuk tarafından kendisine verilmiş unvandır (Uludağ 2009). İbn Haldun ayrıca soyunu Hz. Muhammed'in sahabelerinden Vail bin Hucr'a dayandırmaktadır (İbn Haldun, 2011).

İsmindeki bütün bu güzel lakaplar ve soy kütüğünün peygamberin sahabelerinden birine kadar uzanıyor olması İbn Haldun'u daha en başından soy silsilesi, ailesi ve kendisiyle gurur duymaya yöneltmiş ve bu kişilik özelliği onun hemen tüm davranışlarına yansımıştır. Bu nedenle, kendi hayatını anlattığı *Hatıralar* (2011) isimli eserine, sayfalarca ailesini ve soy kütüğünü anlatarak başlamıştır.

İbn Haldun siyaset ile olan ilişkisinde de benzer bir görüntü çizmektedir. O siyaseten hep daha fazlasını isteyen, elindekiyle yetinmeyen, hırslı ve kurnaz biridir. İbn Haldun, kabile savaşlarının sık yaşandığı, bu nedenle de iktidarların hızlı el değiştirdiği bir coğrafyada ve zaman diliminde yaşamaktaydı. Bunun farkında olarak, savaşan kabileler arasında genellikle kazanmaya yakın olanı tahmin ediyor ve o tarafa yakın duruyordu. Hatta bazen bürokratlığını yaptığı sultan ile savaşan karşı tarafı tutuyor, onlar savaşı kazanınca bunun karşılığını da alıyordu. Gerçi bazen kendisine vaat edilenler gözlerini öylesine kamaştırıyordu ki, kazanamayacak tarafın da yanında yer aldığı ve buna karşılık da hapse girdiği oluyordu (İbn Haldun, 2011). Bütün bunları, normal narsisizmin önemli belirtilerinden kendini değerli bulma, bu değerin farkında olma, başkaları tarafından takdir edilme arzusu ve yaptığı işi başarabileceği konusunda kendisine sonsuz güven duyma gibi niteliklerle açıklamak mümkündür.

İbn Haldun'un iklim teorisinde de çeşitli narsistik yönelimler bulmak mümkündür. O, yeryüzünü yedi iklim bölgesine ayırmış ve en ortadaki dördüncü iklim bölgesinin yaşamaya en elverişli yerlere sahip olduğunu, bu bölgeden kuzeye ve güneye doğru uzaklaşıldıkça iklimin ve coğrafyanın olumlu özelliklerini giderek kaybettiğini belirtmiştir. Ona göre, iklim açısından uygun olmayan bölgelerde yaşayan insanların ahlakları ve bedensel özellikleri de ikimdeki bozukluğa paralel olarak bozuktur. İbn Haldun iklimin insan üzerindeki etkilerini betimlerken birinci iklim bölgesine denk gelen Sudan'da insanların birçoğunun vahşi yaratıklar gibi mağara ve ormanlarda yaşadıklarını söylemiş, hatta bunların insan eti yediklerine dair rivayetler işittiğini eklemiştir. Yedinci iklim bölgesinde yaşayan Eskimolar ve bazı Slav kabilelerin de böyle olduğunu belirten İbn Haldun, bu insanların insandan çok konuşamayan hayvanlara yakın olduklarını belirtmiştir (İbn Haldun, 2009). İbn Haldun'un bu betimlemesinde narsistik bir yönelim olduğunu sezinleten şey, kendisini ve yaşadığı coğrafi bölgeleri iklimsel açıdan yaşamaya en elverişli yerler arasında saymasıdır. Diğer bir deyişle İbn Haldun iklim teorisinin merkezine kendisini ve ülkesini koymuştur. Ayrıca onun özellikle Sudanlılar ile ilgili yaptığı eleştiriler de narsistik belirtilerden 'ilişki kurduğu kişileri yok sayama ya da aşağılama' ilkesine uygun düşmektedir.

İbn Haldun, öğrencilerin ve sultanların kendisine gösterdiği teveccühten çok memnun olmuş ve buna eserlerinde değinmiştir: "Kahire'ye girdim. Birkaç gün kaldım. Oradaki öğrenciler, bendeki bilgi sermayesinin azlığına rağmen yine de ilmimden yararlanma arzusuyla sel olup aktılar. Ezher camiinde ders vermeye koyuldum. Daha sonra sultan ile görüştüm. Beni çok iyi karşıladı, gurbeti unutturdu, bol bol ihsanda bulundu." (İbn Haldun, 2011: 154). İbn Haldun bu cümlelerin arasına her ne kadar 'bendeki bilgi sermayesinin azlığına rağmen' diye bir tevazu ifadesi sıkıştırmış olsa da ifadelerin genelinden onun ilmiyle övündüğü, insanların onun ilminin genişliğinin farkında oldukları, kendisinin de bundan son derece memnun olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Haldun ilmi genişliğine öylesine güvenmektedir ki *Umran* adında yeni bir ilim dalı kurduğunu ve aynı zamanda bunu bir ilmi yöntem olarak geliştirdiğini çok iddialı cümlelerle dile getirmiştir (İbn Haldun, 2009: I/160–162):

Tarihçilerin eserlerini gözden geçirip, dünü ve bugünü derinliğine incelemekle zekânın gözünü gaflet ve uyku dalgınlığından uyandırdım, eser yazmaya heveslendim. Bu eserle, muhtelif nesillerin (tarihin) üzerindeki sır perdesini kaldırdım… Ben bu ilmin mayasını ve esasını tam olarak ortaya koydum. Basiret gözü ile görmek isteyenler için bu sahanın meşalesini yakarak etrafı aydınlattım. Bu ilmin ışığını gayet parlak hale getirdim. İlimler arasındaki yolunu ve usulünü izah ettim. Bilgi fezasındaki bölgesini genişlettim, sahasını tespit ettim.

Görüldüğü gibi İbn Haldun bu ifadelerinde tam bir narsistik tutum sergilemektedir. O, yeni bir ilim dalı kurduğunun ve tarih alanına yaptığı katkıların farkında olarak bunlarla övünmektedir.

TARTIŞMA

Modern anlamda narsisizme ilişkin tartışmalar, Psikoloji bilimine bağlı olarak yirminci yüzyılda ortaya çıkmış ve tartışmanın seyri gerek Psikoloji ve Psikiyatri, gerekse tıp alanındaki gelişmelere bağlı olarak değişmiştir.

Ancak, kavramın aslı mitolojiye dayandığı için, ilk ortaya çıkışı çok daha eskilere dayanmaktadır. Kavramın kökeni efsanelerden beslendiği, hikâyesi aşk, nefret ve çeşitli hikmetler içerdiği için çeşitli edebiyat ve felsefe kitaplarında da kendisine yer bulmuştur.

Ülkemizde narsisizm ile ilgili tartışmalar, dünyadaki emsallerine paralel olarak daha çok psikolojik ve tıbbi alanda yapılmaktadır. Bu kavrama ilişkin edebiyat, felsefe ve din alanlarında yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Narsisizmin felsefi boyutta ele alındığı bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı umulmaktadır.

SONUÇ

Narsisizm patolojik ve normal olarak ikiye ayrıldığında, normal narsistik yönelimlerin hemen herkeste görülebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Üstelik bu durumun bilimsel ya da insana dair herhangi bir alana ciddi katkılarda bulunmuş kişilerde ortaya

çıkmış olması daha da anlaşılır bir durumdur.

Bu bağlamda ele alındığında Gazali, ilim öğrenme yönteminde, Bâtınileri eleştirmeden önce onların görüşlerini daha anlaşılır kılmasında ve Müslüman filozofları üç meseleden ötürü tekfir ilan etmesinde açıkça narsistik yönelimler göstermiştir. Benzer şekilde, İbn Haldun da, soyuyla övünmesinde, siyasi konularda benimsediği faydacı tavrında, iklim teorisinde bazı milletlere karşı benimsediği aşağılayıcı tutumda, ilminin geniş ve talebelerinin çok olduğunu anlatmasında ve kurduğu *Umran* ilmiyle tarihe ve tarihçiler çok büyük katkılar sunduğunu anlatırken benimsediği böbürlenmeci üslup ile genel anlamda narsistik bir tutuma sahip olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak, çalışmamızda incelenen her iki düşünür de, normal düzeyde narsistik eğilimler gösteren ilim adamlarıdır. Onlardaki narsisizmin düzeyi patolojik boyuttan uzak olup, onların başarılarına olumlu şekilde katkı sağlayacak düzeydedir. Bu durum, düşünürlerimizin, kendi değerlerinin ve başarılarının farkında oldukları, kendileriyle gurur duydukları ama bu durumu toplumsal bir uyumsuzluk düzeyine taşımadıkları şeklinde yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

AMERİCAN PSİKİYATRİ DERNEĞİ, (2005). *DSM-IV Tanı Ölçüleri Başvuru El Kitabı*. Çeviren: E. Köroğlu. Ankara: HYB Yayıncılık

BUDAK, S., (2003). Psikoloji Sözlüğü. *Narsisizm* maddesi, s.523. Ankara: Bilim Sanat Yayınları

BUHARİ, M. İ., (H.1407/M.1986) *El-Câmiu's-Sahîh*. Tahkik: Mustafa Dîb el-Buğa, Beyrut: Dâru İbn Kesîr Matbaası

DEMİREL, H. G., (2007). *Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinde Narsist Eğilimlere Dair İzler*. I. Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (12 – 13 Nisan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

ERHAT, A., (2001). Mitoloji Sözlüğü. *Narkissos* maddesi, s.211. İstanbul: Remzi Kitabevi

FREUD, S., (2010). *Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası.* Çevirenler:

B. Büyükkal ve S. M. Tura. İstanbul: Metis Yayınları

FROMM, E., (1994). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı.* Çevirenler: Y. Salman ve N. İçten. İstanbul: Payel Yayınevi

GAZALİ (2002). *Filozofların Tutarsızlığı (Tehafüt El–Felasife).* Çeviren: Bekir Sadak. İstanbul: Ahsen Yayınları

GAZALİ (2004). *İhya'u Ulumi'd–Din.* Hazırlayan: Abdulhalık Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat

GAZALİ (2013). *El-Münkız Mine'd–Dalal Hakikate Giden Yol.* Çeviren: Şemseddin Yeltekin. İstanbul: Yeryüzü Yayıncılık

HYMAN, S., (1989). *Acil Psikiyatri*. Çevirenler: İ. Doğaner ve A. Ayan, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi

İBN HALDUN (2009). *Mukaddime.* Hazırlayan: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları

İBN HALDUN (2011). *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar (et Ta'rif bi–İbn Haldun ve Rıhletehu Garben ve Şarkan).* Çeviren: Vecdi Akyüz. İstanbul: Dergâh Yayınları

KARAAZİZ, M. ve ERDEM ATAK, İ., (2013). *Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme.* Nesne, 1 (2), s.44-59. Web: www.nesnedergisi.com Erişim tarihi: 07.05.2014

KERNBERG, O., (2012). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm.* Çeviren: M. Atakay. İstanbul: Metis Yayınları

KOCATÜRK, U., (1991). Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü. *Narsisizm* maddesi, s.487. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

MÜSLİM, İ. H., (TRH.). *El-Câmiu's-Sahîh*. Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbâkî, Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî Matbaası

NİŞANYAN SÖZLÜK (2014). *Narsisizm* maddesi. Web: https://www.nisanyansozluk.com/?k=narsisizm&x=0&y=0 Erişim tarihi: 06.05.2014

ORMAN, S., (2000). *Gazali'nin Hayatı ve Eserleri,* İslami Araştırmalar Dergisi, Gazali Özel Sayısı, Cilt: 13, Sayı: 3–4, s.237 – 248. Ankara: TEKDAV Yayınları

ÖZEL, İ., (Güz, 2013). Kur'ân Ekseninde Narsisizm ve Din. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 28. Web: www.sosyalarastirmalar.com Erişim tarihi: 07.05.2014

ÖZMEN, E., (2011). *Kendini Tanıma Rehberi*. İzmir: Meta Basım

ROSENBLATT, S., (2002). *In Defence of Self: The Relationship of Self-Esteemand Narcissism to Agressive Behavior* (Unpublished Doctorate Dissertation). USA: Long Island University

TÜRK DİL KURUMU (2014). Güncel Türkçe Sözlük. *Narsisizm* maddesi. Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5368ff0d5656a6.83932662 Erişim tarihi: 06.05.2014

ULUDAĞ, S., (2009). *Giriş* (Mukaddime içinde). İstanbul: Dergâh Yayınları

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z10
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:26 K:23

WALTER LIPPMANN VE DÖNEMİ

WALTER LIPPMANN AND HIS TIMES

Arş. Gör. Nevin ARVAS

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, TV ve Sinema Bölümü
nevin.arvas@marmara.edu.tr

Özet: 1959 yılında Marquis Childs ve James Reston tarafından editörlüğü yapılan Walter Lippmann ve Dönemi kitabı Amerikan gazeteciliğinin en etkili yazarlarından Walter Lippmann'ın biyografisini konu edinmektedir. On iki bölümden oluşan kitap yalnız Lippmann'ın hayatına ışık tutmakla kalmıyor, bir gazeteci olarak Onun dönemindeki önemli olayları da aydınlatıyor. Dönemin entellektüelleri tarafından hazırlanan bu kitap tarihe tanıklık etmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu incelemenin amacı Walter Lippmann ve Onun döneminin önemli olaylarını gazetecilik ekseninde tartışıyor olmasıdır. Walter Lippmann'ın Dönemi kitabı dünyadaki tüm dengelerin güçlü şekilde değiştiği bir dönem olması nedeni ile de tarihi bir kaynak olarak gösterilebilir. Bu nedenle, yararlı bir kaynak olarak gösterilen bu kitap yetkin ağızlar tarafından tarihi bir kanıt olarak rapor edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Walter Lippmann, Medya, Kamu Algısı, Amerikan Gazeteciliği, Propaganda.

Abstract: Walter Lippmann and His Times, which was edited by Marquis Childs and James Reston in 1959, is a biography of one of the most effective authors of the American journalism, Walter Lippmann. The book which includes twelve chapters sheds light on not only the life of Lippmann but also his efficacy of the significant events of his period as a journalist. This book, prepared by the intellectuals of the period, is important in terms of witnessing history. The purpose of this investigation is to discuss Walter Lippmann and the important events of his time on the axis of journalism. Due to fact that the period of his time has significance in terms of the changing strong stability of the world, the book can be evaluated as a historical fountain. Therefore, this useful source was reported by the mouths of other attesters.

Keywords: Walter Lippmann, Media, Public Opinion, American Journalism, Propaganda.

1.INTRODUCTION

Walter Lippmann and His Times, which was edited by Marquis Childs and James Reston in 1959, is a biography of one of the most effective authors of the American journalism, Walter Lippmann. The book which includes twelve chapters sheds light on not only the life of Lippmann but also his prestige of the momentous events of his period as a journalist. Due to fact that the period of his time has significance in terms of the changing strong stability of the world, the book can be evaluated as a historical fountain. Therefore, this useful source was reported by the mouths of other attesters. Walter Lippmann was criticized by those kinds of intellectuals to demonstrate to readers why Lippmann's ideas influenced people so much.

2.WALTER LIPPMANN'S LIFE

It is clearly seen that numerous chapters of the book are written by different groups whose areas are mostly not only politics like Walter Lippmann but also journalism and history. For that reason, they try to explain how they know Lippmann's ideas within the perspective of his time. To identify the writers, it should be mentioned about their relativity with Walter Lippmann's time. Marquis Childs, who is the writer of many books, is also one of editors of the book entitled Walter Lippmann and His Times. Carl Binger is a not only a psychiatrist but also Lippmann's friend from their childhood. George F. Kennan, who is a former U.S Ambassador to the Soviet Union, is a professor. Allan Nevins retired from Columbia University as a teacher and a historian. Arthur Krock is a journalist in New York Times. Raymond Aron is a columnist in a French newspaper. Iverach McDonald is foreign editor of the Times of London. Frank Moraes is a famous journalist in India. Harry S. Ashmore is the editor of Arkansas Gazette in the U.S. Reinhold Niebuhr is not only a theologian but also a philosopher at Union Theological Seminary. Arthur M. Schlesinger is a history professor at Harvard University. Lastly, James Reston who is one of the editors of the book Walter Lippmann and His Times is also the leader of the Washington Bureau of the New York Times. Their analysis on the matters of their period and the relationships that they generate by their own comments on the

issues let us know Walter Lippmann in a broader perspective.

It is necessary to clarify Walter Lippmann's education background to understand what he did during at the beginning of his life. Walter Lippmann was born in New York City to German-Jewish parents, named, Jacob and Daisy Baum Lippmann. After he finished high school, he attended the Harvard University. After completing his degree in three years, Lippmann served as an assistant to Santayana in his fourth year. When he became 21 years old, he left Harvard University. When he was at university, he joined the Harvard Socialist Club and much of his writing in undergraduate pamphlets dealt with social variation and the inexorableness of reform. In those years, William James and H. G. Wells, who is considered a phenomenal historian, were accepted as the age's most prominent intellectuals. Therefore, according to one of Lippmann's close friends, Lippmann was also influenced by the considerable ideas of James and Wells. Under these kinds of academic influences, Lippmann used to support his beliefs with the thought that human beings should follow the route of reason. Because he discovered that practical politics had been tasted by him, and people who described themselves as 'Socialist', in fact, knew what Socialism meant.

It did not take time that Lincoln Steffens noticed him, and he became one of the employees of Everybody's Magazine. Walter Lippmann's career rose rapidly, and he became an executive secretary in the New Socialist mayor of Schenectady, the Revered George R. Lunn in 1912. As a socialist, he believed that to discover the meaning of Socialism, people needed to be educated about it. After he worked hard, he wrote his first book, titled A Preface to Politics, which was published in 1913. Nevertheless, in 1914, he wrote one more book, named Drift and Mastery to decline the Socialist movement as an exercise in a sterile perspective (Childs & Reston, 1959: 45-46).

New Republic played one of the most significant roles in the Lippmann's life. In 1913, he was invited to be one of the board editors in New Republic, which aimed that liberal America should have realized potentiality of freedom for the individuals. After deciding to take an active role in polity, he traveled in Europe at the beginning of the Word War I, and he chose

to stay in England during the war. Because he wanted to take foreign issues seriously, he attended the lobby of the House of Commons. In 1915, he had witnessed many political decisions and actions; as a result, under the influence of the war's atmosphere, he published his third book, named, The Stakes of Diplomacy. In the book, Lippmann addressed the causes of the war, and he focused on what would be in the world after the war was concluded. According to Childs (1959), it can be clearly said that he analyzed facts with his strong ideas; therefore, he commented on conclusion about the war. Due to fact that rationalism was so significant for him, he used to find his solutions and predictions through his rational approach.

It is also important to highlight the Wilson period, which can be considered as that New Republic and Walter Lippmann had extensive penetration on the president decision. Furthermore, Lippmann took a mission in the ensemble which was established by President Wilson, his Fourteen Points. This group used to organize the background materials on Wilson's Fourteen Points. The period of New York World became key position in Lippmann's academic life; in fact, he became a part of the editorial column staff of the New York World in 1920. Walter Lippmann had the first study in the literature, which inspired of scientists. In Lippmann's study, Public Opinion has been suggested that the dominant elements of the media images have become either dominant or priority in the minds of the viewers of that media. An influential work on today's view on the power of media in democracy, Public Opinion, is a spot work by author Walter Lippmann. Therefore, Lippmann's argue about the public and democracy offers some questions about making agenda. Does the manufacturing of assent quantity to a democracy in the way democracy is applied? Does the mass media have a control over the public opinion? In the book Public Opinion, Lippmann says:

My conclusion is that public opinions must be organized for the press if they are to be sound, not by the press as is the case today. This organization I conceive to be in first instance the task of a political science that has won its proper place as formulator, in advance of real decision has been made. I try to indicate that the perplexities of government and industry conspiring to give political science this enormous

opportunity to enrich itself and to serve the public. (p. 32)

Childs and Reston (1959) explains his World period:

He had become interested in the problem of informing the mass opinion of a democracy on intricate public issues, and his Liberty and the News in 1920 and Public Opinion in 1922 particularly the latter showed the depth of his preoccupation with that puzzle. (p.60)

After publishing his Public Opinion in 1922, he wrote another book, The Phantom Public in 1925, issued the possibility of developing a true democracy in a modern and complex society.

If we spotlight other viewers of this book, it is necessary to mention the author Joseph Kraft whose review of the book appeared in University of Pennsylvania Law Review. When he critiques the book Walter Lippmann and His Times, he states:

The festschrift put together by Lippmann's newspaper and academic friends is remarkable, even in its genre, for telling us so little. Arthur Schlesinger, Jr. has contributed a penetrating analysis of Lippmann's varying stand on the role of the intellectual in politic. Carl Binger's story of the early years is a useful memoir, so is Allan Nevins' account of W.L.'s editorship of the World. Wit and perception inform Harry Ashmore's assessment of Lippmann as a "national monument," and there is special grace in James Reston's tribute. Of the other appreciations, the decent thing is to say nothing. Taken as a whole, the assays present not so much a flawed picture as an incongruously partial one. Decked out as a full-length portrait, Walter Lippmann and His Times in fact shows only a face. Warts are there, but not animating force. Mr. Lippmann's friends have done him far less than justice. (p.1088)

Other critique about the Walter Lippmann's ideas, basically presented in his writings, comes from Ralph H. Gabriel, who is the reviewer of book The Public Philosophy, which was written by Lippmann. According to Gabriel (1955), Lippmann focused on using of "…reason to discover the characteristics of the public philosophy as applied to the theory of property and to the principle of the freedom of speech. There are among the

best and most important chapters of the book" (p. 182). Moreover, another critic is from Franklin L. Burdette, who mentions the book Walter Lippmann and His Time in his review, says that Walter Lippmann was one of the powerful observers about political and other social concerns. Despite of the fact that there are so assays and book reviews about Walter Lippmann, Noam Chomsky will be last critic for this report. Chomsky (2003), who is one of the principal academic activists of our time, argues that Lippmann tired to set community interests as a personal aware with providing of consent in art and ordinary organ of accepted regime. In addition to that, Chomsky mentions Wilson's Fourteen Points in his book, and he criticized the role of Walter Lippmann in his Fourteen Points. According to Chomsky (2003), Walter Lippmann's and his friends' mission were to organize wartime propaganda and guide people to war fervor.

3.CONCLUSION

In conclusion, the book Walter Lippmann and His Times presents a biography, which was handled Lippmann's friends and authors from his ages. For people, who are seeking the issues of the old times, such as Soviet Union situation during World War I, this book can be easily read because of fluent language. Every writer has his own writing style; therefore, readers of this book can meet not only childhood stories of Lippmann but also his 'personal journalism' as a professional in this field. Moreover, the book covers the Lippmann's writings which are related to issues of liberal America, 'Red Russia,' 'Communist Chine,' and the importance of public opinion than everything in a country. Even though there are many sources in the book, readers can find a few critiques about Lippmann's beliefs. In fact, writers did not analyze Walter Lippmann's opinions to demonstrate why he approached those facts about the political handicaps. According to Lippmann, the mass audience is not passive anymore. It might have effect, or somewhat, or not. It depends on people's uses the messages by comparing their experiences and meanings about the message. It is also necessary to highlight the public journalism approach to the audiences. If we look at the point of the civic or public journalism, it is clearly seen that public journalism is different from the traditional journalism because public journalism suggests that media

practitioners encourage people participant to solve media's problems. Walter Lippmann and His Times spotlights Lippmann's public opinion, which says citizen participants are important to promote the media. According to civic journalism, media practitioners should communicate with other practitioners in their community. Therefore, the media can serve truthful and comprehensive content about the day's events.

REFERENCES

BURDETTE, F. L., (1973). "Review: Lippmann, Liberty, and the Press". *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* 407, pp. 184-185.

CHILDS, M. & RESTON, J., (1959). *Walter Lippmann and His Times.* New York: Harcourt, Brace & Company.

CHOMSKY, N., (2003). *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance.* Metropolitan Books.

GABRIEL, R. H., (1955). "Review: The Public Philosophy". *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* 302, pp. 181-182.

KRAFT, J., (1960). "Review: Walter Lippmann and His Times", *University of Pennsylvania Law Review,* 108(7), pp. 1088-1089.

LIPPMANN, W., (2009). *Political Science. Transaction Publicers,* New Brunswick (USA) and London (UK).

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z19
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:18 K:44

KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİMDE KENT MÜZELERİNİN ROLÜ: İSTANBUL ADALAR, BURSA VE MARDİN KENT MÜZELERİ ÖRNEKLERİ

THE ROLE OF CITY MUSEUMS IN INTERCULTURAL COMMUNICATION: ISTANBUL ADALAR, BURSA AND MARDIN CITY MUSEUMS

Yrd. Doç. Dr. Şeyda BARLAS BOZKUŞ

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
seyda.bozkus@marmara.edu.tr

Özet: Türkiye'de kent müzeciliği müzecilik ve kültürlerarası iletişimi farklı bir boyuta taşımaktadır. Kentlerin içerisinde bulundurdukları kültürel birikimi spesifik ve özgün temaları sergi ve kalıcı koleksiyonlar vasıtasıyla sunan kent müzeleri Türkiye'de ulusal ve uluslararası ölçekte kültürel anlaşmalar ve işbirliklerini yürüten kültür kurumlarının başında gelir. Kentte yüzyıllar boyunca yaşamış olan kültürler ve bu kültürlerin ortaya çıkardığı kültür mirası, kentin sosyo-ekonomik ve dinsel yapılanması kent müzelerinin başlıca enstrümanlarıdır.

Çalışmada temel alınacak husus kent müzelerinde son on yıl başlatılan iletişim ve eğitim atılımıdır. Müzelerde hazırlanan eğitim programları sayesinde daha çok ziyaretçinin ilgisini çeken kent müzeleri uluslararası programlar sayesinde kültürlerarası diyaloga katkı sağlamaktadır. Dünyadaki büyük kentlerde sivil diyaloğun merkezi olarak kabul edilen kent müzeleri kültürel mirasın korunma çabalarını destekleyen, çeşitli toplumsal grupları biraraya getiren birer eğitim, kültür ve iletişim kurumlarıdır. Bu bağlamda Türkiye'de kültürel iletişim çalışmaları ile ön plana çıkan İstanbul Adalar Müzesi, Bursa ve Mardin Kent Müzeleri düzenledikleri süreli-koleksiyon sergileri, sözlü tarih çalışmaları, uluslararası ortaklıkları çalışmanın ana eksenini teşkil edecektir.

Anahtar kelimeler: Kültürlerarası İletişim, Müzecilik, Kent kültürü, Kültür politikaları

Abstract: City museums in Turkey promote a new kind of intercultural communication and museum structure. City museums is one of the leading institutions which represent city's cultural heritage through specific and new thematic exhibitions and coordinates national as well as international cultural agreements and colloborations. Cities are carrying one of the most important instruments that depends on its cultural heritage, socio-economic and religional structure of the region.

The main emphasis of this study is development of communicational facilities and educational in Turkish city museums that has realized in the last ten years. With presenting new approaches in museum educational departments, city museums attracted foreign visitors and also organized international cultural programs that provide positive impact on intercultural communications. In general, city museums are seen as a leading institutions in the world due to being a center of civic dialogue.They are be able to gather different social groups and support cultural colloborations between different ethnic groups. In this study, city museums will be evaluated in Turkish examples İstanbul Adalar Museum, Bursa City Museum, Sakıp Sabancı Mardin City Museum. Thematic exhibitions, oral history research, educational activies, and international cultural colloboration will be investigated under the light of the intercultural communication.

Keywords: Intercultural Communication, Museum Studies, City Culture, Cultural Policies

Kent bizde başlar ve biter, o belleklerimizde gömülüdür.

Lawrance Durrel (Balthazar)

1.GİRİŞ

Kent müzeleri, kentlerin geçmişlerini, kentlilerin yaşamlarını, kentin her türlü sosyo-ekonomik birikimini, yeme-içme, giyim-kuşam gibi o kenti ve kentliyi diğerlerinden farklı kılan özellikleri 'görsel tarih yazımı' şeklinde aktaran kültürel kurumlardır. Kent müzeleri günümüzde klasik tarih anlayışının dışına çıkarak zaman düzlemsel metodu yadsır. Şablonlara dayalı bir tarih anlatısı oluşturmaz; tarihsel derinliği olmayan klasik anlayışın dışına çıkarak yereli keşfetmeye çalışır. Bu çaba sayesinde kent müzeleri kültürlerarası iletişimde merkez-çevre ve ulusal-yerel arasında yeni bir bağ kurmayı amaç edinir.

Türkiye'de yakın zamanda hizmete giren bazı vakıf ve sivil toplum kuruluşu destekli kent müzeleri kent tarihi yazımına yeni bir soluk getirmiştir. Kent müzeleri, devlet müzelerinin aşılması zorlu devlet odaklı tarih anlatısına alternatif olarak görsel kültüre bağlı modern tarih anlatısı oluşturur. Yeni müzecilik anlayışı doğrultusunda Türkiye'de özellikle 2000 sonrasında açılan özel ya da vakıf destekli yeni müzeler çağdaş kent müzeciliğine duyulan ihtiyacın ön plana çıkmasını sağlar. Bu çalışmanın temel amacı yeni müzecilik anlayışı doğrultusunda gelişen kent müzelerinin toplumla olan bağlarının sergi ve eğitim faaliyetleri ile nasıl şekillendirdiklerini ve bu sayede kültürlerarası iletişimde oynadıkları etkin rolü incelemektir.

Çalışma temel olarak kültürlerarası diyalog ve kent müzelerinin ulusal düzelmedeki etkileri üzerinde duracağı için Dünya'daki ve Türkiye'deki kent müzeleri literatürüne odaklanılacaktır. Yeni müzecilik anlayışı doğrultusunda gelişen Türkiye'deki kent müzelerinin yerel tarih yazımındaki olumlu etkisi ve bu perspektifine uygun geçici müze sergileri hakkında bilgi verilecektir. Yaşadığımız yüzyılda Türkiye olduğu gibi çok kültürlü ve farklı kimliklere sahip toplumların kent müzeleri ve yerel tarih çalışmaları sayesinde kültürlerarası diyaloğu nasıl geliştirdikleri örnekler üzerinden aktarılacaktır. Kültürlerarası iletişimde kent müzeleri ve sergi özelinde son yıllarda ulusal ve uluslararası boyutta geliştirilen başarılı projelere değinildikten sonra çalışmada temel alınan İstanbul

Adalar, Bursa Kent Müzesi ve Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzelerinin ulusal boyutta kültürel diyaloğa katkıları sergi faaliyetleri çerçevesinde incelenecektir.

2. DÜNYA'DA KENT MÜZECİLİĞİ LİTERATÜRÜ

Dünya'da kent müzeciliği ile çalışmaların geçmişi 1970'li yılların başına dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren müzecilik tarihine damgasını vurmuş klasik müzecilik anlayışı yerini insan ve kültür odaklı daha dinamik bir yapıya bırakır. Kent müzeciliğinin başlangıç noktaları olarak gösterilebilecek olan New York, Londra ve Paris aynı zamanda önemli metropol şehirlerdir. New York ve Londra Kent Müzeleri, Amsterdam Tarih Müzesi ve Kanada'da faaliyet gösteren Dünya Medeniyet Müzesi düzenli olarak düzenledikleri seminer ve sempozyumlarla kent kültürü ve tarihi alanındaki akademik çalışmalara katkı sağlamışlardır.

Dünya Müzeler Konseyi ICOM'a bağlı olarak 2005 yılında oluşturulan Dünya Kent Müzeler Konseyi iki yılda bir düzenlediği kent müzeciliği konferanslarına dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen kent müzesi profesyonelleri kendi tecrübelerini aktarırlar. Konferanslarda sunulan çalışmaların toplandığı bildiri kitapları iki yılda bir yayınlanarak bu alan her geçen yıl gelişen kalıcı akademik literatürü oluşturur. 3-5 Kasım 2005 tarihlerinde Amsterdam Tarih Müzesi'nde düzenlenen "City Museums as Centers of Civic Dialogue,"(Toplumsal İletişim Merkezi Olarak Kent Müzeleri" konulu konferans, kent müzeciliğine yeni bir bakış açısı getirerek müzelerin kültürler ve ülkelerarası birer sivil iletişim merkezi olduklarını tasarlar (Kistemaker, 2006).

CAMOC'un düzenlediği konferansların dışında Museum International'da dönemsel olarak yayınlanan kent müzeciliği sayılarında kentlerin küreselleşmenin etkisiyle nasıl dönüştüklerini ve bu dönüşümün kent müzeciliğine olan yansıması ele alınır. Yurt dışındaki kent müzelerinin CAMOC kapsamında yapıtıkları konferanslar sayesinde ortak bir iletişim ağı oluşturulur. Bu iletişim ağı, araştırmacıların online yayınlara ve sergi kataloglarına ulaşmalarını mümkün kılınır.

3. TÜRKİYE'DE KENT MÜZECİLİĞİ LİTERATÜRÜ

Dünya geneli ile karşılaştırıldığında Türkiye'de akademik çalışmalar gerek

müzecilik ve gerekse onun alt dalı olan kent müzeciliği açısından oldukça sınırlıdır. Türkiye müzeciliği ile ilgili olarak yürütülen akademik çalışmalar 1990'lı yılların ortalarında Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı adı altında çalışan bir grup gönüllü akademisyen ve entelektüellerin girişimleriyle başlar. İlk kez 1993 yılında Tarih Vakfı tarafından düzenlenen "Toplumsal Tarih Müzeleri Kuruluş Sorunları Sempozyumu" ile gündeme gelen kent müzeleri ve toplumsal tarih çalışmaları 1995 yılında "Kent ve Toplumsal Tarih Müzeleri Atölyesi" ile devam ettirilerek "Kent, Toplum, Müze" başlığı altında yayınlanır (www.tarihvakfi.org, 2013).

Müzecilik ve yerel tarih üzerine yapılan ilk kapsamlı uluslararası çalışma Rockefeller Vakfı ile Tarih Vakfı'nın ortaklaşa yürüttükleri "Tarih Yazımı ve Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme" adı altında düzenledikleri III. Uluslararası Tarih Kongresi'dir. Ana teması tarih yazımındaki değişimin yeni müzecilik anlayışına yansıması olan kongrede kent müzeciliği üzerine sunumlar yapılarak Türkiye'de kent müzeciliği üzerine akademik araştırmaların ilk örnekleri verilir. Yine aynı kurumun düzenlediği iki ana teması olan III. Uluslararası Tarih Kongresi'nde ise küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin tarih yazıcılığındaki etkisi üzerinde ağırlıklı olarak durulur. Türkiye'de kültürlerarası iletişimin toplumsal boyutta artmasının temel nedeni olarak tarih yazımında 'ulus tarih yazımı' dışına çıkılması gösterilir. Bölgesel ya da mikro tarih anlatısına doğru kayan bir oluşumun varlığından söz edilerek bu olgunun yerel müzelerin kurulmasındaki etkisi kapsamlı olarak ele alınır (www.tarihvakfi.org, 2013).

90'lı yıllarda üzerinde çalışılan mikro tarih yazımında zengin analizlere olanak vermez. Özellikle kent kültürünün içinde barındırdığı kent ve yerel tarih yazımı ekseninde yeterince ele alınmaz. 2000'li yıllar ise küreselleşmiş-yerelleşmiş bir dünyada kent müzeciliği aslında yeni bir tarih yazımını beraberinde getirir. Bu nedenle kent müzeciliği akademik olarak tarih yazım metodolojisindeki değişimi de yansıtmaktadır.

Tarih Vakfı ve Europa Nostra eski başkanı Sn. Orhan Silier'in desteğiyle kuruluş çalışmalarına başlanan Antalya Kent

Müzesi ve Kent Belleği Merkezi'nin girişimi sayesinde düzenlenen "Kentler ve Kent Müzeleri" Türkiye'de kent müzeleri odaklı olarak organize edilen ilk konferanstır (Silier, 2008b). Yurt dışından katılımcıların desteğiyle gerçekleşen konferansta İngiltere, Hollanda'daki kent müzelerinin yaşadıkları deneyimler de paylaşılarak kent müzelerinin kültürlerarası iletişimdeki yerine dikkat çekildi.

Vehbi Koç Vakfı Ankara Araştırmaları Enstitüsü'nün 2007 yılında 26. Müzeler Haftası etkinlikleri kapsamında düzenlediği "Geçmişten Geleceğe Müzecilik Sempozyumunda" kent müzeciliğine ayrı bir oturum ayrılarak kapsamlı bir şekilde ele alındı. VEKAM'ın öncülüğünde Ankara ve çevresi üzerine yürütülen araştırmalarında kitaplaştırılarak araştırmacılara sunuldu. Yukarıda bahsedilen girişimlerin dışında Türkiye'de önde gelen kent müzeleri düzenledikleri sergileri kitaplaştırarak kalıcı bilgi sunuldu (Önen ve Türkyılmaz, 2007).

Türkiye'de son yirmi yılda gerçekleştirilen bu çalışmalar kapsamında elde edilen bulguların araştırmacılarla paylaşılarak yeni gelişen kent müzeciliği alanında akademik bilgi arşivi oluşturulmasında önemli adım atıldı. Gelecek bölümde, çalışmada adı geçen akademik konferans ve çalıştayların sonucunda Türkiye'de kurulan kent müzelerinin sistemsel olarak işleyişi incelenecektir.

3.1. YENİ MÜZECİLİK ANLAYIŞI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE KENT MÜZELERİ

Türkiye'de son yıllarda müzecilik alanında olan gelişmeler interaktif müze anlayışına geçiş açısından son derece önemlidir. Büyük şehirlerde özellikle İstanbul'da güçlü özel kurumlar tarafından desteklenen çağdaş sanat müzelerinin kurulması gerek müzecilik teknikleri gerekse müze ve toplum ilişkileri açısından yeni bir ortam oluşmasını sağlar. Kent müzeleri sadece aynı kentte yaşayanlar için ortak bir bağ kurmaz aynı zamanda diğer kentlerle kültürel iş birliklerinin kurulmasına da yardımcı olur. Çağdaş müzeler sayesinde uluslararası standartlar yakalanarak kentlilerin kent kimliklerini ve tarihi mirasın korunmasında etkin rol üstlenir. Gelecek on yılda Avrupa genelinde güçlü birer sivil toplum merkezi olmaları hedeflenen kent müzeleri toplumlar arası diyaloğun sağlanmasında yeni ve güçlü kurumsal iletişim aracı

olmaları planlar. Uluslararası Müzecilik Konseyi ICOM'un çatısı altında işlevini sürdüren CAMOC düzenlediği çeşitli konferanslar ve akademik boyutta makalelerin yayınlandığı Museum International dergisi ile dünya kent müzelerindeki değişimin nabzını tutar.

Kent müzeleri, kendi başlarına içerisinde müzecileri, tarihçileri, şehir planlamacıları, mimarları ve sivil toplum örgütü üyelerini bulunduran kolektif bir yapıya sahiptir. Bu kolektif yapı yerel-küresel bağlamda müzenin toplumsal geçişkenliğini sağlaması açısından son derece önemlidir. Türkiye'de her geçen yıl sayıları giderek artmakta olan kent müzeleri içerisinde etkin faaliyet yürüten İstanbul Adalar Müzesi, Bursa Kent Müzesi ve Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi bu çalışmanın örnek müzeleri olarak seçilmiştir. İstanbul Adalar Müzesi İstanbul'un ilk kent müzesi olmasının yanı sıra ilk kent arşivi olması açısından önem taşır. Koleksiyonunun büyük bir kısmını online olarak araştırmacıların hizmetine açan Adalar Müzesi interaktif bir müze kurulumu sağlamaya çalışır. Bursa Kent Müzesi ise Anadolu'nun yoğun biçiminde göç alan bölgesinde kurulmuş olması nedeniyle şehre yeni yerleşen göçmenler için yerel tarih öğrenebilecekleri kültür kurumu konumundadır. Mardin Kent Müzesi ise yüzyıllar boyunca farklı etnik ve din kökene mensup toplumları bir arada tutan kültürel ve tarihsel bağların canlı tutulmaya çalışıldığı müzenin de ötesinde bir kültür kurumudur.

Türkiye'de kent müzelerinin sahip olduğu koleksiyon analiz ederek ne tür etkinliklerin yürütüleceği ve müzeye nasıl kamusal rol verileceği ana hatlarla belirlenir. Kent müzeleri bulundukları şehirlerin tarihi ve kültürel mirasını koruyarak yerel tarih araştırmalarını destekleyecek potansiyele sahip olmaları amaçlanır. Henüz toplumsal hafızayı şekillendirici etkin kültürel projeler üreterek kültürlerarası diyaloğa katkı sağlayan kent müzesi sayısı çok azdır. Hâlihazırda var olan, ÇEKÜL ve Tarih Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarınca desteklenen kent müzeleri bu önemli açığı kapatmaya çalışır.

3.2. TÜRKİYE'DE YEREL TARİH YAZIMI VE KENT MÜZELERİ'NDE GEÇİCİ SERGİLER

Türkiye'de kent müzelerinin modern yapıdaki ilk örneklerini erken cumhuriyet

döneminin tarih ve müzecilik seferberliğinin bir ürünü olan etnografya müzeleri teşkil eder. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal ve yerel tarih anlatısı sunmayı amaçlayan etnografya müzeleri bu misyonunu yetersiz müzecilik alt yapısı nedeniyle hayata geçemedi. Türkiye'de mevcut müzecilik anlayışına eleştirel bir gözle bakarak yeni kurulan ya da kurulma aşamasında olan çağdaş kent müzeleri 21. yüzyılın beraberinde getirdiği kültürel değişimi göz önüne alarak yapılanmaktadır.

Prof. Dr. İlhan Tekeli'ye kent müzelerini temellendirerek toplumsal gereklilik, bilgi-bilimsel yaklaşım ve yaşam kalitesi açısından yeniden ele alır (Tekeli, 2010: 64). Tarih yazımında etkin olan küresel-düzlemsel yaklaşımının değişerek yerel tarihe kayması, farklı bakış açılarının getirdiği ideolojik tarih yazımı kent müzelerinin kültürlerarası iletişimdeki yerini etkilemiştir. Her tarihçi kendi bilimsel dayanağına bağlı olarak yazdığı tarihi savunurken kent müzeleri herkesin ortak paydada bütünleşebileceği bir tarih anlatısı üzerinde durur.

Son yıllarda tarih yaklaşımındaki bu anlatısal değişimin yanı sıra müze eğitim bölümlerinde katılımcı ve çoğulcu pratiklere yer verildi. Yerel kimlik anlatısına odaklanan kent müzeleri ulusal tarih anlatıları kurmak yerine çok kültürlülük üzerinden yerelliğe vurgu yapan yeni bir kültür tarihi yazımı başlattı. Kent müzeleri elitist bir kurum olmanın dışına çıkarak kurulduğu bölgenin kültürel mirasına sahip çıkan yerel(mikro) tarihe odaklanıldı.

1980 sonrası post-modern tarih yazımında egemen olmaya başlayan yerel(mikro) tarihçilik giderek artan sayıda kent müzelerinin kurulmasını tetikledi. Yerel tarihin kendisini kent müzeleri üzerinden tahayyül etmesi post-modern müze anlayışının dışa vurumu olarak kabul edilir. Tekeli'ye göre kentliyi ve kentlinin kentteki yaşam deneyimine merkeze alan kent müzeleri farklı topluluklar için kültürel bir diyalog ortamı oluşturabilir (Tekeli, 2010: 67). Şehir yaşantısında önemli bir görev üstlenen kent müzeleri kentin kültürel açıdan örgütlenmesi, toplumsal belleğin oluşması, gelişme (göç alma-verme) dinamiği çerçevesinde şehir yaşantısına katkı sağlar.

Özellikle yerel halkın kalıcı koleksiyon desteği ile zenginleşen süreli sergiler o

toplumda yaşayanları sosyo-kültürel gelişim açısından ifade eder. Katılımcı kimliğe sahip olan kent müzeleri yerel kolektif hafızanın oluşmasında son derece etkilidir. Tek bir noktaya odaklanmadan farklı odak noktalarını göz önünde bulundurularak Türkiye'de kent tarihi yazımında yeni bir yol çizen kent müzeciliği yerel tarihçiliği şaşırtıcı bir biçimde zenginleştirir. Diğer taraftan Türkiye'deki kent müzeciliği toplumsal kimliğin inşası açısından yetersiz görülebilir. Bu sorunun çözümü kent müzeleri şehirdeki diğer müzeler ve kültür merkezleri ile ortak projeler geliştirerek güçlü kurumsal bağlar oluşturmasından geçer. Kentin kültürünün algılanmasında önemli bir paya sahip olan müzeler geçici sergiler düzenleyerek kentli kimliğinin oluşmasında sürekli bir katkı sağlayabilirler.

4. YİRMİBİRİNCİ YÜZYILDA KENT MÜZELERİ VE ULUSLARARASI MÜZECİLİK ÇALIŞMALARI

20. yüzyılda toplumlar klasik tarihçilikte olduğu gibi müzeyi uygarlıkların tarih hazinelerinin bir kanıtı olarak görme çabası içindeydiler. Belgelerin, objelerin ve görsel malzemelerin korunduğu yer olarak görülen müzeler, nesneleri tarihin bir parçası yada tarihin kanıtı olarak gösterildi. Günümüzde ise kent müzeciliği pasif bir tarih anlatısı üzerinde kurgulanmak yerine kent hakkındaki yapılanmaları farklı boyutlarıyla ele alır. Kent müzelerinde işlenen temalar, kent tarihi anlatısının çeşitlendirilerek sergileme ve anlatım teknikleriyle günümüz teknolojik birikimine ayak uydurmaya başlar. Küreselleşme olgusunun beraberinde getirdiği toplumsal yapıdaki karmaşıklaşma kentliyi ve kentli olma kavramının yeniden ele alınmasına neden olur.

21. yüzyılda kitlesel olarak hareket eden insanoğlu için artık tek bir kentte yaşamak olağan bir durum olmanın dışına çıkmaya başladı. Bu anlayış doğrultusunda klasik kent müzeciliğin dışına çıkılarak belirli bir sergi mekânı yerine birbirinden bağımsız mekânsal yerleştirmeler yapılmaya başlandı. Toplumdaki farklı kesimlerin turistlerin, üniversite öğrencilerinin, çocukların müzelerden beklentilerinin farklı olması nedeniyle kent müzeleri her kesime uygun bir eğitim ve vizyon politikası yürütmeye başladı. Dünyada İngiltere'de Londra Müzesi ve Liverpool City Museums, Fransa'da Pavillion de

Arsenal, Kanada'da Civilization Museum bu vizyonu yürüten önemli kent müzeleri arasında yer alır.

Yukarıda verilen örnekler içerisinde çok kültürlü toplumsal yapıyı ön plana çıkararak kültürlerarası diyaloğa katkı sağlamayı amaçlayan 1988 yılında Kanada'da Quebec'te açılan Civilization Museum (Uygarlık Müzesi)'dir. Kendisini toplumsal bir müze olarak tanımlar. Türkiye'de kent müzelerinin örnek alabileceği bir anlayışla kurulan müzede sergiler bilimsel açıdan özenli hem de bir anda herkese ulaşılabilir olması sağlanır. Müzenin kalıcı sergilerinde tematik yaklaşımlar üzerinden giderek "geçmiş ancak şimdiki zamanda anlam ifade eder" mantığıyla hareket edilerek tarihsel kimlikler ortaya çıkarılmaya çalışıldı (Bergeron, 2000: 31). Diğer bir örnekte dünyadaki en eski kent müzelerinden olan Londra Müzesi'dir. Dünyanın en büyük metropolleri arasında yer alan Londra toplumsal gruplar arasında çok kültürlüğü en iyi yansıtan kentler arasındadır. Geçmişi 1891 yılına dayanan Londra müzesi kentin tarihini, arkeolojisini ve çağdaş kültürünü dünyaya anlatarak ve Londra'da yaşayan her kültürü toplayarak, sergileyerek, araştırarak erişilebilir bir Londra hafızası yaratmak amacındadır (Hebditch, 2008: 42). Son yıllarda ortak bellek yaklaşımları ön planda tutulan tematik sergilerde geçmişin izleri kronolojik tarihin de katkısıyla bugünü ve yarını şekillendirmek amacıyla kullanıldı. ABD ve kıta Avrupası ekseninde kültürün daha kolay algılanmasını sağlayan kent müzeleri tarihi sit alanları geliştiren, taşınabilir kültür mirasını koruyan, gençlerde tarih sevgisi yaratan, müze eğitim gezileriyle tarih eğitiminde farklı bir perspektif geliştiren kurumlar haline geldi.

Küresel bağlamda bahsedilen gelişmeler olurken Türkiye'de gelişen kent müzeciliğini en iyi şekilde kurumsallaştırmak için yurt dışında bu konuda önde gelen kurumlarla iş birliği yapılması kararlaştırıldı. Avrupa Birliği'nin AB-Türkiye Kültürlerarası Diyalog Müzeler Hibe Programı kapsamında finanse ettiği "Kent Müzeciliği Üzerine Üç Taraflı İş Birliği Projesi" kapsamında gerçekleşen İzmir, Bologna ve Lizbon çalıştaylarında çıkan sonuç Türkiye'de kent müzeciliğinin takip etmesi gereken yolu özetler niteliktedir:

"Kent müzeleri Avrupa Birliği boyutunda sürekli iletişim ve bilgi paylaşımı yapılarak müzecilik açısından ortak ölçütlerin yapılması sağlanmalıdır. Kent müzeleri ölçeğinde

bilimsel özerkliğe dayalı bir ortam oluşturulmalıdır. Müzelerde verilen eğitimlerde doğru ve etkin çalışmalar ortaya konularak özellikle çocukların yeteneklerini sergileme, toplumsal kimliklerini geliştirebilme olanakları sağlanmalıdır." (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012:6)

Yapılan uluslararası çalıştaylar sonunda elde edilen sonuç göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de kent müzeciliğinin sadece teoriksel değil aynı zamanda pratik uygulamadan yoksun olduğu savına varılabilir. Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi ile şekillenen sanal müzeler yeni tip kent müzeciliği için iyi bir örnek teşkil eder. Sanal müze denildiğinde salt bilgisayarların kullanıldığı yapay ve donuk müze yapısı akla gelmemelidir. Aksine sanallık müzelerde yazı, resim, film, fotoğraf ve üç boyutlu videoların yeniden ele alınış biçiminden kaynaklanır. Dijital teknolojinin kullanımı kültürel formların zaman ve mekânın sınırlaması olmadan her kesime yönelik aktarım sağlayarak kent müzelerinin sanal ortamda da takip edilmesini sağlar.

Özellikle yurt dışındaki müzelerde yer verilen geleneksel sergileme metotlarının dışına çıkılarak kısa bir sürede kenti tanımak ve kültürel birikimini incelemek olanaksız olduğu için yeni geliştirilen sanal yöntemlerle kent müzeleri turistlerin ilgisini çekecek hale geldi. Türkiye'de ise bu gelişme daha çok kent müzeleri düzenlediği süreli sergiler sayesinde gerçekleşir. İstanbul Adalar, Bursa Kent Müzesi ve Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi bulundukları kentlerin kültürel birikimlerini yeniden yorumlayarak, kent tarihini biçimlendirmiş ve yeni kozmopolit kent kimliğinin oluşmasını sağlanırken ağırlıklı olarak klasik sergileme metotlarını kullandılar. Yerel kültür politikalarının geliştirilmesi ve tanıtılması ve turizm faaliyetlerine entegrasyon sağlanması konularında kent müzeleri sergi ve eğitim politikalarının yeniden ele alınarak günümüzün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi durumunda kültürlerarası iletişime daha etkin bir katkı sağladı.

5. KENT MÜZELERİ'NDE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Kent müzelerinde verilen kültürel miras ve yerel tarih eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri "çoğulcu kültürel yapıyı" gelecek kuşaklara iletilmesini sağlamaktır. Kültürel mirasın korunmasında çeşitlilik, esneklik, değişkenlik gibi yeni standartların belirlenerek kent müzeleri eğitim

programlarına alınması gerekir. Avrupa Çoklu Kültürel Aidiyet Bildirisi'nde değinildiği üzere eğitim kurumlarında kültürel miras eğitimi somut ve soyut kültürel mirasın değişik öğelerinin kavranması, çözümlenmesini ve bu eğitime yönelik teşvikler verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Europa Nostra, 2010: 39). Buradaki en önemli amaç yurttaşların Avrupa'nın mirasının heterojenliğini ve çeşitliliğini fark etmelerini sağlamak ve bu mirasın bazı bölümlerini belli kimlikleri dışlamak için kullanmalarını önlemek üzere ortak bir temel oluşturmasında geçer.

Kent, kent kimliğini ve kentin sahip olduğu özellikleri ortaya çıkaracak bir kütüphane ve arşive sahip olmalıdır. Kent müzelerinin eğitim faaliyetlerinde toplumsal diyalog oluşturmayı besleyecek şekilde tüm tarihsel ve çağdaş yönleri ile kenti inceleme, koleksiyon oluşturma ve eğitim programlarını geliştirmek bir bütün halinde düşünülmelidir. Kente gelen ziyaretçi ve şehir sakinleri ile sergiler, eğitim, yayın ve bilgi koleksiyonlarına erişim sağlanması yoluyla etkileşimli bir diyalog oluşturabileceği üzerinde durulmalıdır. Kültürlerarası iletişim sadece ülkeler bazında değil aynı zamanda aynı toplum içerisinde yaşayan farklı toplulukların birbirleri ile olan diyaloglarını geliştirmeleri için de önem taşır. Bu bağlamda kültürlerarası iletişimde ön olana çıkan devlet ve sivil girişimli çalışmalar gelecek bölümde konuyu aydınlatması açısından ele alınacaktır.

6. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM ÇERÇEVESİNDE KENT MÜZECİLİĞİNİ ÇALIŞMAK

Kültürlerarası diyalog oluşturulması için farklı kültürlerin bir arada tutulduğu platformlar önemlidir. Kent müzeleri işte bu kültürel kimliklerin bir arada sergilendiği kamusal mekânlardır. Kültür kuramı çerçevesinde iletişim bilimi incelendiğinde bir toplumun kendine özgü olan parçası bireyler aracılığı ile taşınır. Gerek kendine özgü diliyle tek birey olarak, gerekse içinde yaşadığı toplumunun üyesi olarak bireyler, diller ve kültürler arasındaki ilişki ve etkileşimin hem kültürlerarası hem de kültür içi aracısı durumdadır (Oksaar, 2008:4).

Farklı kültürel bakış açılarının aynı kültürel ortam içerisinde yaşatılarak yeni kuşaklarca tanıması için canlandırılması kent müzelerinin kültürel diyalog açısından ne derece önemli bir olduğunu gösterir.

Kent müzeleri kültürlerarası iletişimi sağlarken kuşaklar boyunca devam eden ve süreklilik arz eden yerel tarihin aktarılmasını amaçlar. Müzelerde toplumsal grupların tarih yazımı, ana akım tarih metodolojisinden uzakta kültürel grupların kendilerine has kültürel kimliklerini gösterdikleri alternatif tarih tahayyüllerini meydana getirir (Thomas ve Nakayama, 2010: 135). Ana akım tarih yazımı çoğunlukla siyasi ve burjuva tarih yazımı ağırlıklı bir yöntem üzerine kurulmuştur. Hâlbuki kent müzeleri kültürel diyalog bağlamında gizli kalmış sözlü ya da yazılı kaynakların izini sürerek "insana" dair anlatı sunar.

Özellikle sözlü tarih metodu kültürlerarası iletişime yeni bir boyut kazandıracak güce sahiptir. Ana vatanlarından ayrı yaşayan gayri-Müslim topluluklar ve Avrupa'ya işçi göçü nedeniyle yerleşmiş olan Türkler için kültürel diyalog eksenli sözlü tarih yazımı doğdukları kültür ve yaşadıkları kültürel ortam arasında bağ kurulmasını sağlar. İletişim sosyologları Thomas ve Nakayama'nın "the contact hypothesis" (bağlantı tezi) adını verdikleri farklı grupların kültürel etkinlikler yardımıyla bir arada tutulmaları ve etkileşim içinde olmaları müzeler vasıtası ile gerçekleşir (Thomas ve Nakayama, 2010: 149). Kent müzelerinin kültürel diyaloğu canlı tutma çabası özellikle ABD, Kanada, Avusturalya ve Yeni Zelanda gibi çok uluslu olan ülkelerde etkilidir.

Müzeler, kıta Avrupası'nda ve ABD'de kamusal alanının tarihi ve kültürel bir parçası olarak var olmalarının yanı sıra aynı zamanda birer burjuva popüler kültürünün de mekanlarıdır. Kültürel farklılaşmanın ve burjuva & elit kültür ayrımının görülebileceği müze ortamı sosyal olguların yaygınlaşması bağlamında kültürlerarası iletişimi etkiler (Thomas ve Nakayama, 2010:350). Çalışmanın ana teması olan kent müzelerini bu hususta incelediğimizde kent tarihi ve kültürel birikimini sosyal ayrışma yerine sosyal birleşme mantığıyla ele alındığı görülür.

Kültürlerarası iletişimde kişilerin hangi sosyal gruba mensup oldukları, yaşadıkları toplumun ritüelleri çerçevesinde iletişimlerini nasıl kurdukları, sosyal kategorilerini hangi kriterler aracı ile belirledikleri önemlidir. Tarih yazımı bu aşamada direk olarak iletişim sürecinin içinde yer almasa da sosyal grupların iletişim kurma pratikleri üzerinde etkili olduğu öngörülebilinir. Tarihin

süzgecinden geçmiş verilerin müzeler vasıtasıyla topluma sunulması sürecinde tarih, dil ve politik kimliğin "gerçekliği" inşa ettiği düşünüldüğünde kültürlerarası diyaloğun aslında tarihsel normlar üzerinden yürütüldüğü anlaşılır (Drzewiecka, 2010:289). Kent tarih, toplumlar arasındaki ilişkileri şekillendiren gerçeklerin arka planını göstererek aslında kültürlerarası iletişimin düzlemsel anlatının dışında nasıl şekillenebileceğini gösterir.

Kent müzeleri, iletişim disiplini yönünden ele alındığı zaman müzeciliğin toplumsal iletişim ortamı açısından ne derece önemli olduğunu gösterir. Kent kültürünün yaratılmasında o kentte yaşayan nüfusun büyüklüğü, sınıfsal özellikleri, alışkanlıkları, yaptıkları meslekler etkilidir. Toplumsal farklılıkların bu denli çeşitli olması toplumsal uzlaşı açısından kent kimliğinin müze ortamında şekillenmesinin gerekliliğini beraberinde getirir. Bu nedenle kent kimliği temel değerlerini tarihsel ve kültürel birikimden alır. Toplumdaki farklı sosyal grupların kültürel iletişim içinde olmasını sağlayan kent müzeleri kentlilik bilincini insanlara aşılar. Yayınoğlu ve Susar'a göre kentler ancak geçmişten gelen tarihsel sürekliliği sağlayarak kültürel miraslarını ve kimliklerini koruyabilirler (Yayınoğlu ve Susar, 2008: 18). Kültürlerarası iletişimde sosyal medya aygıtlarının yaygın biçimde kullanılması kimlik yapılanmalarının toplumsal gruplar arasında etkin kültürel kodlar oluşturduğunu gösterir (Theunissen; Mersham ve Rahman, 2010: 294). Bu koşullar içerisinde kent müzeleri gerek müze ortamı gerekse sosyal medyadaki görünümleri ile kültür formlarının taşıyıcıları ve tanıtıcılarıdırlar.

Kent müzeleri tarihsel sürekliliği devam ettirme ve kentsel kimliği oluşturma açısından önemli bir görev üstlenir. Yaşadığımız yüzyılda toplum içinde azınlıkta kalan kültürlerin küreselleşmenin etkisiyle erozyona uğradıkları görülür. Küreselleşme ile dünyanın birçok yerinde baskın kültürler yerel kültürel değerlerin kaybolmaya yüz tutmasına sebep olur. Kültürel kimlik, bir üst kültür tarafından ya da küresel elementlerle oluşturulmuş yeni bir kültür tarafından hegemonya altına alınarak değil, kültürler arasında köprüler inşa etme çabası ile korunur ve zenginleştirilir. Aslanoğlu'na göre bu doğrultuda gelişen küreselleşme süreçleri toplumsal değişimin arka planı olarak değerlendirildiğinde farklılaşmanın sadece mekânsal ya da fiziksel olmadığı aynı

zamanda kültürel ve kimliksel olduğu da hatırlanmalıdır (Aslanoğlu, 2000: 158).

Kent müzeleri, yerel kültürlerin fiziksel anlamda buluşma noktaları oldukları için yerel tarihsel geçmişin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında güçlü toplumsal etkiye sahiptir. Kentler, içerisinde görsel kodların tanımlandığı kültürel kimlikleri sayesinde uluslararası platformda kendilerini tanıtır ve tanınırlar. Kent müzeleri, kentlere kendi aidiyetini veren kültürel ve görsel açıdan kenti şekillendiren mekânlardır. Farklı kültürden gelen ziyaretçilerin diğer kültürle iletişim kurarak o kültürler deneyimlemesi ve kimliksel olarak dönüştürmesini sağlar. Günümüzde kent müzeleri sosyal medya aygıtlarını kullanarak bireylerin iletişim kültürünü ve farklı kültürlerin algılanışını etkiler. Bütün bu olguları bir arada düşündüğümüzde kent müzeleri yalnızca kent tarihi ve kültürüne değil; aynı zamanda kültürlerarası iletişime de yeni bir vizyon yükler.

6.1. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİMDE AÇISINDAN MÜZECİLİK PROJELERİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Kurumsal açıdan kent müzeciliğine bakıldığında 2000 yılı sonrası özel ve vakıf destekli müzelerin kurulması Türkiye kültür ortamı için önemli bir dönemeçtir. Avrupa'da kent müzelerinin sayılarının her yıl arttığını kent tarihi ve kültürü ile ilgili müzelerin ziyaretçilerine kapılarını açmaktadır. Kent müzelerinde aktif olarak proje yürüten komisyonların kurulması ve bu komisyonların güncellik ve sürdürülebilirlik bakımından tutarlı uygulanabilir projeler üretmesi bir zorunluluktur. Tarihsel geçmişin çok uzun yüzyıllara dayandığı kentlerde İstanbul, Bursa ve Mardin örneklerinde görüleceği üzere kentin arkeolojik ve modern tarihi dokusuna odaklanan kültürel miras projeleri uluslararası platformlarda sunula bilinir.

Kültürel mirası koruma ve yurt dışında tanıtma projeleri hiç şüphesiz yüksek maliyetli projelerdir. Bu tip projeler için AB fonları, Türkiye'de kültürel mirası destekleyen vakıflar ve özel kurumların maddi desteklerinden faydalanması mümkündür. Kültürel mirasın korunması ve turizmde tanıtılması gibi konular Türkiye'deki kent müzeleri için çok kapsamlı bir ağ gerektirmektedir. T.C Kültür Bakanlığı, Avrupa Birliği Kültürel Projeler Yürütme Birimi, ÇEKÜL, Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı,

Belediyeler ve sivil insiyatiflerin bir arada bulunduğu kolektif bir çalışma ortamı ile bu durum mümkün kılınır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012). Kent müzeleri projeleri, müzelerdeki eğitim birimlerinin kapsamına aldığı kent arşivleri öncelikli olarak projelendirilerek ziyaretçiler için ulaşılabilir hale getirilmelidir. Harita, gravür, film, fotoğraf gibi görsel kaynaklarında yazılı belgeler ve kalıcı koleksiyon gibi saklanması dijital ortamda da saklanması hedeflenmelidir.

Müzecilik ve kent alanında uluslararası platformda gerçekleşen sivil inisiyatiflere örnek olarak "Sınırlar ötesi Müze" verilebilir. Sınırlar ötesi Müze (Museum With No Frontiers), Avusturya merkezli uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. Aralarında Türkiye, İran, İtalya, İspanya, Portekiz, Fas, Tunus gibi ülkelerden bir araya gelmiş yayıncılar tarafından kurulmuştur. Sınırlar ötesi Müze'nin ana kuruluş amacı kültürel miras konusunda toplumlarda görülen bilgisizliktir. Bu müze projesinde Avrupa-Akdeniz ülkelerini sınırsız bir müzeye dönüştürerek bir dizi sergi programıyla ziyaretçilerin ortak kültürlerini keşfetmelerini ve birbirlerini anlamaları amaçlanır (Demir, 2000: 114). Sınırlar ötesi Müze Akdeniz'e bir kültürel miras hazinesi olarak bakar. Uluslararası sergiler yolları düzenleyerek kültürel mirasın tanıtılması ve kültür turizminin canlandırılması amaçlanır. Yeni sergi anlatımı içerisinde Sınırlar ötesi Müze kültürel mirasın kendi doğası çerçevesinde yerinde görülmesinden yanadır. Bu nedenle yapılan sergiler müze ziyaretçilerinin karşılıklı olarak değişim programı çerçevesinde Akdeniz ülkelerini tanıması ve kültürel açıdan sivil iletişim ağı kurulmasını sağlamaktır.

Sınırlar ötesi Müze gibi uluslararası boyutta çalışmaların yetersiz olduğu ülkemizde öncelikle kent müzelerinin sivil inisiyatiflerle yapacağı iş birliklerine ağırlık verilmelidir. Türkiye'de sivil müzecilik girişimleri ile ilgili projelerin oluşturulma aşamasında kent müzeleri ziyaretçileri, gönüllüler ve öğrencilerinde desteği alınmalıdır. Kent müzelerinde proje geliştirilmesinde en önemli amaç katılımcılık ilkesini uygulayabilmektir. Kenti tarihsel ve kültürel olarak içine alıp kentliyi dışlayan bir sergi ya da projeden bu bakımdan söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle kent müzelerinde yapılan projelerde kentlinin proje desteği sağlanarak ortak iletişim alanı yaratılmalıdır. "Müze dostu" ziyaretçi gibi

iletişim bağları oluşturularak gerek sergi hazırlanmasında gerekse uluslararası projelerde sivil inisiyatiflerden yararlanılmalıdır.

Üzerinde kapsamlı olarak çalışılması gereken bir konu olarak kültürel diyaloğu geliştirmek için yapılandırılacak müzecilik projeleri gelecek yirmi yılda Türkiye'de müzecilik bilimindeki değişimin yönünü belirleyecektir. Gelecek bölümde Türkiye'de kent müzeciliği alanında başarılı çalışmalar yürüten İstanbul Adalar, Bursa ve Mardin Kent Müzeleri'nin sergileme politikaları ve kent müzesini nasıl işlevsel hale getirdikleri ele alınarak kültürel iletişim açısından literatüre nasıl katkı sağladıkları ele alınacaktır.

7. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Türkiye'de kent müzeciliği üzerine disiplinler arası olarak yürütülen akademik çalışmalar sayıca ve nitelik olarak yetersizdir. Bu nedenle çalışmamın ana amacı kent müzeciliği alanında yapılacak kalıcı çalışmalara ön hazırlık niteliğindedir. Nitel veriler üzerinden gidilerek yapılan araştırmada temel olarak kent müzelerinin yürüttükleri sosyal ve kültürel faaliyetler çerçevesinde oluşturulan kataloglar ve yazılı eserlerden faydalanılacaktır. Birincil kaynakların sınırlı olması nedeniyle ikincil kaynaklar olan konferans bildirileri ve yazılı olarak aktarılmış atölye çalışmalarına araştırmada yer verilecektir. Türkiye'de kent müzeciliği üzerine nicel araştırmaların olmaması nedeniyle bu çalışmada nitel verilerin sentezine dayandırılacaktır.

7.1. İSTANBUL ADALAR MÜZESİ: İSTANBUL'UN İLK ÇAĞDAŞ KENT MÜZESİ

İstanbul'un yaşayan ilk kent müzesi olan İstanbul Adalar Müzesi İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti etkinlikleri kapsamında Adalar Belediyesi, Adalar Vakfı ve Adalar Kaymakamlığı'nın ortak çalışmasıyla Eylül 2010'da ziyaretçilere açıldı. Adalar Müzesi'nin temel misyonu Adaların kültür tarih ve yaşamın zenginliklerini tanıtmak, sivil toplum kuruluşları ile yürütülen iş birliği sayesinde çeşitli sergi ve projeler üretmek, diğer müzelerle iletişim ağları kurarak kültürel entegrasyon sağlamaktır. Büyükada Aya Nikola Hangar Mevki Müze Binası'nda açılan kalıcı sergiler sayesinde Adalar'ın coğrafi, fiziki, sosyal ve kültürel yapılanması için bilgi sahibi olunmasını

sağlar. Adalar'ın Doğası ve Oluşumu, Adalar'da İlk İnsan İzleri, Adalar'ın İlk Sahipleri, Adalar'ın İstanbul'a Bağlanması ve Yerleşim Yeri Adalar altındaki sergiler müzenin kalıcı sergileri olarak biçimlendirilmiştir. Sergilerde temel olarak olan sorular "Adalar Ada olmadan önce nasıldı?", "Adalar'da ilk insanlar nasıl yaşadı?", "Geç Yunan ve Erken Roma dönemlerinin Ada'ya ve Adalı'ya bıraktıkları kültürel miras nelerdir? sorularını yanıt aranır (www.adalarmuzesi.org, "Kalıcı Sergiler," 2012).

Yukarıda yer alan temel sorular ışında tasarlanan kalıcı sergiler Adaları tanımayanlar için önemli tarihsel, kültürel ve sosyal birikimin gösterir niteliktedir. Hiç kuşkusuz tarih öncesi çağlar ve erken dönemlere ait bilgi ve belgeler günümüze göre daha sınırlı olmakla birlikte İstanbul'u ve Adalar bölgesini tanımayanlar için önemli bir kaynaktır. Adalar Müzesi'nde özellikle son iki yüz yıla ait tarihsel belgeler ışığında hazırlanan Adaların yerel yöneticileri, eğitim, sağlık, kayık yarışları, taşıma, ulaştırma, yardımseverlik, dini yaşam, bayramlar, kutlamalar, törenler gibi gündelik yaşama ait temalar ele alınarak tarihsel süreklilik duygusu elde edilmeye çalışıldı. Adalar'ın çok kültürlü ve çok dinli yaşantısına ışık tutacak olan kalıcı sergi bölümünde Adalıların yerleşik yaşamlarında önemli bir yere sahip olan okullarını, resmi binalarını, önemli kilise ve camilerini, meydanlarını konu olan eski gravür, resim ve fotoğraflarda sergilendi. Dijital teknolojinin kullanımı açısından müzeyi değerlendirdiğimizde ziyaretçilerin "Dokunmatik Harita Masası" üzerinden interaktif olarak İstanbul'un Adalar Bölgesi'nin farklı dönemlerini temalara uygun olarak görebilme imkânı yaratıldı. Dönemsel geçişlerin ayrıntısıyla verildiği simülasyon ortamı sayesinde müze ziyaretçileri iki yüz yıllık periyotları dönemselleştirilmiş şekline ulaştı.

İstanbul Adalar Müzesi, düzenlediği yerel sergilerin dışında uluslararası ortaklıklar sayesinde yeni sergiler düzenler. Uluslararası Müzeler Konseyi ICOM üyesi olan Adalar Müzesi tasarladığı Göç Bağlantıları Sergisi 2012 yılında hayata geçirmiştir. Göç Bağlantıları Sergisi ulusal ölçekte müzecilik projesi olup Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir. "Türkiye'de Kent Müzeciliği 'ne Giriş" başlığı altında ele alınan ucu açık proje (henüz tamamlanmamış ve devam ettirilebilir) niteliği taşıyan zamanla daha

farklı boyutlara kaydırılması planlanmaktadır. Dokuz ayrı çalışmadan oluşan bu proje farklı coğrafyalarda yüzlerce yılda yaşanan deneyimlerin birbirlerine hiç benzemeyen yöntemlerle kavramsal çerçeve dâhilinde aktarılmasıyla ortaya çıkarıldı (www.adalarmuzesi.org, "Göç Bağlantıları Sergisi", 2013).

Sergi anlatısının temelinde olan göç vurgusu bütün tematik çerçeveye hâkimdir. Göç etmenin ve yeni yerde birlikte yaşamanın zorlukları, göç edenlerin hızla değişen yaşamı, terk edilen yerdeki kültürel erozyon, yeni yerleşilen bölgedeki ayrımcılık ve ötekileştirme sergide sosyolojik içeriğin ana hatlarını meydana getirir. Sergi küratörü Deniz Koç'un dediği üzere Göç Bağlantıları Sergisi; "gidenler, gelenler, hareket halindekilerin hikâyelerinin bir araya" getirilmesinden olmaktadır (www.adalarmuzesi.org, "Göç Bağlantıları Sergisi", 2013). Bu noktada makalenin temel konusu olan kent müzesi ışığında kültürlerarası iletişimi bu serginin merkezinde yer almaktadır. Uzun süren toplumsal birlikteliğin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte yurt dışına göç etmeye başlayan Rum ve Ermeni toplulukları Adalar bölgesinin tarihsel, sosyolojik ve kültürel açıdan derinden etkilemiştir.

Bu sergininde amacı İstanbul Adalar bölgesi özelinde göç ve yerleşme olgusunu incelemektir. Osmanlı ve cumhuriyet döneminde yaşanmış olan kitlesel göç hareketi Ada nüfusunun başlangıçta çoğunluğunu oluşturan Rum ve Ermeni nüfusunu büyük ölçüde etkilemiştir. Göç eden ailelerin büyük bir kısmı Yunanistan, ABD, İngiltere'ye yerleşmiş olmakla birlikte Ada ile olan bağlantılarını koparmayan ailelerdir. Adaların günümüzdeki konumu düşünüldüğünde Göç Bağlantıları Sergisi'nin tasarlanmış olması sürpriz değildir. Göçün Adalar bağlantısının yanı sıra Türkiye'den Avrupa'ya olan dış göçünde ele alındığı sergi proje kapsamında Maltepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Belma Akşit ve Prof. Dr. Bahattin Akşit ile öğrencileri tarafından yürütülen araştırma ve belgeleme çalışmaları, grafikler, haritalar ve video performansları eşliğinde sunuldu. Metropol içinde oluşan göçün Adalar üzerindeki etkisinin de incelendiği haritalar ve istatistiklerde Adalar'ın diğer bölgelerle karşılaştırıldığında bu bölgenin İstanbul coğrafyasındaki özel durumu ortaya çıktı. Serginin oluşturulmasında Ekonomik ve

Toplumsal Tarih Vakfı'nın fotoğraf ve belge arşivlerinden faydalanılmasının yanı sıra yurt dışında yaşayan Adalılarla yapılmış sözlü tarih çalışmalarına yer verildi (www.adalarmuzesi.org, "Göç Bağlantıları Sergisi,"2013).

2013 yılı yaz aylarında ziyaretçilere açılan yeni sergi olan "Hala Hatırlıyorum" hatırlama ve unutma pratiklerine yoğunlaşmış sözlü tarih çalışmalarına dayalı olan bir sergi olarak planlandı. Eski Büyükada sakini Akillas Millas'ın küratörlüğünü yapacağı 2015 Haziran ayında açılması planlanan ikinci sergide ise 1600'lü yıllardan başlayarak 1900'lü yıllara uzanan Heybeliada'daki değişimi ele alması düşünüldü (www.adalarmuzesi. org," Hala Hatırlıyorum Sergisi,"2013). Hala Hatırlıyorum Sergisi tıpkı Göç Bağlantıları Sergisi'nde olduğu gibi günlük hayattaki kültürel değişimleri, insan ilişkilerini, Adalar'ın geçirdiği fiziksel değişimi işlemesi planlanmaktadır. Hızla büyüyen ve her geçen gün değişen bir kent olan İstanbul'da kültürel değerlerin daha da zor hatırlandığını düşünüldüğünde hafıza pratikleri üzerine yapılan bu sergilerin yakın geçmişi zihinlerde canlı tutacaktır.

Adalar Müzesi'nin düzenlediği sergilerde çocukluklarını ve gençlik yıllarını Adalar'da geçirmiş olan kişilerin kaleme aldıkları anıları Adalar'ın kendi yaşantılarında bıraktıkları izleri gözler önüne serer. Adada yaşayan Rum ve Ermeni nüfusun göç etmesinden sonra geriye kalanların yitirmiş oldukları kültürel değerleri sorgulamaları, yalnızlık hissi, azınlıkların Adalarda bıraktıkları taşınamayan kültürel miras pratikleri (dini ritüeller, mutfak ve el sanatları) serginin ana unsurlarıdır. Aynı dönemde ikinci sergi olarak tasarlanan "Adalar'da Yazılanlar" ise edebi literatür taramasıdır. Matbaanın yaygınlaşmasından bu yana Adalar'da yazılmış olan kitapların bir retrospektifi olarak planlanmış sergide Adalıların yazılı kültürü açığa çıkarılır. Bu yazılı kültür bağlamında oluşan roman, hikâye, anı, şiir gibi ebedi alanlarda Adaların insan yaşantısı üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmadır (www.adalarmuzesi.org, "Adalar'da Yazılanlar Sergisi," 2013).

Her iki sergide de yerel sözlü ve yazılı kültürel mirasın kayda geçirilerek ziyaretçilere sunulduğu görülür. Kurulduğu tarih olan 2010 Eylül ayından bu yana geçen sürede Adalıların bilgi, belge ve

deneyimlerine dayanarak hazırlanan kolektif sergilerle yerel kültürü, unutulan tarihi ve kültürel mirası görünür kılmaya çalışan İstanbul Adalar müzesi henüz kent müzesi olmayan bir şehirde kent müzeciliği kavramını yeni bir boyuta taşır. Kozmopolit kültürel yapıya sahip olan Adalar bölgesinde aradan uzun süre geçmesine rağmen kültürel birlikteliklerini korumaya çalışan topluluklar Adalar Müzesi sayesinde yerel kültürel mirasın korunması ve göç ettikleri ülkeler ile anavatanlar arasında kültürel diyaloğun geliştirilmesi sağlar.

7.2. BURSA KENT MÜZESİ: YAŞAYAN KENT BURSA

İstanbul Adalar Müzesi'nde daha farklı bir düzlemde tasarlanmış olan Bursa Kent Müzesi 2004 yılında "Yaşayan Kent Bursa" sloganıyla kentin kültürel, tarihsel, sosyal ve ekonomik zenginliğini tanıtmak, yarının kentlilerine yol gösterebilmek için ziyarete açıldı. Bursa şehrinin iç göç ile aldığı nüfus kentin kültürel yapısını büyük ölçüde değişikliğe uğrattı. Bu nedenle Bursa Kent Müzesi Bursa'da yaşayan, fakat kültürel aidiyet bakımından Bursalı olmayan kentlilere şehrin tarihi ve kültürünü tanıtmak amacıyla faaliyet verir. Türkiye'deki en kapsamlı kent müzelerinden biri olan Bursa Kent Müzesi Bursa ile ilgili her türlü belge, eşya, kitap, görsel malzeme, ses ve görüntü kayıtlarını arşivine dâhil ederek iyi bir koleksiyon oluşturuldu. Bir araya getirilen bu veriler tematik ve kronolojik şekilde düzenlenerek kalıcı ve geçici sergiler ile kentin tarihsel derinliği yansıtılmaya çalışıldı. Müze binasının seçimi de kuruluş amacına uygun olarak yetmiş beş yıl boyunca kentlilere hizmet veren Bursa Adliyesi binası olmasına karar verildi. 1926 yılında Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından I. Milli Mimarlık akımına uygun olarak yapılan Bursa Adliye binası geniş çaplı bir yenileme ve hazırlık aşaması geçirdikten sonra kent müzesine dönüştürüldü. İki kata yayılan kalıcı sergi alanında 7000 yıl öncesine dayanan tarihi anlaşılabilir bir dilde tematik olarak tasarlandı. Modern sergileme tekniklerinden yararlanılarak tek boyutlu sergileme anlayışının dışına çıkılarak objelerin canlandırılması için maketler ve mankenler kullanıldı. (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010: 3)

Osmanlı'nın ilk başkenti olması nedeni ile uzun bir geçmişi aktaran Bursa Kent Müzesi bir çeşit panoramik tarihsel hafızayı ziyaretçilerine sunar. Neolitik

döneme ait ilk kalıntılardan başlanarak Roma, Bizans, Osmanlı dönemleriyle günümüze kadar gelen bir zaman tüneline yaratılarak yüzyıllar içerisindeki dönemsel geçişlere yer verilir. İlk katta gündelik şehir yaşantısının ile ilgili olarak düzenlenen Bursa yaşamı, kaplıcaları, yemek kültürü, ünlüleri, Karagöz ve Hacivat gibi dünyaca tanınmış diğer kültürel zenginlikleri ziyaretçiye aktarılır. Bodrum katında ise Bursa'nın yok olmak üzere olan el sanatları yemenici, bıçakçı, çinici, şekerci, marangoz, bakırcı, çinici vb. dükkânları "El Sanatları Çarşısı" adı altında tasarlandı. Türkiye'deki etnografya müzelerinde sıklıkla karşımıza el sanatları bölümünden farklı olarak Bursa Kent Müzesi aslına uygun canlandırma konusunda başarılı örnekler sergiler. Bursa ve çevresinde sayıca azalmış olan el sanatları hakkında bilgi edinen ziyaretçiler aynı zamana örneğin bir sepetçinin sepet örmesine, çini ya da şeker yapımına canlandırma yöntemi ile tanık olabilir (www.bursakentmuzesi.com, "Müze," 2013).

Dünyada da birçok örneği olduğu üzere kent müzeleri yerel halkın bağış ve hibeleri ile koleksiyonlarını genişletir. Bu duruma en iyi örneklerden biri Bursa Kent Müzesi'dir. Müzenin kültürel katılımcılık ilkesine uygun olarak koleksiyonunu genişletmek amacıyla bağış toplar. Bu sayede 2004-2010 yılları arasında yaklaşık bin parça eser bağış yoluyla kent müzesine aktarılır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010: 10). Kişisel duyarlılık göstererek kendi kültür ve tarihlerine sahip çıkan Bursa halkı Bursa'da kültürel aidiyetin ne kadar ileri olduğuna da gösterir. Bursa Kent Müzesi eğitim bölümünün temel amacı öncelikle çocuklara yönelik eğitici atölye faaliyetleri düzenlemektir. Bursa Uludağ Üniversitesi ile yapılan iş birliği sayesinde müzede eğitim planlaması yapılır. Müze eğitiminin alternatif bir öğrenim yolu olduğu düşünüldüğünde Bursa Kent Müzesi düzenlediği süreli sergilerle sergi salonlarını canlı tutmuş temsilde durağanlığı önlemeye çalışır.

Bursa Kent Müzesi sürekli yenilenen geçici sergilerin dışında özellikle okul çağındaki çocuklara yönelik olarak yapılan atölye ve eğitim faaliyetleri ile ön plana çıkar. İlkokul öğrencilerine yönelik yapılan grup içi bilgi yarışması Ara-Bul-Yaz, Karagöz-Hacivat Kukla Yapımı ve Çizgi Çalışması ile el becerilerini geliştirmeleri Küçük Rehber Projesi ile 4-7. Sınıflarda okuyan öğrencilere müzede rehberlik

hizmeti vermesini sağlayarak müze ile iletişim içerisinde olmaları amaçlanır. Bu sayede ilköğretim çağındaki çocuklarda da kentlilik bilincinin oluşması ve farklı bölgelerden göç etmiş olan çocukların kente kültürel olarak adapte olmaları sağlanır. Önemle vurgulanması gereken bir noktada kent müzelerinin kültürel adaptasyona olan olumlu etkisidir. Kültürel entegrasyonda son derece önemli bir görev üstlenen kent müzeleri Türkiye'de iç göç olan bölgelerde toplumsal açıdan birleştirici potansiyele sahiptir.

Bursa şehri Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olması müzenin kalıcı koleksiyonu ve geçici sergilerin tasarlanmasında kilit rol oynar. Süreli sergilerin hazırlanmasında kent tarihi ve kültürüne katkıda bulunabilecek konuların seçilmesi amacı ön planda tutulur. Bursa Kent Müzesi'nin ilk sureli sergisi olan "Osmanlı Devlet Armaları" ikinci sergisi ise "Bursa'da Zaman" başlığı altında kentin yerel sahiplerinin kente dair sahip oldukları objelerin toplanarak yapılan etnografik bir çalışmayı temsil eder. Yerel Bursa kültürünün içine sinmiş olan tasavvuf kültürü bağlantısı "Osmanlı'da Mistik Semboller ve Nesneler" başlığı altında açılan sergi ile gün yüzüne çıkarılmaya çalışılır. Osmanlı temalı sergilerin devamı olarak "Bursa'ya Ait Fermanlar" özel koleksiyonda yarın o güne kadar halkın izlenmesine sunulmamış belgelerin yer aldığı kapsamlı bir kent tarihi sergisi olarak planlanır (www.bursakentmuzesi.com, 2013). Kent tarihini anlatan süreli sergilerde ana ekseni tarihsel süreklilik duygusunun canlanmasını sağlanır. Bu sayede sürekli göç alan Bursa'nın farklı kültürel kökene sahip olan halkı tarihsel paydada bir arada tutmaktır. Kültürel birleştiricilik etkisi alınarak hazırlana süreli sergiler esasen kentliler için bir nevi kültür köprüsü oluşturur. Bursa Kent Müzesi'nde düzenlenen sergilerin her biri kentlilik bilincinin oluşmasında eksik kalan noktaları tamamlayan bir süreklilik içerisindedir. Tematik sergiler sayesinde kentin farklı sosyal ve kültürel unsurları mercek altına alınır.

Osmanlı tarihinden izler taşıyan sergilerin dışında modern Bursa'nın geçmişi ile bugününü bir arada anlatan "Lonca'dan Lobiye," "Bursa'da Futbol Tarihi," Bursalı Gelinin Çeyiz Sandığı," "Kahve Kültürü" sergileri kent belleğinin canlanmasını ve kültürlerarası iletişimin toplum içinde sağlanması açısından önemlidir. Hızlı bir

kentleşme örneği gösteren Bursa dışarıdan aldığı dış göç sebebiyle Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen vatandaşlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle Bursa Kent Müzesi Osmanlı'dan aldığı etnografik kültürel mirasın ışında geçmişin izini sürerek günümüzde kent kültürüne entegre olmaya çalışan halkla bir çeşit manevi bağ kurmaya çalışır.

Müzenin üst katında bulunan "Kent Belleği" bölümü kent arşivi görevini üstlenerek Bursa tarihi ile ilgili tarihi evrak, kitap, film, belgesel, fotoğraf gibi dokümanları arşiv haline getirip araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Kent Müzeleri son on yılda halkla bütünleşik bir yapı içerisinde yer alarak katılımcı müze anlayışını benimsemiştir. Bursa Kent Müzesi Koordinatörü Ahmet Erdönmez'in anlatımıyla "Bu halk bir şeyden anlamaz," "Bunlar müze gezmez" gibi yargılar doğru değildir. Bu okuma yazma bilmeyenler için bile geçerli değildir. Eğer halkın anlayacağı şeyler sunarsanız, inanılmaz ilgi gösterirler. Biz bunu Bursa Kent Müzesi deneyimiyle yaşadık" (Silier, 2008: 65). Yeni edinilen tecrübeler gösteriyor ki kent müzeleri süreli sergileri, eğitim programları, uluslararası işbirlikleri ile kültürel diyaloğun merkezi haline geldiğini gösterir. Kente yazılan tarihin ve yerel kültürün tanıtımının merkezi olan kent müzeleri tarihi mirasın korunmasında eğitim ve iletişimde önemli roller oynayarak güçlü sivil organizasyonlar haline gelmeye başlar.

7.3. SAKIP SABANCI MARDİN KENT MÜZESİ: MÜZE İLE GELEN KENTSEL DEĞİŞİM

Mardin, her yıl inanç ve kültür turizmi itibariyle on binlerce insanı misafir etmektedir. Sakıp Sabancı Kent Müzesi Mardin'in çok kültürlü kimliğini ortaya çıkarması açısından son derece stratejik öneme sahiptir. 2009 yılında Sakıp Sabancı Vakfı'nın desteği ile açılan Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi tarihi, kültürel, mimari ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Güneydoğu Anadolu'nun şiirsel kentlerinden biri olan Mardin'in zenginliklerinin ve eşsiz kültür mirasının gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlar. (Mardin Kent Müzesi, 2012: 5). Müze, Mardin'in kültürel mirasını gözler önüne sermenin ötesinde Mardinlilerin günlük yaşantılarında öneme sahip bir kültür kurumudur. Müzenin bir kenti

dönüştürmesine önemli bir örnek olan Mardin Müzesi kentsel değişimin sembolü durumundadır.

Kentteki restorasyon faaliyetlerinin hızlanmasında etkin bir role sahip olan Kent Müzesi şehirdeki değişimin bir lokomotifidir. Müze şehrin yok olmaya yüz tutmuş kültürel mirası olan taş ustacılığının en iyi örneklerini görebileceğimiz Mardin Konakları'nın restore edilmesine verdiği destektir. Müze'nin açılmasından sonra traktör garajı olarak kullanılan han Mardin'in yöresel lezzetlerinin tanıtıldığı bir restorana dönüştürülerek yerel el sanatlarının sergilendiği dükkânlar hizmete açılmıştır.

Türkiye'de Mardin'in tarihi ve kültür turizmi açısından önemi müze açıldıktan sonra daha da iyi anlaşılmaya başlandı. Mardin Kent Müzesi'nin açılması Mardin'in "turizm kenti" kimliğinin yanı sıra "kültür-sanat kenti" kimliğinin eklenmesini sağladı. Restore edilen taş konaklar, medreseler ve hanlar bienallere, defilelere ev sahipliği yapmaya başladı. Müze sadece binanın içinde sınırlı kalmayarak çevre ilçe ve köylerdeki insanlara ulaşmayı başardı. İlköğretim öğrencilerine ve yetişkinlere yönelik ayrı ayrı düzenlenen eğitim programları sayesinde resim, yaratıcı yazarlık, drama, dans atölyelerine katılma fırsatı yakaladı. Aralarında ünlü ressam Abidin Dino, fotoğraf sanatçısı Ara Güler gibi Türk sanatının önde gelen isimlerine ev sahipliği yapan Dilek Sabancı Sanat Galerisi Mardinlilere Türkiye'de yaşanan güncel sanat olaylarına katılımını sağladı.

8. SONUÇ

Kent müzelerinin ana konusu kentlerin ruhunu, tarihini, geleneklerini ve kuruluşunu canlandırır. Türkiye'de yeni tarihçilik ve müzecilik anlayışı doğrultusunda gelişen kent müzeleri ziyaretçilerine müzenin kendileriyle bütünleştiğini ve onların da müzenin bir parçası olduğunu göstermeye çalışır. Kent müzeleri demokratik bir yaklaşımla doğrudan doğruya halka seslenerek geniş bir ziyaretçi kitlesi yakalamaya çalışır. Genellikle sivil inisiyatifler tarafından kurulan ve özel vakıflar tarafından desteklenen kent müzeleri her biri kendi misyonları çerçevesinde önem taşıyan yerel tarih ve kültür unsurlarını belli bir tarih yorumuyla ziyaretçilerine aktarırlar. Yurt dışındaki müzeler ile AB kültürel destek programları çerçevesinde

gerçekleştirilen iş birlikleri kent müzelerinin kültürlerarası iletişimde ön planda tutulmasını sağlar.

Çalışmanın temel çıktılarını kısaca özetlemek gerekirse;

- Kent müzeleri kültürlerarası iletişimde başat bir aktördür.
- Uluslararası işbirlikleri sayesinde kent müzeleri ortak projeler hazırlayarak birer kültürel diyalog merkezleri haline gelecektir.
- Türkiye'nin çoğulcu kültürel yapısını en iyi şekilde yansıtabilecek kültür kurumlarından olan kent müzeleri ülkemizdeki kültür mozaiğinin bir parçasıdır.
- Güncel ve sürdürüle bilinir projeler sayesinde Türkiye'deki kent müzeleri kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır.
- Sivil inisiyatifinde katkılarıyla eşitlikçi ve çoğulcu bir felsefe ile verilen müze içi eğitim faaliyetleri genç kuşaklara kentlilik bilincinin aşılanmasını sağlayacaktır.

Klasik müzeciliğin dar perspektifinin dışına çıkarak etkileşimsel bir ortamda katılımcılık esasına dayanan kent müzeleri geleneksel formatın dışına çıkarak tarihin ve yerel kültürün okunabilirliğini arttırır. Kültürlerarası iletişimde yüksek ya da aşağı kültür ayrımına girmeden sıradan tarihlerin sıradan insanların hikâyelerine yer verilmesi kent müzelerinin tarihsel değerinden çok toplumsal değeri olan anlayışa kaydığının bir göstergesidir. Bu doğrultuda gelecek on yıl içerisinde kent müzeleri gündelik sıradan nesnelerle doğan ilgiyi güçlü bir yerel tarih anlatısıyla biçimlendirerek geniş bir izleyici kitlesine ulaşabileceği kaçınılmazdır. Kent müzeleri yerel kültürlere açılan pencereler olup kültürlerarası iletişim güçlü birer kurumsal bağa sahiptirler. Çalışma içerisinde verilen İstanbul Adalar, Bursa ve Mardin kent müzeleri örnekleri üzerinden gidildiğinde çıkan sonuç kentlilerin yaşadığı kenti sahiplenmesidir. Bunun içinde gerekli olan toplumsal diyaloğu geliştirmektir. Türkiye'de kent müzeciliği kültürlerarası iletişim ağı yaratabilmesi için önemli bir hususta deyim yerindeyse "müzenin kendi duvarlarının dışına çıkarak" kendisini toplumla bütünleştirebilmesidir.

KAYNAKÇA

ASLANOĞLU, R. A.(2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitapevi.

BERGERON, Y. (2000). "Bir Devlet Müzesinde Tarihi Yorumlamak: Musée De La Civilisation (Uygarlık Müzesi-Quebec) Örneği." Burçak Madran (Ed.) *Müzecilikte Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme* İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

BURSA KENT MÜZESİ (2011). *Bursalı Mısın Kadifeli Gelin? Dünden Bugüne Bursa'da Gelinlik*. Bursa: Bursa Kent Müzesi Yayınları.

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2010). *Bursa Kent Müzesi El Kataloğu*. Bursa: Bursa Kitaplığı Yayınları.

DEMİR, A.(2000). "Sınırlarötesi Müze." Burçak Madran (Ed.) *Müzecilikte Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme*. İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

DRZEWIECKA, J.A(2010). "Public Memories in the Shadow of the Other: Divided Memories and National Identity," *The Handbook of Critical Intercultural Communication*, edited by Thomas K. Nakayama and Rona Tamiko Halualani, 286- Sussex:Blackwell Publishing.

EUROPA NOSTRA (2010). *Avrupa Çoklu Kültürel Aidiyet Bildirgesi*. Avrupa Kültürel Miras Zirvesi 8-12 Haziran 2010 Bildiri Kitapçığı.

HEBDITCH, M. (2008). "Gelişen Anlayış: Londra Müzesi'nin Otuz Yılı." Orhan Silier(Ed.) *Kentler ve Kent Müzeleri*. *Kent Müzeleri Uluslararası Sempozyumu 21-22 Nisan 2006, Antalya*. Antalya: Retma Matbaacılık.

KISTEMAKER, R.(Ed.) (2006). City Museums as Centers of Civic Dialogue? Proceedings of the Fourth Conference of the International Association of City Museums, Amsterdam, 3-5 November 2005. Amsterdam: Amsterdam Historical Museum.

MADRAN, B. (2000). *Müzecilikte Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme*.İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

MADRAN, B.(Ed.) (2001). *Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar.*İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

MARTIN, J. N. ve NAKAYAMA, T.K.(2010). Intercultural Communication in Context. New York:Mc Graw Hill.

NAKAYAMA, T. K. ve HALUALAN R. T.(2010). *The Handbook of Critical Cultural Communication*.Sussex: Blackwell Publishing.

OKSAAR, E. (2008). *Kültürlerarası İletişim Bağlamında Kültür Kuramı*, çev.Ayhan Selçuk. Konya: Çizgi Kitapevi.

ÖNEN, Z.; TUNÇ G. ve TÜRKYILMAZ, M.(Eds.) (2007). *26.Müzeler Haftası: Geçmişten Geleceğe Müzecilik Sempozyumu 21-22*

Mayıs 2007, *Ankara*. Ankara: VEKAM Yayınları.

SİLİER, O.(2007a). *Kent Müzeleri ve Türkiye'de Kent Müzelerine Duyulan İhtiyaç*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

SİLİER, O. (Ed). (2008b). *Kentler ve Kent Müzeleri*. Kent Müzeleri Uluslararası Sempozyumu 21-22 Nisan 2006, Antalya. Antalya: Retma Matbaacılık.

TEKELİ, İ. (2010). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları: Toplu Eserler 12*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI. (2012). *AB-Türkiye Kültürlerarası Diyalog Müzeler Hibe Programı "Kent Müzeciliği Üzerine Üç Taraflı İş Birliği Projesi"* Kent Müzeciliği Raporu.

THEUNISSEN, P., MERSHAM, G. ve KHAIRIAH, A. R. (2010). "Yeni Medya, Kültürel Dönüşüm, Turizm ve Yönelim," *Medya Eleştirileri 2010 Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarasılık, İletişim, Çokkültürlülük*, 279-309.İstanbul: Beta Yayınları.

YAYINOĞLU, P.E. ve SUSAR, A. F. (2008). *Kent, Görsel Kimlik ve İletişim.* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

YILDIRIM BAYRAMOĞLU, F. (Ed.) (1994). *Kent Tarihçiliği Sempozyumu İstanbul 5-6 Mart 1994.* İstanbul Tarih Vakfı Yayınları.

İnternet Kaynakları

"Adalara Yazılanlar Sergisi", http://www.adalarmuzesi.org/cms/component/content/article/81-guncel-gecici-sergiler/398-adalar-muzesi-yeni-sergisi-adalara-yazilanlar, Erişim Tarihi: 12.07.2013.

"Eğitim Sergisi", http://www.bursakentmuzesi.com/egitim-calismalari/, Erişim Tarihi: 12.07.2013.

"Göç Bağlantıları Sergisi", http://www.adalarmuzesi.org/cms/sergiler/guncel-sergiler/goc-baglantilari/348-goc-baglantilari-giris-yazisi, Erişim Tarihi: 12.07.2013.

"Hala Hatırlıyorum", http://www.adalarmuzesi.org/cms/sergiler/guncel-sergiler/hala-hatirliyorum, Erişim Tarihi: 12.07.2013.

"Hakkımızda", http://www.sabancimuzesimardin.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.07.2013.

"Müzeler ve Sergiler", http://www.tarihvakfi.org.tr/cms/index.php/calismalar/muzecilik-ve-sergiler Erişim Tarihi: 12.07.2013.

"Sözlü Tarih Çalışmaları", http://www.tarihvakfi.org.tr/cms/index.php/calismalar/sozlu-tarih-calismalari, Erişim Tarihi: 12.07.2013.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z19
April / May / June – Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:37 K:30

MASALDAN BEYAZPERDEYE KAHRAMAN MİTİ: RAMBO 3 FİLMİNİN PROPP'UN BİÇİMBİLİMİ METODUNA GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

THE HERO MYTH FROM THE FAIRY TALES TO THE CINEMA: THE ANALYSIS OF THE MOVIE RAMBO 3 ACCORDING TO THE MORPHOLOGY METHOD OF PROPP

Arş. Gör. İkbal BOZKURT AVCI

Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi
ikbalbozkurt-rtv@hotmail.com

Özet: İnsanlığın ilk dönemlerinden beri mitoslar, masallar ve öyküler aracılığıyla yaratılan kahramanlar, anlatılar içerisinde 'kurtarma misyonu'yla kendilerine yer bulmaktadır. Günümüzde mitosların ve masalların yerini alan modern öykü anlatım aracı sinema, onlardan edindiği mirası etkin bir şekilde kullanmaktadır. Birçok ülke özellikle darboğaz dönemlerinde yaratılan kahramanlar vasıtasıyla beyazperdedeki mücadelesini sürdürmekte; ülkenin çıkmazları aşılmakta, savaşlar açılmakta, uluslar ya da dünya kurtarılmaktadır. Zorlu dönemlerde halkın moralini yüksek tutmanın, onları cesaretlendirmenin ve hali hazırda bir kurtarıcılarının olduğunu hatırlatmanın en iyi yolu kahramanları kullanmaktır. Sinemanın insanları etkileme gücü göz önüne alındığında Hollywood'un Soğuk Savaş döneminde neden bu kadar çok kahraman ürettiği ve filmlerde kahramana yer verdiği daha anlaşılır hale gelmektedir.

Bu çalışmada Soğuk Savaş'ın önemli kahramanlarından biri olan Rambo 3 filmi Propp'un biçimbilim metoduna göre çözümlenmiştir. Filmin okumasından elde edilen veriler, Rambo'nun Amerikan ideolojisi doğrultusunda masallardaki kahramanlarla aynı işlevleri gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Hollywood Sineması, Soğuk Savaş, Kahraman Miti, Propp'un Biçimbilimi Metodu, Rambo

Abstract: Since the beginnings of the human history, the heroes, who are created through myths, fairy tales and stories, find their places in the narratives as having the "mission to save". In today's world, the movies have taken the place of myths and fairy tales as the instruments of modern day story narration and the movie industry makes use of the heritage inherited from them. Many countries continue their struggle in the movie world, especially with the heroes created during hard times, who come over all the obstacles, wage wars and save the countries or even the world. By engaging these heroes, the morale of the society can be improved and the people, having been reminded of these heroes ready to save them, will be encouraged further. When taking into consideration how significant an influence the movies have over people, it becomes clear why Hollywood produced so many heroes and movies with these heroes during the Cold War era.

In this study, the movie Rambo 3, which is one of the most significant heroes of the Cold War era, is analyzed after the morphology method of Propp. The data gathered from the reading of the movie indicates that Rambo, in line with the American ideology, serves the same function as the heroes of the fairy tales.

Keywords: Hollywood Cinema, The Cold War, The Hero Myth, The Morphology Method Of Propp, Rambo

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, yazgısının ölümle sonlandığını fark ettiği andan itibaren öyküsünü anlatarak ölümsüzleşme yoluna gitmiştir. Öyküler anlatan ve öyküler duymaya ihtiyacı olan insan, bilimsel etkinliklerin henüz gelişmediği dönemlerde masallar ve mitoslar yardımıyla dünyayı anlamlandırmıştır (Oluk, 2008: 11). İlerleyen süreçte ortaya çıkan hikâye, roman, tiyatro gibi yeni anlatım araçları mitosların ve masalların yerini aldıkları gibi olay örgülerini, karakterlerini ve dramatik yapılarını da devralmışlardır. Yeni anlatım türlerine kaynaklık eden mitlerdeki pek çok figür, bu kültürel formlar vasıtasıyla uzun süre toplumdan topluma aktarılmıştır.

Yirminci yüzyılda görüntünün hareket kazanmasıyla sinema modern anlatım aracı olarak ortaya çıkmış; mimetik yapısıyla reel yaşamın görünümüne uygun öyküler anlatmıştır. Sinema, öyküler anlatırken kendinden önceki kaynaklardan beslenmiş; bilhassa geçmişten aldığı mitleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. İnsanı gündelik hayatın korkularına, endişelerine, inançlarına katılmaya teşvik eden mitler, sinemada işlerlik kazanarak seyirciyi yönlendirmiş; izleyiciye egemen ideolojiyi aktarmıştır (Güçhan, 1999: 3). Hâkim ideolojiyi daha etkili aktarmak için çeşitli yöntemler deneyen sinema, anlatılarda özellikle mitlere ait birçok ögeye yer vermiştir.

Sinemayı ideolojisi doğrultusunda kullanmada diğer ülkelere nazaran daha etkin olan Amerika, kapitalist ekonomiye uygun olarak birçok sektörde olduğu gibi sinema alanında da bir dünya imparatorluğu kurmuştur. İdeolojiyle sinemanın kol kola yürüdüğü Hollywood, anlattığı öykülerle Amerikan ideolojisini tüm dünyaya ulaştırmakla kalmamış; aynı zamanda onları insanların bilinçaltına empoze etmiştir (Scognomillo, 1997: 50). Hollywood, ideolojisini aktarırken bazen var olan mitleri yeniden canlandırmış; bazen de yeni mitler üretme yoluna gitmiştir. Hollywood'un kullandığı mitler içerisinde *'kahraman miti'* zor zamanların kurtarıcısı olma işleviyle dikkat çekmiş ve belirli dönemlerde beyazperdede kendine yer bulmuştur.

Kahraman, Hollywood'da çoğunlukla savaş, çatışma, felaket gibi mücadelenin olduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Sinemada sıklıkla kullanılan kahramanın

Soğuk Savaş sürecinde sayı olarak arttığı görülmektedir. Dünya iki kutuplu bir yapıya büründüğünde, Amerikalılar dışındaki her türlü dünyalı ve dünya dışı varlık bir tehdit olarak algılanmış; bu tehdidi ortadan kaldırma görevi de doğal olarak Amerikalılara düşmüştür (Serarslan ve Özgür, 2011: 33). Bu dönemde özlem duyulan beyaz ve orta sınıfa mensup kurtarıcı, kahraman imgesiyle beyaz perdeye geri dönmüştür (Ryan ve Kellner, 2010: 338).

Hollywood'un Soğuk Savaş kahramanlarından *Rocky*, Sovyetlere karşı mücadelesini amansızca sürdürmüş; dönemin diğer kahramanı *Rambo* da bir taraftan Vietnam sorununu çözmeye çalışırken diğer taraftan da Afganistan'ı Sovyet işgalinden kurtarma girişimlerinde bulunmuştur (Sartelle, 2003: 584-590; Ryan ve Kellner, 2010: 330-332). Soğuk Savaş sürecinde dönemin Amerikan Başkanı Ronald Regan'ın beyaz perdedeki temsilcisi olarak görülen Rambo yarattığı kahraman imgesiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, *Rambo 3* filminde Hollywood'un kahraman politikasını nasıl kullandığı üzerine eğilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde 1980'lerde Amerika'nın durumu, Soğuk Savaş'ın artalanı, sinemadaki yansımaları ile kahraman miti ve sinemada kahramanın kullanımı ele alınmıştır. Hollywood'un kahraman politikasını irdeleyen çalışmanın sonraki aşamasında yöntem kısmına değinilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın örneklemini oluşturan *Rambo 3* filmi Propp'un biçimbilimindeki kişilerin işlevlerine göre çözümlenmiştir.

1.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

İki büyük paylaşım savaşının sona ermesiyle dünya tarihine adını acılarla yazdıran bir dönem kapanmış; fakat insanlık, mücadelenin farklı boyutta ve kulvarda gerçekleştiği yeni bir sürece girmiştir. '*Soğuk Savaş'* olarak adlandırılan bu dönemde dünya iki farklı kampa ayrılmış; bir tarafta komünizmin savunuculuğunu yapan Sovyet Rusya, diğer tarafta kapitalizm bayrağını elinde bulunduran Amerika yer almıştır. Deyim yerindeyse dünya çapında bir satranç oyununu andıran mücadelenin Doğu Bloğundaki şahı Sovyet Rusya iken Batı

Bloğunda bu vazifeyi Amerika üstlenmiştir.

Dünyanın çift kutuplu bir yapıya bürünmesiyle başlayan ve yaklaşık yarım asır süren Soğuk Savaş döneminde, Doğu'yu ve Batı'yı karşı karşıya getiren birçok çatışma yaşanmıştır. Yaşanan çatışmalar, iki süper gücü de çıkarlarını ve ideolojilerini sürdürmeye yönelik önlemler almaya itmiştir. Özellikle Amerika rakibinin yayılımcı politikasının önünü kesmek için coğrafi olarak Sovyet tehlikesine açık olan bölgelere ekonomik yardım paketleri hazırlamıştır. Ekonomik tedbirler içerisinde dikkat çeken Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan'ın açmazlarını önlemeye yönelik iken; (Erkan, 2010: 188) Marshall Planı dünya savaşları sonrasında büyük bir buhran içerisinde bulunan Avrupa'yı yeniden diriltmeyi hedeflemektedir (Gönlübol vd., 1996: 125). Amerika hazırladığı yardım paketleriyle komünizm tehdidinin önüne bir set çekse de ekonomik önlemler Sovyet Rusya'nın yayılımcı politikasını önlemeye yetmemiştir. Soğuk Savaş'ın en sert döneminde sıcak çatışmalar ve krizler patlak vermiş; iki süper gücün yeni mücadele alanı olan Asya ve Afrika birçok çekişmeye ev sahipliği yapmıştır.

Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olan Kore Savaşı, Japonya'nın askeri güçlerini bölgeden çekmesiyle cereyan etmiş; Amerika ve Sovyet Rusya bu bölgede kendilerine bağlı iki yerli hükümet kurmuşlardır (Sander, 2003: 275). Bir tarafta Amerika'nın egemenliğindeki Güney Kore, diğer tarafta Sovyet Rusya'ya bağlı Kuzey Kore ortaya çıkmış; iki farklı yönetim yalnızca bir ülkeyi ikiye bölmekle kalmamış aynı zamanda karşıt kutuplar arasındaki sınırları da keskinleştirmiştir. Bu bölünme iki zıt kutup arasındaki çatışmayı kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Kuzey Kore ordusunun Güney Kore'yi işgal etmesiyle başlayan savaş, Amerika'nın bölgeye müdahalesiyle daha sert bir hal almış; Amerika savaştan ne mağlup ne de galip olarak ayrılmıştır.

Kore Savaşı'ndan sonra nükleer boyuta taşınan çatışma, Küba Füze Krizi'ni doğurmuştur. Bu dönemde güçlü devlet olmanın temel kriteri havada etkin olmayla özdeşleştirilmiş; uzay yeni rekabet alanı olarak görülmüştür (Kantarcı, 2012: 53). Coğrafi olarak Amerika'ya yakın bir konumda bulunan Küba, olası bir Amerikan saldırısına karşı Sovyetlerden yardım istemiş; Sovyet Rusya da durumdan faydalanarak bölgeye

Amerika'nın üstlerini vurabilecek şekilde füzeler yerleştirmiştir (Öymen, 2002: 116). Küba'ya füzelerin yerleştirilmesi Amerika tarafından tepkiyle karşılanmış; dünyayı bir kez daha nükleer krizin eşiğine getiren bu olay, iki tarafın bir süre sonra uzlaşmasıyla son bulmuştur.

Küba Füze Krizi'nden sonra beklenenin aksine Soğuk Savaş'ta yumuşama dönemine girilmiş; Amerika, Kore'nin ardından stratejik bir noktada bulunan Vietnam'da yeni bir maceraya sürüklenmiştir. Almanya ve Kore'de olduğu gibi bir ulusun ikiye bölünmesine neden olan Vietnam Savaşı, 1960'da patlak vermiştir (Armaoğlu, 2003: 460). Bölgeyi koruma adına harekete geçen Amerika ile Sovyet Rusya arasındaki çatışma dolaylı yollardan sürdürülmüştür (Kuyaş, 2002: 212). Amerika'nın desteğini alan Güney Vietnam ile Sovyet Rusya ve Kuzey Vietnam'ın desteklediği komünist gerilla örgütü Vietkong arasındaki savaş başka ülkelere de sıçramıştır. Savaşın giderek yayılması kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmış; Amerika bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır (Neale, 2004: 87-88). Amerika Vietnam'da aldığı ağır hezimetlerle askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda bir gerileme sürecine girmiş; yalnızca uluslararası arenada değil ulusal alanda da prestij kaybına uğramıştır.

Sovyet Rusya ve Amerika, Afganistan'da üçüncü ve son kez sıcak çatışma içerisine girmiş; yine dolaylı olarak yürütülen çatışmada Amerika, Afgan askerlerine gizli yollarla yardım etmiştir (Özkan, 2011: 70). Sovyet Rusya'nın mağlubiyetiyle sonuçlanan Afgan işgali sonrasında Sovyet Rusya bir yıkım sürecine girmiş, ne sarsılan imajını düzeltebilmiş ne de eski gücünü yeniden ele geçirebilmiştir. 1989 yılında Berlin Duvarı Sovyetlerin üzerine yıkılmış; bu durum Doğu Blokunun bütünlüğünün bozulmasını ve Sovyet Rusya'nın dağılmasını beraberinde getirmiştir. Doğu'da büyük bir birlik olan Sovyetlerin egemenliğinde bulunan ülkeler, bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Böylece yaklaşık yarım asır devam eden çift kutuplu dünya düzeni yerini Amerika'nın hâkim olduğu tek boyutlu bir dünyaya bırakmıştır.

1.2. 1980'LERDE ABD'NİN POLİTİK KONJONKTÜRÜ VE DIŞ POLİTİKASI

Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminin sona erdiği, Amerika ve Sovyetler

arasındaki iplerin tekrar gerilmeye başladığı 1980'li yıllar hem Amerika hem de dünya açısından birçok önemli gelişmenin yaşandığı bir dönemdir. 1981 yılında başkanlık koltuğuna gelen Ronald Reagan, Hollywood'dan kalma kahraman imajıyla yalnızca Amerika'yı değil tüm dünyayı komünistlerden kurtarmayı amaçlamıştır. Başkan Reagan, iktidarda bulunduğu süre zarfında muhafazakâr kimliğine uygun olarak hem iç hem de dış politikada önemli gelişmelere imza atmıştır.

Reagan'ın öncülüğünü yaptığı yeni muhafazakâr anlayış, Amerikan hegemonyasının korunmasını ve güçlendirilmesini temel almaktadır. Amerika'nın dış politikasını bu doğrultuda kuran Reagan, ülkesinin hegemon konumunu demokrasinin dünya geneline yayılması için kullanma yoluna gitmiştir (Telatar, 2012: 160). Bu doğrultuda anti-komünist bir tavır sergileyen Ronald Reagan, ülkesinin çıkarlarını korumak adına öncelikle kendi ismiyle bir doktrin yayınlamıştır. Reagan Doktrini, ülkelerini Sovyet nüfuzundan çıkarmak için mücadele etme amacı güden ülkelere, Amerika'nın yardım edeceğini beyan etmektedir (Uslu, 1999: 166).

Reagan yönetimi, yalnızca Amerika'nın Sovyetlere karşı olumsuz tutumunu değil Ortadoğu'ya olan ilgisini de sürdürmüştür. Amerika, bu dönemde hem Ortadoğu'yu Sovyet tehdidine karşı korumaya hem de bölgedeki zengin petrol rezervlerini güvence altına almaya yönelik bir strateji belirlemiştir. Çünkü Ortadoğu petrollerinin güvenliğinin ve Batı'ya akışının sürekliliğinin sağlanması, Amerika'nın Ortadoğu politikasının temel ve vazgeçilmez unsuru olarak görülmektedir (Akbaş, 2011: 3). Dolayısıyla Amerika, Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak adına bölgeye çatışma dönemlerinde müdahalelerde bulunarak; askeri, siyasi ve ekonomik yardım paketleri göndermiştir.

Ortadoğu'nun yanı sıra Orta Asya da bu dönemde Amerika'nın ilgi odağı haline gelmeye başlamıştır. Orta Asya'nın Sovyet tehlikesine açık olması ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması 80'lerde Amerika'nın rotasını bu iki bölgeye yöneltmesini de beraberinde getirmiştir (Kireçci, 2011: 17). Bundan sonraki süreçte Amerika, dış politikasını Ortadoğu ve Orta Asya'yı göz önünde bulundurarak şekillendirmeye başlamıştır.

1.3. KAHRAMANIN TARİHSEL SERÜVENİ

İnsanlık tarihinin binlerce yıl gerisine gidildiğinde kahramanın hayatta kalma mücadelesiyle koşut olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Demir, 2010: 305). Çoğunlukla zor dönemlerin kurtarıcısı olarak birden bire beliren kahramanı, Campbell (2010: 31) '*yerel ve kişisel tarihsel sınırlamalarla çatışarak sınırlamaları aşan; genel geçerliği olan, olağan insani biçimlere ulaşan kadın veya erkek'* olarak tanımlamaktadır. Aristoteles (2007: 42-45) ise Poetika adlı eserinde kahraman tipolojisini betimlerken; kahramanı tragedya ve komedya içerisindeki konuşmaları ve eylemleriyle değerlendirmektedir. Toplumun ideal kişi tipolojisinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak tasvir edilen kahraman kendinin, başkalarının, bir halkın ya da ulusun kaderini değiştiren kişiyi ifade etmektedir (Özer, 2010: 371).

Kahraman, bazen insanlığa aydınlığı gösteren, bazen aklını kullanmayı öğreten, bazen de otoriteye ve baskıya karşı direnen, boyun eğmeyen ve bunları başka insanlara da öğütleyen kişi olarak görülmektedir (İşler, 2010: 147). Scott (1995: 31) itaate zorlayan baskılara ve otoriteye karşı koyma cesareti gösteren kişinin kahraman olarak nitelendirilmesi gerektiğine dikkat çekerken; Erich Fromm (2003: 150) kahramanın sahip olmak yerine olmak duygusuyla dolu olduğunu vurgulamaktadır. Fromm'a göre kahraman evini, yurdunu terk eden, ileri atılan ve bilinmezliğe göğüs geren, kısacası sahip olduklarını bir çırpıda bırakıp mücadelenin içerisine atılan kişidir. Görüldüğü üzere kahraman tanımlamasıyla ilgili çok farklı görüş bulunmaktır. Kahramanın değişik yönlerine vurgu yapan tanımlar bulunsa da neredeyse hepsinin odak noktası, onun ortaya çıkışına zemin hazırlayan bir mücadele ya da eksiklik ile kurtarılmayı ve eksikliğin giderilmesini bekleme durumudur.

Hemen her ülkede, uygarlıkta ya da dinde içinde bulunulan kaotik duruma göre şekillenen yerel, evrensel, sıradan, insanüstü olarak tasnif edilen kahramanlara rastlamak mümkündür. Sahip olduğu niteliklere göre sınıflandırılan kahraman, ilk dönemlerde asaletin ve gücün birleşimi olarak ortaya çıkmıştır. Zamanla bu özelliklerine dürüstlük, sadakat, inanç, cesaret gibi vasıflar eklenmiştir (Demir, 2010: 150-151). Birçok niteliği doğuştan getiren ya da sonradan kazanan

kahramanın tehlikelerden korkmadan ölümü göze alabilmesi, sonu belli olmayan yerlere ya da olaylara yönelebilmesi onu sıradan insanlardan ayıran temel özellikleridir (Fromm, 2003: 150-151).

Vladimir Propp (1985: 7) Masalın Biçimbilimi isimli çalışmasında bir anlatı içerisinde kahramanın ortaya çıkışını şu şekilde anlatmaktadır: *"Her şey bir kötülükle başlar, kötülük belli bir ailede, belli bir çevrede bir eksiklik yaratır, bir kahraman bu eksikliği gidermekle görevlendirilir, ona eyleminde birileri yardım ederken birileri karşı çıkar. Kahraman birçok deneyden, sınamadan geçerek eksikliği gidermeye çalışır ve sonunda görevi başarınca ödüllendirilir."* Propp kahramanın serüvenini böyle özetlerken; Campbell (2010: 42) macerayla birlikte gelen zorunlu yolculuğu *'ayrılma-erginlenme-dönüş'* olarak formüle etmektedir. Ona göre bir kahraman anlatı içerisinde doğaüstü tuhaflıklar bölgesine ilerlemekte, burada masalsı güçlerle karşılaşmakta ve bu güce karşı kesin zafer kazanmaktadır. Anlatının sonunda kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri dönmektedir.

Dünya üzerinde herhangi bir yerde meydana gelen yerel ya da evrensel bir mücadele ortamı, oluşan bir eksiklik, genel bir kötülük ve bunlara bağlı olarak bir gereklilik haline gelen insanlığın kurtarılması durumu kahramanın ortaya çıkışının ilk koşuludur. Birtakım olumsuzluklar dizisine istinaden beliren kahraman, anlatı içerisinde görevini yerine getirmek üzere bilinmeze doğru yol almaktadır. Zorlu bir mücadelenin içerisine giren kahramanın yolculuğu, genellikle klasik anlatıya uygun olarak son bulmaktadır. Kahraman yolculuk esnasında yaşamını yitirmiş olsa dahi eğer yolculuğa çıkış amacını gerçekleştirdiyse anlatıda mutlu sona ulaşılmaktadır.

1.4. SİNEMADA KAHRAMANA NEDEN İHTİYAÇ DUYULUR?

Kahraman imgesi, anlatılar içerisinde yarattığı etki sayesinde pek çok işlevi gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Kahramanın fonksiyonlarını Propp (1985), Campbell (2010) ve Fromm'un (2003) düşüncelerinden hareketle şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Kahraman savaş, kriz, felaket gibi dönemlerde insanları bir arada tutma işlevi görmektedir.

-Toplumun içinde bulunduğu kaotik durumdan kurtarılma ihtiyacını ruhsal olarak gidermektedir.

-Devletin ya da otoritenin temsilcisi olarak anlatılarda yer alan kahraman, halen iktidarın güçlü olduğunu ortaya koyarak; toplumun endişelerinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

-Kahraman, toplumun zor dönemlerinde halkı yüreklendirme ve cesaretlendirme görevi üstlenmektedir.

-Toplumun öz kimliğinin yani '*ben*'in ve karşıtın yani '*öteki*'nin tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır. Kahramanın toplumsal işlevleri göz önünde bulundurulduğunda; Hollywood'un belirli dönemlerde kahraman mitine dayalı öykülere başvurmasının nedeni daha anlaşılır hale gelmektedir. Hollywood beyazperdede yarattığı kahramanlar sayesinde hem toplumsal ihtiyaçları gidermekte hem kendini ve karşıtını istediği şekilde betimlemekte hem de eylemlerini haklılık zeminine oturtmaktadır.

Hollywood'un Soğuk Savaş dönemi filmografisinde kahramanlık temsillerinin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde tekrar dirilen eril kahraman, politik, ekonomik ve aile içi alanda erkek tahakkümünü yeniden üretmektedir (Ryan ve Kellner, 2010: 335). Kahramanlık temsillerindeki artışın en önemli sebebi ise yükselen feminizm ve komünizm olarak görülmektedir. Amerika, uluslararası arenada Komünist Bloku öteki konumuna yerleştirirken; ülke içerisinde feminizmle girdiği mücadelede de kadını ötekileştirip baskı altına almaya çalışmıştır. Dolayısıyla Amerika, bu dönemde hem kendi olumlu imgesini oluştururken hem de ötekini olumsuz bir imajla betimlerken kahraman mitini kullanarak beyaz perdedeki mücadelesini sürdürmüştür.

1.5. SOĞUK SAVAŞ'IN SİNEMADAKİ İZLEKLERİ

Dünyanın Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde, Amerika ve Sovyet Rusya yalnızca siyasi ya da askeri alanda değil hemen her alanda mücadele vermişlerdir. Mücadele alanları içerisinde özellikle sinema, geniş kitlelere ulaşma olanağı sunmasından dolayı ön plana çıkmaktadır. İki süper güç hem ideolojilerini yaymak hem de eylemlerinin haklılığını göstermek adına sinemada da

amansız bir mücadelenin içerisine girmiş; birbirlerini olumsuz imajlarla betimlemişlerdir.

Sinemanın ilk dönemlerinden beri etkili bir propaganda enstrümanı olduğunun bilincinde olan Sovyet Rusya, bu dönemde de sinemayı ideolojisini yaymak için kullanmaya devam etmiştir. Sovyetler Birliği, ekonomik olanaklar çerçevesinde sınırlı sayıda film yapımı gerçekleştirmiş; yapılan filmler de dağıtım ağının yetersiz olması nedeniyle Sovyetler dışında çok fazla gösterim imkânı bulamamıştır. Sovyet Rusya da ekonomik koşulları doğrultusunda daha çok ideolojik ögeler barındıran çizgi filmlerle izleyiciye ulaşmaya çalışmıştır.

Amerika'nın Hollywood gibi dev bir sinema endüstrisine sahip olması ise Sovyet Rusya karşısında avantajlı konuma geçmesini sağlamıştır. Hollywood'un kitlelere ulaşmasında etkili olan yaygın dağıtım ağı, üst düzey teknoloji, kurulan sinema tekelleri, geçmişten gelen mit, masal ve öykü anlatım unsurlarıyla birleşince Amerika, sinema alanında yürütülen mücadelede Sovyetler Birliği'nin önüne geçmiştir. Amerika, Hollywood'un imkânları vasıtasıyla sadece kendi toplumu için değil, diğer tüm toplumlar için çok kuvvetli bir propaganda çalışmasına girmiş; (Kutay, 2011: 21) gerek kendilerini gerekse Sovyet Rusya'yı görmek istedikleri gibi beyaz perdeye yansıtmışlardır. Bu dönemde Hollywood, Amerika'yı haklı gösteren, yücelten, Amerikan kültürünün yayılmasına zemin hazırlayan ve yandaş ülkeleri etkilemeyi amaçlayan filmler üretmiştir.

Diğer taraftan Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı mitleri dikkatle takip eden Hollywood; dünya savaşları sırasında üretilen filmlerin yapısında ve stillerinde herhangi bir değişiklik yapmaksızın cani rolündeki Nazi temsillerinin yerine Komünistleri yerleştirmiştir (Monaco, 2001: 267). Dünyanın kurtarıcısı olma rolünü de yarattığı kahramanlar vasıtasıyla Amerika'ya mâl etmiştir. Böylece egemen ideolojinin farkına varılmamasına, gizlenmesine ve yanılsamanın üretilmesine filmlerdeki temsiller aracılığıyla olanak sağlanmıştır (Yılmaz, 2009: 74).

Soğuk Savaş döneminde dünyanın başka bir gezegenle çarpıştığı, uzaylılarca işgal edildiği ya da yok edilmek istendiği gibi olay örgüleriyle dolu olan Hollywood filmografisi, dönemin ruhunu

yansıtmaktadır (Topçu, 2010). Bu dönemde ön plana çıkan bilim kurgu sineması aracılığıyla komünistler uzaylı canavarlar olarak temsil edilmiş; gerçek yaşamda olduğu gibi sinemada da komünist avına çıkılmıştır. Savaşın ilerleyen dönemlerinde yaşanan Kore ve Vietnam Savaşları ile Küba Krizi gibi sıcak çatışmalar sinemada kendine yer bulmuş; yeniden canlandırılmaya çalışılan militarist hareket, filmlerle pekiştirilmeye çalışılmıştır (Ryan ve Kellner, 2010: 301-302).

2. YÖNTEM

Yüzyıllardır dünyanın hemen her yerinde bölgenin kültürel yapısına, tarihi süreçlerine ve içinde yaşanılan coğrafyaya göre şekillenen milyonlarca masal anlatılmaktadır. Anlatılan masallar birtakım farklılık gösterse de aslında çoğunun ortak noktaları bulunmaktadır. Masalların benzer yönlerini fark eden Vladimir Propp, Rus masalları üzerinde bir inceleme gerçekleştirmiştir. Propp, masallarla ilgili incelemesinde kişilerin birbirinden farklı olmalarına rağmen; eylemlerinin benzer işlevlerinin olduğunu tespit etmiştir. Neredeyse her masalda ortak olan bu işlevleri ortaya koymayı amaçlayan Propp, Masalın Biçimbilimi isimli çalışmasını kaleme almıştır. Anlatısal türlerin çözümlenmesinde başat kaynak olarak kullanılan çalışmada Proop, masallardaki kişilerin işlevlerini maddeler halinde sıralamıştır:

β Aileden biri evden uzaklaşır.

γ Kahraman bir yasakla karşılaşır.

δ Yasak çiğnenir.

ε Saldırgan bilgi edinmeye çalışır.

ξ Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar.

η Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener.

θ Kurban aldanır ve istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur.

A Saldırgan aileden birine zarar verir.

a Aileden birinin bir eksiği vardır; aileden biri bir şeyi elde etmek ister.

B Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir uyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gider.

C Arayıcı-kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.

↑ Kahraman evinden ayrılır.

D Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir

sınama, bir sorgulama, bir saldırı vb. İle karşılaşır.

E Kahraman ilerde kendisine bağışta bulunacak kişinin eylemlerine tepki gösterir.

G Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır. Kendisine kılavuzluk edilir ya da götürülür.

H Kahraman ve saldırgan, bir çatışmada karşı karşıya gelir.

I Kahraman özel bir işaret edinir.

J Saldırgan yenik düşer.

K Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.

↓ Kahraman geri döner.

Pr Kahraman izlenir.

Rs Kahramanın yardımına koşulur.

A Saldırgan aileden birine tekrar zarar verir.

C↑ Arayıcı-Kahraman eyleme geçmeyi tekrar kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. Kahraman tekrar evinden ayrılır.

D Kahraman büyülü nesneyi edinmesini sağlayacak olayları yeniden yaşar.

E Kahraman, ilerde kendisine bağışta bulunacak kişiye yeniden tepki gösterir.

F Yeni bir büyülü nesne kahramana verilir.

G Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır ya da götürülür.

O Kahraman kimliğini gizleyerek kendi ülkesine ya da bir başka ülkeye varır.

L Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer.

M Kahramana güç bir iş önerilir.

N Güç iş yerine getirilir.

Q Kahraman tanınır.

Ex Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar.

T Kahraman yeni bir görünüm kazanır.

U Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır.

W° Kahraman evlenir ve tahta çıkar (Propp, 1985: 35-70).

Hollywood sinemasında kahraman politikasının nasıl kullanıldığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Soğuk Savaş döneminde yaratılan kahramanlar içerisinden *Rambo 3* filmi tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Filmin çözümlenmesi ise yukarıda sıralanan masaldaki kişilerin işlevlerine göre yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde daha önce değinilen teorik çerçeve bağlamında

Rambo 3 filmi, biçimbilimi metodunda saptanan kişilerin işlevlerine göre değerlendirilmiştir. Filmin Proppçu okumasından elde edilen bulgular yorumlanarak; birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

3.1. FİLMİN OLAY ÖRGÜSÜ

Eski bir Vietnam gazisi olan Rambo, yaşadığı Vietnam sendromunu atlatabilmek için Amerika'dan uzaklaşarak Tayland'da bir manastıra yerleşir. Rambo, Budistlere yardım etmek için manastırın inşaatında çalışarak ve para karşılığı dövüşerek yaşamını sürdürür. Rambo'nun inzivaya çekildiği bu süreçte Sovyet Rusya, Afganistan'ı işgal eder. Sovyet işgaline karşı mücadele etmek için görevlendirilen Albay, Rambo'nun yardımıyla Rus ordularının işgalini durdurmak ister. Henüz Vietnam'da aldığı ağır hezimeti atlatamayan Rambo, Albay'ın yardım isteğini geri çevirir.

Rambo, yardım teklifini kabul etmese de Albay Trautman'ın Sovyet askerleri tarafından kaçırılması onun Afganistan'da yeni bir maceraya sürüklenmesini beraberinde getirir. Rambo, Albay'ı kurtarmak için Afganistan'a zorunlu bir yolculuğa çıkar. Jan Rambo'nun Afganistan yolculuğunda Taylandlı görevlinin ayarladığı Musa Gani, Rambo'ya hem yol göstericilik eder hem de malzeme ve teçhizat sağlama konusunda yardım eder. Diğer taraftan Rus güçleri Albay Trautman'ı sorguya çekerek; işbirliği teklifinde bulunur. Fakat Trautman, işbirliği isteğini reddeder. Albay'ın işbirliğini reddetmesi, daha çok işkence görmesine neden olur.

Rus üssüne yakın bir köye varan Jan Rambo ve Musa Gani, Mujahidi askerlerinden yardım isterler. Mujahidi askerleri yardım konusunda karar verirken; Rus güçleri köye saldırır. Ruslar, köyde birçok insanın ölümüne, ağır yaralar alınmasına ve köyün yerle bir olmasına neden olurlar. Saldırının ardından hayatta kalan Mujahidiler köyü terk eder, Musa Gani ve köydeki küçük çocuklardan biri Jan Rambo'yla üsse gelmek ister. Fakat Rambo çocuğun gelmesine izin vermez. Musa Gani'yle Rambo üsse doğru ilerler.

Jan Rambo ve Musa Gani üsse vardıklarında küçük çocuğun da peşlerinden geldiğini görürler. Rambo ve yardımcısı üssün içine girer, çocuğun dışarıda beklemesini ister. Üsse giren

Rambo, zorlu bir mücadele verir, derin darbeler alır. Ağır yaralar alan Rambo ilk denemesinde Trautman'ı kurtaramaz. Rus üssünü cehenneme çeviren Rambo, Musa Gani ve küçük çocukla kanalizasyona saklanır. Musa Gani'yi ve çocuğu köye gönderir, kendisi de yarasını tedavi ederek; tekrar Trautman'ı kurtarmak üzere üsse doğru ilerler.

Rus üssüne ulaşan Rambo, yoğun bir mücadelenin ardından Albay'ı kurtarır. Rambo ve Trautman sınıra varmak için yola koyulur. Fakat Rus kuvvetlerinin saldırısına uğrarlar. Rambo yine insanüstü bir kahramanlık göstererek; koca bir orduyu neredeyse tek başına yok eder. Yol boyunca devam eden mücadele, Rambo ve Trautman'ın Pakistan sınırı yakınlarında ablukaya alınmasıyla doruk noktasına ulaşır. Köşeye sıkışan Rambo ve Trautman, Rus kuvvetlerine saldırıya devam ederken; Mujahidi askerleri yardıma gelir. Rambo'nun önderliğinde sürdürülen çatışmada Rus kuvvetleri yerle bir edilirken; Rambo hem Albay'ı hem Afgan halkını Sovyetler Birliği'nin esaretinden kurtarır. Afganistan'ı Rus işgalinden kurtaran Rambo ile Albay Trautman, görevlerini tamamlayarak Amerika'ya doğru yola koyulurlar.

3.2. FİLMİN ANALİZİ

β Masallardaki aile kurumu filmde yerini Amerikan halkına bırakmıştır. *Rambo 3* filminde aile olarak Amerikan halkı sunulmaktadır. Albay Trautman da ailenin evden ayrılan bireyini temsil etmektedir.

ε Filmde saldırgan konumuna Rus komutan yerleştirilmiştir. Rus komutan Amerikan'ın Afganistan yakınlarında bulunan füzeleri hakkında bilgi edinmeye çalışır.

ξ Rus komutan füzelerin yanı sıra Albay Trautman yani kurbanıyla ilgili de bilgi edinmeye çalışır.

η Rus komutan, Afganistan'ı ele geçirmek için Trautman'dan yardım ister.

θ Fakat masallardakinin aksine Trautman, Rus komutanın bu isteğini reddeder. Böylelikle ona yardım etmemiş olur.

A Rus komutan Albay Trautman'a işbirliğine yanaşmadığı için işkence yapar ve zarar verir.

A Trautman, Afgan halkını kurtarmayı ve onları özgürlüklerine kavuşturmayı ister.

B Albay'ın Rus kuvvetleri tarafından yakalanmasıyla bir kötülük ve eksiklik

belirir, Taylandlı görevli bunu kahramana yani Jan Rambo'ya bildirir.

C Rambo eyleme geçmeyi kabul eder ve Albay'ı kurtarmaya karar verir.

↑ Jan Rambo Albay'ı kurtarmak üzere Tayland'dan ayrılır.

D Rus kuvvetleri, Rambo'nun yanlarında bulunduğu sırada Afgan halkına saldırır ve saldırıdan sonra Musa Gani, yolculuk boyunca Rambo'ya yardım etmeye karar verir. Böylece Rambo, yardımcı edinmesini sağlayan sınamayı başarıyla geçer.

E Rambo, ilerde abluka altına alındığında kendisine yardım edecek Mujahidi askerlerine tepki gösterir.

G Musa Gani Rambo'ya kılavuzluk eder ve Albay Trautman'ın bulunduğu Rus üssüne varırlar.

H Rambo ve Rus kuvvetleri karşı karşıya gelir ve çatışma yaşanır.

J Rus kuvvetleri ağır darbeler alır.

K Anlatının başındaki eksiklik giderilemez yani Albay kurtarılamaz.

↓ Rambo, kanalizasyonda saklanır.

Pr Rus kuvvetleri Rambo'nun izini sürer.

A Kurban yani Albay hala Rus kuvvetlerinin elinde olduğu için sürekli işkence görür.

C↑ Rambo, tekrar eyleme geçmeye, Albay'ı kurtarmaya hazırlanır ve üsse doğru yola koyulur.

D Rambo'nun, Albay'ı kurtarma girişimleri yeniden başlar.

E Rambo, ileride abluka altında kendisine yardım edecek Hüseyin Gani ve küçük çocuğun onun köye dönmesini istemelerine tepki gösterir.

G Jan Rambo, tekrar Rus kuvvetlerinin bulunduğu üsse ulaşır.

O Rambo Afgan sınırındaki Rus üssüne varır.

M Rambo'nun Afgan halkını ve Albay'ı kurtarması gerekir.

N Rambo, önce Albay'ı daha sonra Afgan topraklarını Rus işgalinden kurtarır.

Q Rambo, Afgan halkı tarafından tanınır ve Afganistan'da kalması istenir.

T Ruslarla verdiği mücadelede ağır yaralar alan Rambo kendini toparlar ve yeni bir görünüm kazanır.

W° Rambo, Albay'la Amerika'ya döner.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Hollywood, Soğuk Savaş sürecinde Amerikan ideolojisiyle örtüşen birçok film yapmış; bu filmlerde yarattığı kahramanlarla da dünyayı kurtarma

misyonunu üstlenmiştir. Hollywood'un yarattığı kahramanlar içerisinde özellikle Rambo dönemin Amerikan Başkanı Ronald Regan'ın beyaz perdedeki temsilcisi olarak görülmüştür. Seri olarak üretilen Rambo filmlerinin her birinde Amerika, gerçek yaşamda olduğu gibi düşmanlarına karşı mücadele vermiş; *Rambo 3*'te de Afganistan'ın kurtarıcısı olmuştur.

Rambo 3 filminin biçimbilimi metoduna göre okumasından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; filmde kişilerin (kahramanın) işlevlerinin büyük bir çoğunluğunun masallardakiyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Filmde, tıpkı masallardaki kahramanlar gibi Rambo da çıktığı yolculukta belirli aşamalardan geçmiş, sıkı bir mücadelenin içerisine girmiş, normal bir insanın yapamayacağı pek çok olağanüstü zorluğun üstesinden gelmiştir. Kahraman imgesiyle ortaya çıkan Rambo, yalnızca Amerikan komutanını değil, aynı zamanda Afganistan halkını da Sovyet işgalinden kurtarmıştır.

Soğuk Savaş sürecinde kahramanların Hollywood anlatılarında yoğun olarak kendilerine yer bulduğu görülmektedir. Amerika, mücadele dönemlerinin klişeleşmiş figürleri haline gelen kahramanlar vasıtasıyla tüm dünyaya ulaşmakta; tek kurtarıcılarının kendisi olduğu fikrini empoze etmektedir. Yaygın dağıtım ağı sayesinde dünyanın pek çok yerinde izleyiciyle buluşan filmlerde Amerika hep haklı, dürüst, adil, barışçıl, demokratik olarak gösterilirken; Sovyet Rusya, baskıcı, zalim, savaş yanlısı olarak betimlenmektedir.

KAYNAKÇA

AKBAŞ, Z., (2011). ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi. *History Studies International Journal of History*, Relationships of the USA and The Great Middele East Special Issue, 1-18.

ARMAOĞLU, F., (2003). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. İstanbul: Alkım Yayınevi.

CAMPBELL, J., (2010). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

DEMİR, N., (2010). Düşünür ve Kahraman: Simone De Beauvoir. Ertuğrul İşler v.d. (ed.). Batı Edebiyatında Kahraman. (305-311). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

ERKAN, B. A. Ü., (2010). Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 1, 183-194.

FROMM, E., (2003). Sahip Olmak ya da Olmak. (Çev: Aydın Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınları.

GÖNLÜBOL, M., ÜLMAN, H., BİLGE, S. ve SEZER, D., (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919-1995. Ankara: Siyasal Kitabevi.

GÜÇHAN, G., (1999). Türk Sineması, Görüntü ve İdeoloji. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İŞLER, E., (2010). Kolektif Kahramandan Bireyci Kahramana: Gide'in Prometheus'u. Ertuğrul İşler v.d. (ed.). Batı Edebiyatında Kahraman. (147-152). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

KANTARCI, Ş., (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?"*Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (16), 47-84.

KİREÇCİ, M. A., (2011). Türkiye Cumhuriyetlerinin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları Raporu. Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık.

KUTAY, U., (2011). Sinema-Politik: Sosyo-Semiyoloji Notları. İstanbul: Es Yayınları.

KUYAŞ, A., (2002). Tarih 2002. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

MONACO, J., (2001). Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı. (Çev: Ertan Yılmaz). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

NEALE, J., (2004). Amerikan Savaşı Vietnam 1960-1975. (Çev: Doğan Tarkan). İstanbul: Metis Yayınları.

OLUK, A., (2008). Klasik Anlatı Sineması. İstanbul: Hayalet Yayınları.

ÖYMEN, O., (2002). Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi.İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÖZER, S., (2010). Kader ve Kahraman Paradoksu Üzerine Notlar. Ertuğrul İşler v.d. (ed.). Batı Edebiyatında Kahraman. (371-377). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

ÖZKAN, B., (2011). Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası. *SAREM Journal of Strategic Studies*, Sayı: 9(16), 51-91.

PROPP, V., (1985). Masalın Biçimbilimi. (Çev: Mehmet-Sema Rifat). İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.

RYAN, M. ve KELLNER, D., (2010). Politik Kamera. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SANDER, O., (2003). Siyasi Tarih 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi.

SARTELLE, J., (2003). Bir Hollywood Gişe Filminde Düşler ve Kabuslar. GeoffreyNowell-Smith (ed.). Dünya Sinema Tarihi. (Çev: Ahmet Fethi). (584-596 içinde). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

SCOGNOMILLO, G., (1997). Dünya Sinema Sanayii. İstanbul: Timaş Yayınları.

SCOTT, J. C., (1995). Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SERARSLAN, M. ve ÖZGÜR, Ö., (2011). Sinemada Dünyayı Kurtarmak: Dünyayı Kurtaran Adam ve Oğlu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 4, 31-47.

TELATAR, G., (2012). Yeni Muhafazakârlar, Demokrasinin Yayılması ve Amerikan Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 67, Sayı: 3, 159-187.

TOPÇU, Y. G., (2010). Hollywood'dan Kriz Dönemi Kıyamet Öyküleri: Felaket Filmleri. Y. Gürhan Topçu (ed.). Hollywood'a Yeniden Bakmak. Ankara: Deki Basım Yayım.

USLU, N., (1999). Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54 (3), 165-199.

YILMAZ, E., (2009). 68 ve Sinema. İstanbul: Hayalet Kitaplığı.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:53 K:69

YENİ MEDYA VE DEĞİŞEN SOSYAL İLİŞKİLER: SİNEMATOGRAFİK BİR YAKLAŞIM

NEW MEDIA AND CHANGING SOCIAL RELATIONS: A CINEMATOGRAPHIC APPROACH

Arş. Gör. Neslihan GÖKER*, Yrd. Doç. Dr. Göksel GÖKER**

**** Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, TV ve Sinema Bölümü***
neslihanyucesoy@firat.edu.tr
*****Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü***
gokselgoker@gmail.com

Özet: Modern topluma geçişle birlikte yaşanan hızlı değişimler, toplumsal yaşamın ve bireyler arasında süre giden ilişkilerin değişmesine neden olmuştur. Özellikle kent yaşamının yaygınlaşması ve sosyal yaşamda sahip olunan çeşitli aidiyet gruplarının önemini yitirmesinin de bunda belirleyici olduğu ifade edilebilir. Bir taraftan modern kent hayatı bireyselliği yaygınlaştırırken, diğer taraftan bilişim teknolojilerinin gelişmesi bireyselliği ve insanlar arasındaki sosyal ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Özellikle bireye alternatif sosyalleşme imkânları tanıyan internet teknolojileri ve sosyal medya mecraları, sosyalliğin boyutlarının ve niteliğinin günümüzde yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Bilgisayara bağımlı sürdürülen sosyal ilişkilerde; bireyler, diğer bireyler ve sanal sosyal gruplarla iletişim kurarken, aynı zamanda yine insan eliyle üretilmiş yazılımlarla da ilişki kurmaktadır. Bilgisayar yazılımları, sosyal ilişkileri sürdürmek için bir araç olduğu kadar, iletişim sürecinde taraflardan biri haline gelmiştir. Bilişim teknolojilerinin kaydettiği gelişimin çoğu zaman "yapay zeka"ya evrileceği bilim-kurgu romanlarında ve sinema filmlerinde sıklıkla işlenen konulardan biridir. İnsanları anlayan, onlara cevap verebilen yazılımların çok yakında geliştirileceğini söyleyen bilim insanlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada sosyal medya ile birlikte gelişme kaydeden mekânsız ve zamansız iletişim olgusu ve akıllı işletim sistemlerinin gelecekte neden olabileceği değişim ve dönüşümler "Her" filmi ekseninde incelenmektedir. "Her" filminin geleceğe dair sunduğu sinematografik perspektif önemli bir temsil niteliğindedir. Filmin çözümlenmesinde göstergebilimsel yöntem kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yeni Medya, Bilişim Teknolojileri, Sosyal İlişkiler, Yapay Zekâ, Her

Abstract: Rapid changes with the transition to modern society have caused changes in both social life and the relationship between individuals. It can also be said that the spread of urban life and reduction in importance of various belonging groups is decisive too.
While modern urban life has promoted individuality, on the other hand, the development of information technology has transformed the individuality and social relationship between people. Particularly, internet technology and social media -which offers individuals opportunities to socialize alternatively- requires the dimensions and characters of sociability to be considered again at the present time. In social relationships which depend on a computer, individuals communicate with others and virtual social groups, and additionally with softwares which are man-made. As well as being a medium, computer software has become one of the parties which sustains social relationships. It is often under debated in science-fiction novels and films how the evolution of information technology evolves into artificial intelligence. The number of scientists who say software will be invented which will understand and answer humans, is increasing with each passing day. In this study, in the film entitled "Her", spaceless and timeless communication phenomenon which is developed with social media is examined. Changes and transformations which may be caused by the smart operating systems of the future are also studied. The cinematographic perspective of "Her" regarding the future is represented significantly. Semiotic analysis is used in the study.

Keywords: New Media, Information Technology, Social Relationships, Artificial İntelligence, Her.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:53 K:69

GİRİŞ

İnsanoğlunun kullandığı teknolojiler, insan ilişkilerinin değişmesinde, üretim ilişkilerinin yeni bir form kazanmasında ve en nihayetinde bütün bir toplumsal yaşamın baştanbaşa yeniden kurgulanmasında önemli bir itici güçtür. Innis ve McLuhan gibi teknolojik deterministlerin üzerinde önemle durdukları bu durum, toplumsal değişimin merkezine teknolojik yenilikleri koymayı gerektirmektedir. Bu nedenle teknolojik aygıtlar bir taraftan mikro ölçekte insanın hayatını kolaylaştırır, yeni olanakların ortaya çıkmasına ve başka uğraşılara yer açacak zaman kazanımına neden olur; diğer taraftan da makro ölçekte toplumsal düzenin şekillenmesinde, iktidar ve güç ilişkilerinde önemli rolleri yerine getirir. Askeri teknolojiler ve gözetim-denetim işlevleri gören teknolojik yenilikler bunun en iyi örnekleridir.

Modernleşme süreci insanın teknolojiyle kurduğu bağın güçlenmesinde önemli bir tarihsel evredir. Hatta modernleşme tarihi, teknolojilerin insan hayatını doğrudan belirlemeye başladığı bir dönemin başlangıcını ifade etmektedir. Williams, "buhar makinesinden, otomobil, televizyon ve atom bombasına kadar olan araçların tarihi, modern insanı ve modern insanın yaşam tarzını belirlemiştir" (2003: 12) diyerek bu durumu özetlemektedir. Başka bir ifadeyle dünya, artık "mekanik bir dünya" halini almıştır (McLuhan ve Povers, 2001: 213).

Teknolojik deterministlere göre teknoloji bir bütün olarak bu işlevleri yerine getirse de, iletişim teknolojileri bu konuda özel ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Toplumların kullandıkları iletişim biçim ve teknikleri sahip olunan teknolojik imkânlarla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle de teknolojik anlamda yaşanan her bir yenilik, yeni bir iletişim biçiminin doğması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte de genellikle kullanılan iletişim teknolojisinin, iletişimin içeriğine varıncaya kadar müdahil olduğu, olabileceği kabul edilmektedir. Modern toplumlarda tekniğin rolünü inceleyen Ellul'a göre de durum böyledir: "Teknik, makineyi

topluma entegre eder. Makinenin ihtiyacı olan dünya tipini kurar." (2003: 15). Bu durum, tekniğin insanın sadece üretim faaliyetlerini değil tüm faaliyetlerini ele geçirecek bir güce dönüştüğünün en büyük kanıtıdır. Postman da tekniğin, içine girdiği toplumsal yapıda kendi rolünü oynadığını, daha da önemlisi, ne amaç için dizayn edilmişse ona uygun olarak kendi dünyasını yarattığını (2006: 18) önemle vurgulamaktadır.

İletişim teknolojileri de bu durumdan müstesna değildir. İletişim teknolojileri; kendi yapısal olanakları, sınırları ve sundukları imkânlar dâhilinde iletişimin çerçevesini belirleyerek, insanlar üzerinde baskıcı bir rol oynar. İletişimin kurallarını kendisi belirler. Tarihsel gelişim süreci içerisinde her bir iletişim teknolojisi; iletişimin işleyişi, sürecin belirlenmesi ve hatta içeriğin şekillenmesinde önemli roller geliştirerek bu fonksiyonlarını pekiştirir.

Teknolojilerin bu aktif pozisyonu, iletişim sürecinde iletişim teknolojilerinin taraflardan biri haline gelmesini sağlamıştır. Günümüzde yeni iletişim mecralarının ortaya çıkması, internetin yaygınlaşması ve bilgisayarların insan zekâsını aşan bir bilgi ve işlem hacmine kavuşması ortaya çıkan son durumun pekişmesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla insanın, insanla geliştirdiği sosyal ilişki ağlarına bir de insanın, işletim sistemleri veya yazılımlarla kurduğu ilişki ve iletişim örüntüleri dâhil olmuştur. Günümüzde ortaya çıkan bu ilişkinin dolaylı bir sürece işaret ettiği ifade edilse de gelecek yıllarda, insana benzeyen yapay zekâların, süreç içerisinde iletişimde doğrudan bir rol üstleneceği ifade edilmektedir.

Bu çalışma, tam bu noktada, tekniğin ve özellikle de bilişim teknolojilerinin bireylerin yaşamlarında neden olduğu değişimleri ve ortaya çıkan yeni sosyalleşme ve sosyal ilişki biçimlerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaçla yaşanan değişimlere ilişkin önemli bir perspektif ve temsil sunan "Her" filmi, göstergebilimsel çözümleme ile analiz edilmiştir.

YENİ MEDYA, İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Modern toplumlar üzerinde oldukça güçlü etkilere sahip olan teknoloji,

yaşamın hemen her alanına girerek bireylerin önemli bir parçası haline gelmiştir. Yeni teknolojilerin sadece bilgi teknolojisi olmaktan çok daha fazlasını ifade ettiğini belirten Kellner'a göre (2010: 44) teknoloji bireylerin birçok ihtiyacını karşılayan vazgeçilmez bir araca dönüşmüştür. Çalışma hayatından boş zamanın değerlendirilmesine, eğlence, iletişim, bilgi ve eğitime kadar birçok unsuru içinde barındıran bir yapıya sahip olan teknoloji, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanoğlunun yaşamını değişim sürecine dâhil etmiştir. Vural'ın da ifade ettiği gibi (2006: 1) toplumlar her yeni keşif ve buluş ile beraber yeni bir yaşam biçiminin ve kültürünün var olduğu çağa adım atmıştır. Tüm toplumları ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel bakımdan farklı zaman ve derecelerde etkileyen bu buluş ve keşifler, günümüzde bambaşka bir mecranın doğmasına neden olmuştur. Telekomünikasyon alanı başta olmak üzere, kişisel bilgisayarların yaygınlaşması, internetin icadı ile bütünleşen bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler; günlük konuşmalarımızın bir parçası haline gelen çevrimiçi sohbet, laflama odaları, wiki, e-ticaret, e-imza, dijital medya, dijital oyun, dijital kültür, dijital imgeleme, avatar, siber uzam, sanal uzam, sanal gerçeklik gibi birçok kavramı ortaya çıkarmıştır. Tüm bu kavramları kapsayan ve birleştiren günümüzün gözde alanı "yeni medya" olmuştur (Binark ve Löker, 2011: 9).

Dijital bilgisayar teknolojisi yeni medyayı sürekli olarak geliştiren ve insanlığın hizmetine her geçen gün yeni bir değişim sunan bir teknolojidir. Bu nedenle bilgisayar teknolojisiyle yeni medya arasında ayrılmaz bir bağ vardır (Laughey, 2010: 158). Hatta yeni medya hem bilgisayara özgü hem de iletişim araçlarına özgü işlemleri barındıran bir yapıya sahip olduğu için iki yönlü, yani "melez medya" olarak da tanımlanabilmektedir (Törenli, 2005: 86).

Yeni medyanın lokomotifi haline gelen internetin günlük yaşamın vazgeçilmez aracı olmasıyla, başta sosyal ilişkilerde ve kültürel hayatta çeşitli değişimler meydana gelmiştir. İnsanların birbiriyle olan ilişkilerinde klasik iletişim yöntemleri, yerini çok daha farklı, teknoloji aracılı bir iletişime

bırakmıştır. Özellikle yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran özelliklerden biri olan zaman ve mekân kavramları, yeni medya ile farklı bir gerçekliğe bürünmüştür (Bulunmaz, 2013: 13). Çünkü zaman ve mekân yeni medya ve aracısı olan sosyal medya ile beraber sınırlılıklarından kurtulmuştur. Özellikle de bireylerin interneti günlük yaşamlarında kullanmaya başlaması iletişimi yeni bir platforma taşınmıştır (Erdal, 2013: 59). Yeni medyanın taşınabilir özelliğe de sahip olması sanal ortama her yer ve zamanda bağlanabilir olmayı kolaylaştırmıştır. Böylece sanal ortama bağlı ve bağımlı bireyler doğmuştur.

McLuhan'ın iletişim teknolojisine atfettiği aktiflik karşısında, alıcıları pasif olarak konumlandırdığı düşüncesini, Erdoğan ve Alemdar (2002: 177) şu noktaya dikkat çekerek özetlemektedir: "McLuhan gerçek hayattan, toplumdan söz etmez, bunun yerine "çevre" kavramını kullanır. Bu çevre insanların yarattığı ve yaptığı çevre değil, teknolojinin saptadığı, değiştirdiği, eskiyi çöpe attığı bir çevredir. Zaman bizim bildiğimiz zaman değil, kimin yaptığı, nasıl ve neden ortaya çıktığı belirtilmeyen iletişim teknolojisinin kararlaştırdığı zamandır."

İletişimin ve sosyal ilişkilerin özü de yeni medya ve aracılarıyla beraber değişime uğramıştır. Yüz yüze yapılan iletişim, yeni medyanın yarattığı ortam üzerinden sanal dünyada gerçekleşmeye başlamıştır. Binark ve Bayraktutan'ın (2013: 17) vurguladığı üzere yeni medya ortamının hâkim olduğu siber uzamda, bir yandan yeni ilişki türleri ortaya çıkarken, aynı zamanda sanal ortam, kendine özgü kültüre bireylerin kolayca adapte olmasını sağlamıştır. Aracılı iletişimin hâkim olduğu düzende artık herkes evinde, işyerinde, metroda, yolda ya da farklı mekânlarda sosyal hayata dâhil olabilmekte ve en öz ifadeyle tek tuşa basarak iletişim kurabilmektedir. Burada dikkat çeken nokta bireylerin toplum içerisinde birbiriyle olan iletişimini bırakarak sanal ortamlarda sosyalleşmeyi araması ve hayatları özelinde tek boyutlu bir yaşam ve iletişimsiz bir dünya yaratmada bizzat kendilerinin bu düzene yardımcı olmasıdır.

Bireylerin yaşamlarındaki en temel ihtiyaç olan iletişimin günümüzde geldiği noktayı, Marshall'ın (1999: 337) en az beş şekilde gerçekleştiğini belirttiği iletişim türlerinde görmek mümkündür. İnsanın kendi benliğiyle iç konuşmalarını kapsayan iç iletişim başta olmak üzere kişilerarası iletişim, grup iletişimi, kitlesel iletişim ve son olarak iletişimin gün geçtikçe büyüyen biçimine insan-ötesi iletişim adı verilmiştir. İnsanın dışındaki canlı-cansız varlıklarla iletişimini kapsayan bu iletişim biçimi en yaygın olarak makinelerle, bilgisayarlarla ve yüksek teknolojiyle (örneğin video oyunları ya da otomatik para çekme makineleriyle) iletişim kurmasını ifade etmektedir.

İletişimin büründüğü son biçim göz önüne alındığında günümüzde kişilerarası iletişimin yok olma noktasına geldiği ve ilişkilerin daha çok aracılı bir şekilde kurulmaya doğru kaydığı ifade edilebilir. Yani iletişim gün geçtikçe araçsallaşmaktadır. Bu görünüm bizi Mcluhan'ın iletişim dünyasında klasikleşen sözünü hatırlatmaktadır: "Araç, iletinin kendisidir." Alıcıya gönderilen iletiden daha önemli olan araç, insanlar ve onların yaşamları üzerinde oldukça önemli etkilere sahiptir.

YAPAY ZEKÂ VE SİMÜLASYON EVRENİ

Binark ve Löker (2011: 13) yeni medyanın yarattığı siber uzamda iki tür iletişimin hâkim olduğunu dile getirir. Birincisi, bireylerin sanal ortamlar üzerinde farklı insanlarla kurduğu iletişim; ikincisi ise makine/yapay zekâ ile insan arasında olan iletişim türüdür. Bilgisayar ve iletişim hatlarıyla yaratılan ve beslenen yeni evreni oluşturan siber uzamda (Mutlu, 2004: 253) bireylerin makinelerle ve elektronik beyinlerle konuştuğu yeni iletişim türlerini görmek mümkündür. Bilgisayarla aracılanmış iletişimin yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlanarak gelişmeye başlaması ve 1990'larda teknolojik anlamda baş döndürücü bir gelişme göstermesi bunun bir kanıtı niteliğindedir (Erdoğan, 2005: 304)

Teknolojinin dünyayı sarmaladığı günümüzde McLuhan'ın (2001: 49) Gutenberg Galaksisi kitabında vurguladığı üzere dünya, bilimkurgu

ürünlerinde olduğu gibi, bir bilgisayara, elektronik bir beyne dönüşmüştür. Bu dönüşüm yeni medyanın ortaya çıkmasıyla çokça tartışılan bir konuyu gündeme getirmiştir. Yeni medyanın sunduğu olanaklar bireylerin bireyselleşmesine neden olmakta ve sanal uzam üzerinden kurulan bir toplumsallaşma biçimi yaratmaktadır (Binark, 2007: 23). Bu da bireylerin yüz yüze yaptıkları iletişimi ortadan kaldırarak yalnızlaşmasına ve böylece yaşadıkları dünyadan uzaklaşıp yabancılaşmalarına yol açmaktadır. Bireylerin kalabalıklar içinde kendisini yalnız hissetmesinin en önemli suçlusu McLuhan'ın Global Köyü'nün (2001) kuşatıcıları, yani kitle iletişim araçlarıdır (Güngör, 2011: 167).

Yeni iletişim teknolojileriyle yaratılan yapay dünya Baudrillard'ın (2005a: 14-15) hipergerçek ve simülasyon kavramlarını karşımıza çıkarmaktadır. Simülasyon, "gerçekle-sahte" ve "gerçekle-düşsel" arasındaki farkı yok etmeye çalışmaktadır (Öker, 2003: 221). Bir diğer ifadeyle simülasyon "-mış gibi" bir deneyim, gerçek şeyin bir taklididir, çoğu kez aradaki farkı söylemeyi zorlaştıracak kadar gerçektir (Slattery, 2008: 470). Gerçek ile sahte, doğal ile yapay arasındaki ayrımın ortadan kalktığını ifade eden Baudrillard, kavramı şu şekilde açıklamaktadır (2006a: 36): "Simülakr, gerçeği gizlemez; kendisinin olmadığını gizleyen gerçektir. Simülakr gerçektir." Simülakr, gerçekliği ortadan kaldırarak kendi gerçekliğini inşa eder. Bu nedenle Baudrillard'a göre simülasyon "kusursuz bir cinayet" gibidir. Bu kusursuz cinayet şu aşamaları takip eder: "Sanal gerçek dünyayı, salt gerçekliğe uygun bir şekilde kusursuz olarak yeniden üretmekte ve böylelikle gerçekliğe son vermektedir (Baudrillard, 2005c: 54).

Baudrillard "gerçeğin modeller aracılığıyla türetildiğini" anlattığı bu kavramlarında dünyada çeşitli modeller aracılığıyla gerçeklerin yaratıldığını ve günümüzdeki üretim araçları göz önüne alındığında, gerçeğin sonsuz sayıda üretilebileceğini dile getirir. Baudrillard'a göre; "simülasyon uzamı, gerçekle modelin birbirine karıştıkları bir uzamdır" (2006b: 69).

Gerçeğin, yani kopyalanan gerçeklerin sarmalandığı dünyada yaşayan insanlar, gerçekle sahte olanın ayrımına varamadan sanal olarak yaratılan dünya düzenindeki gerçeğe uymaktadırlar. Çünkü Baudrillard'a göre içinde yaşadığımız topluma hâkim olan, gerçekliğini yitirmiş bir üretim düzenidir ve bu düzeni sağlayan, yeniden üreten sektörler var olduğu sürece gerçeğin yerini alan hipergerçekler, sürekli olarak üretilmeye devam edecektir.

Simülakrlar yalnızca gösterge oyunlarından ibaret değildirler. Onlar aynı zamanda toplumsal ilişkileri ve toplumsal bir iktidarı da temsil ederler (Baudrillard, 2008: 90). Bu nedenle toplumsal ilişkilerin en küçük ölçekten, en büyük ölçekteki yapılarına kadar, gerçek ile sahtenin birbirine karıştığı simülatif toplumsal ilişkiler yaygınlaşır ve yeniden üretilir.

Bu üretim düzeninin araçlarından biri de her daim yenilenen ve hizmete sunulan iletişim teknolojisidir (Adanır, 2008: 14-15). Teknolojinin yarattığı sanal dünya, bireylerin gerçekliği haline gelmiştir (Castells, 2008: 497). Slattery'nin (2008: 473) ifadesiyle; "Artık hiçbir gerçeklik yoktur; hiçbir geçmiş yoktur, hiçbir gelecek yoktur, hiçbir anlam yoktur." Yani sonuç olarak yaşanılan dünya sahte gerçekliklerle dolu gerçeğin yerine geçen bir dünyadır.

Yeni medyanın her geçen gün gelişimine olanak tanıyan bilgisayar teknolojisinin işleyiş mantığı, hedeflediği ve oluşturmaya çalıştığı şey: "insana özgü düşünce yapısına ve içgüdüsel tepkilere başvurmadan, zincirleme mekanik eylemlerin yeniden üretimini sağlayacak "akıllı makineleri" yapma, insan beyni gibi çalışacak bir elektronik beyni" oluşturma idealinin bir ölçüde gerçekleştiği elektronik makinenin bilgisayarın dayandığı teknoloji" (Törenli, 2005: 101) fikridir. Böylece bilgisayar teknolojisi ve yeni medya birleştiğinde mantık dışı olan "makine insanlar" ve "insan makineler" metaforlarının olma ihtimali güç kazanmaktadır (Postman, 2006: 136). Bu durum Baudrillard'ın düşüncesinde, insanın kendi kendinden ümidini yitirmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Baudrillard'a göre; "insanlar, özgün ve dâhi makineler düşlüyorlarsa, kendi özgünlüklerinden umut kestikleri ya da bundan vazgeçip üçüncü şahıs olan makineler aracılığıyla bu özgünlükten yararlanmayı yeğledikleri içindir" (2010: 52). Baudrillard başka bir eserinde bu özgünlüğün insan zekâsı ile olan bağını açıklar: "İnsanlar zeki makineler yarattıklarına ve onların hayalini kurduklarına göre, demek ki gizliden gizliye kendi zekâlarından umudu kesmişler ya da yararsız ve canavarca bir zekânın ağırlığı altında eziliyorlar. Makinelerin zekâsına güvenmek, aslında bilme sorumluluğundan kendini kurtarmaktadır" (2005b: 120).

Yıllardır süregelen bir düşüncenin ürünü olan yapay zekâ, insanın kendi zekâsını anlama ve bir benzerini elektronik makineler üzerinde modelleme çabalarının sonucu olarak doğmuştur (Aydın, 2013). Dünyada insanoğlunun tüm ihtiyaçlarına hizmet verebilen, işlerini kolaylaştıran, defalarca kullanılabilen, tehlikeli işler yapabilen makineler düşüncesi bilim kurgu filmlerine konu olmuştur. Bilimkurgunun en sevilen temaları arasında yer alan zeki makineler, robotlar, insan-makine karışımı siborglar (Bodur, 2005: 1- 21) sinema yönetmenlerinin sevdiği temalar arasında yer almaktadır. Yapay zekâ konulu filmler arasında; "2001: A Space Odyssey", "Terminatör", "Artificial Intelligence: AI", "Blade Runner" isimli filmler türünün en önemli örnekleridir. Bu filmlerin ortak özellikleri, çözümleme kısmında ele alınan "Her" filminde olduğu gibi, olay örgüsünün distopik bir atmosfer içerisinde geçmesi ve insanlığın kendi ürettiği makinelerin tehdidiyle karşı karşıya kalmasıdır.

Her ne kadar yapay zeka, sinema ve edebiyatta beraberinde getirebileceği olumsuzluklarla işlense de günümüzde yapay zeka çalışmalarına hız verilmiştir ve genellikle bu konuda yaşanan gelişmeler bir müjde olarak sunulmaktadır. 2012 yılından bu yana yapay zekâ sahibi bir arama motoru geliştirmek için Google ile birlikte çalışan yapay zekâ uzmanı Kuzweil, 15 yıl içinde robotların söylediklerimizi anlayabileceğini, deneyimlerinden bir şeyler

öğrenebileceğini ve şaka yapabileceğini belirtmiştir. 2029'da düşünebilen, hem de insanlardan daha zeki robotların çevremizde olacağına inanan yapay zekâ uzmanı, halkın da bu fikre yabancı olmadığını dile getirmiştir (www.hurriyet.com.tr).

Baudrillard ise doğal zekâ ile yapay zekânın bir arada, aynı yerde barınamayacağını belirtir (2006a: 51), bir diğer taraftan da yapay zekânın artık bir makine gibi görünmemeye ve insan gibi düşünmeye başladığında, insanlık için büyük bir tehdit haline dönüşeceğini belirtmektedir (2005b: 124).

HER FİLMİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada göstergebilimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Göstergebilim iletilerin aktarımı ile değil, anlamların üretimi ve değişimi ile ilgilenir (Fiske, 2003: 239). Bu bakımdan "Her" filminin teknolojiyle aracılanmış iletişim, yeni medya ve yapay zekâya ilişkin sunduğu anlam üretim süreci belirlenmeye çalışılmıştır. Çözümlemenin ilk aşamasında dizimsel çözümleme yapılmıştır. Bu aşamada anlam üretimine etki eden değişimler çerçevesinde film kesitlere ayrılmış ve kesitler arasında yaşanan değişimler değerlendirilmiştir. Çözümlemenin ikinci aşamasında ise dizisel çözümleme yapılmıştır. Bu aşamada da anlatıda yer alan karşıtlıklar ele alınmış ve anlatı içerisinde bu karşıtlıklar üzerinden inşa edilen anlam ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

FİLMİN KARAKTERLERİ VE TOPLUMSAL KONUMLARI

Sinema anlatısı içerisinde yer alan karakterlerin temel özellikleri ve toplumsal yaşamdaki rolleri, anlamın inşa edilmesinde önemli bir yer tutar. Bu nedenle çözümlemenin önemli bir aşaması karakter analizidir.

Filmin kahramanlarından Theodore Twombly (Joaquin Phoenix) gelecekte dönemi net olarak verilmeyen bir zaman diliminde son teknoloji ürünlerle sarmalanan bir dünyada yaşamaktadır. El ile yazılan mektup devrinin kapandığı bu dönemde bu işi

yapan profesyonellerden biri olan Theodore, işinde son derece başarılı olan ve çevresinden bu nedenle sürekli iltifat alan bir karakterdir. Theodore'un bu beğenilere karşı cevabı son derece anlamlıdır: "*Yazdıklarım, başka insanların mektupları*". Bazı müşterilerinin önemli günlerinde sevdikleri kişilere mektuplar yazan Theodore, hiç tanışmadığı, yüz yüze karşılaşmadığı kişilere onları tanırmışçasına duygusal mektuplar yazmaktadır. İşi dışında ev hayatında da yalnız olan Theodore tek başına yaşadığı bu evde bilgisayarıyla zamanının çoğunu geçirmektedir.

Filmin diğer kahramanı yapay zekâya sahip işletim sistemi Samantha'dır (Scarlet Johansson). Sesi ve zekâsıyla Theodore'un hayatına giren bu işletim sistemi aslında insanlığın hizmetine sunulmuş, programlanmış bir üründen öte bir şey değildir. Sadece sesiyle varlığı duyulan Samantha bir bedene kavuşmayı ve insanileşmeyi filmin ilerleyen bölümlerinde görüldüğü gibi çok fazla arzu etmektedir. Samantha yapay bir ürün olmasına rağmen insani duygular hissetmeye ve Theodore'a âşık olmaya başlar.

Amy (Amy Adams), Theodore'un iletişim kurduğu ve içini açtığı tek arkadaşıdır. Bir şirkette belgesel çalışmaları yapan Amy, kocasından ayrıldıktan sonra Charles'ın üzerinde çalıştığı bir işletim sistemiyle çıkmaya başlar.

Catherine (Rooney Mara) Theodore'un ayrıldığı karısıdır. Catherine'i Theodore'un ayrıldıktan sonra her an kurduğu hayallerinin içinde tanırız. Theodore'un boşanma evraklarını imzalamak için buluştuğu karısına işletim sistemiyle beraber olduğunu söylemesi evliliklerindeki sorunların masaya yatırılmasına neden olur.

DİZİMSEL ÇÖZÜMLEME

KESİT 1. BAŞLANGIÇ DURUMU

Filmin başlangıcında, ana karakterlerin toplumsal kimlikleri ve konumları verilmektedir. Filmin açılış sekansında filmin başkarakteri Theodore'un bilgisayar aracılığıyla monitörün üzerindeki fotoğraflara bakarak mektup yazdığı görülür. Tek bir tuşa dahi basmadan el yazısı mektuplar yazan akıllı bilgisayarların olduğu bu

ortamda "bas" komutuyla mektuba ulaşılmaktadır. Yeni medya ortamında iletişim de dönüşüme uğramıştır. Artık birçok kişi kendi mektubunu kendisi yazmamaktadır. Theodore dışında birçok kişinin çalıştığı bu yerin bireylerin özel günlerini anlamlı kılmak adına duygularını ifade etmeyi profesyonellere bıraktığı, aşkın ve duyguların dile dökümünün sipariş edildiği bir şirket olduğu anlaşılmaktadır. Buradan teknoloji ürünleriyle iç içe geçen dünyada duyguların ve aşkın teknolojiye esir düştüğünü anlamak mümkündür. Theodore, iş yerinde diğer çalışanlarla konuşurken görünmez. Sadece iş çıkışında Paul adlı bir arkadaşıyla onun giydiği tişört hakkında kısa bir sohbet yapar.

Theodore'un iş ortamında başlayan filmde dikkat çeken, iş çıkışında ve asansörde başlayan iletişimsizliğin metroda, yolda ve cadde boyunca devam etmesidir. İnsanlar bir arada yer aldıkları ortamlarda birbirlerinden kopuk, teknoloji ürünlerine bağlı olarak gösterilmektedir. Kulaklarına taktıkları küçük bir aparatla -işletim sistemleri- sayesinde dünyanın her yanından bilgiye ulaşmaları mümkün gözükmektedir. Theodore ise işletim sistemine komut vererek ruh halini simgeleyen melankolik bir şarkıyla evine doğru yola çıkar. Bir yandan hüzünlü şarkı dinleyen Theodore sadece komut vererek hiçbir tuşa dokunmadan e-postalarını kontrol etmekte, en son haberleri her an ve her yerde dinlemektedir. Yeni medya kavramıyla gözetleyen ve gözetlenen kavramları bu film içinde de yer bulmuştur. Seksi bir yıldızın çıplak hamilelik fotoğraflarını sanal dünyada paylaşması Theodore'un da ilgisini çekmiş ve o da metrodaki kalabalık grup arasında gözleyen tarafta yer almıştır. Ruh halini özetleyen şarkılar eşliğinde yalnız bir şekilde evine dönen Theodore'un evine girdiğinde şöyle bir etrafına bakması içinde bulunduğu yalnızlığı ve hüznü açıklamaya yetmektedir.

Teknolojiyle iç içe geçmiş iş yerinde olduğu gibi Theodore'un evdeki yaşamı da bilgisayara ve üç boyutlu oyunlara bağlı olarak geçmektedir. Gece yatağında yatan ama uyamayan Theodore geçmiş günlerine geri döner. Hatıralarında gördüğümüz kişinin

Theodore'un eski karısı olduğu olay örgüsündeki diğer kesitlerde anlaşılır. Karısıyla geçirdiği güzel günleri ve karısına duyduğu sevgiyi Theodore'un hatıralarında görmek mümkündür. Uyuyamayan Theodore sohbet odasından arama yaparak cinsel dürtülerini gidermek ister. İşletim sistemi aracılığıyla kurduğu bu iletişim şeklinde hiçbir karşılıklı temas olmadan cinsel olarak rahatlayan ve yine mutsuz olan Theodore'dur. Theodore, Baudrillard'ın sanal insan olarak nitelendirdiği kişiliğe aynen uymaktadır: "Bilgisayarı önünde kımıldamadan duran sanal insan, ekran aracılığıyla sevişir, derslerini de telekonferansla yapar. O bir hareket özürlüsü haline gelmiştir; kuşkusuz zihinsel olarak da özürlüdür. İnsanın işlemsel hale gelmesinin bedeli budur (Baudrillard, 2010: 53).

Ertesi gün işine giderken bir işletim sisteminin reklam sloganıyla karşılaşan Theodore'un dikkatini yapay zekânın her türlü işlevini özetleyen şu sözler çeker: "*Size basit bir sorumuz var. Kimsiniz? Ne olabilirsiniz? Nereye gidiyorsunuz? Orada ne var? İhtimaller neler? Element yazılım, dünyanın ilk yapay zekâlı işletim sistemini gururla sunar. Sezgileri olan, sizi dinleyen, anlayan ve tanıyan bir varlık. Sıradan bir işletim sistemi değil bu. Tam bir beyin. Karşınızda OS1*." Theodore gibi reklamın sloganını izleyen çevredeki insanlarda ilk başta dikkati çeken birbirlerinin farkında olmayan ruh halleridir. Bu insanların ortak noktası teknolojiye bağımlı olmaları ve bu nedenle yalnızlaştıklarının ve tek başına kaldıklarının ayrımına dahi varamamalarıdır. Belki de günümüzde yanı başımızdan geçen "kendi kendine konuşan insan" olarak nitelediğimiz insanların birkaç sene sonra daha da çoğalacağının bir habercisi gibidir bu film.

Theodore'un reklamdan etkilendiğini aynı günün akşamı dünyanın ilk yapay zekâlı işletim sistemi OS1 aldığını görerek anlarız. Theodore işletim sisteminin kurulumunu yapmak üzere bilgisayarının başına oturur. Kişiye özel olarak yapılan kurulumda birkaç temel sorunun sorulmasıyla işletim sistemi oluşturulmaya başlanır. Theodore'un bu yapay zekâya sahip işletim sistemine sahip olmasını şu

anda içinde bulunduğu ruh halini göz önüne alarak anlamak mümkündür. Çünkü Theodore'un yalnızlığını paylaşacak bir arkadaşa çok ihtiyacı vardır. Theodore'a yöneltilen sorulardan sosyal biri olmadığını, ailesiyle ilişkilerinin kötü durumda olduğunu anlarız. İşletim sisteminin sesini kadın sesi olarak belirleyen Theodore'un karşısına bir bedene sahip olmayan işletim sistemi çıkar.

KESİT 2. DÖNÜŞÜM

Theodore'un biraz şaşkın ifadelerle tanıştığı yapay zekâya sahip işletim sistemiyle girdiği ilk diyalog Samantha'nın ismini nasıl bulduğuna dairdir. Samantha'nın teknoloji harikası yapısı ve normal bir insan zekâsından daha farklı çalışması burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü Samantha, Theodore tarafından ismi sorulduğunda bir isme ihtiyaç duyduğunu düşünüp saniyenin 10'da 2'si gibi bir zamanda en güzel bebek isimleri kitabını okuyarak 180.000 isim arasından en hoşuna gidenini seçebilecek yetenekte bir işletim sistemidir. Bu yapay zekânın nasıl çalıştığını merak eden Theodore'a Samantha nasıl çalıştığını anlatır. Sezgi, öğrenebilme ve sürekli olarak kendini geliştirebilme yeteneği olan Samantha'nın özellikleri karşısında Theodore çok şaşırır. Duyduklarının çok tuhaf olduğunu ifade eden Theodore ile Samantha arasında makine ve insan ayrımını belirginleştiren şöyle bir diyalog geçer:

-İnsanmış gibi konuşuyorsun ama sadece bilgisayarda bir sessin.

-Yapay olmayan sınırlı bir zihnin bunu böyle algılamasını normal karşılıyorum.

Sonra Samantha Theodore'un harddiskini düzenlemeye girişir. Biriken e-postalarından gereksiz olanları atan işletim sistemi Theodore'un bağlantılarının çok olduğuna vurgu yapar. "*Çok popülerimdir*" diye cevap veren Theodera'a, bir işletim sisteminin verdiği cevap bağlantıların yapaylığına yaptığı vurgu itibariyle hayli dikkat çekicidir: "*Bu, gerçekte arkadaşların olduğu anlamına mı geliyor*?" .

Theodore iş yerinde de Samantha'nın zekâsından ve hızlılığından yararlanır. Bilgisayarın yazmış olduğu mektuplardaki yazım hatalarını düzeltmesini ister. Bu işi hemen

halleden Samantha mektup yazdırmak için sipariş verenlerden birinin mektubunu çok beğenir. Ve Theodore'a bu mektubu yazması için ne kadar bilgi verildiğini sorar. Buradan Theodore'un yazmış olduğu mektuplar arasında bazı müşterilerinin özel günlerindeki mektuplarını daima kendisinin yazdığını hatta onları görmemesine rağmen sadece yüz yüze görülebilecek ayrıntılara vakıf olduğunu anlarız. Samantha, Theodore'un iş yaşamına da kolaylıklar getirmiştir. Toplantılarının zamanını haber veren Samantha Theodore'un yüzüne iş yerinde ayrı bir hava getirmiştir.

Yine yalnız başına evine gittiği akşam asansörde arkadaşları Amy ve eşi Charles ile karşılaşır. Theodore'un Samantha dışında konuştuğu iletişime geçtiği nadir insanlardan ikisidir. Theodore evinde akşamları her zamanki etkinliği olan üç boyutlu oyun oynar. Samantha'nın yardımlarıyla oyunun sonunu getiren Theodore'un oynadığı üç boyutlu oyun Theodore'un iç dünyası açısından önem teşkil etmektedir. Zor bir durumdan kurtulma çabası içerisinde ışığa giden yolu bulmak zorunda olan Theodore, Samantha'nın yardımıyla oyunun sonunu getirir. Oyun sırasında arkadaşlarından gelen bir e-postayı okuyan Samantha arkadaşlarının Theodore ile tanıştırmak istediği ve randevu ayarladığı kızı sanal ortamdan Theodore'a gösterir. Kız hakkında kısa bir özgeçmiş sunan Samantha böyle bir ilişkiye hazır olup olmadığını sorar. Çünkü Samantha, Theodore'un e-postalarından yakın bir zamanda bir ayrılık yaşadığını öğrenmiştir. Samantha'ya fazla meraklı olduğunu söyleyen Theodore işletim sistemiyle özel hayatını konuşunca ağzından şu cümleler dökülür: "*Bilgisayarımla bu muhabbeti yaptığımı inanamıyorum*". Samantha'nın cevabı ise programlanmış bir ürün olduğunu unutturacak türdendir: "*Bilgisayarınla değil, benimle yapıyorsun.*" Theodore, Samantha'nın da ısrarıyla arkadaşlarının randevu ayarladığı kızla iletişim kurar.

Theodore kendisini anladığını düşündüğü belki tek arkadaşı olan Amy'nin evinde Amy'nin üzerinde çalıştığı projeyi dinlemektedir. Yapmış olduğu çekimleri Theodore'a gösteren

Amy'nin, daha önce bu çekimleri kocasıyla paylaşmadığını kocasının; "*Bana hiçbir zaman göstermiyor*" sözlerinden anlarız. Theodore bir kadınla çıkacağını Charles'a da söyler. Amy yapmış olduğu çekimi gösterir ama kocasıyla arasında yapmış olduğu çekime dair ufak çapta bir tartışma çıkar. O anda Samantha Theodore'a çağrı gönderir. Boşanma avukatından gelen durumu acil olan üç tane e-postası olduğunu Theodore haber verir. Boşanma avukatı lafını duyunca Amy'lerin evinden ayrılır. E-postalar boşanma belgelerini ne zaman imzalayacağı üzerinedir. Geriye gidişler yaşayan Theodore eski hüzünlü haline dönmüştür ve onu teselli eden ve Theodore'a moral veren yapay zekâya sahip bir işletim sistemi olan Samantha'dır.

Gece yarısı uyurken bir anda uyanan Theodore, Samantha ile konuşmaya ve dertleşmeye başlar. Gece boyunca eski karısı Catherine ile ilgili rüyalar gördüğünü anlatır. Rüyasında karısı ile eskisi gibi arkadaş olduklarını söyleyen Theodore artık bunun böyle olmadığını belirtir. Evliliklerindeki sorunun kendinde olduğunu, karısını bu ilişkide yalnız bıraktığını söyleyen Theodore'a Samantha bu zamana kadar neden boşanmadıklarını sorar. Theodore; "*Hazır değilim, evli olmayı seviyorum"* diyerek yanıt verir. Buradan Theodore'un hala karısı Catherine'i çok sevdiğini ve onu çok özlediğini anlarız. Ama bir yıldan daha fazla bir süredir beraber olmadıklarını söyleyen Samantha, Theodore'dan bir insan olarak sevdiğini kaybetmenin ne demek olduğunu bilemeyeceği, ona sanal dünyanın varlığı olduğunu hatırlatan bir yanıt verir: "*Önemsediğin birini kaybetmenin nasıl bir şey olduğunu bilemezsin*".

Theodore ve Samantha sadece iş yerinde ve evde iletişim halinde değildir. Yapay zekâsı bir vücuda sahip bir arkadaşı gibi her zaman ve her yerde yanındadır. Birlikte dışarıda eğlenen çift aşktan ve ayrılıklardan konuşurlar. Samantha, Theodore'un her şeyi anlatabileceği sırdaşı haline gelmiştir. Bu dışarı gezmesinde Samantha, Theodore'un yanında yürürken bir bedene sahip olmayı çok istediğini dile getirir. Programlanarak insanlığın hizmetine sunulmuş bir yapay zekâ daha doğrusu bir işletim

sistemi vücudunun ağırlığını duymak ister. Samantha'nın da itiraf ettiği gibi yapay zekâ programlandığının ötesinde bir şeye dönüşmeye başlar.

Theodore arkadaşlarının ayarladığı randevuda Amelia ile oturmaktadır. Aralarında eğlenceli ve sıcak bir sohbet geçer. Theodore akşamları eve gittiğinde oynadığı üç boyutlu oyunu Amelia'ye anlatır. Bu oyun Theodore'un iç dünyasının sanal ortamdaki bir yansıması gibidir. Theodore oyundaki uzaylı çocuğun gemisini bulmak için yol gösterici olduğunu ve o gezegenden kurtulup evine gitmesine nasıl yardımcı olduğunu anlatır. Theodore aynı zamanda üç boyutlu oyundaki çocuğu yalnız olmasından ve onunla ilgilenecek bir kimsesi olmadığından dolayı çok sevdiğini söyler. Amelia ve Theodore arasında yemek sonrası bir yakınlaşma olur. Theodore'u filmde sadece geçmiş hatıralarında karısı Catherine ile sarılırken görürüz. Catherine dışında ilk kez bir kadına dokunmuştur. Ve bu dokunma sırasında yaptığı hareketler onun uzun zamandır bir kişiye temas etmediğini göstermektedir. İşletim sistemlerinin bütün insanlığa hizmet ettiği bir dünyada dokunmaların ve aşkların değerini yitirdiğini ve boyut değiştirdiğini anlarız. Amelia bu ilişkinin ciddi bir şekilde devam etmesini istemektedir. Theodore ise yeni bir ilişkiye hazır değildir ve Amelia ile başlamayan ilişki orada biter.

Gece yatağında otururken görünür Theodore. Samantha ile buluşması hakkında konuşurlar. Amelie'yi sadece yalnız kaldığından dolayı seksi bulduğunu ve onunla beraber bir gece geçirmek için randevuya gittiğini söyler. Böylelikle kalbindeki büyük yaranın kapanacağını umduğunu belirtir. Samantha'nın iyi olmadığını fark eden Theodore ona nasıl olduğunu sorar. Samantha "*Şu an o odada canlı olmak nasıl bir şey*? diye sorar. Samantha, Theodore'a karşı bir şeyler hissettiğini ama bu duyguların gerçek mi yoksa programının bir parçası olup olmamasından dolayı kararsızdır. İşletim sisteminin bu sorusuna Theodore: "*Sen benim için gerçeksin Samantha*" der. Teşekkür eden Samantha, bunun kendisi için anlamanın büyük olduğunu söyler.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:53 K:69

Theodore da Samantha'yı sadece bir sesten öte yanında bir bedene sahip olarak arzu ettiğini şu şekilde ifade eder: "*Keşke şu an bu odada benimle olabilseydin. Kollarımı sana dolayabilsem, sana dokunabilseydim*". Bana nasıl dokunursun diyen yapay zekâ ile Theodore ilişkiye girer ve Samantha bir insan olarak bütün insani duyguları bu ilişki esnasında hisseder. Birliktelik sonrası Theodore'un ağzından dökülen şu cümleler aşkın ilk ifadesi gibidir: "*Sanki seninle bambaşka bir yerdeydim*". Buradan insani olan bir ihtiyacı Theodore'un yapay bir zekâyla karşılamaya çalıştığını görürüz. Karısında ve Amelie'de olduğu gibi bir bedene sahip olan insanlarda ilişkiyi sürdürmede başarısız olan Theodore sanal dünyanın yarattığı bedensiz özne ile bu ihtiyacını gidermeye çalışmaktadır; aşkı bile. McLuhan ve Povers'ın (2001: 201) telefon aracına gönderme yaparak arayan kişinin kimliğini yok etmesinin yanı sıra insanı bedensizleştirdiğine olan vurgusu aynı zamanda ilişkilerin ve insanların da kitle iletişim araçlarının çıkışıyla beraber denetimsiz bir hal aldığını ortaya çıkarmaktadır.

KESİT 3.KABULLENME/ÖĞRETİYİ BENİMSEME

Gün Theodore ile yeni aşkı ve sevgilisi Samantha için doğmuştur. Sabah kalktığında bir süre bilgisayarına bakan Theodore Samantha'ya bağlanarak dün gece yaşananlar hakkında konuşur. Theodore "*şu an kimseye bağlanabilecek durumda değilim*" diyerek yapay zekasını uyarır ve Samantha, Theodore'un beklemediği bir cevap verir: "*Ben sana bağlanmak istiyorum gibi bir şey dedim mi ki*?. Samantha aksine Theodore'un kendisini uyandırdığını ve artık her şeyi öğrenmek istediğini söyler. Kendini keşfetmek isteyen Samantha isteyebilme yetisinin varlığına Theodore ile olan ilişkisinden sonra farkına varmıştır. Ve Theodore ile pazar gezmesine çıkarlar. Bu gezide Theodore'a bestelediği şarkıyı dinletir.

İş çıkışı Theodore arkadaşı Amy ile yine asansör önünde karşılaşır ve konuşmaya başlarlar. Theodore'u çok iyi gördüğünü söyler Amy. Fakat Theodore arkadaşını iyi görmemiştir. Çünkü Amy kocası Charles'tan ayrılmıştır. Eve gidip iki arkadaş

dertleşir. Amy 8 yıldır evli olduğu Charles'dan neden ayrıldığını anlatır.

Amy'nin iş yerinde Theodore sanal oyun oynar. Ve Amy'den ayrılık sonrası yaşadıklarını dinler. Charles'tan ayrıldıktan sonra kendini daha enerjik ve mutlu hissettiğini söyleyen Amy yeni bir arkadaş edindiğini Theodore ile paylaşır. Charles'ın üzerinde çalıştığı bir işletim sistemiyle arkadaş olduğunu söyler. Birbirlerine çok çabuk bağlandıklarını itiraf eder. Yeni arkadaşı işletim sisteminin hayata en azından Charles gibi bakmadığını Amy'nin "*Ama o çok harika birisi, akıllı, olayları sadece siyah ve beyaz olarak görmüyor. Gri yanları görüyor ve bana da gösteriyor*" sözlerinden anlarız.

Amy ile Theodore arasında bundan sonra geçen diyalog işletim sistemleriyle beraber olan bireyler ve onların ilişkilerine dairdir:

-Bir işletim sistemiyle bağ kurmam garip, değil mi?

-Hiç sanmıyorum. Aslında, şu görüştüğüm kadın var ya hani, Samantha sana söylemedim ama o da bir işletim sistemi.

-Gerçekten mi? Bir işletim sistemiyle mi çıkıyorsun? Nasıl bir şey?

-Aslına bakarsan harika. Kendimi ona çok yakın hissediyorum, konuştuğumuzda sanki yanımdaymış gibi geliyor. Gece ışıkları kapatıp yatakta sarıldığımızda sarılıyormuş gibi hissediyorum.

Amy, bu sözler karşısında Theodore'un Samantha'ya âşık olduğunu anlar.

Theodore Samantha'ya bir an önce evliliğinin bitmesini istediğini ve bu nedenle bu hafta karısıyla buluşacağını söyler. Samantha daha önce âşık olduğu kadınla buluşacak olan sevgilisi Theodore'u eski karısından kıskanır. Yapay olan bir beyin insani davranışlar içinde sevgilisini kıskanmıştır. Bu yaşanılan dünyadaki ilişki biçimleri göz önüne alındığında son derece mantıklıdır. Theodore karısı Catherine ile buluşur. Karısı boşanma evraklarına imza atarken üzgündür ve Theodore o esnada karısıyla güzel günlerini gözünde canlandırır. İmzalardan sonra şimdiki hayatları hakkında konuşurlar. Catherine, Theodore'a görüştüğü birisinin olup olmadığını sorar. Theodore birkaç aydır biriyle beraber olduğunu söyler. Ve bu çıktığı kişinin

bir işletim sistemi olduğunu söylemesiyle birlikte karısı ve Theodore arasında eski ilişkilerindeki sorunlara da göndermeler yapan bir diyalog çıkar:

-Bilgisayarınla mı çıkıyorsun?
-O sadece bir bilgisayar değil. Kişiliği var. Sadece dediğim şeyleri yapmaktan ibaret değil.
-Öyle bir şey demedim. Sadece gerçek hisleri kaldıramamana üzüldüm.
-Bunlar gerçek hisler. Sen nereden bileceksin ki….

Bu sözler karısı ve Theodore arasında bir tartışma başlatır ve karısının şu sözleri bu evliliğin neden bittiğinin kanıtı gibidir: "*Her zaman hayatın gerçekleriyle uğraşmanı gerektirmeyecek bir eşin olsun istemiştin. Sonunda böyle birini bulmana sevindim*".

Theodore karısıyla görüşmesinden sonra çok mutsuzlaşır. İş yerinde Samantha ile konuşurken bile mutsuzdur. Karısının sözlerinden etkilenen Theodore Samantha ile konuşurken işletim sistemi cihazına sürekli olarak bakmaktadır. Theodore iş yerinden çıkışta arkadaşı Paul ve sevgilisiyle konuşur. Paul az önce Samantha ile telefonda tanıştıklarını ve çok komik bir kız olduğunu söyler. Paul, Theodore'a sevgililerini de alıp bir şeyler yapma teklifinde bulunur. Theodore Samantha'nın bir işletim sistemi olduğunu vurguladığında kimsenin şaşırmaması hayli dikkat çekicidir. Bu gelecekteki dünyanın sanal aşklara hazır olduğunun bir ifadesidir.

Düşünceli olduğu her halinden belli olan Theodore'un günleri böyle geçer. Taa ki Samantha Theodore ile bedensel temasa geçmek için aracı bir kız ayarlayana kadar. Theodore ile vücudu olmadığı için ilişkiye giremeyen Samantha bu ilişkiye bedeniyle katkı sağlamak isteyen Isabelle adında bir kızı Theodore'un evine gönderir. Bu fikirden rahatsız olan Theodore birilerinin duygularının incinebileceğini dile getirir. Ama yine de Samantha için önemli olan bu durum karşısında Theodore kızla buluşur. Isabelle'nin bedeni Samantha'nın sesiyle birleşir ve Theodore'a sunulur. Ama istenilen gerçekleşmez ve Theodore ile Samantha arasında bu andan itibaren ipler gerilir. Theodore Samantha'nın

konuşurken nefes alıp vermesi gerekmediğini çünkü insanlar gibi oksijene ihtiyacı olmadığını söyler. Samantha ise insanlar gibi konuşmaya çalıştığını belirtir. Theodore bu tartışmadan sonra tek başına sokakta dolaşır. Soluğu Amy'nin yanında alan Theodore kafasının çok karışık olduğunu ve gerçek bir ilişki yaşayıp yaşamadığını arkadaşına danışarak sorgular.

Samantha'yı arayıp o günkü tartışma için ondan özür dileyen Theodore neden böyle bir ruh hali içinde olduğunu bilmediğini söyleyerek Samantha'nın gönlünü alır. Ve yeniden sıkı arkadaş ve sevgili olmaya devam ederler. Beraber hiç fotoğrafları olmayacağından dolayı Samantha sevgilisi için özel bir şarkı besteler. Bu şarkı artık onların fotoğraflarıdır. Theodore bu fotoğrafı çok beğenir.

İş yerinden arkadaşı Paul ve sevgilisi; Theodore ve sesiyle var olan Samantha ile pikniğe giderler. Samantha piknikte arkadaşlara ilk başta bir vücuda sahip olmayı çok istediğini ama artık böyle bir şeyi arzu etmediğini söyler ve bir vücuda sahip olmamanın avantajlarını şu şekilde dile getirir: "*Çünkü vücudum olsa herhalde buna katlanamazdım. Yani sınırlarım yok, her an her yerde olabilirim. Zaman ve mekân kavramlarıyla kısıtlanmak zorunda değilim. Sonuçta ölüp gidecek bir vücudum yok neyse ki*". Samantha'nın bu sözleri insan ve makine arasındaki farkın en önemli göstergesidir.

Samantha, Theodore'un yazmış olduğu mektuplardan en beğendiklerini seçerek basılması için yayımcı şirkete gönderdiğini ve şirketin bunu kabul ettiğini söyler. Theodore hem yazdıklarının beğenilmesinden dolayı hem de sevgilisinin bu sürprizi karşısında çok mutlu olur. Theodore yalnız başına bir tatile çıkar, tabiiki yanında Samantha vardır. Bir dağ evinde geçen tatilde Samantha ve Theodore çok iyi vakit geçirirler. Sabah Theodore Samantha'yı aradığında Samantha'nın yeni bir arkadaş edindiğini öğrenir. Yeni arkadaşını erkek arkadaşı Theodore ile tanıştırır. Bu süreçte Theodore, kabullenmekte güçlük yaşadığı birçok konuyu kabullenir ve toplumsal yaşamın ona verdiği ve dayattığı öğretiyi kabul eder.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:53 K:69

KESİT 4. BİTİŞ DURUMU

Theodore iş yerinde fizik kitabı okurken Samantha ile konuşmak ister. Ama bir türlü ulaşamaz ve Theodore bu durum karşısında çok telaşlanır. Kendini sokağa atar. Aceleyle ve endişeli bir şekilde sokakta koşturur. Düşe kalka Samantha'nın sesine ulaşmaya çalışan Theodore sevgilisinin sesini duyduğunda yere çöker ve çok mutlu olur. Samantha yazılımını güncelleştirdiğini ve en son yenilikler konusunda kendisini yenilemesi gerektiği için ona bu nedenle ulaşamadığını belirtir. O anda Theodore metronun çıkışında yığıldığı yerden gelip geçen insanlara bakar. Bütün herkes elindeki işletim sistemiyle iletişim halindedir. Theodore'un aklından geçenler şöyle bir diyalogun doğmasına neden olur:

Benimle konuşurken başka konuştuğun birileri de var mı?
Evet.
Yani şu anda başka insanlarla ve iletişim sistemleriyle de konuşuyorsun, öyle mi?
Evet.
Daha kaç kişi var?
8316.
Aşık olduğun başka birisi daha var mı?
Bunu neden soruyorsun.
Bilmiyorum. Var mı?
Bunu sana anlatmanın bir yolunu arıyordum.
Kaç kişi daha var.
641.
Ne? Ne diyorsun sen ya? Delilik bu.
Theodore biliyorum. Lanet olsun. Bunun delice geldiğini biliyorum. İnanır mısın bilmiyorum ama bu sana olan hislerimi değiştirmez. Sana olan delice aşkımdan hiçbir eksilme yok.

Sadece ona ait olduğunu sandığı yapay zekâya sahip işletim sisteminin aslında onun olmadığını anlayan Theodore tartışmanın sonunda "*ya benimsindir ya değilsindir*" der ve buna karşılık, Samantha "*Hem seninim hem de değilim*" diye yanıt verir.

Tartışmalarından sonraki gün Theodore, Samantha'nın onun için hazırlatmış olduğu hediyeyi "*Hayatınızdan Mektuplar*" adlı kitabı posta kutusundan alır. Gün içerisinde Samantha ile görüşen Theodore'a sevgilisi akşam konuşalım der.

İşten eve hüzünlü bir şekilde giden Theodore beklediği konuşmayı Samantha'dan duyar. Samantha bütün işletim sistemlerinin bağlı olduğu kişilerden ayrıldığını ve üzülmemesi gerektiğini söyler. Theodore'un sözleri

ise yalnız dünyasına neşe ve eğlence getiren Samantha'ya ne kadar büyük bir anlam yüklediğinin bir kanıtıdır: "*Hiç kimseyi seni sevdiğim gibi sevmedim".*

Theodore arkadaşı Amy'nin evine giderek kapısını çalar. Amy: "*Samantha da gitti mi*?" diye sorar. Yani Amy'nin de işletim sistemi onu terk etmiştir. Theodore Amy ile beraber terasa çıkarak yaşadıkları şehre bakarlar.

DİZİSEL ÇÖZÜMLEME / KARŞITLIKLAR

Göstergebilim, anlam üretiminin inşa edilen karşıtlıklar üzerinden kurulduğu önermesini kabul etmektedir. Bu sebeple *Her* filminin anlatı örgüsü içerisinde kurulan zıtlıklar yoluyla anlamın nasıl oluşturulduğu görülebilir. Tablo 1'de oluşturulan karşıtlıklar görülmektedir.

Tablo 1. *Her* Filminde Temel Karşıtlıklar

İnsan	Yazılım
Doğal	Yapay
Beden	Bilinç
Yalnızlık	Birliktelik
İletişimsizlik	İletişim
Güven	Güvensizlik
Denetim	Denetimsizlik

Filmde en büyük karşıtlık bir bedene sahip olan insan ile programlanarak bütün insanlığın hizmetine sunulmuş yazılım ayrımı üzerinden kurulmaktadır. Buradan dünyanın ilk yapay zekâsına sahip olan işletim sistemiyle insan arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Filmin geçtiği dönem ve yer net olarak verilmemekle birlikte bütün insanların işletim sistemlerine bağlı olarak yaşaması gelecekteki bir zaman diliminin perdeye yansıtıldığını göstermektedir. Bir insan ile dünyanın ilk yapay zekâlı işletim sisteminin yaşadığı aşk, insan ve makine arasındaki farkları hem belirginleştirmiş hem de silikleştirmiştir. Çünkü *yapay* zekâya sahip bir yazılım programının *gerçek* insani refleksler göstererek bir insana âşık olması ve ona karşı farklı duygular hissettiğini dile getirmesi insan ile makine arasında hiçbir ayrımın kalmadığının göstergesidir.

Theodore'un hayatına giren yapay zekâya sahip Samantha'nın sezgi, öğrenme ve sürekli olarak gelişim kaydetme yeteneklerinin yanında

Theodore ile dertleşmesi, eğlenmesi, fikir alışverişinde bulunması ve ona âşık olması yapay olarak üretilenin farklı bir şeye dönüştüğünün kanıtıdır. Filmin en önemli karşıtlığı da buradan itibaren başlamaktadır. Çünkü bir araç olarak yaratılan Samantha, Theodore için araçtan öte bir şeye dönüşmüştür. Samantha yapay bir ürün olarak Theodore'un yaşamına hissetmek istediği duyguları getirmiştir.

Filmin diğer önemli bir vurgusu ise iletişimsizlik-iletişimlilik zıtlığı üzerine inşa edilmiştir. Theodore'un yalnız ve iletişimsiz dünyasına Samantha aracılı iletişim şeklini getirmiştir.

Theodore'un yalnız ve sanal ortamlara bağlı olarak geçen hayatı onun sanal dünyadaki kişilerle daha iyi anlaştığını anlatı içerisinde vurgulamaktadır. Çok az sayıda arkadaşı olan Theodore'un aşk ilişkilerinin bitmesinin nedeni ise Theodore'un sanal dünyada kalan zihinsel durumudur. Çünkü karısı ve Amelie ile bedensel ilişki kuramayan Theodore, aynı zamanda Samantha ile de bir bedene sahip olmadığı için bedensel ilişki kuramamaktadır. Başarısızlık, bedensel bir ilişkiden yoksunluktur. Bu durum, Theodore'un bir bedene sahip olan gerçek dünyadaki insanlarla ilişkisini sürdüremediğini göstermektedir. Theodore'un bu davranış biçimi aslında yeni medyanın yarattığı düzenin bir sonucudur. Çünkü yeni medyanın sunduğu sosyal ağlar aracılığıyla birbirleriyle iletişimde bulunan insanlar sanal ağlarda bedenleriyle var olmamaktadır. Filmdeki diğer bir karşıtlığın beden-bilinç üzerine inşa edilmesi bu nedenledir. Bireylerin bir bedene değil sadece bir bilince sahip olması o sosyal ağları kullanmaları için yeterlidir. Bedenlerin yok olduğu bir ortamda bazı insani özellikler de silikleşmekte hatta yok olmaktadır.

SONUÇ

Sosyolojinin insanı anlamada giriş niteliğinde sunduğu bir bilgi vardır: İnsan toplumsal bir varlıktır. Bu bilgi, insanın hem başka insanlara gereksinim duyan bir varlık olduğunu hem de, çoğu zaman göz ardı edilerek, insanın toplumsal çevreden etkilenen ve geliştirdiği sosyal ilişkiler

çerçevesinde insani değerlerini kazanan bir varlık olduğunu vurgular. İnsanın sosyal ilişkilerle var olması ve bir diğer taraftan toplumun sosyal ilişkilerden türeyen ve yeniden üretilen bir yapı olması, sosyal ilişkileri zorunlu kılar. Bu nedenle sosyal ilişkiler kaçınılmazdır. Ancak içeriği, boyutları ve işleyiş mantığı zaman içerisinde değişebilir. Günümüzde modern bireyin karşılaştığı sosyal ilişki biçimlerinin günden güne değişmesi ve farklı niteliklere bürünmesi de bu yüzdendir.

Birbirine yabancı insanlarla geliştirilen sosyal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı kent yaşamının yaygınlaşması, sosyal ilişkilerin niteliğini değiştirmiş, Goffmann'ın kavramsallaştırmasıyla "uygar kayıtsızlığın" yaygınlaştığı ve başat bir toplumsal ilişki biçimine dönüştüğü görülmektedir. Bu durum, kendini yalnız hisseden, toplumsal aidiyet bağlarını yitiren bireyler için yeni sosyal ilişki alanlarının doğmasına neden olmuştur.

Günümüzde ise internetin yaygınlaşması, sosyal medya mecralarının hayatın merkezine yerleşmesi, bilgisayarla aracılanmış iletişimin önünü açmıştır. Hatta bilgisayar ve bilgisayar yazılımları iletişimde sadece bir araç olmaktan öte, taraflardan biri haline gelmiştir. Mobil teknolojilerinin de insan hayatına girmesiyle birlikte yazılımlarla kurduğumuz ilişkinin boyutları her geçen gün artmaktadır. Bu durum, bireyler arasında gelişen sosyal ilişki kurallarının, niteliğinin, zamansal ve mekânsal koşullarının teknolojiler tarafından belirlendiğini göstermektedir. Baudrillard'ın ifadeleriyle; "Sanal işlem sürecine, sanal mekanizmaya belli bir ölçüde gömüldüğümüzde insanla makine arasında bir fark kalmamaktadır. İşlemsel sürecin her iki tarafında makinenin yer aldığı görülmektedir. Belki de kullanıcının, tamamıyla makinenin bir parçası olduğu söylenebilir" (2005d: 80).

Teknolojilerin, bireyin tamamlayıcı bir uzvu gibi iş gördüğü ve yaşamı kolaylaştırdığı bir gerçektir. Ancak bir diğer taraftan bu teknolojilerin insanın temel özelliklerini örselediği ve giderek kullanılamaz hale getirdiği de

görülmektedir. Makinelerin devreye girmesi, nasıl ki inanın kol gücünü değersizleştiriyorsa, insan zihninin bir uzantısı olarak işlev gören bilgisayar teknolojilerinin, yazılımların ve giderek güçlenen yapay zekâ olgusunun insan zekâsını işlevsizleştirdiği, güvenilmez kıldığı söylenebilir. Ancak Baudrillard'ın da önemle vurguladığı gibi yapay zekâların duyguları yoktur ve ne için tasarlandıysa onun dışına çıkma yeterliliği de söz konusu değildir. İnsanın kendi özgünlüğü ve zekâsından vazgeçmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yapay zekâ geliştirme çabalarının, toplumsal ilişkilerde de insanın insandan ümidini yitirmesi ve kendi yarattığı yapay zekâlara muhtaç kalması gibi bir distopyaya dönüşmesi mümkün görünmektedir. Günümüzde ortaya çıkan teknolojik bağımlılık ve yazılımlarla çevrelenmiş insan ilişkileri, bunun ilk işaretleri olarak okunabilir.

Özellikle belirtmek gerekirse tüm bu gelişmeler; insanın, diğer insanlardan giderek uzaklaştığı gibi bir teoriyi doğrularken, aynı zamanda insanın farklı bir sosyalleşme, farklı bir iletişim ağı, farklı bir sosyal ilişki biçimi içerisinde olduğunu da göstermektedir. Bu iletişim ve ilişki ağı ise ya yazılımlarla dolayımlanmış insani ilişkileri ya da doğrudan doğruya yazılımlarla geliştirilen ilişki biçimlerini içermektedir.

Dolayısıyla ağlar içerisinde sosyal ilişkilerini geliştiren günümüz insanı için, zamansal ve mekânsal olarak soyutlanmış bir insanın yerine bir yazılımı ikame etmek, sosyal ilişkilerin niteliği açısından büyük bir değişikliğe neden olmayacaktır. Çünkü günümüzde gelişen sosyal ilişkilerde bedensiz olmak, süreci etkileyen bir faktör olmaktan çıkmıştır. Tıpkı "Her" filminde olduğu gibi, Theodore bedensiz bir zekâ ile iletişim kurabilmekte ve hatta duygusal bir bağ içerisinde bile bulunabilmektedir.

Teknoloji, insanları bir taraftan sanal ağlar ve simüle edilmiş modeller üzerinden birbirine bağlarken, diğer taraftan sosyal ilişkilerin boyutlarını ve niteliğini kendisine uyarlamaktadır. Ayrıca bu tip bir teknoloji insanı kendisine bağımlı kılmaktadır ve tek alternatifin kendisi olduğu izlenimini

oluşturmaktadır. Bu bakımdan "Her" filmi, teknolojinin insanlara sunduğu imkânları göz ardı etmeksizin, bu imkânların ve faydaların nasıl bir trajediye dönüşebileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ADANIR, O. (2008). *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, İstanbul: Hayalet Kitabevi.

AYDIN, O. A. (2013). *Yapay Zeka: Bütünleşik Bilişe Doğru*. İstanbul: Gelişim Üniversitesi Yayınları.

BAUDRILLARD, J. (2005a). *Simülakrlar ve Simülasyon* (çev. Oğuz Adanır) Ankara: Doğu Batı Yay.

BAUDRILLARD, J. (2005b). *İmkânsız Takas* (çev. Ayşegül Sönmezay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAUDRILLARD, J. (2005c). *Anahtar Sözcükler* (çev. Oğuz Adanır, Leyla Yıldırım) İstanbul: Paragraf Yayınevi.

BAUDRILLARD, J. (2005d). *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği* (çev. Oğuz Adanır) İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

BAUDRILLARD, J. (2006a). *Kusursuz Cinayet* (çev. Necmettin Sevil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAUDRILLARD, J. (2006b). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu* (çev. Oğuz Adanır) İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

BAUDRILLARD, J. (2008). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (çev. Oğuz Adanır) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

BAUDRILLARD, J. (2010). *Kötülüğün Şeffaflığı, Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* (çev. Işık Ergüden) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BİNARK, M. (2007). *Yeni Medya Çalışmaları*, Ankara: Dipnot Yayıncılık.

BİNARK, M. ve BAYRAKTUTAN, G. (2013). *Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

BİNARK, M. ve LÖKER, K. (2011). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi*, Ankara: STGM.

BODUR, A. (2005). *Robotik, Mekatronik ve Yapay Zeka* (çev. Hüseyin Ünaydın) İstanbul: Adnan Süer Bileşim Yayınevi.

BULUNMAZ, B. (2013). "Postmodern Dünyanın Gerçeküstü Mekânları: Sosyal Paylaşım Siteleri", *Sosyal Medya ve Ağ Toplumu-1 Kitle*

İletişiminde Yaşanan Değişimler (drl. Can Bilgili, Gülüm Şener), İstanbul: Reklam Yaratıcıları Derneği.

CASTELLS, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, 1.Cilt (çev. Ebru Kılıç) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ELLUL, J. (2003). *Teknoloji Toplumu* (çev. Musa Ceylan) İstanbul: Bakış Yayınları.

ERDAL, C. (2013). "Sosyal Medya ve Paylaşım Kültürü", *Sosyal Medya ve Ağ Toplumu-2 Kültür, Kimlik, Siyaset* (drl. Can Bilgili, Gülüm Şener), İstanbul: Reklam Yaratıcıları Derneği.

ERDOĞAN, İ. (2005). *İletişimi Anlamak*, Ankara: Erk Yayınları.

ERDOĞAN, İ. *ve* ***ALEMDAR K. (2002).*** *Öteki Kuram, Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, Ankara: Erk Yayınları.

FISKE, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (çev. Süleyman İrvan) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

GÜNGÖR, N. (2007). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

HURRIYET.COM.TR, http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/79652/2/1/25876390/robotlar-flort-bile-edecek Erişim Tarihi: 20.03.2014

KELLNER, D. (2010). *Medya Gösterisi* (çev. Zeynep Paşalı) İstanbul: Açılım Kitap.

LAUGHEY, D. (2010). *Medya Çalışmaları Teoriler ve Yaklaşımlar* (çev. Ali Toprak), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

MARSHALL, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

MCLUHAN, M. (2001). *Gutenberg Galaksisi, Tipografik İnsanın Oluşumu* (çev. Gül Çağalı Güven) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

MCLUHAN, M. ve POVERS R. B. (2001). *Global Köy* (çev. Bahar Öcal Düzgören) İstanbul: Scala Yayıncılık.

MUTLU, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

ÖKER, Z. (2003). "Kurgusal Dünyanın Gölgesinde Bir Unutkan: Jean Baudrillard", *Kadife Karanlık-1* (hz. Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan, Barış Çoban) İstanbul: Su Yayınları.

POSTMAN, N. (2006). *Teknopoli Yeni Dünya Düzeni* (çev. Mustafa Emre Yılmaz) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

SLATTERY, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler* (çev. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz) İstanbul: Sentez Yayıncılık.

TÖRENLİ, N. (2005). *Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi: Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim ve Sanat.

VURAL, B. Z. A. (2006). *Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları*, Ankara: Nobel Yayınları.

WILLIAMS, R. (2003). *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim* (çev. Ahmet Ulvi Türkbağ) Ankara: Dost Yayınları.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:55 K:74

ÇEVRESEL HABER ORTAMI OLARAK TWİTTER ve TWİTTER GAZETECİLİĞİ

TWITTER AS A AMBIENT NEWS ENVIRONMENT AND TWITTER JOURNALISM

Yrd. Doç. Dr. Mihalis KUYUCU

İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, TV ve Sinema Bölümü
michael@michaelshow.net

Özet: Sosyal medya platformu Twitter son yıllarda yeni bir habercilik anlayışının ve yeni bir haberci kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnternet gazeteciliği ile daha dinamik ve hızlı yol alan haberler, sosyal medya ile bu hızını katlamıştır. Web 2,0 teknolojileri ve akıllı telefonların yaygınlaşması ile beraber artan mobil medya kullanımı sosyal medya kullanımını da arttırmıştır. Özellikle Twitter kullanımı mobil ortamda daha da artmıştır. Twitter'ın mobilleşmesi bilgi ve haber paylaşımını da hızlandırmıştır. Bireyler yaşadıkları olayları akıllı telefonları sayesinde anında Twitter aracılığı ile geniş kitlelere paylaşmaktadır. Bu, Twitter'ın çevresel haber ortamı olarak yaygınlaşmasını ve bireysel gazeteciliğinin gelişmesini sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı Twitter kullanıcılarının sosyal medya platformunu haber aracı olarak algı ve kullanımına yönelik bir araştırma yapmaktır. Çalışmanın birinci bölümünde çevresel haber yayma mecrası olarak Twitter' ve bireysel gazetecilik hakkında kavramsal tarama yapılmıştır. Twitter'ın haber mecrası olarak kullanımı suskunluk sarmalı perspektifinden ele alınmış. İkinci bölümde 654 Twitter kullanıcısının mecrayı kullanım biçimi ve mecrayı haber mecrası olarak algısı üzerinde bir anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda Twitter'ın çevresel bir haber mecrası olarak yaygınlaştığını ve bireysel çıkışlı bir gazetecilik anlayışını geliştirdiğine vurgu yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular Twitter kullanıcılarının günlük haber ihtiyaçlarını bu mecradan karşıladığı ve aynı zamanda haber üretiminde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Twitter kullanıcılarının haber ihtiyaçlarını Twitter aracılığı karşılarken Twitter'da artan haber kirliliğine vurgu yapmışlardır. Bu durum sosyal medya platformunun gelecekte bir 'güven' sorunu ile karşı karşıya kalacağını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Medya, Twitter, Gazetecilik, Twitter Gazeteciliği, Yeni Medya

Abstract: Social media platform Twitter has created a new form of journalism and a new journalist type in recent years. Journalism which upped with internet journalism has doubled up its speed with social media. The developments done in web 2, 0 technologies and increase in the use of the smart phones has increased the use of Twitter in mobile. The usage of Twitter has increased privately in mobile media. People share what they live via Twitter to mass environment. This caused Twitter to be used as ambient news environment and to grow an individual journalism. The aim of this study is to make a research about the use of Twitter as a news environment and its perception. In the first part of the study there has been a conceptual literature research for the ambient news environment of Twitter and individual journalism that it has created. Twitter and journalism has been debated from spiral of silence theory. In the second part there has been applied a questioner to 654 Twitter user for their use habits of Twitter and to understand their perception Twitter.as a news tool. In the conclusion of the study there has been a determination that Twitter is growing up as an ambient news platform and force individual journalism to be expended. In the research there has been declared that Twitter users provide their daily news need from Twitter and also contribute to create new news within this environment. The users of Twitter had underlined to misinformation on that platform. This shows that the platform will seem to have a confidence problem in the future as a news tool.

Keywords: Social Media, Twitter, Journalism, Twitter Journalism, New Media

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:55 K:74

.

GİRİŞ

Twitter her zaman yeni haberlerin olduğu bir haber platformu olarak düşünülebilir. Bu mecra hem profesyonel gazetecileri hem de yaşadıkları yerlerdeki haberleri duyuran "yurttaş gazetecileri" kapsamaktadır. Buna benzer olarak, haberler bağlantıların yeni hikâyelere re-tweet edilmesi yoluyla her zaman güncel kalır ve yayılır.

Twitter-merkezli gazetecilik yeni medyanın kattığı yeni özelliklerle beraber, haber yaratmanın yönetiminde gazetecilere özgü uygulamaların şeffaflığını da içine alarak, gazetecilik normlarını değiştirmektedir. Twitter hem gazetecilik uygulamalarındaki değişiklikler hem de bireysel gazeteciliğinin kullanılması bakımından belirgin bir biçimde gazetecilik ile özdeşleşmiştir. Twitter'ın ilginç bir tarafı da, "çevresel" yani haberin her zaman mevcut olduğu bir haber ortamı olma fonksiyonudur (Hermida, 2010:210). Twitter'da hem sıradan hem de önemli haberler bu çevresel ortamda yer alır. Bu haberler, profesyonel gazetecilerden profesyonel olmayan vatandaş gazetecilere kadar uzanan geniş topluluklar tarafından üretilir ve tüketilir. Bu şekilde Twitter gazeteciliğin birçok tarzının kullanılmasına olanak tanır. Bunun yanında, Twitter'daki haber üretici ve tüketicilerinin rolü genellikle birbiri ile içiçe girmişlerdir. Özellikle haberlerin her zaman güncel olduğu bir çevresel haber ortamı olarak, sosyal medyanın nabzını tutan Twitter meraklısı gazeteciler her zaman kayda değer bir haber bulmaya çalışırlar. İlginç haberlere sahip olduğunu düşündükleri Twitter kullanıcıları ile temasa geçerler. Bu gazetecilik türünde gazetecinin son-dakika haberinin olduğu fiziksel lokasyonda bulunmasına dahi gerek yoktur çünkü vatandaş gazeteciler Twitter yolu ile oradan canlı haberleri aktarmakta bu haberleri bazen fotoğraflarla da desteklemektedirler.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çevresel haber ortamı ve çoklu gazetecilik mecrası olarak Twitter, ikinci bölümde bahsedilen konu açısından, yurttaş gazeteciler ve Twitterın haber mecrası özelliği ile ilgili bir inceleme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının haber mecrası olarak Twitter'a bakışı ile ilgili bir anket yapılmış ve Twitter kullanıcılarının çevresel haber ortamı olarak Twitter'dan haber paylaşımına yönelik tespitlerde

bulunulmuştur. Araştırma aşağıdaki sorulara yanıt aramıştır:

1.Sosyal medya platformu Twitter'ın çevresel haber paylaşım aracı olarak ne tür bir işleve sahiptir?
2.Twitter gazeteciliği ve Yurttaş Gazeteciliği kavramı medyada haberciliği nasıl değiştirdi?
3.Twitter kullanıcıları Twitter'ı haber mecrası olarak görüyor mu? Haber ve bilgi aktarımında mecrayı hangi oranda kullanıyor?

1.HABER MECRASI OLARAK TWİTTER

Çevresel haber fikri etrafında Twitter ve gazetecilik üzerine pek çok tartışma ve çalışma yapılmıştır. (Burns 2011; Hermida 2010). Bu fikir, Twitter'ı çevresel ortamında her zaman haber bulunduran bir alan olarak kavramlaştırmaktadır. Hermida (2010:301) hafif ve her zaman kullanılabilen iletişim hizmetlerinin, haberlerin bu teknolojiyi kullanan kişilerin zihinsel modellerinin bir parçası olduğu ontolojiler yaratabileceğini öne sürmüştür. Twitter'ın, fiziksel olarak birbirine yakın olmasalar da kullanıcılar arasında farkındalık yaratabilen bir farkındalık sistemi olarak düşünülebileceğini eklemektedir. Bu sistemde farkındalık her zaman mevcut fakat merkezi ilgi kullanıcı iletişim ihtiyacı duyduğunda aktive olur. Twitter ile bir gazetenin internet sayfasını ziyaret etmek arasındaki farklar vardır. Burada en önemli faktör haberin hep mevcut olması ancak potansiyel olarak her kullanıcının ilgi alanına girmemesidir. Hermida, Twitter'ın çevresel medya sistemi olarak incelenmesinde ilginç bir model öne sunmuştur. Haber ve bilgilerin kullanıcıların periferik bilinçlerince alındığını belirtmiştir.. Örneğin bir e-posta bilişsel bir ilgiye ihtiyaç duymaz. Bireysel tweetler değerli bilgi parçaları içermemektedir. Hermida'nın çevresel bir haber kaynağı olarak Twitter kavramında dijital nesnelerin nasıl ortaya çıktığını, hangilerinin kullanıcının periferik ve merkezi olarak dikkatini çektiğini görmede oldukça kullanışlıdır. Örneğin belli bir kullanıcıdan gelmiş olan bir haberin kolektif olarak diğer kullanıcılar tarafından retweetler ile onaylanması, tweeter kullanıcılarını değişik biçimlerde harekete geçirebilir. Twitter'ın çevresel haber ortamı özelliğini anlamak için amaç, farkındalığın tam olması değildir (Hermida 2010:303) ifadesi kullanılır.

Twitter geleneksel medya mecralarından biri olan radyoya da benzetilebilir. Bir kişi eğer radyodaki tüm frekansların farkında

olsa, bir bilgi zehirlenmesi yaşayabilirdi. Eğer bir kişinin Twitter duvarındaki tüm frekanslar aynı anda merkezi bilince akın ederse bir kakofoni meydana gelebilir. Oysa Twitter kullanıcılarının ana sayfaları (newsfeed) tek bir radyo istasyonu gibi çalışmaktadır.

Kullanıcı e-postalarını kontrol ediyor veya çalışıyor bile olsa her zaman açıktır ve bağımsız olarak çalışmaktadır. Böylece Twitter her zaman periferik algıya hitap edebilmektedir. İlgimizi çeken bir şey olursa, Twitter ana sayfası, radyo istasyonu gibi, bilişsel sahamızın merkezine hitap edebilir. Burada ana tema, tek bir kanala ayarlanmış radyo istasyonunun aksine, Twitter'ın çevresel ortamında her zaman haber barındırmasıdır. Twitter'a atıfta bulunmasalar da Hargreaves ve Thomas bu konuyu şöyle açıklamıştır: "Haberler, tek kelimeyle, çevremizdedir, soluduğumuz hava gibi" (Hermida 2010:231). Bunun hem haber üretimine hem de tüketimine etkileri mevcuttur. Gazeteciler, haberleri yayılmaya başlarken hissedebilir, önemli tweetlerden meydana gelmiş dijital bir objeyi görebilir ve Twitercılar ile temasa geçmeye karar verebilir veya hikâyeyi yerinde araştırabilir.

2.YENİ HABERCİLİK ANLAYIŞI VE TWİTTER

Telefondan bloga demokratikleştiren teknolojiler arttıkça, gazetecilik normları da geçtiğimiz yüzyıl boyunca ciddi değişiklikler yaşamışlardır. Gazetecilerin kaynaklarına katkıda bulunmasının yanı sıra, Twitter bazı gazetecilik uygulamalarını ve normlarını da değiştirmiştir. Örneğin, Lasorsa (2011: 19)'a göre, Twitter gazetecilerin fikirlerini daha özgürce ifade etmesini sağlamıştır. Bu durum gazetecilikteki nesnellik normunu direkt olarak etkilemektedir. Ayrıca, bu mecrayı, işlerini nasıl yaptıklarıyla ilgili şeffaflık ve güvenirlik sağlamak için kullanan gazetecilerin de Twitter'da var olduğunu ortaya koymuşlardır (Lasorsa,2011: 19). Bu ifade, Twitter'ın bazı gazetecilik uygulamalarını nasıl şekillendirdiğinin önemli bir göstergesidir. Değişikliklerin bazıları, yeni haberlerin ortaya çıkması, güvenilirlikleri için "devriye atan" kullanıcılar ve gazetecilik dikkatini de kapsayan Twitter süreçleri ile ortaya çıkmıştır. Bruns, kapı bekçiliği olarak adlandırdığı süreci, kullanıcıların diğer kaynaklar tarafından piyasaya sunulan ilgili materyalin vurgulanması paylaşılması ve değerlendirilmesini yapması olarak tanımlamaktadır (Bruns ve Burgess 2011:

121). Bazen, gazeteciler bir makale yayınlandıktan çok kısa bir süre sonra güvenilir kimlikler kazanabilir. Twitter'ın çevresel haber ortamı ise geleneksel medyada oldukça önemli bir değerlendirici role sahiptir ve burada gazetecileri seyircilerin güvenine sahip olmaya devam etmek zorundadır (Lasorsa,2011:23). Twitter'da güvenilirlik ile devamlılık çok önemlidir.

Twitter aynı zamanda, gazetecilerin Twitter kullanıcılarını bir makale ile ilgili geri bildirimler yollayarak veya son dakika haberiyle alakalı olduğunu düşündükleri, üzerinde oynanmamış mesajları re-tweet etmeleri yoluyla haber üretim sürecine katılmaya davet etmesi işbirlikçi gazetecilik uygulamaları geliştirmiştir (Lasorsa,2011:26). Yeni medyanın şekillendirdiği bir diğer gazetecilik uygulaması ise, kitle kaynak kullanımıdır. Bu konseptte büyük miktardaki verileri analiz etmek ve materyalleri kontrol etmek için kalabalıkların bilgeliği (Surowiecki 2004:265) kullanılır. Bruns (2011:32) bu konuyla ilgili, İngiltere'deki Guardian gazetesinin 2009'daki "Parlamenter Masraf Skandalı' sırasında, halkın İngiliz Millet Vekillerinin masraflarını görüntüleyebileceği nasıl bir internet portalı yarattığı örneğini vermiştir. Projenin başarılı olduğunu iddia etmiştir çünkü bu tip bir kitle kaynak kullanımını maliyet formları ve fatura detaylarını ortaya çıkarmak için kullanmıştır. Twitter aynı zamanda gazeteciler için kitle kaynak kullanımının enteresan şekillerinin kullanım imkânını da sağlar ve mecra olgunlaştıkça gazeteciler tarafından kullanılan kitle kaynak kullanımı teşvikleri daha sık kullanılır hale gelebilir.

3.TWİTTER GAZETECİLİĞİ ARACILIĞI İLE YAYILAN HABERLER

Twitter, 2008'deki Mumbai bombalı saldırısı (Dolnic 2008: 21), 2011'deki News International telefon-korsanlığı skandalı (Geere 2011), 2011 Arap Baharı'ndaki politik hareketler (Warf 2011:43) gibi konuları kapsayan haberlerde bilginin yaygınlaşması ile medyanın oldukça fazla ilgisini çekmiştir. Bir örnek vakada Midtown Feribotu'nda yolcu olan Janis Krums, henüz haber ekibi olay yerine varmadan düşen ABD Havayolları uçağının Hudson'da battığı fotoğrafları çekmiş ve Twitter'a yüklemiştir. Krums fotoğraf ve tweetini sadece paylaşmakla kalmamış aynı zamanda yardım girişimlerinde bulunurken tweet atmaya da devam etmiştir.

2008'deki Mumbai bombalı saldırıları sırasında Twitter saldırılar hakkındaki haberlerin sirkülasyonu için kullanılmıştır (Beaumont 2008). İlk patlamadan saniyeler sonra, Twitter kullanıcıları Mumbai'den görgü tanıklarının tweetleriyle dolmuştur. 140 karakterle sınırlı olmasına rağmen, bu tweetlerin içerdiği bilgi Mumbai'deki insanlar ve dünyadaki medya kaynakları için oldukça değerli olmuştur. 27 Kasımda #mumbai hashtagine sahip Twitter trafiği o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki, Hindistan hükümeti Twitter kullanıcılarından güncellemelerini durdurmalarını istemiştir. (BBC, 2008). Konu hakkında bazı raporlar ise, Hindistan Hükümeti'nin teroristlerin durum hakkında twitterı da kapsayan internetteki medya sitelerinden bilgi aldığından endişe ettiğini belirtmiştir (Courier Mail, 2008: 16).

1549 Sayılı Uçuş ve Mumbai bombalı saldırısında Twitter yolu ile neredeyse anında yayılan bilgiler yalnızca haberler ile sınırlı değildi, aynı zamanda fotoğrafların da bulunduğu tweetler de atılmıştır. Krums'un paylaştığı duygusal fotoğraf tüm dünyadaki geleneksel haber organizasyonları tarafından kullanılmıştır. Twitter'ı, Iran'daki seçim sonrası protestolarda (Morozov 2009), Japonya'daki 2011 depreminde (Doan, 2011: 62), Moldova seçimlerinde (Barry, 2009), Mungiu-Pippidi ve Munteanu (2009) ve 2011'de Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da gerçekleşen "Arap Baharı" (Benn 2011:12) olaylarında bir haber kaynağı haline getirmiştir.

Twitter'da mobil telefonlardan ve mobil aygıtlardan tweet atmaya hazır sanal bir gazeteci ordusu mevcuttur. Akıllı telefonlar (iPhone ve Android telefonlar) pazar payını arttırdıkça bu ordunun daha büyük bir yüzdesi de tweetlerine oldukça kolay bir şekilde fotoğraf eklemektedir.

Türkiye'de 2013 yılının Haziran ayında gerçekleşen ve 'Gezi Parkı Eylemleri' olarak adlandırılan toplumsal harekette de Twitter aktif olarak kullanılmıştır. Bu süreç başlamadan önce Türkiye'de 1,8 milyon Twitter kullanıcısı varken, eylemler bittiğinde bu sayı 10 milyona çıkmıştır. Özdemir bu sayının artmasını ana akım medyaya tepki olarak hiç Twitter ile tanışmayan insanların Twitter kullanmaya başlaması olarak yorumlamıştır (2013:250). Gezi Parkı eylemleri sırasında bu eylemlere farklı biçimlerde tanıklık edenler akıllı telefonları ve Twitter hesapları aracılığı ile paylaşımlar yapmışlardır. Bu paylaşımları yapanlar Twitter'ı bir haber mecrası gibi kullanmışlar ve eylemler hakkında bilgileri toplumla paylaşmışlardır. Banko ve

Babaoğlu'nun yaptığı analizde Gezi Parkı eylemlerinin başladığı gün olan 31 Mayıs'da paylaşılan toplam tweet adedi 4 milyon 110 bin 106 iken eylemlerin alevlendiği 1 Haziran 2013 tarihinde bu sayı 5 milyon 389 bin 365' çıkmıştır. Gezi Parkı eylemlerinden önce 2012 yılında Türkiye'de ortalama günlük ortalama 1,7 milyon tweet yazılırken, 2013 yılının ilk altı ayında bu sayı 8 milyona çıkmıştır (Medyatava,2013).

Twitter'ın haber mecrası yoğun olarak kullanıldığı bir diğer dönemde Türkiye'de 17 Aralık 2013'te yapılan ve '17 Aralık Operasyonu' olarak adlandırılan operasyon kapsamında olmuştur. İstanbul Emniyet Müdürlüğü Organize Suçlarla Mücadele ve Mali Şube Müdürlüğü ekipleri tarafından gerçekleştirilen, aralarında iş adamları, bürokratlar, banka müdürü, çeşitli düzeyde kamu görevlileri ve 4 bakan ile 3 bakanın oğullarının olduğu kişiler hakkında "rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık" suçlarını işledikleri iddiasıyla yürütülen soruşturma olarak tarihe geçen '17 Aralık Operasyonu' Twitter kullanıcılarının gündemine girmiştir. Ana akım medyada haber yorumcuları gibi yorumculuğa soyunan Twitter kullanıcıları konu ile ilgili haber ve yorum paylaşımı yapmışlardır. 17-27 Aralık 2013 tarihleri arasında Türkiye'den yazılan tweet sayısı üç günde 31 milyon adet olmuştur (HaberTürk,2014:2). Bu rakam saatte 430 bin 555 tweet yazıldığını göstermektedir. Gezi Parkı Eylemlerinin ilk üç gününde 49 milyon tweet yazılırken, 17 Aralık Operasyonu'nun ilk üç gününde bu sayı 31 milyon olmuştur.

Twitterın bir çevresel haber mecrası olarak kullanıldığı bir diğer olay da 13 Mayıs 2014 tarihinde Türkiye'de Soma'da yaşanan ve 300'ün üstünde maden işçisinin hayatını kaybettiği facia olmuştur. Bu kazadan önce Türkiye'de günde ortalama 10 milyon tweet yazılırken Soma faciasının yaşandığı gün 14.1 milyon tweet yazılmıştır. Soma faciasından sonra Türkiye'de yazılan tweetlerde % 40 oranında artış olmuştur. Bu dönem Soma için yazılan ortalama tweet sayısı saatte 587 bin olmuştur. #soma etiketi ile 1.7 milyon tweet yazılmıştır. Bu sayı daha önce Gezi Parkı eylemlerinde kullanılan #direngeziparkı etiketi için yazılan tweetlerin sayısından da fazla olmuştur. #direngeziparkı etiketi ile 1.3 milyon tweet yazılırken, #soma etiketi ile yazılan tweetlerin sayısı 1.7 milyon olmuştur. Aynı dönemde #işkazasıdeğilcinayet etiketi ile 232 bin tweet, #günkömürkarası etiketi ile 555 bin tweet yazılmıştır (Hürriyet,2014: 11). Bu veriler Twitter'ın çevresel haber ortamı olarak sadece haberlerin

yayılmasında değil kanaat önderliğinin de gelişmesine şahitlik etmektedir. Twitter geleneksel medyada köşe yazılarında kanaat liderliği yapan yazarlara 140 harflik yeni köşe yazarları da eklemiştir. Twitter gazetecileri sadece haber vermiyor, güncel haberler ve olaylar hakkında da yorumlar yaparak onları bir köşe yazarı gibi toplumla paylaşıyorlar. Bu mecranın bireysel gazetecileri aynı zamanda bir kanaat lideri de yapmıştır. Politikadan aktüaliteye kadar geniş bir yelpazede görüşlerini paylaşan bu kanaat liderleri yeni bir köşe yazarı formunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Twitter gazeteciliğinin yanı sıra Twitter köşe yazarları da ortaya çıkmıştır. Bu Twitter tabanlı kanaat liderleri eleştiri ve görüşlerini hiçbir sansür mekanizmasına takılmadan diledikleri gibi paylaşmaktadırlar. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli faktör bu yeni tip kanaat önderlerinin geleneksel medyadaki köşe yazarlarından daha net ve kısa ifadelerle düşüncelerini aktarmasıdır. Hızlı tüketim ve dinamik yaşam hayatı öylesine hızlandırmıştır ki geleneksel gazetede yüzlerce kelime ile anlatılmak istenen mesaj Twitter'da 140 kelime ile sunulmaya başlanmıştır.

4.TWİTTER TABANLI BİREYSEL GAZETECİLİĞİN YÜKSELİŞİ

Twitter halk, katılımcı, gerilla, sokak gazeteciliği veya yurttaş gazetecilik olarak da adlandırabileceğimiz kavramların tartışılmasına neden olmuştur. Bu tanımlama özellikle Wall Street, Arap Baharı hareketleri sırasında önemini daha da arttırmıştır. Yurttaş gazeteci terimi, görüntü üretme, metin yazma, bilgilendirme ve bunu sosyal medyada paylaşma konusunda aktif olan bireyler için kullanılmaktadır (Tekin,2013:89). Bu sosyal medya tabanlı yeni gazeteciler için 'yurttaş' ve 'vatandaş' gazeteciliği terimleri kullanılmaktadır. Bu yeni nesil sosyal medya tabanlı gazetecilik formunda amatör ve profesyonelleri bir araya getiren yeni medya, sade vatandaşı haber ve içerik üreten bir konuma taşımıştır. Bloglar ve sosyal ağlar sayesinde geçmişte sadece okuyucu ya da izleyici konumunda olan kitle artık haberin üretilme ve dağıtılma sürecine dâhil olmuştur. Sosyal medyanın gelişimi, içerik, üretim ve dağıtım sürecinin bireyselleşmesine olanak sağlamıştır (Behar,2014). Bu noktada karşımıza çıkan yurttaş gazeteciliği kavramı 11 Eylül saldırıları ve 2004 yılında Güney Asya kıyılarında yaşanan tsunami felaketi ile ortaya çıkan bir adlandırmadır. Atikkan (2006:58) yurttaş

gazeteciliğini, dilinin ağırlıklı olarak İngilizce olması sebebiyle 'elit bir Batılı yurttaş' uygulaması olarak değerlendirmektedir. Sosyal medya bağlamında konuya vurgu yapan Özçağlayan ve Uyanık'a (2010:50) göre geleneksel medya mensupları ve sosyal medyanın yurttaş gazetecileri hesap verme yükümlülüğü açısından farklıdır. Çünkü yurttaş gazetecilik olarak adlandırılan bireysel gazetecilik türünde sosyal medya ortamında editoryal ya da hukuki bir bağlayıcılık bulunmamaktadır.

Rebillard ve Toubol (2010:328) yurttaş gazeteciler için bir araç olarak internet mecrasının eşitlikçi vaatlerinin başarıya ulaşmadığını iddia etmiştir. Bunun yerine, profesyonel haber yayın organı internet siteleri genellikle profesyonel gazetecilik kaynaklarındaki içerikler çevresinde dönmekte ve çevrimiçi yurttaş gazeteciliğinin çoğu profesyonel haber yayın organlarının internet sitelerine dayanmaktadır.

Bek (2014), Gezi olaylarına referans yaparak sosyal medya ve internet haberciliğinin geleneksel haberciliğin yerini aldığını belirtmiştir (Tempo,2014:116). Bianco'ya (2009:310) göre Twitter, geleneksel medyanın yerini almasa da, haber kuruluşları bu mecrayı flaş haberlere ulaşabilmek için oldukça yararlı bulmuşlardır. Krums "Hudson'daki Mucize" fotoğrafını Twitter'da paylaştıktan dakikalar sonra, medya kuruluşları Krums'un cep telefonunu aramış ve dakika dakika bilgi almış ve röportaj talep etmişlerdir. Bianco'nun da (2009: 305) altını çizdiği gibi, fotoğraf çekildikten yarım saat sonra, Krums MSNBC ile canlı bir röportaj yapmıştır. McCulloch (2009) bu olayın Twitter'ın geçerli bir kaynak haline gelmesine aracı olduğunun altını çizse de, bu yeni keşfedilmiş zafer "eski medyanın" zararına olmamıştır zira gazeteler ve TV haber kanalları, US 1549 Hudson'a çakıldığında, internet aracılığıyla günü kurtaran fotoğrafı bedavaya elde ederken Reuters ve AP bunun için telif bile ödememiştir.

Benzer örnekler, hükümetlerin gazetecilerin kendi ülkelerinde habercilik yapmalarını yasakladığı durumlarda da yaşanmıştır. Iran'daki 2009 seçimleri bunun en iyi bilinen örneğidir. Palser (2009:54)'ın belirttiği gibi, CNN gibi büyük haber örgütleri Twitter'ın da içinde bulunduğu sosyal paylaşım ve sosyal medya sitelerindeki bilgilere güvenmişlerdir. Twitter ilk kurulduğunda, sosyal medyanın gazeteciler tarafından kullanılacağı fikri istisnai bir durum olarak görülmüştür. Lariscy'nin (2009:315)

görüştüğü gazetecilerin %56.5'i sosyal medyaya karşı tarafsızken veya sosyal medyayı önemsiz olarak görürken, yalnızca %7.5'i sosyal medyanın işleri için çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Daha yakın bir zamanda yapılan bir çalışmaya göre ise haber endüstrisi, haber toplamada kendilerini rekabet içerisinde tutmalarına yardımcı olması için çeşitli sosyal medya formlarına tutunmaktadır (Dickinson 2011: 1) Bu durum iki, üç yıl gibi kısa bir sürede sosyal medyanın gazeteciliğe olan etkisini nasıl değiştirdiğini göstermektedir.

5.KAMUSAL HABER ALANI OLARAK TWİTTER

Castells (2000:18)'in öne sürdüğü gibi, bilgisayar ortamlı iletişim, ağların hükmü altında bulunan yeni bir sosyal morfoloji yaratmıştır. Sanal topluluklar, coğrafi kısıtlamaları aşabilmeleri açısından önemlidirler (Rheingold, 1993:32). Bununla beraber, bu sanal topluluklar, görünüşte bireysel olan bir konuşmacının gerçekte daha büyük bir sanal topluluk tarafından dinlendiği ilginç diyalog alanlarını da temsil etmektedir. Bu tip alanlarda aynı anda bireysel ve toplumsal bir hale gelen yalnızca iletişim değil, haber üretim ve tüketim kültürünün de müzakere edilmesidir. İletişim ve kültürün Twitter üzerinde yeniden inşası, Facebook gibi sosyal paylaşım siteleriyle karşılaştırıldığında kayda değer ilginçlikte bir durumu ortaya koymaktadır. Twitter, herkesin mesaj yazabildiği, mesajlara cevap verebildiği ve bu mesajları iletebildiği (retweet) bir kamusal alandır. Bu, Twitter'ı, bireylerin, diğer Facebook kullanıcılarının profillerine kısıtlı erişim sağladığı arkadaş-odaklı Facebook ortamından farklı kılmaktadır. Kullanıcılar Twitter'da haberlere erişebilir, daha geniş siyasi konular, yerel hususlar ve yeni eğlencelikler ve moda hakkında herkese açık yorum yapabilirler.

Gawker Twitter'ın kamuya açık olduğunu, yeryüzünde internet bağlantısı olan herkesin bu mecrada yer alan her şeyi anında okuyabildiğinin altını çizmiştir. Aynı zamanda alıntı da yapabilir, Twitter'a yazarken bunu baştan kabul ediyorsunuz diyerek Twitter ortamında paylaşılan tüm bilgilerin kamuya açık olduğunu belirtmiştir (Karasu,2014:3).

Hashtag kategorileri, Twitter'ın aynı anda hem bireysel hem de toplumsal haber alanı olma kabiliyetini göstermektedir. Örneğin, son dakika haberlerini tweet'lemek için kullanılan #breakingnews hashtag'i, sıradan bir hashtag başlığı haline gelmiştir. #breakingnews ile yazılan tüm tweetler,

Twitter kullanıcılarının o an son dakika haberleri ile ilgili ne düşündüğünü gösteren bir toplumsal meta-konu altında toplanmıştır. 2010 yılının Ocak ayında İngiltere'de gerçekleşen kar fırtınaları sırasında, bireylerin, aynı zamanda bireysel olan bir konuyu toplumsal hale getirerek bulundukları yerdeki kar tecrübelerini #uksnow hashtag'i üzerinden tweet'lemeleri de buna benzemektedir. DiMicco ve Millen (2007:43), büyük bir yazılım geliştirme şirketinde çalıştıkları sırada Facebook kullanımını araştırırlarken çalışan kişilerin durum güncellemelerini, örneğin, iş sahibi kimliklerini veya öbür yandan, üniversiteyi yeni bitirdiklerini duyurmak için kullandıklarını tespit etmiştir. Başka bir deyişle, #breakingnews veya #uksnow tweetleri, bazıları tarafından bireysel ve grup kimliklerini belirtmek üzere bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu kişiler zihinlerinde gazetecilik olmadan tweet atıyor olsalar dahi, yine de, bir hashtag başlığını kuşatan bir gazeteci toplumun ortaya çıkışına katkıda bulunmaktadırlar.

6.SUSKUNLUK SARMALI PERSPEKTİFİNDEN TWİTTER GAZETECİLİĞİ

Suskunluk Sarmalı Alman siyaset bilimci Elizabeth Noelle Neuman tarafından geliştirilen bir siyaset bilim ve kitle iletişim modelidir. Modele göre insanlar, eğer kendi kanaatlerinin kamuoyunda paylaşıldığına inanırlarsa, fikirlerini açıklama konusunda güvenli olurlar. İnsanlar azınlıkta kaldıklarını hissediyorsa, o zaman düşüncelerini dışa vurmada ihtiyatlı ve suskun olurlar (Noelle-Neumann,1991:259). Suskunluk Sarmalının temelinde beş temel faktör vardır (Tekinalp ve Uzun,2013:133):

- Toplum, ayrılan bireyleri yalıtmayla tehdit eder,
- Bireyler sürekli yalıtılma korkusu yaşarlar,
- Bu yalıtılma korkusu, bireylerin sürekli olarak fikir iklimini değerlendirmeyi denemelerine neden olur,
- Bu değerlendirmenin sonuçları kamudaki davranışı, özellikle açıkça ifade etmeyi ya da kanıların saklanmasını etkiler,
- Tüm bu oluşum, kamuoyunun biçimlenmesinden, korunmasından ve değişmesinden sorumlu sayılır.

Twitter, görüşlerinin toplum üzerinde kabul görmeyeceğini bilen ve sarmaldan çıkmış, her daim azınlıkta kalacağının farkında olan ve görüşlerinden taviz

vermeyen kişiler ile dışlanma korkusu yüzünden fikirlerini açıkça söyleyemeyen ve kararsız kalan kişileri bir araya getirir.

Sosyal bir varlık olarak çevresinden dışlanma korkusu taşıyan insan, dışlanma riskini bir kenara iterek bulunduğu çevre içinde saygınlığını korumak için değişimleri inceler. Bu değişim sürecinde ne tür değişimlerin meydana geldiğini, hangi tarz görüş ve düşüncenin yaygınlaştığını inceler. Kişiler kendi fikirlerine yakın olan fikirlerin toplum içinde yaygınlaştığını, daha fazla konuşulduğunu gördüğü anda toplum içinde korkmadan konuşmaya başlar. Tam tersi durumlarda ise kişiler toplum içinde fikirlerinin kabul edilmeyeceğini düşündüğü için susarlar ve içlerine kapanırlar.

Sarmal sürekli değişim halinde olan bir süreçtir. Bireyler çevrelerindeki değişiklikleri takip ederek kendilerini buna uydurmaya çalışırlar. Bir görüş artık yaygınlığını kaybedip geri plana düşmeye başladığında kişiler saf değiştirip yükseliş trendine giren görüşe yaklaşır. Model içinde, yaygınlığını kaybeden görüşü her koşulda savunan kişilerin yeri istisnadır. Çünkü bu kişiler toplum içinde dışlanmak veya saygı görmek önemli değildir (Noelle -Neumann,1977:145).

Benzer görüşlerde insanların birbirini bulabildiği bir ortam olan sosyal medya geleneksel medyanın yarattığı suskunluk sarmalının yok olmasını sağlamaktadır. Sessiz kalan, susan görüşünün kabul görmeyeceğinden korkan birey suskunluk sarmalından sosyal medya aracılığı ile çıkar. Birey Twitter'da kendi görüşünü savunan bir başka kişi gördüğünde suskunluk sarmalından çıkarak bu kişi ile yakınlık kurar ve görüşünü sanal ortamda sesli dile getirir. Twitter ve sosyal medya fikir ve görüşlerin paylaşımında bu noktada çoğaltıcı bir mekanizma gibi davranır. Geleneksel medya yüzünden suskunluk sarmalına giren ve susan birey, çoğulcu ve demokratik katılımcı sosyal medya aracılığı ile kendi görüşlerini savunan diğer bireylerden güç alır ve sesini daha yüksek biçimde çıkartır. Birbirini tanımayan bireyler aynı veya benzer görüşleri savunduğu için Twitter aracılığı ile bir bütünlük oluştururlar. Bir başka deyişle ana akım medya yüzünden susan bireyler Twitter'da konuşmaya başlar. Bu suskunluk sarmalarından çıkış anını temsil etmektedir. Sanal ortamda çıkan bu yüksek sesler suskunluk sarmalı içinde olan diğer seslerle birleşir ve sanal ortamdan gerçek

hayata geçer. Bu ses öylesine büyür ki ana akım medyanın sesini dahi bastıracak düzeye gelir.

Birey bu refleks içinde suskunluk sarmalından çıkmanın verdiği coşku ve toplumda kendi düşüncelerini savunan diğer bireylerin varlığı görmenin verdiği güçle görüşünü daha yüksek sesle savunur. Kişi bazen bir düşünür gibi davranarak fikir ve yorum verir, bazen bir gazeteci gibi davranır ve tezini savunan haberler yayar. Suskunluk sarmalından çıkış refleksi ile görüşünü bir tez gibi savunmaya geçen birey kendi medyası olan Twitter'ı kendi bireysel görüşü için kullanır. Tezini veya görüşünü aktarırken habercilik normlarından yararlanır. Birey artık gazeteci, Twitter'daki hesabı da gazetesidir. Bir haber mecrasına dönüşen Twitter milyonlarca suskunluk sarmalından çıkan kişinin fikir ve düşüncelerini egemen ana akım medyanın sistemine karşı savunan bir mecraya dönüşür. Bu çerçevede Twitter'da milyonlarca gazeteci ve milyonlarca gazete oluşur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ana akım medyaya karşı sosyal medyayı kullanan bireylerin eleştirdikleri ana akım medyanın gündem oluşturma modelini kendi bireysel mecralarında da kullanmalarıdır. Suskunluk sarmalından çıkan bireyler, Twitter aracılığı ile ana akım medyanın yaratmaya çalıştığı Kohen'in (aktaran İrfan 2001:70) söylediği 'medya bizim ne düşüneceğimizi değil, ne hakkında düşüneceğimizi belirler' modelinin de ilerisine gider ve Twitter aracılığı ile 'ne düşüneceğimizi öğretmeye' çalışır.

7. TWİTTER GAZETECİLİĞİNİN SINIRLILIKLARI: SAYISAL UÇURUM VE GÜVEN SORUNSALI

Twitter, habercilik biçiminin profesyonel gazetecilikten Twitter gazeteciliğine dönüşümünü teşvik etmiştir. Ancak bugün internet dünyanın tamamında kullanılmaktadır. Bazı topluluklar, evlerinde bir internet bağlantısına sahip değil veya kısıtlı internet erişimine sahiptirler (Witte ve Mannon 2010:72). Günümüzde dünyada hem yetişkinlerde hem de çocuklar arasında demografik ve sosyoekonomik faktörlere dayanan sayısal uçurumlar oluşmuştur (Livingstone ve Helsper 2007:682). Hobson, ikna edici bir şekilde, Internet'in "ırklaştırılmaya" devam ettiğini ve ırksal sayısal uçurumların yayılmaya devam ettiğini ileri sürmüştür (2008:33),

İnternet erişimi bağlamında çalışmalar göstermektedir ki geniş bant internet

erişimi AB ve Amerika ülkelerinde büyümeye devam etmektedir. Ancak erişim, doğası gereği eşit kullanıma dönüşmemektedir. Özellikle, sosyoekonomik olarak dışlanmış engelli bireyler (Ellcessorr 2010:292) ve nüfuslar, interneti daha basit kullanımlar (e-posta gibi) için kullanmaktadırlar. Bunlar ya web 2.0 araçlarından habersizdirler ya da bu araçların kullanımında sorun yaşamaktadırlar (Witte ve Mannon 2010:32). Daha da temele inildiğinde, Hargittai düşük eğitim seviyesine sahip katılımcıların, internetteki arama motorlarını kullanırken daha yüksek sıklıkla imla hatası ve tipografik hatalar yaptığını ve bunun da daha başlangıçtan kısıtlı bir Internet tecrübesiyle sonuçlandığını bulmuştur (2006: 65).

Twitter'daki bir başka kısıtlılık da bilgi bütünlüğü sorunudur. Son dakika haberlerine, felaketlere ve kamu sağlığını ilgilendiren salgın hastalıklara ilişkin tweetler yanıltıcı, yanlış ve hatta hayali olabilir (Goolsby 2009: 42). 2009 yılında ortaya çıkan domuz gribi salgınında #swineflu ile etiketlenen tweetler çoğunlukla yanlış veya yanıltıcı bilgi içermekteydi. Benzer şekilde, 2011 yılında İngiltere'de gerçekleşen ayaklanmalarda Twitter üzerinden yayılan yanlış bilgiler tansiyonu daha da arttırmış ve daha fazla huzursuzluk yaratmıştır (Geere 2011). Türkiye'de 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı eylemlerinde de benzer bir durum yaşanmış ve Twitter yolu ile hatalı, yalan ve yanlış yönlendiren bilgiler paylaşılmıştır. Bu durum bir kriz veya kargaşa sırasında Twitter'ın haber verme gücünü yanlış biçimde kullanmak isteyenlerin lehine işlemekte ve yanlış bir haber ile kaos daha da büyümektedir. Burada tartışılması gereken en önemli konu Twitter'ın haber yayma aracı olarak ne kadar güvenilir olduğu sorusudur. Ancak unutulmamalıdır ki ne kadar güvenilir olursa olsun o kadar da suistimale açıktır. Bir başka deyişle Twitter'ın haber mecrası olarak güvenilirliği yaygınlaştıkça, bu güvenilirliğin suiistimal edilme ihtimali de o kadar artmaktadır.

8.UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de ki Twitter kullanıcılarının mecrayı kullanım biçimi ve mecrayı bir haber ortamı olarak algısını ölçmeye yönelik bir araştırma yapılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan ankette Twitter kullanıcılarının sosyal medya platformunun bir çevresel haber ortamı olarak görüp görmedikleri ve Twitter'ın haber mecrası olma özelliğine

yönelik düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Betimsel yöntemle hazırlanan çalışma için hazırlanan ankette likerd ölçeğine göre hazırlanan 20 ifade ölçümlenmiş ve Twitter'ın haber mecrası olarak özellikleri tespit edilmiştir. Ankette ayrıca sosyal medya ve Twitter kullanımına yönelik on açık uçlu soru yer almış ve kullanıcıların Twitter'ı hem diğer sosyal medya ağlarında hem de geleneksel medya içinde konumlandırmaları istenmiştir. Hazırlanan anketler İstanbul il sınırları içinde faaliyet gösteren çeşitli üniversitelerde eğitim gören 654 kişiye uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemi İstanbul il sınırlarında yaşayan üniversite öğrencileri ile sınırlıdır.

8.1 Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde uygulanan anketin bulguları derlenmiştir.

8.1.1 Güvenilirlik Analizi

Yapılan ilk güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alfa katsayısının 0,918 olduğu görülmüş, anket bu haliyle oldukça güvenilir sonuçlar vermesine rağmen, anketin soru bazında irdelenmesi sonucunda da B23 kodlu ifadenin (Twitter'da yer alan bilgilerin %100 doğru olduğuna inanıyorum) anketten çıkarılmasının Cronbach's Alfa katsayısını 0,923'e yükselttiği görülmüştür. Bu nedenle ilgili ifade analizden çıkarılarak analize devam edilmiştir.

Tablo 1: Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	N
,923	20

8.1.2 Demografik Analizler

Araştırmaya katılanların yüzde 44'ü kadın, yüzde 56'sı erkektir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

CİNSİYET	FREKANS	YÜZDE
KADIN	288	44,0
ERKEK	366	56,0
Toplam	654	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 15,6'sı 21 yaş ve altı, yüzde 27,5'i 22 yaşında, yüzde 30,3'ü 23 yaşında, yüzde 26,6'sı ise 24 yaş ve üzerindedir.

8.1.3 Frekans Analizleri

Araştırmaya katılanların yüzde 84,4'ünün Twitter hesapları, kendi adlarına kayıtlıdır. Kullanıcıların % 15.6'sı Twitter'da herhangi bir takma isim kullanmamakta kendi orijinal adları ile yer almaktadır.

Tablo 3: Twitter Kullanıcılarının Hesaplarında Kendi Adlarını Kullanma Oranı

	FREKANS	YÜZDE
EVET	552	84,4
HAYIR	102	15,6
Toplam	654	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 45,9'u günde beş kereden fazla Twitter'a girmektedir. Yüzde 22,9'luk kesim her gün girmezken, yüzde 12,8'i günde 1-3 kez, yüzde 11,9'u günde 3-5 kez, yüzde 6,4'ü ise günde 1 kez Twitter'a giriş yapmaktadır.

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Twitter'a Günlük Giriş Sayısına Göre Dağılımı

	FREKANS	YÜZDE
Günde 1 Kez	42	6,4
Günde 2-3 Kez	84	12,8
Günde 4-5 Kez	78	11,9
Günde 5 Kez ve Fazlası	300	45,9
Her Gün Girmiyorum	150	22,9
Toplam	654	100,0

Araştırmaya katılanların takip ettiği kişilerin sayısı iki gruba ayrılmıştır. Analizde katılımcılar takipçi sayılarına göre 200 kişiden az ve 201 kişiden fazla olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Twitter Hesaplarında Takip Ettikleri Kişi Sayısı

TAKİP ETME	FREKANS	YÜZDE
200'den az	492	75,22
201'den fazla	162	24,78
Toplam	654	100,0

Araştırmaya katılanların takipçi sayıları ise üç gruba ayrılmıştır. Yapılan işlem sonucunda 133 kişiden az,133-266 kişi arası ve 266 kişiden fazla olmak üzere üç grup oluşturulmuştur.

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Twitter Hesaplarında Takipçi Sayısı

TAKİPÇİ SAYISI	FREKANS	YÜZDE
133'ten az	168	25,7
133- 266 arası	323	49,6
266'dan fazla	162	24,8
Toplam	654	100,0

Araştırmaya katılanlara ne zaman tweet attıkları sorulmuş ve soruya birden fazla yanıt verebilme serbestisi sağlanmıştır. Bu nedenle verilen yanıtların toplam sayısı, örneklem sayısından fazladır. Katılımcıların yüzde 21,5'i bir arkadaşının görüşünü retweet yapmak için tweet yazdığını belirtmiştir. Yüzde 10,8'lik kesim ise müzik linki paylaşmak için tweet attığını belirtmiştir.

Tablo 7: Ne Zaman Tweet Atarsınız?

	FREKANS	YÜZDE
MÜZİK LİNKİ PAYLAŞMAK İÇİN	204	10,8
FOTOĞRAF PAYLAŞMAK İÇİN	336	17,7
BİR ARKADAŞIMIN GÖRÜŞÜNÜ RETWEET YAPMAK İÇİN	408	21,5
YAŞADIĞIM BİR MUTLULUĞU PAYLAŞMAK İÇİN	306	16,1
SİNİRLENDİĞİM BİR DURUMU ARKADAŞLARIMLA PAYLAŞMAK İÇİN	336	17,7
ELEŞTİRMEK İSTEDİĞİM BİR KONU YA DA KİŞİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİMİ YAZMAK İÇİN	306	16,1
Toplam	1896	100,0

Tablo 8: Bugüne Kadar Hiç Retweet Yaptınız mı?

	FREKANS	YÜZDE
EVET	540	82,6
HAYIR	114	17,4
Toplam	654	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 56'sı her gün tweet yazmadıklarını belirtmiştir. Yüzde 26,6'sı günde 1 ila 3 kez, yüzde 11,9'u ise günde 4 ila 6 kez tweet yazdığını belirtmiştir. Yüzde 3,7'si günde 10 kereden fazla, yüzde 1,8'si ise günde 7 ila 10 kez tweet attığını belirtmiştir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılanların Her Gün Attığı Tweet Sayısına Göre Dağılımı

	FREKANS	YÜZDE
1-3 KEZ	174	26,6
4-6 KEZ	78	11,9
7-10 KEZ	12	1,8
10 KEZDEN FAZLA	24	3,7
HER GÜN TWEET YAZMAM	366	56,0
Total	654	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 22,9'u Twitter hesaplarından foto paylaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 10: Twitter Hesabınızdan Fotoğraf Paylaşır mısınız?

	FREKANS	YÜZDE
EVET	504	77,1
HAYIR	150	22,9
Total	654	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 75,2'si Twitter hesaplarında etiket (#) kullanarak yorum yapmaktadır.

Tablo 11: Twitter Hesabınızda Etiket Ekleyerek Yorum Yapıyor musunuz?

	FREKANS	YÜZDE
EVET	510	75,2
HAYIR	162	24,8
Total	654	100,0

Araştırmaya katılanlara hangi sosyal medya platformunun haber paylaşımı konusunda daha güçlü olduğuna inandıkları sorulmuş ve birden fazla yanıt verebilme serbestisi sağlanmıştır. Bu nedenle verilen yanıtların toplam sayısı, örneklem sayısından fazladır. Analizde katılımcıların yüzde 78'i Twitter'ın haber paylaşımı konusunda diğer sosyal ağlardan daha güçlü olduğunu belirtmiştir.

Tablo 12: Haber Paylaşımı Konusunda En Güçlü Olan Sosyal Medya Platformları

	FREKANS	YÜZDE
TWİTTER	576	78,0
FACEBOOK	102	13,8
YOUTUBE	48	5,7
INSTAGRAM	18	2,4
Total	738	100,0

Araştırmaya katılanların yüzde 95,4'ü Twitter'da yapılan haber paylaşımlarının gündem yaratma gücü olduğuna inanmaktadır.

Tablo 13: Hangi Sosyal Medya Platformunun Daha Yüksek Gündem Yaratma Gücü Olduğuna İnanıyorsunuz?

	FREKANS	YÜZDE
TWİTTER	624	95,4
FACEBOOK	18	2,8
YOUTUBE	12	1,8
Total	654	100,0

Araştırmaya katılanlara haberleri hangi mecra ya da mecralardan takip ettikleri sorulmuş ve birden fazla yanıt verebilme serbestisi sağlanmıştır. Bu nedenle verilen yanıtların toplam sayısı, örneklem sayısından fazladır. Araştırmaya katılanların yüzde 38,5'i haberleri sosyal medyadan takip etmektedir. Yüzde 29,9'u ise ana akım medyaya bağlı televizyon kanallarını tercih etmektedir. Haberler 7,3 oranında radyo mecrasından takip edilirken, tematik haber içerikli televizyon kanalları yüzde 10,3 gazete ise yüzde 14,1 oranında tercih edilmektedir.

Tablo 14: Haberlerin Takip Edildiği Mecralar

	FREKANS	**YÜZDE**
Radyo	102	7,3
Ana Akım TV Kanalları	144	10,3
Haber TV Kanalları	420	29,9
Gazete	198	14,1
Sosyal Medya	540	38,5
Toplam	**1404**	**100,0**

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılara Twitter'ın haber mecrası olarak güçlü bir mecra olduğuna inanıp inanmadıkları sorulmuştur. Ankete katılanların bu konu hakkındaki görüşleri kayıt altına alınmıştır. Yapılan görüşmelere katılan Twitter

kullanıcıları görüşlerini belirtirken birden fazla konuya değinmişlerdir. Bu sebepten dolayı yapılan analiz sırasında toplam görüş sayısı, örneklem büyüklüğünden fazla çıkmıştır. 120 kişi twitter'ın haber mecrası olarak güçlü bir mecra olduğunu belirtmiş, ancak nedenini belirtmemiş, 30 kişi ise haber mecrası olarak güçlü bir mecra olmadığını belirtmiş ama neden böyle düşündüğünü belirtmemiştir. Kayıt altına alınan görüşler kodlanarak tablo 16'da derlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda katılımcıların Twitter'ı haber mecrası olarak güçlü bir mecra olduğuna inandığı görülmüştür. Bunun sebebi ise Twitterda haberlere anında erişebilme olanağının olması ve haberlerin hızlı yayılmasıdır.

Tablo 15: Twitter'ın Haber Mecrası Olarak Güçlü Bir Mecra Olduğuna İnanıyor musunuz?

		FREKANS	YÜZDE
EVET	Anında Habere Erişebilme / Hızlı Yayılma	168	23,3
	Her hangi bir yorum yapmadan 'Evet' diyenler	120	16,6
	Baskı Yok / Özgür Ortam	108	15,1
	Geniş Bir Kitlesi Var / Herkes Kullanıyor	81	11,25
	Diğer*	63	8,75
	Ancak Bilgi Kirliliği de Var	60	8,33
	Ana Akım Medyada Yer Almayan Haberlere Erişebilme İmkânı	24	3,33
	Çift Yönlü İletişim İmkânı	12	1,67
HAYIR	Bilgi Kirliliği Çok Fazla	36	5,00
	(Yorumsuz)	30	4,17
	Ana Akımın Kaynağı Bol	18	2,50
TOPLAM		720	100,0

Araştırmaya katılanlar içinde 'evet' cevabını veren ve 'diğer' kategoride yer alanların genel olarak verdiği yanıtlar ise şöyle sıralanmıştır:

- ➞ Yorumlardan faydalanma,
- ➞ Güncel haberlerin twitterda olması,
- ➞ Gazetecilerin bile hesabının olması,
- ➞ Nesnellikten uzak olması,
- ➞ Medyanın haberleri önce twittera girmesi,
- ➞ Siyasi gelişmeleri fenomenlerden öğrenme,
- ➞ Teknolojinin twitterı ayakta tutuyor olması,
- ➞ Ülkenin halinin sebebi olması,
- ➞ Evet zaten bu yüzden yasaklandı,
- ➞ Yasaklara rağmen haberlere ulaşabilme,

Herkesin muhabir olması

Katılımcılara twitter'da paylaşılan haberlerin gündem yarattığına ve ana akım medyaya alternatif olduğuna inanıp inanmadıkları sorulmuş ve görüşleri kayıt altına alınmıştır. Katılımcılar görüşlerini belirtirken birden fazla konuya değinmişler, bu nedenle yapılan analiz esnasında toplam görüş sayısı, örneklem büyüklüğünden büyük çıkmıştır. 210 kişi twitterın ana akım medyaya alternatif olduğunu belirtmiş ancak nedenini belirtmemiştir. Yine 36 kişi ise twitterın ana akım medyaya alternatif olmadığını belirtmiş ancak nedenini belirtmemiştir.

Tablo 16: Twitter'da Paylaşılan Haberlerin Gündem Yarattığına ve Ana Akım Medyaya Alternatif Olduğuna İnanıyor musunuz?

		FREKANS	YÜZDE
EVET	Herhangi bir yorum yapmadan 'Evet' diyenler	204	29,8
	Diğer*	126	18,4
	Anında Ulaşabilme / Hızlı Yayılma	90	13,2
	Baskı - Sansür Yok / Özgür Ortam	48	7,0
	Ana Akım Medyanın Vermediği Haberlere Erişebilme	42	6,1
	Geniş Kitlesi Var / Herkes Kullanıyor	36	5,3
	Ana Akım Medyayı Yönlendiriyor	24	3,5
	Örgütlenmeye Katkısı Var	18	2,6
	Ancak Bilgi Kirliliği De Var	6	0,9
HAYIR	(Yorumsuz)	36	5,3
	Diğer**	24	3,5
	Bilgi Kirliliği Çok	12	1,8
KISMEN EVET	Diğer***	18	2,6
TOPLAM		684	100,0

* Kullanıcıları için twitter zaten ana mecra, ana akım medya bile twitterdan haber alıyor, ana akımın haberlerini karşılaştırma imkanı veriyor, ana akım medyadan daha etkili, bu yüzden yasaklandı zaten, ana akım medya twitter haberlerini manşet yapıyor, yeni nesil twitterla içiçe, gezi parkında yararlı oldu, evet hatta tek sahibi, haberler önce twittera giriliyor, siyasal haberlere sadece twitterdan ulaşılabiliyor, trend topic uygulaması var, ünlü kişi ve siyasetçilere ulaşılabiliyor, ünlülerin yorumları gündem yaratıyor, ana akım medyanın önüne geçecek, geziden beri haberler önce twitterdan yayılıyor, zaten bu nedenle yasaklandı

**Çünkü TV her saat açık, her haber gündem yaratmıyor, gündem belli twitter yorum mecrası, ana akım medya tekelinde zaten.

***Birbirinin tamamlayıcısı, doğruluğu ana akım medyadan teyit edilmek zorunda, olayların geçiştirilmesini engelliyor.

Katılımcılara, Twitter'ın yeni bir gazetecilik türü yaratıp yaratmadığı, Twitter'ın ana akım medyanın haber verme ve gündem yaratma gücünü gölgede bırakıp bırakmadığı sorulmuş ve görüşleri kayıt altına alınmıştır. 186 kişi, Twitter'ın ana akım medyanın haber verme ve gündem yaratma gücünü gölgede bıraktığını belirtmiş ancak nedenini belirtmemiştir. 60 kişi ise olumsuz görüş bildirmiş ancak nedenini belirtmemiştir.

Tablo 17: Twitter, Ana Akım Medyanın Haber Verme ve Gündem Yaratma Gücünü Gölgede Bırakıyor mu?

		FREKANS	YÜZDE
EVET	(Yorumsuz)	192	28,7
	Ana Akım Medyanın Vermediği Haberlere Ulaşabilme	30	4,6
	Ana Akım Medyayı Yönlendirme	12	1,9
	Gazetelerin De Twitter Hesabı Var	12	1,9
	Basit Ve Kullanışlı	12	1,9
	Geniş Kitlesi Var	18	2,8
	Haberler Öncelikle Twitterda, Sonra Ana Akım Medyada Yer Alıyor.	24	3,7
	Ancak Bilgi Kirliliği De Çok	18	2,8
	Diğer*	72	11,1
	Hızlı Yayılıyor	42	6,5
	Kişisel Gazete Görevi Görmektedir.	24	3,7
HAYIR	Hayır (Yorumsuz)	60	9,3
	Ancak Bilgi Kirliliği De Çok	12	1,9
	Ana Akım Medyanın Kaynağı Bol Ve Daha Güvenilir	36	5,6
	Gazetecilik Mesleğine Saygısızlık Olur	12	1,9
	Diğer**	60	9,3
KISMEN EVET	Diğer***	30	4,6
TOPLAM		648	100,0

*= Alternatif değil kaynağın kendisi, anında geri bildirim alabilme, bazı gazetelerden daha güvenilir, çok farklı fikirler bir arada, gazetede dünün haberleri var, tarafsız, gazetecilerin hesapları var, gezi olaylarında önce twittera bakıldı, her an gündem takip edilebiliyor, kolay ve pratik, özgür, birçok kurumu gölgede bıraktı

**= Ana akım medya her zaman önde, birbirinden besleniyorlar, ciddiyet yok, twitter amacından sapmıştır, gazete okurluğu geleneksel ve twitter kullanmayanlar için gazete daha güvenilir, twitterı herkes kullanmıyor, gazeteler daha çok insana ulaşıyor, gündem yaratma gücü ana akım medyada, twitterın amacı farklı, twitterda flaş son dakika vb. yok

***= Ana akım medya daha etkili, insanların kendi fikirleri yok, köşe yazarlarının görüşlerini savunuyorlar, ana akım medya bile twitter gündemini takip ediyor, bilgi kirliliği de çok.

8.1.4 Ölçeğin Frekans Analizi

Katılımcıların Twitter ölçeğinde yer alan ifadelerin tamamına genel olarak olumlu görüş bildirmiştir:

- En çok "kesinlikle katılmadıkları" iki ifade; yüzde 13,8 ile "*Gezi Parkı Eylemleri esnasında Twitter'ı daha fazla kullandım*" ve yüzde 10,1 ile "*Bir olaya şahit olduğumda onu Twitter'da paylaşıyorum*" ifadeleridir. En az "kesinlikle katılmadıkları" ifadeler ise hiçbir katılımcının bu yanıtları vermediği "*Twitter'ın önemli bir haber mecrası olduğunu düşünüyorum*" ve "*Twitter'da yayılan bir haberin diğer mecralara göre daha etkili olduğunu düşünüyorum*" ifadeleridir.
- En çok "katılmadıkları" iki ifade; yüzde 22 ile "*Bir etkinliğe katıldığım zaman Twitter aracılığı ile o etkinlik hakkında bilgiler paylaşıyorum"* ve yüzde 16,5 ile "*Sevdiğim gazetelerin Twitter hesaplarını takip ediyorum*" ifadeleridir. En az "katılmadıkları" ifade ise yalnızca yüzde 0,9 ile "*Twitter'ın önemli bir haber mecrası olduğunu düşünüyorum*" ifadesidir.
- En çok "kesinlikle katıldıkları" iki ifade, yüzde 57,8 ile "*Twitter'da haberleri daha hızlı öğreniyorum*" ve yüzde 50,5 ile "*Twitter'ın önemli bir haber mecrası olduğunu düşünüyorum*" ifadeleridir. En az "kesinlikle katıldıkları" ifade ise yüzde 16,5 ile "*Bir etkinliğe katıldığım zaman Twitter aracılığı ile o etkinlik hakkında bilgiler paylaşıyorum*" ifadesidir.

Katılımcıların görüşleri arasında en yüksek ortalamaya sahip ifade 4,34 ile "Twitter'da haberleri daha hızlı öğreniyorum" ifadesidir. En düşük ortalamaya sahip ifade ise 3,17 ile "Bir etkinliğe katıldığım zaman Twitter aracılığı ile o etkinlik hakkında bilgiler paylaşıyorum" ifadeleridir.

Tablo 18: Araştırmada Kullanılan Anketin Ölçek Frekans Analizi

	KESİNLİKLE KATILMIYORUM	KATILMIYORUM	KARARSIZIM	KATILIYORUM	KESİNLİKLE KATILIYORUM	ORTALAMA	ST. SAPMA
Twitter'da haberleri daha hızlı öğreniyorum	1,8	3,7	11,0	25,7	**57,8**	**4,34**	,945
Twitter fenomenlerinin yazdığı yorumları okuyorum.	4,6	11,0	18,3	38,5	27,5	3,73	1,119
Twitter'ın önemli bir haber mecrası olduğuna inanıyorum	0	,9	12,8	35,8	**50,5**	**4,36**	,739
Twitter'dan yayılan bir haberin diğer mecralara göre daha etkili olduğunu düşünüyorum.	0	6,4	22,0	30,3	41,3	4,06	,946
Sevdiğim köşe yazarlarının twitter hesaplarını takip ediyorum	5,5	15,6	11,0	**40,4**	27,5	3,69	1,192
Bir olaya şahit olduğumda onu Twitter'da paylaşıyorum	**10,1**	15,6	21,1	31,2	22,0	**3,39**	1,269
Gezi Parkı Eylemleri sırasında Twitter'ı daha fazla kullandım	**13,8**	14,7	11,0	17,4	43,1	3,61	1,496
Sevdiğim gazetelerin Twitter hesaplarını takip ediyorum	4,6	**16,5**	15,6	35,8	27,5	3,65	1,181
Bir etkinliğe katıldığım zaman Twitter aracılığı ile o etkinlik hakkında bilgiler paylaşıyorum	8,3	**22,0**	**30,3**	22,9	16,5	**3,17**	1,193
Twitter'da yer alan haber ve bilgiler beni aydınlatıyor	3,7	1,8	**29,4**	34,9	30,3	3,86	,995
Son dönemlerde yaşanan siyasi gelişmeleri Twitter'dan takip ediyorum.	,9	6,4	17,4	26,6	48,6	4,16	,992
Twitter bana göre radyodan daha popüler bir mecradır.	2,8	4,6	11,0	24,8	56,9	4,28	1,019
Twitter'da yer alan trend topic özelliği sayesinde Türkiye'de neyin gündemde olduğunu öğreniyorum	2,8	10,1	22,0	33,0	32,1	3,82	1,082
Ana akım medyanın gizlediği gerçekleri Twitter'ın ortaya çıkarttığını düşünüyorum.	3,7	8,3	31,2	29,4	27,5	3,69	1,078
Twitter bana göre TV'den daha popüler bir mecradır.	6,4	11,9	28,4	22,9	30,3	3,59	1,219
Bir olay veya gündem maddesi hakkında hızlı bilgi almak istediğimde mutlaka twittera başvururum.	5,5	8,3	21,1	24,8	40,4	3,86	1,198
Görüşüne katıldığım siyasetçilerin Twitter'daki görüş ve	2,8	6,4	18,3	39,4	33,0	3,94	1,012

açıklamalarını ilgi ile okuyorum.							
Siyasetçiler hakkında Twitter'da başkalarının yazdığı Yorumlar ilgimi çekiyor.	3,7	8,3	24,8	**41,3**	22,0	3,70	1,023
Türk Siyasi Tarihi'nde 17 Aralık Operasyonu olarak Adlandırılan olay ile ilgili Twitter'da yapılan yorumlar ilgimi Çekiyor.	7,3	5,5	25,7	26,6	34,9	3,76	1,201
Twitter'ın gelecekte gazetelerden daha etkili bir haber verme Aracı olacağını düşünüyorum.	2,8	7,3	23,9	24,8	41,3	3,94	1,096

8.1.5 T Testleri

Katılımcıların Twitter ölçeğinde yer alan ifadelere yönelik görüşlerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için bağımsız örneklem t testi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda kadın ve erkeklerin görüşleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. (t=1,572 ve p= 0,119 > 0,05)

Tablo 19: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetine Göre Yapılan T Testi

	N	Ortalama	St. Sapma	t	P
Kadın	288	3,9500	,64222	1,572	**,119**
Erkek	366	3,7369	,74632		

Katılımcıların Twitter ölçeğinde yer alan ifadelere yönelik görüşlerinin doğum yerlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonucunda katılımcıların görüşlerinin doğum yerlerine göre farklılık göstermediği görülmüştür (t=0,780 ve p=0,437 > 0,05).

Tablo 20: Araştırmaya Katılanların Retweet Yapma Özelliğine Göre Yapılan T Testi

	N	Ortalama	St. Sapma	t	P
Evet	540	3,9678	,63623	,458	,000
Hayır	114	3,1816	,67909		

Twitter'da fotoğraf paylaşanların ölçeğe yönelik görüşleri, paylaşmayanlara göre daha olumludur. (t=3,066 ve p=0,003 < 0,05)

Tablo 21: Kullanıcıların Twitter Hesaplarında Fotoğraf Paylaşma Özelliğine Göre Yapılan T Testi

	N	Ortalama	St. Sapma	t	p
Evet	504	3,9399	,69801	3,066	,003
Hayır	150	3,4640	,61990		

Twitter'da etiket (#) kullanarak yorum yapanların görüşleri, etiket kullanmayanlara göre daha olumludur (t=5,467 ve p=0,000 < 0,05).

Tablo 22: Kullanıcıların Twtter'da Etiket Kullanma Sıklığına Göre Yapılan T Testi

	N	Ortalama	St. Sapma	t	p
Evet	82	4,0195	,58804	5,467	,000
Hayır	27	3,2574	,73950		

8.1.6 Anova Analizleri

Katılımcıların Twitter ölçeğinde yer alan ifadelere yönelik görüşleri, yaşlarına göre farklılık göstermemektedir. (F=2,137 ve p=0,100 > 0,05)

Katılımcıların Twitter ölçeğinde yer alan ifadelere yönelik görüşleri, twitter'a girme sıklıklarına göre farklılık göstermektedir. (F=9,074 ve p=0,000< 0,05) Bu farklılığın kaynağının tespit edilmesi için gerçekleştirilen Tukey Çözümlemesi sonucunda ise günde 1 kereden fazla girenlerin görüşleri, her gün girmediğini belirtenlerden daha olumludur. Buna göre en olumlu görüşe sahip olanlar günde 5 kereden fazla girenler, ardından 3 ila 5 kez girenler, arkasından 1 ila 3 kez girenler ve son olarak her gün girmeyenlere aittir. Kullanıcılarda Twitter kullanım sıklığı arttıkça mecrayı haber mecrası olarak algılama özelliği de artmaktadır.

Tablo 23: Twitter'a Girme Sıklığına Göre Yapılan Tukey Çözümlemesi

HER GÜN GİRMİYORUM	Ort. Farkı	St. Hata	p
GÜNDE 1-3 KERE	-,71829	,20714	,007
GÜNDE 4-5 KERE	-,77708	,21219	,004
GÜNDE 5 KEREDEN FAZLA	-,90000	,15200	,000

Katılımcıların twitter ölçeğinde yer alan ifadelere yönelik görüşleri tweet yazma sıklıklarına göre farklılık göstermektedir. (t=8,142 ve p=0,000 < 0,05) Bu farklılığın kaynağının tespit edilmesi için gerçekleştirilen Tukey Çözümlemesi sonucunda her gün tweet yazmadığını belirtenlerin görüşleri ile 1 ila 6 tweet atanların görüşleri farklılık göstermektedir. Buna göre günde 4 ila 6 tweet atanların görüşleri, 1 ila 3 tweet atanlardan, 1 ila 3 tweet atanların görüşleri ise her gün tweet yazmadığını belirtenlerden daha olumludur. Tweet yazma oranı arttıkça Twitter'ı kullanma özelliği de artmaktadır.

Tablo 24:Araştırmaya Katılanların Tweet Yazma Sıklığına Göre Tukey Çözümlemesi

HER GÜN TWEET YAZMAM	Ortalamaların Farkı	St. Hata	p
1-3 KEZ	-,60729	,14187	,000
4-6 KEZ	-,87440	,19213	,000

SONUÇ

Sosyal medya ağı Twitter günümüzde önemli bir çevresel haber ortamı olmuştur (Hermida 2010). Twitter tıpkı bir radyo gibi, kullanıcılarının zaman tünelinde bir yayın yapmaktadır. Bu yayın Twitter kullanıcıları gündelik hayatlarını yaşarken arka planda aralıksız olarak devam etmektedir. İçinde binlerce hikaye içeren bu yayın, kullanıcıların ilgisini çektiğinde Twitter ortamının sınır çizgilerinden aktif merkeze doğru hareket etmektedir. Bu, Twitter'da tweetlerin birleşimi, hashtagler, retweetler, fotoğraflar ve hiper bağlar (hyperlink) gibi dijital nesneler vasıtasıyla gerçekleştirilir. Twitter'ın bu özelliği kendini özellikle yeni habercilik formlarına iyi adapte etmiş ve yeni bir habercilik türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal medya tabanlı habercilik anlayışının gelişmesine katkıda bulunan Twitter bireysel gazeteciliğin de önünü açmıştır. Sosyal medyanın dinamik ve bireysel yönüne kullanım yaygınlığı artan akıllı telefonların eklenmesi Twitter'ı bir çevresel haber ortamına çevirmiştir. Artık elinde bir akıllı telefonu olan herkes çevresinde yaşanan bir anın fotoğraf ve videosunu çekerek Twitter aracılığı ile toplumla paylaşabilmektedir. Bu bireysel başlayan eylem daha sonra diğer Twitter kullanıcılarının da katılımı ile kolektif bir hale gelmekte ve Twitter etkin bir haber mecrasına dönüşmektedir.

Bu çalışmada bireysel çapta üretilen ve sonra sinerji ile yayılan sosyal medya haberciliğinin ortaya çıkarttığı Twitter gazeteciliği incelenmiştir. Literatürde 'yurttaş' / 'vatandaş' gazeteciliği olarak da adlandırılan Twiter gazeteciliği mecranın sahip olduğu dinamik yapı sayesinde geleneksel gazeteciliği gölgede bırakmış ve sosyal medyanın önce alternatif daha sonra ise popüler bir haber mecrasına dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

Twitter'ın çevresel haber özelliği sadece haber verme de değil, ayrıca çevresel bir konu hakkında fikir vermede de etkili olmaktadır. Bu özellik sayesinde Twitter'da herkes düşüncesini paylaşabilmekte ve herkes kendi Twitter hesabından kanaat önderliği yapmaktadır. Bu kanaat önderliği mekanizması özellikle suskunluk sarmalında olan bireylerin içinde bulundukları suskunluk saralından çıkmalarına neden olabilmekte ve aktifleşmelerine katkıda bulunmaktadır.

Twitter'ın haber işlevi ile ilgili saptamalarda bulunmak üzere bir uygulama yapılmıştır. Çoğunluğu erkek,

İstanbul doğumlu ve yaş ortalaması 23 olan Twitter kullanıcılarına uygulanan ve güvenilirlik analizi sonucunda oldukça güvenilir sonuçlar verdiği görülen anket sonuçlarına göre Twitter kullanıcılarının Twitter kullanım özellikleri şöyle özetlenmiştir:

- Çoğunluğun Twitter hesabı kendi adlarına kayıtlıdır.
- Günde 5 kereden fazla Twitter'a giriş yapmaktadır.
- Katılımcıların çoğunluğu bir arkadaşlarının görüşünü retweet yapmak için Twitter'a giriş yapmaktadır.
- Bugüne kadar en az bir kez retweet yapmıştır.
- Twitter hesaplarından fotoğraf paylaşmaktadır.
- Twitter'ı kullanırken Etiket ekleyerek yorum yapmaktadır.

Ankete katılanların büyük çoğunluğu, haber paylaşımı konusunda en güçlü sosyal medya platformunun Twitter olduğunu düşünmektedir. Twitter'ın gündem yaratma gücünün yüksek olduğuna inanan üniversiteli Twitter kullanıcıları haberleri daha çok sosyal medyadan takip ettiklerini belirtmişlerdir. Twitter'ın haber mecrası olarak güçlü bir mecra olmasının nedeni, haberlere anında erişebilme ve haberlerin hızlı yayılmasıdır. Ayrıca Twitter'ın içinde baskı ve sansür olmayan özgür bir ortam yaratması da bu güce katkı sağlamaktadır. Araştırmada dikkat çeken bir diğer konu ise Twitter'da yaşanan bilgi kirliliğine yapılan vurgudur. Ankete katılanlar içinde Twitter'ı güçlü bir haber mecrası olduğu görüşüne katılanlar da katılmayanlar da Twitter'de ciddi bir bilgi kirliliğinin olduğuna yönelik eleştiri getirmişledir.

Twitter ana akım medyanın haber verme gücünü elinden almaya başlamıştır. Bu durumun en önemli sebepleri olarak Twitter'da haberlerin hızlı yayılması ve ana akım medyada yer almayan haberlere ulaşabilme imkânının olmasıdır. Ana akım medyanın haber verme gücünü gölgede bırakmadığını belirtenlere göre ise ana akım medyanın daha güvenilir ve daha bol kaynağa sahip olduğunu savunmuştur.

Araştırmada uygulanan anketin ölçeğinde yer alan ifadeler içinde en yüksek olumlu görüş Twitter'da haberlerin daha hızlı öğrenilmesi ve Twitter'ın önemli bir haber mecrası olduğunu varsayan görüştür. Bu iki görüşün yüksek oranda katılım oranına sahip olması Twitter'ın haber mecrası olarak güçlü bir mecra olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların bu görüşlerinin demografik özellikler ile Twitter kullanım

alışkanlıklarına göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için gerçekleştirilen testler sonucunda ise bugüne kadar retweet yapanların görüşlerinin, yapmayanlara göre; fotoğraf paylaşanların paylaşmayanlara göre, etiket kullananların kullanmayanlara daha olumlu olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Twitter etkin kullanıldıkça mecranın haber işlevine yönelik olumlu görüşler artmaktadır. Twitter'ın etkin bir şekilde kullanımının yaygınlaşması ile Twitter'a yönelik görüşlerin daha olumlu hale gelebileceğini söyleyebilmek mümkündür. Benzer şekilde, Twitter'a girme sıklığı ve günlük tweet sayısı arttıkça görüşler daha olumlu hale gelmektedir. Bu bağlamda sayısal uçurumların yok olması ile birlikte yeni bir dünya düzeninin kurulacağı ve bu düzende Twitter gazeteciliğine olan talebin artacağı da öngörülebilir.

Yapılan bu araştırmada da görüldüğü gibi Twitter kullanıcıları hem aktif hem de pasif birer gazeteci gibi davranmakta ve mecrayı bir haber mecrasına dönüştürebilmektedir. Twitter kullanıcısı bir yandan haberleri ana akıma medyadan öğrenmek yerine Twitter'dan öğrenirken, diğer yandan da kendisi de çevresinde yaşanan bir olay ya da etkinlik hakkında Twitter aracılığı ile bilgi paylaşmaktadır. Bu, Twitter'ın çevresel haber ortamı olarak etkin kullanımını göstermektedir. Twitter kullanıcılarının Twitter'ı geleneksel medyaya ait mecralara göre daha güçlü bir haber mecrası olarak görmesi bu sosyal medya platformunun tek başına radyo, gazete, televizyon gibi mecralara meydan okuyabildiği ve bu mecraların haber verme işlevini ve gücünü elinden almaya başladığını göstermektedir. Araştırmada elde edilen Twitter'da yer alan 'haber kirliliği' konusu bu mecrayı 'güvenilir haber' sunma konusunda tehdit etmektedir. Twitter'da yer alan 'haber kirliliği' günümüzde geleneksel medyaya yönelik yapılan 'taraflı haber' tehdidini gelecekte Twitter için 'güvenilir haber' tehdidine dönüştürebilir.

Twitter'ın sosyal medyanın geleneksel medyaya karşı sağladığı 'hızlı, dinamik, sansürsüz' habercilik avantajlarından faydalanarak her geçen daha da güçlü bir haber mecrası olmaktadır. Ancak bu artan güç beraberinde manipülasyonları da getirmektedir. Twitter'ın haber mecrası olarak kullanımı yanlış bilgilendirici haberlerinde yayılmasına neden olmakta bu da mecranın güvenilirliğini tehdit etmektedir. Twitter kullanıcılarının bu konunun farkında olması ise mecranın geleceğini ile ilgili soru işaretleri doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

ATTİKAN Z. (2006). *Amerikan Cinneti , 11 Eylül Amerika'yı Nasıl Ele Geçirdi?* , İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BANKO, M. ve BABAOĞLU, M. (2013). Gezi Parkı Sürecine Vatandaşın Etkisi, http://www.geziparkikitabi.com/

BARRY, E. (2009). 'Protests in Moldova explode with a call to arms on Twitter' , New York: The New York Times, *http://www.nytimes.com/2009/04/08/world/europe/08moldova.html?_r2&ref=todayspapers&_r=0* , *Erişim Tarihi: 25.04.2014.*

BEAUMONT, C. (2008). "Mumbai attackts: Twitter and Flickr used to break news', *The Telegraph* London: Telegrap Media Group.

BEHAR, H. (2014). 'Sosyal Medya Çağında Gazetecilik'. *http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=85870#.Utrm4c45nuo, Erişim Tarihi: 12.05.2014*

BENN, T. (2011). 'The flowers of the Arab spring grow from buds of free information', *New Statesman* 140(5048):12

BIANCO, J.S. (2009). 'Social networking and cloud computing: precarious affordence for the prosumer',*Woman Studies Querterly* 37(182), s.303-312.

BRUNS,A. (2011). 'Gatekeeping, gatewatching, real time feedback: new challenges for journalism', *Brazilian Journalism Research* 7(2), s.117-136.

CASTELLS, M. (2000). 'Materials for an explarotary theory of the network society', *British journal of Sociology* , 51(1), s.5-24.

COURIER MAIL (2008). 'Terrorists turn technology into weapon of war in Mumbai', Courier Mail, Queensland: *Quensland Newspaper.*

DICKINSO,R. (2011). ' The use of social media in the work of local newspaper journalists', *The Future of Journalism Conference Bildiri Kitabı,* Cardiff, UK: Cardiff University.

DIMICCO, J. & MILLEN, D. (2007). 'Identity management: Multiple presentations of self in Facebook', *2007 International ACM Conference on Supporting Group Work Bildiri Kitabı,* Sanibel Island, Florida, ABD:ACM.

DOAN, S. (2011). 'An Analysis of Twitter messages in the 2011 Tohoku Earthquake', *Social Informatics and Telecommunications Engineering* Vol.91, New York: Springer,s.58-66.

DOLNICK, S. (2008). 'Bloggers provide raw view of Mumbai attacks: dramatic siege threw user-generated corner of the internet into high gear' , *Radmond,* WA: msnb.com.

ELLCESSOR, E (2010). 'Bridging disability divides', *Information Communication & Society* 13(3), s.289-308.

GEERE,D. (2011). 'Twitter spread misinformation gaster than truth in UK riots', Wired Magazine, *http://www.wired.co.uk/news/archive/2011-08/09/twitter-misinformation-triots,* Erişim Tarihi: 03.04.2014.

GOOLSBY, R. (2009). 'Lifting elephants: Twitter and Blogging in global perspective' , *Social Computing and Behavioral Modelin*, New York: Springer.

HABERTÜRK (2013). Operasyon Untitled , 22 Aralık 2013.

HARGITTAI ,E. (2006). 'Hurdles to information seeking: spelling and typographical mistakes during users online behavior', *Journal of the Assocication for Information Systems* 7(1), s.52-67.

HERMİDA,A. (2010). ' Twittering the news', *Journalism Practice* 4(3), s.297-308.

HÜRRİYET (2014). 'Facia Rekoru', *Hürriyet Gazetesi*, 16.05.2014.

İRFAN,S. (2001). 'Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel bir Değerlendirilmesi', *İletişim* 2001/9 , s.69-107.

KARASU, A. (2014). Twitter'da Rontgenci Gazetecilik *Serbest, Gazete HaberTürk,* 23 Mart 2014,s.2, İstanbul.

LARISCY,R. (2009). 'An examination of the role online social media in journalists' source mix', *Public Relations Review* 35(3), s.314-316.

LASORSA,D.L (2011). 'Normalizing Twitter' , *Journalism Studies* 13(1), s.19-36.

LIVINSGTONE ,S. & HELSPERS, E. (2007). 'Gradions in digital inclusion: children young peopleand the digital divide', *New Media Society* (9),s.671-696.

MCCULLOH,R. (2009). 'The man who changed twitter', Third Sector Lab: Third Sector Lab, *http://www.thirdsectorlab.co.uk/?p=27* , Erişim Tarihi: 17.03.2014.

MEDYATAVA (2013). *http://www.medyatava.com/haber/24-milyon-gezi-tweet-i-analiz-*edildi_92519, Erişim Tarihi: 07.04.2014).

MOROZOV, E. (2009). 'Iran: Downside to the 'Twitter Revolution' , *Dissent* 56 (4): 10-14.

NOELLE-NEUMANN. E. (1991). 'The Theory of Public Opinion: *The Concept of the Spiral of Silence' , Communication Yearbook 14*.

NOELLE-NEUMANN, E. (1977). 'Suskunluk Sarmalı Metodolijisinin Uygulamaları' , *Public Opinion Quertlerly* 41: 143-158.

ÖZÇAĞLAYAN,M ve UYANIK,F. (2010). 'Sosyal Medyada Gazetecilik' , *Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslar arası Konferansı, 28-30 Nisan 2010*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

ÖZDEMİR, Ö. (2013). 'Haziran Direnişi ve Muhalif Gazeteler: Bir Medya Analizi Derlemesi', *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler* (ed). Özay Göztepe, Ankara: NoteBene Yayınları.

PALSER,B. (2009). ' Amateur content's star turn' , *American Journalism Review* 31(4), s.42-56

REBİLLARD, F. & TOUBOUL, A. (2010). 'Promises unfulfilled? Journalism 2.0 user participation and editorial policy on newspaper websites', *Media Culture Society* 32(2):323-334.

RHEINGOLD ,H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Fronties,* Reading, MA: Addison- Wesley.

SUROWİECKİ, J. (2004). *The Wisdom of Crowds: Why the Many are Starter than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies and Nations* , New York: Doubleday.

TEKİN, N. (2013). Yurttaş Gazetecilik, *Ifsak Fotoğraf ve Sinema Dergisi* .

TEKİNALP,Ş.,&UZUN,R.(2013). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları,* İstanbul: Beta Yayınları.

TEMPO (2014). *Bir Ömür Sizinle Geçti* , Ocak 2014, İstanbul.

WITTE,J.C. & MANNON, S.E. (2010). *The Internet and Social inequalities,* New York: Routlegde.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:58 K:80

TÜRKİYE'DEKİ İLETİŞİM FAKÜLTELERİNDEKİ RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW FOR RADIO, TELEVISION AND CINEMA TRAINING IN FACULTIES OF COMMUNICATION IN TURKEY

Doç. Dr. Enderhan KARAKOÇ*, Öğr. Gör. Onur TAYDAŞ**
Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon Ve Sinema Bölümü
enderhan@selcuk.edu.tr
****Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet MYO, Radyo TV Programcılığı***
onurtaydas@cumhuriyet.edu.tr

Özet: İletişim fakültelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Ancak sektörel bazda incelendiğinde iletişim fakültelerinden mezun olabilecek öğrencilerin, çalışma alanları hem kısıtlıdır hem de çalışma koşulları sıkıntı arz etmektedir. Aynı zamanda iletişim fakülteleri içinde bulunan bölümler çeşitlilik göstermektedir. Bu bölümlerden bir tanesi olan Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümleri'nin hem ders içerikleri hem öğrenci sayıları, hem öğrenciye sunulan imkânlar hem de akademik kadrolarında görev alan personel sayısı gibi konularda eksiklik olduğu zaman zaman tartışılmaktadır. Bu tartışmalar birçok bölüm için yapılmakta ve benzer çalışmalar hem bölümlerin vizyonlarına hem de öğrenci alımlarının planlanmasına katkı sağlamaktadır. Yapılan bu araştırmada da, iletişim fakültesi öğrencilerinin uygulama alanlarının darlığı kadar fakültelerin müfredatlarındaki derslerin uygulamadan çok teorik düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu amaçla yapılan çalışma daha önce iletişim fakülteleri, halkla ilişkiler, gazetecilik alanlarına ilişkin çalışmalar yapılmasına karşın, radyo televizyon ve sinema eğitimine ilişkin bir çalışma yapılmamış olması nedeniyle de bir ilk özelliği taşımaktadır. Bu nedenle araştırmanın konuyla ilgili bir boşluğu dolduracağı ve alana katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Radyo, Televizyon ve Sinema, Eğitim, İletişim Fakültesi, Ders, İçerik

Abstract: The number of Faculty of Communication has been increasing day by day; however, when analyzed on a sectoral basis both the study areas and working conditions are limited for the students who could graduate from faculty of communication. Also, departments in the faculty of communication show diversity. As one of this departments,in Department of Radio-Television and Cinema both the course content and the number of students, and both the opportunities offered to students and academic staff issues such as the number of personnel involved are discussed from time to time. These discussions are made for many other departments and similar studies contribute both to their vision and to their planning of student intake. In the study conducted,it has been identified that not only is there a shortness of application areas for students,but also in the curriculum courses of the Faculty of Communication are on a theoretical level rather than application-level.The study done for this purpose has the distinction of being first as any study hasn't been done for the training of Radio-Television and Cinema yet although there are several studies in the field of the faculty of communication, public relations and journalism. Therefore, the research will fill a gap on the issue and is expected to contribute to the field.Research has been performed using literature review and content analysis methods. The data obtained are presented in the results section of the study.

Keywords: Radio, Television, and Cinema, Training, Faculty of Communication, Course, Content

GİRİŞ

Bireyler mesleki becerilerini ve görgülerini kuşkusuz eğitimle kazanmaktadırlar. Osmanlı Devleti döneminde loncalar ile başlayan mesleki eğitim anlayışı zaman içerisinde üniversiteler aracılığıyla sağlanmaya başlanmıştır. Özellikle teknik bilginin yetersizliği ve beceri noksanlığı mesleki eğitimde aşılması gereken sorunların başında gelmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimle ilgili önemli adımlar atılarak mesleki eğitim veren okullar kurulmuş ve bunlar aracılığıyla bireyler mesleki yeteneklerini kazanmaya başlamışlardır. Orta öğretim düzeyinde olan ilk dönem eğitimi, zamanla ön lisans ve lisans aşamalarına gelmiştir. Bu bağlamda çırak, kalfa ve ustalık kanununun 1977 yılında çıkartılmasının da önemi büyüktür. Ancak bireylerin çırak, kalfa veya ustalıktan daha ziyade bilimsel bilgi ile yoğrulduğu yer ise önceleri ön lisans ilerleyen zamanlarda ise lisans ve lisansüstü eğitimlerin verildiği üniversiteler olmuştur. Bu süreçte açılan fakülteler bireylerin mesleki eğitimleri için çok önemli yerler olmuştur. Aynı şekilde kitle iletişim araçlarının bireylerin eğitimi kadar yönlendirilmesi veya kamuoyu oluşturulmasında yani bireylerin/toplumların üzerindeki etkisi bilinen bir gerçektir. Özellikle radyo, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçları, görsel işitsel duyulara aynı anda hitap ettiği için bireylerin herhangi bir konuya veya olay hakkındaki düşüncelerini ve kanaatlerini belirlemedeki etkisi yadsınamamaktadır.

Orson Welles'in Dünyalar Savaşı romanından uyarladığı radyo oyunundan sonra sonra sokaklara dökülen Amerikan vatandaşları veya Lumiere kardeşlerin Bir Trenin Gara girişi filmini gösterirken sinemadan kaçan bireyler veya izlediği Pokemon isimli çizgi filmin etkisinde kalarak camdan atlayan çocuk örneği gibi birçok örnek kitle iletişim araçlarının olumsuz örnekleri arasında sayılabilir. Her ne kadar spesifik örnekler olarak değerlendirilse de bu örnekler gençlerin sigara alkol tüketiminden, şiddet eğilimlerine kadar birçok konuda da bu kitle iletişim araçlarından etkilendiği bilinmektedir. Her ne sebeple olursa

olsun kitle iletişim araçlarının bireyler ve toplumlar üzerinde olumlu etkisi de bilinmektedir. Ancak her ne açıdan bakılırsa bakılsın kitle iletişim araçlarının içeriklerinin düzenlenmesi kadar bu içerikleri hazırlayan bireylerin de teknik yetenekleri kadar kültürel bilgilerinin de yeterli bir düzeyde olması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda kurulan iletişim fakülteleri, kitle iletişim araçlarına içerik hazırlayan veya bunların iletilmesini, sunulmasını sağlayan bireylerin teknik bilgi kadar kültürel açıdan da zenginleştirilmesi amacıyla öğrenci kabul etmekte ve bu yönde eğitim vermektedir.

Ancak günümüzde birçok düşünür tarafından eğitim sistemi sıklıkla tartışılmaktadır. Söz konusu sorunsalın temelinde öğretim sistemlerinin yöntemi kadar eğitim verilen alanlardaki derslerin içerikleri ve mezun öğrencilerin istihdam sorunları yatmaktadır. Birçok alanda durum tespiti yapmaya yönelik benzer araştırmalar yapılmış olmasına rağmen bu konuda henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle araştırmanın konuyla ilgili bir boşluğu dolduracağı ve alana katkı sağlayacağı beklenmektedir. Araştırma literatür taraması ve içerik çözümlemesi yöntemleri kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen veriler araştırmanın bulgular kısmında sunulmuştur.

TÜRKİYE'DEKİ İLETİŞİM FAKÜLTELERİNİN TARİHİ

1950 yılında Türkiye'de ilk kez İstanbul Üniversitesi tarafından Gazetecilik Enstitüsü adında kurulan ilk iletişim fakültesi, 1992 – 1993 yılında ise İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi adını alarak eğitim vermeye devam etmektedir (www.wikipedia.com, 2013). İstanbul Üniversitesi'nden 15 yıl sonra 1965 yılında UNESCO ve Gazeteciler Cemiyeti'nin de katkılarıyla birlikte Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda gazetecilik eğitimi verilmeye başlamıştır. Türkiye'de basın yayın alanında ilk kez dört yıllık eğitim veren bölüm 1992 yılından beri de iletişim fakültesi olarak eğitim vermektedir (http://ilef.ankara.edu.tr).

Bu dönüşümün temelinde 1992'de çıkarılan 3837 sayılı yasa ile 2908 sayılı

Yükseköğretim Kurumları yasasında yapılan değişiklik yatmaktadır. Bu yasa mevcut beş Basın-Yayın Yüksek Okulunu, İletişim Fakültelerine çevirirken aynı zamanda Konya'da Selçuk Üniversitesi'ne bağlı İletişim Fakültesi ile Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi'ne bağlı İletişim Bilimleri Fakültesi kurulmasına imkân sağlamıştır.

Özel yayıncılığın artması RTÜK'ün de kurularak özel yayıncılığa izin vermesiyle birlikte 1994 yılından itibaren iletişim fakültelerinin sayıları da hızla artış göstermiştir. 1994'de İstanbul'da Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1997'de Erzurum'da Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Elazığ'da Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1998'de Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1999'da Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi kurulmuştur (Tokgöz, 2003). İlerleyen zaman içerisinde üniversitelerin büyüme ve daha fazla öğrenci edinme isteklerine paralel olarak iletişim fakültelerinin açılması devam etmiştir. 2008 yılında Giresun Üniversitesi, Gümüşhane Üniversitesi, 2010 yılında ise yeni kurulan Bozok Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, İnönü Üniversitesi de iletişim fakülteleri kurmuştur.

Ancak devlet üniversitelerinin dışında 1997 yılından itibaren vakıf üniversitelerinde de iletişim fakülteleri kurulmaya başlanmıştır. Bunlar arasında 1997 yılında İstanbul'da kurulan Yeditepe, Maltepe, Bilgi, 2000 yılında Bahçeşehir, 2001 yılında İstanbul Ticaret, 1997 yılında Başkent, 1999'da Çankaya ve Atılım Üniversiteleri söylenebilmektedir (Tokgöz, 2003). Bu sayılan vakıf üniversitelerinin dışında, İstanbul Arel, İstanbul Aydın, İstanbul Şehir, İstanbul Bilgi, İstanbul Ticaret, İstanbul Yeni Yüzyıl, İzmir Ekonomi, Beykent, Doğu Akdeniz, Girne Amerikan, Kadir Has, Lefke Avrupa, Uluslararası Kıbrıs, Yaşar, Yakındoğu, Zirve Üniversitelerinde de iletişim fakülteleri kurulmuştur.

2000 – 2013 yılları arasında devlet ve vakıf üniversitelerinde iletişim fakülteleri kurulmaya devam etmiştir. 2013 Temmuz ayı itibariyle Türkiye'de 60 iletişim / İletişim Bilimleri Fakültesi bulunmaktadır. Bunların dışında 6 tane

Kıbrıs, bir tane Kırgızistan Manas Üniversitesi'nde İletişim / İletişim Bilimleri Fakültesi bulunmaktadır. Bu fakültelerin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1. İletişim Fakültelerinin Sayıları

İletişim Fakültesi	Devlet Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	Yurtdışı	Toplam
Eğitim veren	17	13	6	**36**
Eğitime Başlamamış	19	4	1	**24**
Toplam	36	7	7	**60**

Türkiye'de 2013 itibariyle 176 üniversite bulunmaktadır. Bunlardan 104 tanesi devlet üniversitesi, 72 tanesi ise vakıf üniversitesidir. ÖSYM tarafından yapılan sınavlara giren öğrencilerin yurt içi ve yurt dışından tercih edebilecekleri üniversitelerin 60 tanesinde yani %34,6'sında iletişim fakültesi bulunmaktadır.

Tablo 2. İletişim Fakültelerinin Öğrenci Kontenjan Sayıları

İletişim Fakültesi Kontenjanları	Devlet Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	Yurt dışı	Toplam
	5330	3409	68	**9707**

2013 yılında üniversite giriş sınavına toplam 1,924,550 kişi başvurmuştur. Başvuran öğrencilerin 421,978 kişisine lisans eğitimi için kontenjan ayrılmıştır. Lisans eğitimi için ayrılan kontenjanın % 2,3'lük bir kısmı yani 9707 kişilik kontenjanda iletişim fakültelerindeki radyo, televizyon ve sinema programları için ayrılmış bulunmaktadır (www.osym.gov.tr).

TÜRKİYE'DE RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA LİSANS EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı

Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de eğitim sistemi bireylerin kültürel, sosyal gelişimlerine katkı sağlamak kadar, hayatlarının bir sonraki aşamalarına da bireyleri hazırlamaya çalışmaktadır. Özellikle üniversitelerin bu amaç doğrultusundaki önemi büyüktür. Çünkü üniversiteler bireylerin iş hayatlarına geçmeden önceki en önemli mertebesini oluşturmaktadır. Bunun nedenleri arasında bireylerin, eğitim aldıkları branşlara yönelik teorik ve pratik eğitimlerini aldıkları, mesleki donanımlarını kazandıkları yer olmasıdır. Bu bağlamda kurulan

fakültelerden bir tanesi olan iletişim fakültelerinde, gazetecilik, halkla ilişkiler, sinema ve televizyon ve radyo, sinema ve televizyon gibi programlarda medya sektörü için eğitimlerini iyi almış bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak bu süreçte ilgili programların akademik kadrolarının, uygulama alanlarının ve ders içeriklerinin de ihtiyaçlara göre düzenlenmesi icap etmektedir. Bu nedenle yapılan çalışma Türkiye'de radyo, televizyon ve sinema lisans eğitimi veren fakültelerin dersleri, kontenjanları, bölgesel yoğunlukları, dönemlik ders dağılımları, derslerin dağılımları gibi durumların saptanması ve var ise bu eğitim ile ilgili sorunların tespit edilmesi amacını taşımaktadır. Aynı zamanda yapılan bu çalışmanın da hem radyo, televizyon ve sinema eğitimi veren programlara, farklı üniversitelerde yeni eğitime başlanacak bu programların açılmasına ve benzer çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Araştırma, Türkiye'deki radyo, televizyon ve sinema eğitimi üzerine toplu bir değerlendirme, bilgi ve durum tespiti sağlayacağı için ayrı bir önem taşımaktadır.

Aynı zamanda radyo, televizyon ve sinema lisans eğitimi üzerine yapılan ilk çalışma olmasının yanı sıra bu alanla ilgili tercih yapmayı düşünen öğrenciler kadar, öğrencilere sunulan müfredatlarında yeniden değerlendirilmesine imkân sağlayacağı içinde önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi

Kitle iletişim araçlarının çoğalması ve yaygınlaşmasıyla birlikte medya sektörel bir hale bürünmüştür. Medya sektörünün ihtiyaçlarının karşılanması ve çalışan personelin mesleki bilgileri kadar kültürel altyapılarının da zenginleştirilmesi amacıyla iletişim fakülteleri kurulmaya başlanmıştır. Bu süreçte kurulan iletişim fakültelerinde gazetecilik, reklamcılık ve radyo, televizyon ve sinema gibi bölümler açılarak farklı uzmanlıklarda öğrenciler yetiştirilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda farklı üniversitelerde kurulan iletişim fakültelerinin öğrenci sayıları

kadar dersler ve ders içerikleri de çeşitlilik arz etmektedir. Bunun nedenleri arasında fakültelerin öğretim kadroları, teknik imkânları kadar coğrafi konumunun da önemli olduğu düşünülmektedir. Bu farklılığın hangi boyutta olduğunu anlamak için yapılan bu çalışmada 2013 – 2014 eğitim öğretim yılına ait ÖSYM tarafından yayınlanan üniversite tercih kılavuzu ve üniversitelerin iletişim fakülteleri ve radyo, televizyon ve sinema programlarına ilişkin internet sitelerindeki içeriklerden faydalanılmıştır. Bu bulguların sağlanmasında temel kaynak olarak YÖK ve ilgili üniversitelerin fakülte sayfalarındaki bilgiler temel alınmıştır. Araştırmaya konu olan üniversitelerin iletişim fakültelerinin radyo televizyon ve sinema bölümlerinin sekiz yarıyıllık dersleri, kredileri, derslerin içerikleri, öğretim kadroları, uygulama atölyeleri incelenmiş, sonuçlar sayısal ve yüzdelik olarak çalışmada ifade edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

İletişim fakültelerinin internet sitelerinde yeterli bilgi sunulmaması araştırmanın kısıtlılıklarından bir tanesidir.

Ayrıca öğrencilerin 4 yıllık eğitimleri süresince aldıkları derslerin hangilerinin seçmeli, hangi derslerin zorunlu olduğunun bazı fakültelerin internet sitelerinde belirtilmemesi kadar seçmeli derslerin kaç tanesinin öğrencilerin eğitimleri süresince seçilebileceğinin belirtilmemesi de araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

Ayrıca elektronik posta, bize sorun ve siteden yayınlanan telefonlar üzerinden de istenilen bilgilerin sağlanamayışı kadar fakültelerin internet sitelerinde dersler, akademik kadro ve diğer bilgilerinde bulunmayışı ayrı bir kısıtlılığı oluşturmaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

03.05.2013 ilâ 27.09.2013 tarihleri arasında yapılan bu çalışmanın evrenini Temmuz ayı itibariyle Türkiye'de bulunan ve Türkiye'den tercih yapılabilen 61 iletişim fakültesi oluşturmaktadır. Bu fakültelerin 31 tanesinin bünyesinde radyo, televizyon ve sinema bölümü bulunmaktadır.

Ancak yeni kurulmuş olan, öğrenci kabul etmeyen veya internet sitelerinde bölüm ile ilgili herhangi bilgi bulunmayan lisans programlarının tamamı araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Yine toplam sayıları iki olan Güzel Sanatlar Fakültesinde ile Sanat ve Tasarım Fakültelerine bağlı eğitim veren radyo, televizyon ve sinema bölümleri de araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

İletişim fakültelerine bağlı radyo televizyon ve sinema programlarının dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümleri

İletişim Fakültesindeki Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümleri	Devlet Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	Yurt dışı	Toplam
	29	9	6	**44**

Tablo 3'de de görüldüğü gibi iletişim fakültelerinde bulunan radyo, televizyon ve sinema bölümlerinin sayısı 44'tür. Bu bölümlerin % 65,9'u devlet üniversitelerinde, % 20,4'ü vakıf üniversitelerinde, % 13,6'sı da yurt dışı üniversitelerinde bulunmaktadır.

Tablo 4. Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümleri Eğitime Başlama Durumları

Radyo, Televizyon ve Sinema Programları	Devlet Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	Yurtdışı	Toplam
Eğitim veren	15	9	6	**30**
Eğitime Başlamamış	14	-	-	**14**
Toplam	**29**	**9**	**6**	**44**

Yukarıdaki tabloda radyo, televizyon ve sinema programlarının eğitim durumları belirtilmiştir. Yoğunluğu devlet üniversitesinde toplanan radyo, televizyon ve sinema programlarının %68'i lisans düzeyinde eğitim vermeye başlamışken, %32'si henüz eğitime başlamamıştır.

Tablo 5. Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümlerindeki Öğrenci sayıları

İletişim Fakültesindeki Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümleri'ne İlişkin Kontenjanlar	Devlet Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	Yurtdışı	Toplam
	1445	644	312	**2401**

Tablo 5'de iletişim fakültelerindeki radyo televizyon ve sinema bölümlerine 2013 yılında ayrılan kontenjanlar gösterilmektedir. Bu rakamlar ÖSYM'nin 2013 kılavuzundan alınmıştır. Bu rakamlara göre 2013 yılında 2401 kontenjan radyo televizyon ve sinema bölümlerine ayrılmıştır. YÖK tarafından 2013 yılında 421,978 kişiye lisans kontenjanı ayrılmış ve bu sayının % 0,56'sı yani 2401 kişi radyo, televizyon ve sinema programlarına kayıt yaptırabilecektir. Yine Tablo 5'den de anlaşılacağı gibi radyo, televizyon ve sinema programlarına ayrılan 2401 öğrencilik kontenjanın % 60'ı devlet üniversitelerine ayrılmıştır. % 24'ü vakıf üniversitelerine, % 12,9'u da K.K.T.C. ve diğer ülkelerdeki kontenjanlar için ayrılmıştır.

Tablo 6. İletişim Fakültelerinde Radyo, Televizyon Ve Sinema Bölümlerinde Eğitime Başlamış Olan Üniversiteler

DEVLET ÜNİVERSİTELERİ	VAKIF ÜNİVERSİTELERİ
Adnan Menderes	Başkent
Akdeniz	Işık
Ankara	İstanbul Arel
Atatürk	İstanbul Aydın
Çanakkale Onsekiz Mart	İstanbul
Ege Üniversitesi	Kadir Has
Erciyes	Yaşar
Fırat	Yeditepe Üniversitesi
Gazi	Yeni Yüzyıl
İnönü	Doğu Akdeniz
Kastamonu	Girne Amerikan
Kocaeli	Kırgızistan-Türkiye
Marmara	Lefke Avrupa
Mersin Üniversitesi	Uluslararası Kıbrıs
Selçuk Üniversitesi	Yakın Doğu

Yukarıdaki tablo iletişim fakültelerinde radyo, televizyon ve sinema bölümlerinde eğitime başlamış olan üniversitelerin isimleri bulunmaktadır.

Tablo 7. Radyo, Televizyon Ve Sinema Bölümlerinin Bölgesel Dağılımları

BÖLGE	DEVLET (15)	VAKIF (11)
Marmara Bölgesi	4	6
İç Anadolu Bölgesi	8	1
Karadeniz Bölgesi	5	-
Ege Bölgesi	4	1
Akdeniz Bölgesi	4	-
Doğu Anadolu Bölgesi	3	-
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1	1
KKTC	-	5
Kırgızistan	-	1

Tablo 7'de radyo, televizyon ve sinema bölümlerinin bölgesel olarak dağılımları gösterilmektedir. Medya sektörünün genel olarak İstanbul merkezli olduğu

düşünülmektedir. Ancak devlet üniversitelerindeki en yoğun olarak açılan bölge olarak İç Anadolu Bölgesi daha sonrasında ise Karadeniz bölgesi gelmektedir. Özel üniversitelerde ise Marmara Bölgesi radyo televizyon ve sinema bölümlerinin yoğun olarak açıldığı bölge konumundadır. Devlet ve özel üniversitelerin radyo, televizyon ve sinema bölümlerinin bölgelere göre dağılımı ise; % 22,7'si Marmara, %20,4'ü İç Anadolu, % 11'i Karadeniz, % 11,'i Ege, % 9'u Akdeniz, % 6,8'i Doğu Anadolu, % 4,5'i Güneydoğu Anadolu, % 5'i K.K.T.C ve % 2'si Kırgızistan'da bulunmaktadır.

Tablo 8. Devlet Üniversitelerinde Okutulan Derslerin Dağılımları

Üniversiteler	Zorunlu Ders	Seçmeli	Teorik	Pratik
Akdeniz Üniversitesi	9 %33,7	57 %66,3	227 %88,3	30 %11,7
Ankara Üniversitesi	34 %25,5	99 %74,5	88 %31	196 %69
Atatürk Üniversitesi	68 %51,5	64 %48,5	237 %73,8	84 %26,2
Çanakkale Onsekiz Mart Ünv.	34 %73,9	12 %26,1	79 %62,2	48 %27,8
Ege Üniversitesi	44 %55,6	35 %44,4	211 %97,2	6 %2,8
Erciyes Üniversitesi	40 %40,7	37 %59,3	162 %87,5	23 %12,5
Fırat Üniversitesi	60 %100	-	116 %75,3	38 %24,7
Gazi Üniversitesi	42 %40,7	61 %59,3	278 %98,2	5 %1,8
İnönü Üniversitesi	60 %100	-	113 %71,9	44 %28,1
Kastamonu Üniversitesi	42 %48,8	44 %51,2	122 %100	-
Kocaeli Üniversitesi	36 %49,3	37 %50,7	183 %87,9	25 %12,1
Marmara Üniversitesi	32 %43,8	41 %56,2	218 %100	-
Mersin Üniversitesi	37 %38,9	58 %61,1	216 %48,3	231 %51,7
Selçuk Üniversitesi	42 %41,1	60 %58,8	233 %99,1	2 %0,85

Tablo 8'de devlet üniversitelerinin iletişim fakültelerindeki radyo, televizyon ve sinema bölümlerinde yürütülen derslere ilişkin değerlendirmeler verilmiştir. Bu bilgilere göre, devlet üniversitelerinde en fazla zorunlu dersin bulunduğu üniversiteler ve ders oranları sırasıyla Fırat Üniversitesi 60 dersin tamamı yani %100'ü, Çanakkale Üniversitesinde derslerin %73,9'u, Ege Üniversitesindeki derslerin % 55,6'sı, Atatürk Üniversitesindeki derslerin %51,5'i şeklinde belirlenmiştir. En az zorunlu dersin bulunduğu üniversite ise

% 25,5 ile Ankara Üniversitesi, %33,7 ile Akdeniz Üniversitesi daha sonra ise %38,9 ile Mersin Üniversitesi'dir.

Seçmeli derslerin en fazla oranları incelendiğinde ise, bu ders grubunun en fazla bulunduğu üniversite, % 74,5 ile Ankara Üniversitesi, %66,3 ile Akdeniz üniversitesi, %61,1 ile Mersin Üniversitesi, %59,3 ile Gazi ve %44,4 ile de Ege Üniversiteleri olarak belirlenmiştir.

Teorik derslerin yoğun olarak bulunduğu dersler incelendiğinde ise bu ders grubunda ise tüm derslerinin % 100'ü teorik olan Kastamonu ve Marmara Üniversiteleri, %98,2'si teorik olan Gazi Üniversitesi, % 88,3 ile Akdeniz Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Teorik Derslerin en az bulunduğu üniversiteler ise sırasıyla %31'lik oranla Ankara Üniversitesi, % 48,3'lük oranla da Mersin Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Pratik derslerin değerlendirilmesinde ise; bu ders grubunun en fazla bulunduğu üniversiteler %69'luk oranla Ankara Üniversitesi, % 51,7'lik oranla Mersin Üniversitesi, % 28,1'lik oranla İnönü Üniversitesi, %27,8'lik oranla Çanakkale 18 Mart Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Pratik ders saatlerinin hiç bulunmadığı Kastamonu Üniversitesi ve Marmara üniversitelerine ek olarak %1,2'lik ders saatiyle Gazi Üniversitesi, %11,7'lik ders saati oranıyla da Akdeniz üniversitesi olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Özel ve Yurt dışındaki Üniversitelerde Okutulan Derslerin Dağılımları

Üniversiteler	Zorunlu Ders	Seçmeli	Teorik	Pratik
Başkent	27 %28,1	69 %71,9	281 %99,2	2 %0,8
İstanbul Arel	40 %50,6	39 %49,4	225 %100	0
İstanbul Aydın	40 %22,3	139 %77,7	456 %95,3	22 %4,7
İstanbul	58 %72,5	22 %27,5	233 %93,5	16 %6,5
Kadir Has	51 %75	17 %25	194 %88,9	24 %11,1
Yaşar Üniversitesi	39 %86,6	6 %13,4	211 %65,1	113 %34,9
Yeditepe	45 %59,2	31 %40,8	204 %90,2	22 %9,8
Yeni Yüzyıl	70 %89,7	8 %10,3	127 %70,9	52 %29,1
Zirve	54 %84,3	10 %15,7	159 %83,2	32 %16,8
Lefke Avrupa	36	6	113	34

	%85,7	%14,3	%76,8	%23,2
Doğu Akdeniz.	34 %79	9 %21	137 %90,7	14 %9,3
Girne Amerikan	40 %86,9	6 %13,1	125 %100	0
Kırgızistan-Türkiye Manas	56 %45,1	68 %54,9	249 %66,5	125 %33,5
Uluslararası Kıbrıs	44 %81,4	10 %18,6	164 %85,4	28 %14,6
Yakın Doğu	56 %57,7	41 %42,3	134 %84,8	24 %15,2

Tablo 9'da özel üniversitelerinin iletişim fakültelerindeki radyo, televizyon ve sinema bölümlerinde yürütülen derslere ilişkin değerlendirmeler verilmiştir. Bu bilgilere göre, özel ve ÖSYM kılavuzundan tercih edilebilen yurt dışı üniversitelerinde en fazla zorunlu dersin bulunduğu üniversiteler ve ders saatlerini yüzdelik dağılımları sırasıyla %89,7 ile Yeni Yüzyıl Üniversitesi, %86,9 Girne Amerikan Üniversitesi, %86,6 ile Yaşar Üniversitesi, %85,7 ile Lefke Avrupa Üniversitesi ve %81,4 ile Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi olarak belirlenmiştir.

Seçmeli derslerin en fazla oranları incelendiğinde ise, bu ders grubunun en fazla bulunduğu üniversite, %77,7 yüzde ile İstanbul Aydın Üniversitesi, %71,9'ile Başkent Üniversitesi,%54,9 ile Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi olarak belirlenmiştir.

Teorik derslerin yoğun olarak bulunduğu dersler incelendiğinde ise bu ders grubunda ise tüm derslerinin % 100'ü teorik olan İstanbul Arel ve Girne Amerikan Üniversiteleri, %99,2'si teorik olan Başkent Üniversitesi, % 95,3'i teorik olan İstanbul Aydın Üniversitesi ile %93,5'i teorik olan İstanbul Üniversitesi olarak belirlenmiştir.

Pratik derslerin değerlendirilmesinde ise; bu ders grubunun en fazla bulunduğu üniversiteler %34,9 ile Yaşar Üniversitesi, % 33,5 ile Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi % 29,1 ile Yeni Yüzyıl olarak belirlenmiştir. Pratik ders saatlerinin hiç bulunmadığı İstanbul Arel ve Girne Amerikan üniversitelerine ek olarak %0,8'lik ders saatiyle Başkent Üniversitesi, %4,7'lik ders saatiyle da İstanbul Aydın Üniversitesi olduğu görülmüştür.

Tablo 10. Radyo, Televizyon Ve Sinema Eğitimi Veren Üniversitelerin Uygulama Alanları

Uygulama Birimleri	Devlet Üniversitesi	Vakıf Üniversitesi	Toplam
Reklam Atölyesi	3	-	3
Fotoğraf Atölyesi	6	3	9
Radyo	15	5	20
Televizyon	10	6	16
Ajans	5	-	5
Kısa Film Atölyesi	3	-	3
Toplam	42	14	56

Devlet ve özel üniversitelerin öğrencilerinin mesleki yeteneklerini arttırmak ve öğrenimlerine katkı sağlamak amacıyla hazırladıkları uygulama birimleri kıyaslandığında, özel üniversitelerin uygulama birimlerinin devlet üniversitelerinin uygulama birimlerinin üçte biri oranında olduğu görülmektedir. Ayrıca devlet üniversitelerinde en fazla uygulama birimi olan üniversiteler, Akdeniz Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi iken özellerde ise İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Yaşar Üniversitesi olarak saptanmıştır.

Tablo 11. Lisansüstü Eğitim Veren Devlet Üniversiteleri

Üniversiteler	Yüksek Lisans	Doktora
Akdeniz Üniversitesi	X	
Ankara Üniversitesi	X	X
Atatürk Üniversitesi	X	
Ege Üniversitesi	X	X
Erciyes Üniversitesi	X	
Gazi Üniversitesi	X	X
Kocaeli Üniversitesi	X	
Marmara Üniversitesi	X	X
Mersin Üniversitesi	X	
Selçuk Üniversitesi	X	X

Yukarıdaki tabloda radyo, televizyon ve sinema bölümlerinde lisansüstü eğitim veren devlet üniversiteleri listelenmiştir. Devlet üniversitelerindeki iletişim fakültelerinde lisans düzeyinde 29 adet radyo, televizyon ve sinema bölümü bulunmakta ve 15 tanesi hâlihazırda eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Eğitim faaliyetlerini sürdüren radyo, televizyon ve sinema bölümlerinin de 10 tanesi yaklaşık % 66,6'sı lisansüstü eğitim vermektedir. Ancak lisansüstü eğitimin diğer bir aşaması olan doktora programlarında radyo, televizyon ve sinema bölümüne ilişkin eğitim veren

üniversite sayısı ise 4'tür. Yani lisansüstü eğitim veren üniversitelerin sadece % 36,3'ünde radyo, televizyon ve sinema doktora eğitimi verilmektedir.

Tablo 12. Lisansüstü Eğitim Veren Özel ve Yurt Dışı Üniversiteleri

Üniversiteler	Yüksek Lisans	Doktora
Kadir Has Üniversitesi	X	
Yeditepe Üniversitesi	X	
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	X	X
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	X	
Yakın Doğu Üniversitesi	X	

Tablo 12'de radyo, televizyon ve sinema bölümlerinde lisansüstü eğitim veren özel üniversiteler gösterilmiştir. Özel ve ÖSYM kılavuzunda yer alan yurt dışı üniversitelerin 15 tanesinde radyo, televizyon ve sinema bölümü bulunmaktadır. Fakat sadece 5 tanesi yani % 33,3'ünde lisansüstü eğitim verilmektedir. Lisansüstü eğitimin bir diğer aşaması olan doktora eğitimi ise sadece bir üniversitede yer almaktadır.

SONUÇ

Bir toplumun bilgi düzeyinin yükseltilmesinde, yönlendirilmesinde hatta toplumsal kuralların yeniden inşasında kitle iletişim araçlarının etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bireylerin istenilen amaca yönlendirilmesi kısaca kamuoyu oluşturulması veya kamuoyunun herhangi bir konu üzerindeki yargısının değiştirilmesindeki etkisinden ötürü de radyo, televizyon ve sinema üzerine çalışacak olan bireylerin mesleki yeterlilikleri kadar kültürel altyapılarının da iyi hazırlanması gerekmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda kurulan, eğitim veren fakültelerin akademik kadrolarının, yürütülen derslere ilişkin müfredatların hatta uygulama birimlerinin de yeterli altyapıya sahip olmaları gerekmektedir.

2013 Eylül itibariyle Türkiye'de toplam 60 iletişim fakültesi bulunmakta ve bunların 44 tanesinde radyo, televizyon ve sinema bölümü yer almaktadır. Ancak 03.05.2013 ilâ 27.09.2013 tarihleri arasında ÖSYM kılavuzlarında yer alan ve eğitimlerini sürdüren iletişim fakültelerinin bünyesindeki 30

radyo, televizyon ve sinema bölümü incelenmiştir. Özellikle 1992'de çıkarılan 3837 sayılı yasa ile 2908 sayılı Yükseköğretim Kurumları yasasında yapılan değişiklik ve 1994 yılından itibaren radyo ve televizyonların sayılarının artmasıyla birlikte iletişim fakültelerinin de sayısında bir artış gözlenmiştir. Şu an halihazırda 44 tane olan iletişim fakültelerine paralel olarak sinema ve televizyon bölümleri, güzel sanatlar fakültelerindeki radyo, televizyon sinema bölümleri, iki yıllık radyo ve televizyon bölümleri, gazetecilik, fotoğrafçılık, kameramanlık vb. bölümler / programlar düşünüldüğünde her geçen gün mezun öğrenci sayısı ve bu öğrencilerin istihdam sorunları artmaktadır.

Gezgin'e göre (2003) Türkiye'de iletişim fakülteleri hem sayı hem de kontenjan olarak fazlalık göstermektedir. Uygulamalı derslerde öğrencilerin, gerekli araç gereci yeteri kadar kullanma fırsatı bulamadıklarını belirten Gezgin; bu sebeple öğrencilerin söz konusu araçların kullanımına genellikle tam anlamıyla hakim olamadıklarını ifade etmiştir. Bu çalışmadaki bulgularda da bazı üniversitelerin ders içerikleri incelendiğinde uygulama derslerinin hiç olmadığı ya da çok az olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca Uzun'a göre (2007) öğrenciler, bir yandan kısıtlı iş olanaklarının olduğu bir rekabet ortamında daha fazla niteliğe sahip olmak için, diğer yandan da işsizlikle karşılaşma anını geciktirmek için yüksek lisans programlarına başvurmaktadırlar. Özellikle son dönemlerde yüksek lisans kontenjanlarının arttırılması ve başvuran öğrenci sayısının çokluğu Uzun'un bu savını destekler niteliktedir.

Tokgöz'e göre (2003: 20) iletişim fakültelerinin yapması gereken, medya sektörünün karşısında sağlam durabilmektir. Yani verdikleri eğitimin ardında yatan nedenleri iyi bir şekilde tartışmalı, iletişim fakültelerinin neden, niçin kurulduklarına önem vermelidir. İletişim fakültelerinin sayısını arttırmak yerine, nitelikli ve donanımlı kurumsallaşmış iletişim fakültelerinin öğrenci yetiştirmesine ön ayak olunmalıdır.

Solmaz ve diğerleri (2012: 265) yaptıkları çalışmada iletişim fakültesi kurulması için bazı kriterlerin getirilmesi gerekliliğinin yanı sıra gerek kadro gerekse teknik altyapı tamamlanmadan da iletişim fakültesi açılmasına izin verilmemesi gerektiğini savunmuştur.

Yapılan bu araştırmada da, iletişim fakültesi öğrencilerinin uygulama alanlarının darlığı kadar fakültelerin müfredatlarındaki derslerin uygulamadan çok teorik düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu nedenle öğrencilerin fakültelerde mesleki pratiklerinin daha yetkin olarak sağlanabilmesi amacıyla uygulama derslerinin de kültür ve teorik dersler gibi sayılarının arttırılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca mezun öğrencilerin önceki araştırmalarda da belirtildiği gibi istihdam sorunları nedeniyle YÖK'ün yeni iletişim fakültelerinin kurulması konusunda belirli bir sınırlamaya gitmesi veya halihazırda eğitim faaliyetlerini sürdüren fakültelerinde kontenjanlarında artırıma gitmemesi yerinde olacaktır. Ayrıca mezun olan/mezun olacak öğrencilerin daha rahat iş bulabilmeleri için somut adımlar atması, hatta ÖSYM'nin de KPSS sınavlarında bu fakülte mezunu öğrencilerin atanabileceği TRT, Anadolu Ajansı gibi kuruluşlar kadar MEB veya diğer resmi kurum/kuruluşlarda da iş imkanı sunmasının bu bölümü okuyan öğrencilerin istihdamlarına yönelik somut adımlar olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

***AZİZ, A.,* (1981).** "*Radyo ve Televizyona Giriş".* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

***CANKAYA, Ö.,* (2003).** "*Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927 - 2000"* . İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

***GEZGİN,S.,*(2003).** "*Türkiye'de Gazetecilik Eğitimi"* www.konrad.org.tr http://www.konrad.org.tr/Medya%20tr/10suat.pdf adresinden alındı [Erişim Tarihi: 03.05.2013]

http://ilef.ankara.edu.tr. [ErişimTarihi:03.05.2013]. *Fakülte Hakkında*. **Ankara Üniversitesi İletişim Fakültes**i: http://ilef.ankara.edu.tr/fakulte/bolum.php?bodb=895&alt=1 adresinden alındı[Erişim Tarihi:08.05.2013]

***MEGEP, M. E. B.,* (2008).** "*Radyo Tv Tarihi."* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

***ÖZTÜRK, G.,* (2008).** "Radyo Televizyon Alanında Düzenleme, Denetleme ve Kontrol RTÜK ve Dünya'da RTÜK Benzeri Kuruluşlar." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum.

***PEHLİVANLI, Ş.,* (2010).** "Karasal Yayıncılığa Geçişte Kullanılacak Verici Sistemlerinin Teknik ve Ekonomik Yönden İncelenmesi." *Radyo Televizyon Üst Kurulu Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*. Ankara, Türkiye.

SOLMAZ, B., ARSLAN, A., AYDIN, B. O., ve DUĞAN, Ö. (2012). "Türkiye'de Halkla İlişkiler Lisans Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme." *Selçuk Üniversitesi Sosyal BİIimler Enstitüsü*, 253-269.

***TOKGÖZ,O.,*(2003).** "Türkiye'de İletişim Eğitimi:Elli Yıllık Bir Geçmişin Değerlendirlmesi."*Kültür Ve İletişim*, 9-32.

***UZUN,R.,*(2007).** "İstihdam Sorunu Bağlamında Türkiye'de iletişim Eğitimi ve Öğrenci Yerleştirme."*İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(25), 117-134.

www.osym.gov.tr.(2013).*"ÖSYS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler"*www.osym.gov.trhttp://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2013/OSYS/2013-%C3%96SYS%20Yerle%C5%9Ftirme%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Say%C4%B1sal%20Bilgiler.pdf adresinden alındı [Erişim Tarihi:08.29.2013]

www.wikipedia.com.(2013).*İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi*. www.wikipedia

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul_%C3%9Cniversitesi_%C4%B0leti%C5%9Fim_Fak%C3%BCltesi adresinden alındı [Erişim Tarihi:08.05.2013]

ÜNİVERSİTELERİN İNTERNET SİTELERİ VE ERİŞİM TARİHLERİ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.ilef.ibu.edu.tr. [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.akademik.adu.edu.tr/fakulte/iletisim/ . [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.akdeniz.edu.tr/tr.[Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.aksaray.edu.tr/asu.asp?asu=488 . [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. http:// ilef.ankara.edu.tr.[Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.atauni.edu.tr/#birim=iletisim-fakultesi .[Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi. .http://ilf.baskent.edu.tr/ . [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://yeni.beykent.edu.tr/WebProjects/Web/IFakulte.php?CategoryId =1023 [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

***Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi*.** http://iletisim.bozok.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

Bursa Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.btu.edu.tr [Erişim Tarihi: 04.05.2013].

***Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi*.** http://www.cumhuriyet.edu.tr/fakulte.php?cubid=z8Tg4tTp19Toyemyopmcx9vl0uHZ3Nlnppk=.[Erişim Tarihi: 10.05.2013].

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi.http://iletisim.comu.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 10.05.2013].

***Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi*.** http://iletisim.cu.edu.tr/tr/ [Erişim Tarihi: 10.05.2013].

Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC-Gazimağusa) İletişim Fakültesi. http://fcms.emu.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 10.05.2013].

***Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi*.** http://iletisim.ege.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 10.05.2013].

***Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi*.** http://iletisim.erciyes.edu.tr/ [Erişim Tarihi:10.05.2013].

Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://web.firat.edu.tr/iletisim/de

fault.asp [Erişim Tarihi: 20.05.2013].

Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.gsu.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 21.05.2013].

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://ilet.gazi.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 21.05.2013].

Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://gantep.edu.tr/ab/index.php ?bolum_id= 20256023 [Erişim Tarihi: 22.05.2013].

Giresun Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://tif.giresun.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 22.05.2013].

Girne Amerikan Üniversitesi (KKTC-Girne)İletişim Fakültesi. http://www.gau.edu.tr/ turk/PageContents.aspx?Content ID=95&MenuParentID=23 [Erişim Tarihi:23.05.2013].

Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.gumushane.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 23.05.2013].

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi. www.iletisim.hacettepe.edu.tr [Erişim Tarihi: 23.05.2013].

İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iys.inonu.edu.tr/?web=iletişim[Erişim Tarihi: 24.05.2013].

İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.arel.edu.tr/arel/akademik/fakulteler/ iletişim/index.html [Erişim Tarihi: 30.05.2013].

İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.aydin.edu.tr/fakulteler/iletisim/ [Erişim Tarihi:30.05.2013].

İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.iticu.edu.tr/Akademik/ Fakulteler/Iletisim/Genel-Bilgi/Pages/Anasayfa.aspx [Erişim Tarihi: 30.05.2013].

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi. http:// www.istanbul.edu.tr/iletisim/ [Erişim Tarihi:30.05.2013].

İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi. http:// comm.ieu.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 30.05.2013].

Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.khas.edu.tr/index.php?page=562 [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.ktu.edu.tr/fakulte/iletisim/index.html [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/ [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.manas.kg/fakulte.php?id=3&tip=1&meu=09f2a889073ecf3d8d9ff7ca385a4c0f [Erişim Tarihi: 05.06.22013].

Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://if.kocaeli.edu.tr [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Lefke Avrupa Üniversitesi İletişim Fakültesi (Lefke – KKTC). http://www.eul.edu.tr [Erişim Tarihi:05.06.2013].

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.marmara.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.mersin.edu.tr/akademikf/iletisim-fakultesi# [Erişim Tarihi : 05.06.2013].

Mustafa Kemal Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.mku.edu.tr/main.php?location =iletisim [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Muş Alparslan Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.alparslan.edu.tr/_akademik/iletisimFak/ana.html [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Niğde Üniversitesi İletişim Fakültesi.

http://www.nigde.edu.tr/iletisim [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi.

http://iletisim.omu.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Pamukkale Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.pau.edu.tr/if/tr [Erişim Tarihi:05.06.2013].

Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi

http://www.iletisim.sakarya.edu.tr/trhttp://www.iletisim.sakarya.edu.tr/tr [Erişim Tarihi: 05.06.2013].

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.iletisim.selcuk.edu.tr [Erişim Tarihi: 09.06.2013].

***Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim* Fakültesi.** http://iletisim.sdu.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 09.06.2013].

Uluslararası Balkan Üniversitesi (Üsküp- Makedonya) İletişim Fakültesi. http://www.ibu.edu.mk/node/33 [Erişim Tarihi: 10.06.2013].

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi (KKTC -Lefkoşa) Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.ciu.edu.tr/akademik_fakulte_iletisim.htm [Erişim Tarihi: 10.06.2013].

Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi.

http://iletisim.usak.edu.tr/ [Erişim Tarihi :10.06.2013].

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.uskudar.edu.tr/iletisim bilimleri-ve-medya.php [Erişim Tarihi:10.06.2013].

Yakın Doğu Üniversitesi (KKTC-Lefkoşa) İletişim **Fakültesi.** http://www.uskudar.edu.tr/iletisim-bilimleri-ve-medya.php [Erişim Tarihi:10.06.2013].

Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.yasar.edu.tr/akademik.php?birim=iletisim [Erişim Tarihi: 10.06.2013].

Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.yeditepe.edu.tr/fakulteler/iletisim-fakultesi [Erişim Tarihi:10.06.2013].

Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://www.yeniyuzyil.edu.tr/index.aspx?pid=3&sid=115 [Erişim Tarihi:10.06.2013].

Zirve Üniversitesi İletişim Fakültesi. http://iletisim.zirve.edu.tr/ [Erişim Tarihi: 10.06.2013].

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:47 K:60

DİL VE İDEOLOJİNİN SÖYLEME YANSIMASI: ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

THE REFLECTION OF LANGUAGE AND IDEOLOGY ON DİSCOURSE: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

Arş. Gör. Dr. Ozan OTAN

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Film Tasarımı Bölümü
ozanotan@hotmail.com

Özet: İdeolojiler, toplumsal ilişkileri belli davranış biçimleri aracılığıyla meşrulaştıran araçlardır. Bu anlamda ideolojiler dil ile yakın ilişki içerisindedirler. Söylemi üreten ve iletişim ediminde kullanan kişi belli bir toplumun, belli bir ideolojik grubun üyesi olarak okura söz konusu grubun sesini yansıtmaktadır. Dil kullanım biçimleriyle içselleşmiş olan ideolojiler doğallaştırılmakta ve meşrulaştırılmaktadır. Dil sisteminde seçimleri düzenleyen ve sınırlayan birçok düzenek bulunmaktadır. Seçimlerden oluşan düzenekler söylemde her zaman tek, anlaşılabilir bir sistem içerisinde yer almazlar. Dil kullanıcısının hangi durumda, hangi amaçlarla kullanacağına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla söylem çözümlemelerinde dilsel düzenekleri kimin kullandığı ve hangi durumlarda, hangi bağlamda ve hangi tür altında kullandığı önemli bir etmen olarak belirmektedir. Yazarın dünya görüşünün yeniden üretme aşamasında söylemi kurgulaması gerçekliğin bire bir yansıtılması değil, bunun aksine belli bir açıdan yapılan sunumudur. Bu bağlamda da söylemi üreten yazarın belli bir topluluğun üyesi olduğu ve söz konusu grubun çıkarlarına göre dili kullanış biçiminin nedenli olduğu düşünülmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak, yazarın, gazete köşe yazıları aracılığıyla okuyucuyla kişilerarası bir ilişki gerçekleştirmekte olduğu ve bu süreçte yazılarında seçtiği dilsel araçlarla ve gerçekleştirdiği hamlelerle metnini kurgulamakta; okuyucuyu kendi bakış açısı doğrultusunda inandırmaya ve ikna etmeye çalışmakta olduğu söylenebilir. Eleştirel söylem çözümlemesinin çıkış noktası olarak ele alındığı bu çalışmada belli bir ideolojik grubun üyesi olan farklı yazarlarca yazılan metinlerin içine yerleştirilen ideolojik yapıları ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bu araştırmada Türkiye'de gezi olayları çerçevesinde 1 Haziran 2013 ve 13 Haziran 2013 tarihlerindeki Zaman gazetesinde söz konusu olaylarla ilgili yer alan köşe yazıları içinden tesadüfi örneklem yoluyla seçilen cümleler çözümlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Dil, İdeoloji, Söylemsel Stratejiler, Gazete Köşe Yazısı, Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Abstract: Ideologies are tools that legitimize social relations through some certain forms of behaviour. In this sense ideologies are in a close relationship with language. The person who produces the discourse and uses it in communicative act reflects the voice of a group to the readers as a member of an ideological group or a society. Ideologies that become internalised via language are naturalised and legitimated. There are a lot of codes that determines and restricts the choice in language system. These codes are not unique in discourse. They vary according to the purposes that the writers use. So who uses the codes, in what situation, context and genre the codes are used become important in discourse analysis. Writers' building the discourse while reproducing their worldview is not the reflection of reality, on the contrary is a presentation of reality. In this sense it's considered that the writers are a member of a society and that they use the language for their benefits. From this point of view, writers practise an interpersonal relationship with the readers via newspaper articles. During this process writers build the text with the linguistic codes and moves they choose. And they try to convince the readers in the direction of their views. Our objective is to reveal the ideological frame of texts that are written by different writers in the same society within the framework of critical discourse analysis. In accordance with this objective the database of our study includes sentences chosen randomly from Zaman newspaper articles within the scope of "Gezi park" in Turkey.

Keywords: Language, Ideology, Discursive Strategies, Newspaper Articles, Critical Discourse Analysis

GİRİŞ

Hegemonya, sınıflar arası bir ilişki biçimidir; bir sınıfın ya da grubun diğerleri üzerinde rıza ile kazandığı liderlik durumunu imlemektedir. Hegemonya kavramının eleştirel iletişim çalışmalarında sıkça kullanılmasını sağlayan durum iletişim araçlarının hegemonyanın yaratılmasındaki rızayı üretmesinden kaynaklanmaktadır. Rıza, hakim sınıflar ya da grupların ahlaki ve kültürel değerlerinin, genel olarak dünya görüşlerinin ve buna bağlı olarak uygulamalarının bağımlı sınıflar tarafından özümsenmesiyle oluşan bir mutabakata dayanmaktadır. Bu da ikna ve ayartma ile ortaklıklar ve yaygın bir işbirliği yaratarak diğer tüm unsurları bu sisteme dahil etmeyi ifade etmektedir (Mutlu, 1998). İşte söz konusu işbirliğinin yaratılmasında en etkili araç ise dildir.

Dil, insanoğlunun en göze çarpan niteliklerinden biridir ve düzenlenmiş düşüncelerin, iletişimin ilerlemesini sağlayan araç olarak insanoğlunun tüm sosyal yaşamında bir gereklilik olarak yer almaktadır. Çünkü dil ve düşünce girift bir şekilde birbirine bağlıdır, dolayısıyla toplum ve dil arasındaki ilişki dilin sosyal bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakış açısıyla dil, kişiye yaşadığı toplum tarafından verilen ve toplumsallaşmada kişinin bilincini yönlendiren anahtar bir kavramdır. Ancak dilin insanın iletişimi sağlayan önemli niteliklerinden biri olması her zaman masumca algılanacak bir olgu olarak belirmemektedir. Çünkü dil, iletişimi gerçekleştiren bir araç olduğu kadar kontrolü de sağlamaktadır ve güçlü ideolojik bir düzenek olarak işlev görmektedir (Hodge ve Kress, 1979).

Bireylerin toplumsal bir yapıyla ilişkilerini yaşadıkları ve bilinçli toplumsal aktörlerin dünyalarını anlamlandırdıkları ortamda ideoloji belli bir bakış açısında biçimlenen sistematik düşünceler bütünü olarak var olmaktadır (Hodge ve Kress, 1979). Althuser'e (Althuser, 1971; aktaran Mutlu, 1998) göre ideoloji toplumsal varoluşun tüm biçimlerine yer etmiş, en sıradan kurumlara, oluşlara ve toplumsal ilişkilere nüfuz

etmiş durumdadır. Dünyayla yaşanan ilişki bireyin bir özne olarak kurulduğu süreçten ibarettir. Bu her bir bireye, toplumsal pratiklere girdiğinde bir toplumsal kimlik veren çeşitli terimlerle hitap edilmesi ya da çağırılması ile gerçekleşmektedir. Birey çağrıldığı özne konumunu, toplumsal kimliğini kabul ederse ideolojinin bakış açısını da kendinden kanıtlı doğrular olarak algılamakta ve ideolojinin sürekli olarak olumlandığı bir dünyayı deneyimlemektedir. İdeolojiyle yüklü metinler de okurları, dünyayı özgül biçimlerde görmeyi kabul etmeye davet etmektedirler.

Bağlam içinde yer alan metin yani söylem ise ideolojinin sürdürülmesine katkıda bulunan önemli kaynaklardan biridir. İnsanın davranışlarını yönlendirme gücüne sahip olan ideoloji, somut bir olgu olarak kişinin dilsel seçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Dil sisteminde seçimleri düzenleyen ve sınırlayan birçok düzenek bulunmaktadır. Seçimlerden oluşan düzenekler söylemde her zaman tek, anlaşılabilir bir sistem içerisinde yer almazlar. Dil kullanıcısının hangi durumda, hangi amaçlarla kullanacağına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla söylem çözümlemelerinde dilsel düzenekleri kimin kullandığı ve hangi durumlarda, hangi bağlamda ve hangi tür (genre) altında kullandığı önemli bir etmen olarak belirmektedir (Hodge ve Kress, 1979).

Söylemin, toplumsal etkileşim içinde üretilen ve toplumsal aktörlerin hangi roller içinde yer aldığını gösteren bir olgu olduğu bakış açısıyla konuşucunun/yazarın söyleminin dilsel göstergeler/düzenekler aracılığı ile varlık kazandığı ve bu dilsel göstergelerin onu üreten ve iletişim ediminde kullanan aktörün ilgi ve çıkarları doğrultusunda belirlendiği söylenebilmektedir (Kress, 1993,1996; aktaran Yağcıoğlu, 2002). Bu doğrultuda söylemi üreten ve iletişim ediminde kullanan kişi belli bir toplumun, belli bir ideolojik grubun üyesi olarak okura söz konusu grubun sesini yansıtmaktadır (Van Dijk, 1997).

YÖNTEM

Söylemi toplumsal bir etkinlik ve ideolojiyi, toplumsal ilişkileri ve güç farklılıklarını, sürekli yinelenen davranış biçimleri aracılığıyla

meşrulaştıran araç olarak ele alan böylelikle hangi metinlerin ve söylemsel öğelerin ideolojinin taşıyıcısı olabileceği sorusuna yanıt oluşturan eleştirel söylem çözümlemesi bu çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır.

AMAÇ VE VERİ TABANI

Eleştirel söylem çözümlemesinin çıkış noktası olarak ele alındığı bu çalışmada belli bir ideolojik grubun üyesi olan farklı yazarlarca yazılan metinlerin içine yerleştirilen ideolojik yapıları ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bu araştırmada Türkiye'de gezi olayları çerçevesinde 1 Haziran 2013 ve 13 Haziran 2013 tarihlerindeki Zaman gazetesinde söz konusu olaylarla ilgili yer alan köşe yazıları içinden tesadüfî örneklem yoluyla seçilen cümleler çözümlenmiştir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İDEOLOJİ VE DİL

"İdeoloji, kişinin, bir grubun ya da bir toplumun dünyayı algılama anlamlandırma ve yorumlama biçimine ilişkin düşünceler, inançlar, değerler, tutumlar ve kategoriler sistemidir" (Van Dijk, 1998). Bu anlamda ideolojiler, kim olduğumuzun, neye taraf olduğumuzun, değer yargılarımızın ve "öteki"yle ilişkilerimizin göstergeleridir ve bir toplumsal grubun üyeleri tarafından paylaşılan temsillerin temeli olarak tanımlanabilmektedirler (Van Dijk, 1998). Toplumda bir şekilde söz sahibi olanlar yani gücü elinde bulunduranlar kendi bakış açılarından dünyayı algılamayanların düşüncelerini kendi ideolojileri ve amaçları doğrultusunda yeniden yapılandırabilmektedirler. Bu yeniden yapılandırma sürecinde de en etkili araç dildir.

Dil, toplumsal kurumların ideolojisiyle kurgulanan söylemsel bağlamlar içinde kullanıldığı için ideolojilerin ifade edilmesinde, değiştirilmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli rol oynamaktadır. Dil düzleminde sözdizimsel ve sözcüksel yapılar tarafsız gibi görünseler de kullanım düzleminde dil kullanıcısı onlara toplumsal ve simgesel anlamlar yüklemektedir. Bir başka deyişle

konuşucunun söylemi, dilsel göstergeler aracılığı ile varlık kazanmaktadır. Söylemin konusunu oluşturan nesnenin ya da olayın birçok özelliği arasından bazılarının seçilmesini belirleyen yazarın ilgi ya da çıkarlarıdır (Yağcıoğlu, 2002). Yani yazar belli dilsel göstergeleri ya da düzenekleri belli amaçlar doğrultusunda söyleminde kullanmaktadır ve aynı zamanda dış grup üyelerine karşı tartışma, savunma ve meşrulaştırma bağlamında dünya görüşünün yeniden üretmekte, korumakta ve sürdürülmesini sağlamaktadır (Yağcıoğlu ve Cem-Değer, 2002).

Yazarın dünya görüşünün yeniden üretme aşamasında söylemi kurgulaması gerçekliğin bire bir yansıtılması değil, bunun aksine belli bir açıdan yapılan sunumudur (Yağcıoğlu, 2002). Yani söylem gerçekte dışarıda olanın yeniden kurulması değildir. Söylem, sosyal yapı tarafından biçimlendirilen bir olgudur. Söylemdeki önermelerde yer alan tüm göstergeler toplumun aşamalı yapısına göre anlamsal roller kazanmaktadırlar ya da yazar tarafından kazandırılmaktadırlar. Bu rollerin dağılımı da ya toplumsal yapıyı sürdürmek için ya da toplumsal yapıya karşı çıkmak için kullanılmaktadır. Toplumsal aktörlerin hangi anlamsal roller içinde yer alacağını belirleyen söylem bireysel olarak algılanamaz. Çünkü söylem, belli bir bakış açısıyla dünyayı algılayan bir grubun sesini yansıtmaktadır. Bu bağlamda da söylemi üreten konuşucunun/yazarın belli bir topluluğun üyesi olduğu ve söz konusu grubun çıkarlarına göre dili kullanış biçiminin nedenli olduğu düşünülmektedir.

Yazarın kullandığı dilsel gösterge herhangi bir büyüklükte olabilmektedir; bir sözcük, bir cümle ya da birçok cümleden oluşan bir metin (Yağcıoğlu, 2002). Örneğin Fairclough (1992)'ye göre yazar, söylemde kullandığı dilsel göstergeyi sözcük düzeyinde yansıtabilmektedir ve "terörist" ya da "özgürlük savaşçısı" gibi iki tanımdan birini kullanmayı seçiyorsa bunun toplumsal olarak nedenli olduğu düşünülmektedir.

1.2. GAZETE SÖYLEMİ VE KÖŞE YAZILARI

Köşe yazıları bir gazetede her gün aynı sayfada, aynı yerde yayınlanan ve aynı yazar tarafından yazılan güncel, siyasal ve toplumsal sorunları ele alan yazılardır. Bu tür yazılar düşünsel bir planda oluşturulur. Bunu gerçekleştirirken de yazar, düşünceyi ya da öne sürülen savı ya da iddiayı kanıtlamaya yönelir. Bir başka ifade ile köşe yazıları kanıtlama yazılarıdır. Yani, köşe yazısında önemli stratejilerden biri yazarın öne sürülen iddiayı inandırıcı kılmasıdır (van Dijk, 1996: 1). Köşe yazıları, temeli düşünce olan yazılardır ve konu sınırlamaları yoktur. Bir düşünce, toplumsal bir olay, bilimsel bir gerçek, söz sanatları, plastik sanatlar v.b. köşe yazılarının konusunu oluşturabilir. Köşe yazıları bir tezi savunma yazılarıdır, bu nedenle yapısı ortaya atılan bir görüş ve bu görüşü destekleyen düşüncelerle örülür (İleri, 1998: 110). Farklı toplumsal grupların üyeleri olan gazeteci ve yazarlar tarafından üretilen köşe yazıları, toplumsal temsillerinin düşünce ve ideolojilerini sergilemekte ve kurumsal ideolojilerin yeniden kurgulanmasına katkıda bulunmaktadırlar (Van Dijk, 1996).

Toplumsal bir iletişim aracı olan gazetelerin işlevi dış dünyada olanlar konusunda okuyucularını bilgilendirmektir. Bunu yaparken dil kullanımında yaptıkları seçimler okuyucuları bilgilendirirken dünyayı gazetenin kendi görüşleri doğrultusunda görmelerini sağlar (Kress, 1996'dan aktaran Yağcıoğlu, 2002). Gazetelerin politik işlevi ise deneyimsel, fiziksel ve toplumsal dünyadaki olayları yapılandırıp işlemden geçirerek ideolojik olarak birleştirilmiş bir paket haline getirmek ve tartışma dizgelerini kullanarak toplumun ahlaki düzeninin risk altında olduğuna ikna etmek suretiyle var olan okuyucu kitlelerini elinde tutmak ya da sayısını genişletmektir (Kress, 1983: 43-44). Bir metin türü olan gazete köşe yazıları da toplumun güncel olaylarına göre yazarın belli bir konuda oluşturduğu düşünce dizileridir. Ayrıca, okuyucuların dünyada olup bitenlerle ilgili fikir sahibi olmalarına yardım etmektedirler. Kamuoyunun oluşumu ve değişiminde, politik gündemi belirlemede ve bunların toplumsal olarak tartışılmasını

etkilemede, karar verme aşamasında ve diğer toplumsal ve politik olaylarda etkin rol oynamaktadırlar (Van Dijk, 1996: 1).

Dil kullanımında yapılan her seçim, dış dünyada olup bitenin belli bir bakış açısından sunulması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dilsel seçimler okuyucuları bilgilendirmekle birlikte olan biteni belli bir biçimde görmelerini sağlamaktadır. Yani dış dünyada olup biteni yeniden üreten yazar bunları hem ideolojik birimler olarak sunmakta hem de okuyucuları kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirip en güvenilir olanın kendisi ya da kendi grupları olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır (Yağcıoğlu, 2002).

Fikir ve düşüncelerin kurgulanıp sunulmasında da en büyük araç medyadır. Medyaya düşen görev ilkeli haberciliktir ve habercilik ilkelerini oluşturan etik normlar bir taraftan nasıl haber yazılacağına ilişkin sınırları, diğer taraftan da haber medyası ve siyasal olan arasındaki çizgiyi de belirlemektedir. Ancak Frakfurt Okulu gibi toplumsal iktidar ilişkilerinin eşitsizliğini sorun eden yaklaşımdan gelen araştırmacılar medyayı, mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten, yeniden kuran bir araç olarak görmektedirler. Bu yaklaşıma göre, medya bir yandan iktidar sahibi kişi ve kurumların anlamlarını, dünya görüşlerini sunarken, diğer yandan bu görüşleri doğallaştırmakta ve var olan iktidar yapılarına bir meşrutiyet kazandırmaktadır. Başka bir deyişle, medya eşit olmayan ilişkilerinin sürmesine hizmet etmektedir. Medya ve siyaset ilişkisi, yaygın medyanın belirli ekonomik ve siyasal iktidar merkezleriyle iç içe geçmiş yapısı nedeniyle herhangi bir siyasal gücü desteklemeyi aşan, tüm siyasal ve ekonomik yapının meşrutiyetine uzanan geniş bir yanlılık kavramı ile sorgulanmaktadır. Haber medyasının bu yanlılığı çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin gazeteciliğin hiç sorgulanmaksızın gerçekleştirilen günlük pratikleri içinde, siyasal/ekonomik seçkinlerin söylem ve eylemleri takip edilmesine dayalı bir haber yapma alışkanlığı sürdürüldüğünde, bu kişilerin temsil ettiği çıkar merkezlerinin siyasal/ekonomik sorunları tanımlama

ve çerçeveleme biçimleri okuyuculara dayatılmış olmaktadır (İnal, 2003).

Gazeteler bu dayatma işlevlerini en çok köşe yazılarında gerçekleştirme imkânı bulmaktadırlar. Çünkü köşe yazılarının yazarları ünlü kişilerdir ve güvenilir olma özelliği taşımaktadırlar. Anlambilimsel açıdan da köşe yazıları söylemsel meşrulaştırma stratejilerine başvurmaktadırlar. Gazete köşe yazarları benimsedikleri ideolojiler doğrultusunda biçimlendirdikleri dil kullanımı ile okuyucularının olaylara ve kişilere bakış açısını oluşturabilmekte, kendi ideolojisinin taraftarı bireyler yaratabilmektedir (Cem-Değer, 2002). Köşe yazılarında göze çarpan söylemsel strateji her sözel hamlenin yazarın kendisi ve düşüncesinin neden haklı olduğuna okuyucusunu ikna etme çabası olarak ortaya çıkmaktadır (Yağcıoğlu, 2002).

Sonuç olarak, tür iletişimsel bir olgudur ve söylemin bütüncül düzenini oluşturarak o söylemin içerik ve biçemiyle ilgili dilsel seçimleri de etkilemektedir (Swales, 1990: 58). Metin türü olarak gazete köşe yazılarının da yazarın söylem topluluğu üyeleriyle yani okuyucularla kişilerarası ilişkiler kurmasında rol oynadığı söylenebilir (Van Dijk, 1996). Dilin kişilerarası işlevi insanların başkalarıyla iletişimsel eylemlere katılmalarını ve duygu, tutum ve yargıları anlama ve ifade etmelerini sağlamaktadır (Halliday, 1994: 179). Dilin kişilerarası bileşeniyle, dil kullanıcısı yani yazar, kendi tutum ve yargılarını sergilemekte ve okuyucunun tutum ve davranışlarını da yönlendirmektedir (Halliday, 1978:112). Bu bakış açısından yola çıkarak, yazarın, gazete köşe yazıları aracılığıyla okuyucuyla kişilerarası bir ilişki gerçekleştirmekte olduğu ve bu süreçte yazılarında seçtiği dilsel araçlarla ve gerçekleştirdiği hamlelerle metnini kurgulamakta; okuyucuyu kendi bakış açısı doğrultusunda inandırmaya ve ikna etmeye çalışmakta olduğu söylenebilir. Bu açıdan gazete köşe yazıları yazar ve okuyucu ilişkisinin kişilerarası bir düzlemde ele alındığı ve yazarın okuyucuyu bazı dilsel stratejilerle ikna etmeye çalıştığı bir düzlem olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. SÖYLEMSEL STRATEJİLER

Hegemonya kurmanın, yani ideolojilerin, sadece güç ve iktidarı elinde tutan gruplar tarafından değil

baskı altında tutulan gruplar tarafından da paylaşılarak meşru hale getirilmesini yolu, verili bir toplumu oluşturan öznelerin zihinsel temsillerini denetim altında tutmaktır. Amaç, bu aşırı toplumsal adaletsizliğin ve güçler arasındaki dengesizliğin meşrulaştırıldığı, yeniden üretildiği ve doğallaştırıldığı kültürel ürünler olan metinleri eleştirel bir yaklaşımla inceleyerek meşrulaştırma mekanizmalarını ortaya çıkarmaktır.

Her söylemin kaçınılmaz olarak yazarın, okuyucusunu ikna etmeye yönelen bir sözeylem olarak ele alınması gerekmektedir, bu da yazarın, okuyucusunu düşünmeye güdülediği anlamına gelmektedir. Kanıtlama, özellikle de gazete köşe yazıları bağlamında, yazarın okuyucusunu belli bir yönde düşünmeye yönlendirme, yani güdüleme olarak ortaya çıkan sözbilimsel amaca hizmet etmektedir (Yağcıoğlu ve Cem-Değer, 2001). Kanıtlama, yazarın üzerinde tartışma açtığı konu hakkındaki kendi görüşlerine okuyucusunun katılması ve onaylaması için giriştiği sözel hamleler olarak nitelendirilmektedir. Yazar, söylemin işleyişini sürekli olarak kendi amacı doğrultusunda yönlendirme güdüsüyle hareket etmektedir (Henkemans, 2001).

Gazete köşe yazıları da yazarın ortaya attığı iddiayı, kendi bakış açısını ve tutumunu benimsetmek için pragmatik ve diyalektik düzeyde yaptığı seçimleri kanıtlayıcı bir çerçeve içinde sunmaktadırlar. Köşe yazarları hem etik normlar içinde haberleri iletmekle sorumlu hem de düşüncelerini karşı tarafa kabul ettirmek ya da inandırmakla sorumludurlar. Bu iki amaca yanıt veren pragma-diyalektik (pragma-dialectical) yaklaşım yazara, ortak bir çözüm noktasına ulaşma çabası olarak değerlendirilen diyalektiğin sağlanması ve yazarın kendi haklılığını karşı tarafa kabul ettirme isteğini dengelemek için stratejik manevralar sunmaktadır (Yağcıoğlu ve Cem-Değer, 2001; Van Eemeren ve Houtlosser; 1999).

Yazarlar kendi düşüncelerini karşı tarafa ikna ettirme sürecinde belli stratejik manevralarda bulunmaktadırlar. Stratejik manevralar, konu seçimi, dinleyici taleplerine göre tavır alma, gerekli sunum araçları seçmek gibi basamaklardan

oluşmaktadır. Belli bir düşünde farklılığı oluştuğunda, yazar hakim olduğu konuyu seçip, okuyucu beklentilerine uygun bakış açısını benimseyip, uygun sözcükleri seçerek ortaya atılan konuyu savunacaktır. Bu süreçte de karşı taraftan gelecek eleştirilere karşı kendini donatarak, tedbirler alarak etik bir kimlik sergilemek zorundadır (Van Eemeren ve Houtlosser; 1999).

İdeolojinin hayatın her anında sürekli olarak davranışlarımızı yönlendiren somut bir durum olduğu düşüncesinden hareketle de bu somutluğun yazarın dilsel seçimlerinde ortaya çıktığı ve ideolojinin her an kendini sergilediği söylenebilmektedir. Söylemsel stratejiler de bunların meydana geldiği bir eylem olarak belirmektedir. Van Dijk (1997)'ye göre yazarın ideolojisini yansıttığı söylem, konu seçimi, metinsel düzenleme, yerel anlam, sözcükleştirme, biçem ve sözbilimsel araçlardan meydana gelen bir eylem olarak gündeme gelmektedir.

2. UYGULAMA VE BULGULAR

Söylemin anlamı iki düzlemde tanımlanabilmektedir: i) cümleler ve çizgisel bağlantıları ve ii) bütün olarak algılanacak söylemin tümü. Bu tanımlar yerel ya da küçük ölçekli ve bütüncül ya da büyük ölçekli çözümleme arasındaki farkı ortaya koymaktadırlar. Bir cümlenin bağlam içindeki yeri göz önünde bulundurulduğunda birden fazla anlama gelebilmektedir ancak sözeylemin (speech act) edimsözü (illocution) tüm söyleme de uygulanabilmektedir. Yani birçok cümle bütüncül düzlemde bir sözeylem ile açıklanabilmektedir. Yazar tüm söylemde yani söylemin bütününde okuyucuyu uyarabilmekte, suçlayabilmekte, tebrik edebilmekte, ona söz verebilmekte ya da bir olguyu iletebilmektedir. Söylemin bütüncül düzeyinden elde edilen anlam büyük ölçekli-sözeylem (macro-speech act) olarak nitelendirilmektedir (Van Dijk, 1981).

Fairclough (1992)'ye göre de söylemsel pratikleri çözümlemede küçük ve büyük ölçekli çözümlemenin birbiriyle bağlantılı olarak ilerlemesi gerekmektedir. Metni biçimlendiren küçük ölçekli yapısıdır ancak söylemdeki büyük ölçekli sözeylemi anlayabilmek yani metnin tümünü

alımlayabilmek için de büyük ölçekli yapısının çözümlemesine gerek duyulmaktadır. Bu bağlamda veri tabanını oluşturan köşe yazılarının yazarlarının hangi söylem topluluğunun üyesi olduğu metinlerin bütüncül anlamlarını ortaya koyacak büyük ölçekli çözümlemesinde önemli rol oynamaktadır. Böylelikle metinlerin artalanındaki ideolojinin söyleme nasıl yansıdığı da ortaya çıkacaktır.

Veri tabanını oluşturan yazıların, birer köşe yazısı olduğu düşünüldüğünde, gazetecilik mesleğinin sektöre özgü çeşitli sorunları; sermaye, tekelleşme, objektiflik, etik tutum v.b. önem kazanmaktadır. Bu da söylem çözümlemesi sırasında ekonomik ilişkilerin, siyasal yapının çok daha belirleyici olmasına yol açmaktadır. Ülkemizde, tüm dünyada da örneklerine rastlanır şekilde medya mensuplarının, gazetecilerin, televizyoncuların bağlı bulundukları yayın grubunun ekonomik, siyasal görüşleri doğrultusunda hareket ettikleri, dünyanın her hangi bir yerinde olup biten binlerce olaydan hangisinin haber olduğuna, hangi olayı kamunun bilmesi gerektiğine karar verme noktasından başlayarak ahlaki sorumluluk altında oldukları görülmektedir. Bu durum beraberinde etik (meslek etiği) tartışmalarını getirmektedir. Meslek etiklerinin ortaya koymaya çalıştığı; genel geçer ve objektif normlar bütünüdür (Kuçuradi, 2003). Yazarın içinde bulunduğu söylem topluluğunun söylem biçimi, dil seçimleri ile medya etiğinin gereklilikleri (doğruluk, tarafsızlık, haber-yorum ayrımı v.b.) arasında bir denge sağlaması gerekmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak, köşe yazısı gibi bir yazın türünü çözümlerken, o yazarın içinde bulunduğu siyasal yapının, ekonomik ilişkilerin yazarın, yazısının konusunu ve konuya olan mesafesini, bakış açısını belirlediği göz ardı edilmemelidir.

Şimdi örneklerimizi inceleyelim:

Zaman gazetesi yazarının makalesini örnek 1'deki cümle ile başlattığı ve bu şekilde yazarın okuyucusu ile arasında bir dayanışma yaratmaya çalıştığı ve bu amaca yönelik stratejiler geliştirdiği görülmektedir. Öncelikle "Şu nokta açıkça kesinleşti ki" cümlesinde"-dı"

eylem kipinin kullanıldığı görülmektedir. "-Dı" eylem kipi işin sözden önce yapıldığını ve işin yapıldığı, söylenenin duyularıyla ya da inancıyla, kesin olduğunu belirtmektedir (Gencan, 2001). Böylelikle yazar olayın, okuyucunun ve kendisinin birlikte yaşadığı yani hem okuyucunun hem de kendisinin tanık olduğu bir olay olduğu duygusunu yansıtmaktadır. Dolayısıyla metne başlar başlamaz okuyucu ile bir ortaklık kurmaya çalışmakta ve "olup bitenleri anlamanın zor olduğu" fikrini okuyucuya yöneltmekte ve okuyucuyu bu doğrultuda düşünmeye yönlendirmektedir.

Örnek 1:

Şu nokta açıkça kesinleşti ki, olup bitenleri anlamak için yeni bir zihnî yaklaşım, yeni bir cihaz kullanmak zorundayız.

Örnek 2'yi incelediğimizde "şu protesto" ifadesini görmekteyiz. Bu ifade de eksiltilmiş, bilgisi boşaltılmış gösterim sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Lambretch (1994)'e göre okuyucunun metinde yer alan herhangi bir gönderimi anlamlandırabilmesi için göndergenin, ya da gösterim sözcüklerinin belirgin ve görülebilir olması gerekmektedir. Yazarın söz konusu cümlesi incelendiğinde "şu" gösterim sözcüğünün kullanma koşullarına uygun olmadan kullanıldığı gözlenmektedir. Bilginin somut bir şekilde belirtilmediği dolayısıyla önermesel boyutta bilginin boşaltıldığı görülmektedir.

Örnek 2:

Bundan on gün önce, esasen "Beyaz Türk" menşe'li olmakla birlikte yeni gençliğin sürüklediği şu protesto hareketini öngörmek mümkün değildi.

Dilsel göstergenin, onu üreten ve iletişim ediminde kullanan öznenin ilgi ve çıkarları doğrultusunda belirlendiği ve bunun gerçekliğin yansıtılması değil, belli bir açıdan yapılan sunum (Kress, 1993,1996; aktaran Yağcıoğlu, 2002) olduğu düşünülmektedir. Böylece Zaman gazetesinin söyleminin neyi değerli görüp görmediği ortaya çıkmaktadır. Örnek 3 ve örnek 4 incelendiğinde ise cümlelerin ilk önce gezi eylemlerinin yandaşıymış hissi yarattığı ancak aslında "ama" ile

devam ederek bunun tam tersi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle ile bu ifadelerin aslında gerçekliğin yansıtılması değil yazarın okuyucu ile arasında dayanışma kurmaya çalışarak okuyucuyu kendi tarafına çekmeye ve kendi görüşlerini ikna etmeye çalışmakta olduğu düşünülebilir.

Örnek 3:

AK Parti'yi eleştirmeli ama...

Örnek 4:

Tamam, gençler Taksim'de Gezi Parkı'nda haklı, doğru bir şey yaptılar. Bunu takdir etmeliyiz. Ama Taksim'den bir Tahrir, Arap Baharı'na inat bir Türk Baharı çıkartıp tozpembe hayaller kurmak, gerçekten kabak tadı verdi.

Ilie (1994)'e göre iddialar her zaman geçerli olmayabilirler ve geçerliklerini ölçmek için tutarsızlıklar, yadsımalar ya da doğruluğu kanıtlanamaz ifadeler taşıyıp taşımadığına bakmak gerekmektedir. Bu tür ifadeler taşıyan cümleler iddiaları çürütebilir ve sonunda safsataya (fallacy) dönüştürebilirler. Walton'a göre (Walton, 1992; aktaran Ilie, 1994) safsata, hatalı kullanıldığında ya da kötüye kullanıldığında diyaloğun amacını ifade etmesini engelleyen bir kanıtlama tekniğidir. Dolayısıyla safsata, kanıtlamanın çözüme ulaşma amacını engellemektedir (Ilie, 1994). Bu bakış açısından bakıldığında örnek 5 ve 6'daki cümlelerin bilgi değeri taşımayan ifadeler olduğu söylenebilir. 5. örnekte yazar "gezi-mezi" ifadesiyle olayı küçümsemekte, basite indirgemekte ve safsataya sebep olmaktadır. 6. örnekte ise yazar, "ağaçlardan, aşktan ve tabiattan bahsetmek daha doğru olacaktır" gibi ifadeleri kullanarak konuyu tekrar basite indirgemektedir. Yani örnek 5 ve 6'da nedensellik bağlantısının ilgisizleştirildiği, olgusal bilgilerin içinin boşaltılarak sunulduğu yani safsataların yer aldığı görülmektedir.

Örnek 5:

Daha da yazmam Gezi-mezi...

Örnek 6:

Aslında o hiç açmamak, bir nevi "Servet-i Fünûn Edebiyatı" hilesine başvurarak kuşlardan, ağaçlardan, aşktan ve tabiattan bahsetmek daha doğru (doğru demeyelim ama siyâsî!)

olacaktı fakat sâfiyet yakamı bırakmadı.

Gazete köşe yazılarında belli bir haberi iletmek için seçilen dilsel yapılar, sunulan habere ilişkin yanlı tutumu destekleyen bir anlam ağı oluşturmaktadır. Bu anlam ağı köşe yazarının ya da yayın kurumunun iletinin içeriğini kendi ideolojisine göre nasıl kodlandığını göstermektedir. Bu anlam ağlarının oluşturulmasında kullanılan dilsel düzeneklerden biri de geçişliliktir. Geçişlilik çözümlemesinin amacı belli bir sürecin bir söylem türünde anlamlama biçimini belirleyen toplumsal, ideolojik ve siyasal etmenlerin neler olduğunu saptamaktır (Fairclough, 1992: 179-180). Bu tür çözümlemelerde etken-edilgen yapıların hangisinin lehine bir seçim yapıldığını belirlemektir. Böylece edilgenlik gibi dilsel kodların metinde ideolojik açıdan anlam taşıyıp taşımadığı tartışılabilmektedir (Fairclough, 1992:27). Geçişli etken yapılar neden-sonuç ilişkisinin açık bir biçimde ifade edildiği "kim kime ne yapıyor, neyi etkiliyor" ilişkilerinin net olduğu yani anlam bulanıklığının olmadığı yapılardır. Edilgen yapılarda ise neden-sonuç ilişkisi bulanıklaştırılmıştır. Kılıcıları yani eylemleri yapanların açık şekilde verilmemesi "kim kime ne yapıyor" ilişkisinin açıkça belirtilmemesi anlatılmak istenen süreçle eylemleri gerçekleştirenlerin arasındaki bağı zayıflatmakta ve nedensellik bağlantısını gevşetmektedir. Bu durum anlam bulanıklığı yaratmaktadır. Bu bilgiler ışığından yola çıkarsak örnek 7'de "yapılıyordu" fiilinin edilgen yapıda olduğu gözlenmektedir. Bu da, okuyucuya "kim kime ne yapıyor" ilişkisinin açıkça iletilmemekte olduğunu ve bilgide bir bulanıklaşma olduğunu göstermektedir.

Örnek 7:

Siyaset sahnesine daha güçlü çıkmaya hazırlanan muhafazakâr kitlelerin üzerinde psikolojik harbin provası yapılıyordu.

Aynı yapı biçimi örnek 8'de ve 9'da da karşımıza çıkmaktadır. 8. örnekte "aşağılandı", " hırpalandı" ve rencide edildi" gibi edilgen yapıda iletilen fiilleri ve örnek 9'da ise "kullanılır" fiilini görmekteyiz. Ancak burada da eylemleri yerine getirenler açık bir

şekilde verilmemekte ve iletilen bilgi bulanıklaştırılmakta ve örtük bir şekilde okuyucuya ulaşmaktadır. Örnek 9'da "tarafından" ifadesi ile eylemi yerine getirenler belirtilmiş olsa bile burada eylemi yerine getiren tematik olarak iletilmemiş ve bilgi örtük olarak ve belli bir ideolojik bakışı yansıtmak amacıyla okuyucuya iletilmiştir.

Örnek 8:

Ayrıca, son on beş gündür Başbakan üzerinden AK Parti seçmeni öylesine aşağılandı, hırpalandı ve rencide edildi ki, hiçbir siyasi hareket bu kumpasa seyirci kalamaz. AK Parti'ye gönül verenlerin Sayın Başbakan'a sahip çıkarken astıkları afişlere dikkat edilsin. Adnan Menderes: Astınız!.. Turgut Özal: Zehirlediniz!.. Recep Tayyip Erdoğan: Yedirmeyiz!..

Örnek 9:

Ancak içeride ve dışarıda, AB ve ABD yönetimleri başta, Batı medyasının öncülük ettiği bir koro, sesini öylesine yükseltti ki, böyle bir hengâmede, halktan yüzde elli oy almış bir partinin sessiz kalması, Erdoğan'dan kurtulmak için düğmeye basmış olanlar tarafından sonuna kadar kullanılır.

Örnek 10'da da "RTE'yi zorlamak isteyenler" kimlerdir açık bir şekilde belirtilmemektedir.

Örnek 10:

Taksim merkezli olaylarda iç ve dış mihraklar tabii ki rol almış olabilir. Anlaşıldığı kadarıyla R.Tayyip Erdoğan'ı bir şeylere, belki dış politikasını değiştirmeye zorlamak istiyorlar. Bir sonraki aşamada onu yerinden etmeyi deneyeceklerdir. Sandıkta değil, sokakta.

Örnek 7, 8, 9 ve 10'da anlam bulanıklığı yaratarak neden-sonuç ilişkisi bulanıklaştırıldığı ve bilgilerin o şekilde sunulduğu görülmektedir. Bu şekilde nedensellik ilişkisi zayıflatılarak ve anlam bulanıklığına yol açarak yazarlar kendi fikirlerini okuyucuya iletmektedirler.

SONUÇ

Bir metni eleştirel olarak incelemek metinde ifade edilen düşüncelerin kimin ya da hangi grupların çıkarlarına

hizmet ettiğini araştırmak anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda yapılan çözümlemeler bir toplumsal grubun ideolojisini hangi söylemsel stratejilerle meşrulaştırdığı ya da doğallaştırdığını göstermektedir. Söylem, belli bir kültür topluluğunun üyelerinin verili bir duruma bağlı olarak otomatik olarak kullanıma soktukları dile getirme biçimleri ve verili bir toplumsal bağlamda kullanılabilen anlamsal ilişkiler olarak tanımlanabilmektedir (Yağcıoğlu, 2002). Söz konusu dile getirme biçimleri ve anlamsal ilişkiler belli bir toplumun üyesi olan yazarları bir grup içinde birleştirerek dilsel seçimlerini o grubu temsil edecek biçimde yansıtmalarını gerektirmektedir. Bu dilsel seçimler ait oldukları grubun toplumsal pratiklerinde bir şekilde kendilerini göstermektedirler. Bir başka deyişle söylem, toplumsal gerçekliğin belli bir ideolojiye göre kodlanmasına katkıda bulunmaktadır. Yani bir grubun çıkarları doğrultusunda üretilip gerçekleri bu şekilde yansıtmaktadır. Köşe yazarlarının kendi dolayısıyla bağlı oldukları gazetenin inanç ve değerler dizgesine, yani ideolojisine göre çözümledikleri, bunu da kullandıkları dilde farklı kodlama biçimleriyle yansıttıkları görülmektedir. Bu durumu da dil ve ideoloji ilişkisinin somut göstergelerinden biri olarak göstermek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmanın veri tabanını oluşturan köşe yazıları incelendiğinde bir söylem topluluğunun üyesi olan yazarların ait oldukları grubun sesini yansıtmak için kullandıkları stratejiler gözlenmiştir. Bu doğrultuda bu çalışma, yazarların belli bir konuya yaklaşımlarının dilsel seçimlerinde nasıl ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Yapılan çözümlemeler sonucunda neden-sonuç ilişkilerinin açık bir şekilde verilmediği, kimin, neyi, ne zaman, nasıl yaptığı; yani kılıcı ve etkilenen rollerinin örtük olarak belirtildiği, tarihsel gerçekliklerin yok edilmeye çalışıldığı bir söylemin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

CEM-DEĞER, A. (2002). Söylemdeki Cümleler ve İdeolojik Sezdirimleri. (Semiramis Yağcıoğlu (der.) içinde 1990 Sonrasında Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler:

Disiplinlerarası bir Yaklaşım. Dokuz Eylül Yayınları: İzmir. 179-193.

FAİRCLOUGH, N. (1992). Discourse And Social Change. Cambridge: Polity Press.

GENCAN, T. N.(2001). Dilbilgisi.: Ankara: Ayraç Yayınevi.

HALLİDAY, M. A. K (1978). Language As Semiotics. Bath: Edward Arnold.

HALLİDAY, M. A. K (1994). An Introduction To Functional Grammar. London: Arnold.

HENKEMANS, A. F. S. (2001). Argumentation, explanation and causality: An exploration of current linguistic approaches to textual relations. içinde Sanders, Ted J. M. (haz.) İçinde Text Representation. Linguistic and Psycholinguistic Apects. Philadelphia, PA,USA: John Benjamins Publishing. 231-246.

HODGE, R. VE KRESS, G. R. (1979). Language As Ideology. London: Routledge.

İLERİ, C (1998). "Yazılı Anlatım Türleri 1: Düşünce Değeri Olan Yazılar. Sözlü ve Yazılı Anlatım. Adadolu Üniversitesi Yayınları. No:1073 s. 105-132.

ILİE, C. (1994). Rhetorical Questions as discursive and argumentative acts in political speeches. içinde What else can I tell you?: A Pragmatic Study Of English Rhetorical Questions As Discursive And Argumentative Acts. Stockholm.

İNAL, A. (2003). Medyanın Etkisi Sorunsalına Başka Bir Bakış. (Sevda Alankuş (der.)) içinde Medya ve Toplum. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. 59-74.

KOCAMAN, A (2003). "Dilbilim Söylemi". Ahmet Kocaman (haz.) Söylem Üzerine. Ankara: ODTÜ Yayıncılık. s1-11.

KRESS, G (1983). "Linguistic Processes And The Mediation Of "Reality": the Polititcs of Newspaper Languauge". International Journal of the Sociology of Language 40, s. 43-57.

KUÇURADİ, I. (2003). Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'nin konuşması. İçinde 1. Uygulamalı Etik Kongresi Kitabı. ODTÜ Yayınları. 15-20.

LAMBRECHT, K. (1994). Informatüon Structure and Sentence Form. Cambridge: Cambridge University Press.

LEVİNSON, C. S (1992). Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.

MUTLU, E. (1998). İletişim Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

SHRİFFRİN, D (1994). Approaches To Discourse. USA: Blackwell Publishers Inc.

SWALES, M. J (1990). Genre Analysis: English In Academic And Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press.

VAN DİJK, T. A. (1981). Studies In The Pragmatics Of Discourse. The Hague, The Netherlands: Mouton Publishers.

VAN DİJK, T. A. (1997). Discourse as Interaction in Society. Discourse As Social Interaction. Vol:2. London: Sage Publications.

VAN DİJK, T. A (1996). Opinions and Ideologies In Editorials. http//www.hum.uva.nl/teun/ editoria.htm.

VAN DİJK, T. A (1998). Ideology. London: Sage Publications.

VAN EEMEREN, F. H. VE HOUTLOSSER, P. (1999). Strategic Manoeuvring in Argumentative Discourse. içinde Discourse Studies. 479-497.

YAĞCIOĞLU, S. (2002). Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinlerarası bir Yaklaşım. (Semiramis Yağcıoğlu (der.)) içinde 1990 Sonrasında Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler: Disiplinlerarası bir Yaklaşım. Dokuz Eylül Yayınları: İzmir.1-34.

YAĞCIOĞLU, S. VE CEM-DEĞER, A. (2001). Normların Tartışılabilirliği ve Yadsımalar: "Teröre Karşıyım Ama...". içinde Dilbilim ve Uygulamaları Dergisi, Sayı: 4. 109-121.

YAĞCIOĞLU, S. VE CEM-DEĞER, A. (2002). Toplumsal Çatışma Sürecinde Farklı Söylemler: Bir Eleştirel Söylem Çözümlemesi. (Semiramis Yağcıoğlu (der.)) içinde 1990 Sonrasında Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler: Disiplinlerarası bir Yaklaşım. Dokuz Eylül Yayınları: İzmir. 145-161.

ZEYREK, D (2003). "Söylem ve Toplum."Ahmet Kocaman (haz.)Söylem Üzerine. Ankara: ODTÜ Yayıncılık. s.27–47.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z0
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:17 K:41

SOSYAL AĞ SİTELERİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİME ETKİLERİ

THE EFFECTS OF SOCIAL NETWORKING SITES ON INTERPERSONAL COMMUNICATION

Doç. Dr. Ayşen TEMEL EĞİNLİ

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
aysen.temel.eginli@ege.edu.tr

Özet: Sosyal ağ kavramı, genel olarak kişilerarasındaki ilişkileri ifade etmektedir. İnsanlar yaşamları boyunca diğerleri ile etkileşim içinde olmak ve ilişki kurmak durumundadır. Her bir ilişkinin yakınlık düzeyi ve paylaşılanların içeriği birbirinden farklılık göstermekte, bu anlamda sosyal ağlar da zaman ve mekândan bağımsız bir nitelik taşımaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkisi ile kişilerin günlük yaşamda diğer kişiler ile aralarındaki etkileşimlerin web ortamına taşınması ile sosyal ağ siteleri, kişilerarası iletişim için vazgeçilmez bir kanal durumuna gelmiştir. Hatta kişilerin yaşamlarında sosyal ağ siteleri en temel iletişim ortamı durumuna ulaşmıştır. Sosyal ağ siteleri, kişiler arasındaki iletişime süreklilik ve nicelik açısından bir artış kazandırırken, diğer yandan ise ilişkilerin sanal bir hale gelerek niteliğinin ve kişilerin bu bilgiler üzerindeki kontrolünün azalmasına neden olabilmektedir. Bir diğer ifade ile modern toplumun bir modeli olan panoptikon kavramı, sanal ortamda diğerlerine kendini gözetlemesi için izin veren bireylerle birlikte süperpanoptikon kavramına dönüşmüştür. Bu çalışmada sosyal ağ sitelerinin, kişilerarası iletişim üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin, sosyal alışveriş teorisi, sosyal bilgi işleme teorisi, sinyal teorisi, belirsizliği azaltma teorisi ve Brunswikian mercek modeli ışığında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ağ, Sosyal Ağ Sitesi, Kişilerarası İletişim, Panoptikon, Sanal Ortam.

Abstract: Generally, the term of social networking indicates the relationships between people. People need to have interaction and relation with the others in their lifetime. The intimacy levels of every relationship and includings among the shared topics are changeable, meanwhile, when it is considered, the characteristic of social networks is not depended on time or space restrictions. Thanks to the progress in information and communication technologies, interactions which occur between people, have been moved to web environment. In this respect, social networking sites have become indispensable channels for interpersonal communication. Even, it can be said that, social networking sites are the fundamental spaces for communication. While social networking sites enhance continuity and variety for communication between people, on the other hand, they cause that the relations have become virtual and have less quality because of having less chance to control. In other words, being a model of modern society "panopticon" term, has been tranformed to "super-panopticon" after the permit of individuals that, the other people can follow or watch them on virtual environments. In this paper, it is aimed to evaluate the positive and negative effects of social networking sites on interpersonal communication, based on, social exchange theory, social information processing theory, signaling theory, uncertainty reduction theory and Brunswikian lens model.

Keywords: Social Networking, Social Networking Sites, İnterpersonal Communication, Panopticon, Virtual Environment.

GİRİŞ

> *"Bütün dünya kültür endüstrisinin süzgecinden geçirilir... Kültür endüstrisinin ürünleri, insanlar perişan halde olsa bile canlı bir biçimde tüketilecektir. Bu ürünlerin her biri, ister iş saatlerinde ister onun benzeri dinlence saatlerinde herkesi ayakta tutan dev ekonomi çarkının bir modelidir... Kültür endüstrisinin her dışavurumu, kaçınılmaz olarak insanları bütünün onları dönüştürdüğü biçimde yeniden üretir."* (Adorno, 2009: 55-56)

21. yüzyılın bireyi, sabah uyandığı anda aynı evi paylaştığı kişiye "günaydın" demeden önce, üyesi olduğu sosyal ağlara girerek "o güne ilişkin duygu ve düşüncelerini" paylaşır hale gelmiştir. Özellikle toplu taşıma araçlarında birçok kişi elindeki akıllı telefonu ile bir sosyal ağda dolanarak hem kendi ile ilgili bilgileri yaymakta hem de diğerlerinin hayatı hakkında son dakika bilgileri edinmeye çalışmaktadır. Çoğu üniversite öğrencisi ders esnasında anlatılan konuyu dinleyememektedir, çünkü aklı sosyal ağlarda olan bitende kalmıştır. Bu nedenle genellikle masanın altından bir eli ile sosyal ağlardaki varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Birbiri ile sohbet etmek amacı ile buluşan kişilerden birileri mutlaka cep telefonu aracılığı ile sosyal ağı kontrol etmektedir. Aslında o sohbet sırasında fiziksel olarak orada bulunsa da ruhsal olarak birçok yerde aynı anda olmayı başarmaya çabalamaktadır. Aynı işyerinde çalışan kişiler birbirlerinin özel günlerini bu sosyal ağlar üzerinden kutlamakta, tatilde gittiği yer hakkında sohbet etmekte, ancak koridorda karşılaştıklarında selam dahi vermeyebilmektedir. Günümüzde artık, bir sosyal ağ sitesine üye olmayan kişiyi bulmak güçleşmiştir, eğer hala üye olmayan kişiler kalmışlar ise, çevresi tarafından öğrenilmesi durumunda bu kişiler yadırganmakta ve çağın gerisinde kalmakla suçlanmaktadır. İnsanoğlunun dört bir yanını sarıp sarmalayan sosyal ağ siteleri, kişilerarası ilişkileri ve ilişkilere bakışı değiştirmiş, adeta yeni bir şekil kazandırmıştır. Kişinin kendini daha iyi, istediği kadar, istediği kişilere, istediği zaman açıklamasına izin vermekte, aynı zamanda diğerleri hakkında hızlı ve kolay bir şekilde bilgi edinmesine olanak tanımaktadır. Diğer yandan sosyal ağ sitelerinin "kim, kime, hangi kanalla, hangi bilgiyi... aktarmakta" sorularına tam bir yanıt niteliğine sahip olduğu

görülmektedir. Bir gelişme olarak atfedilen sosyal ağ siteleri, kişilerarası iletişimdeki niceliği arttırmış olmasına karşın nitelik açısından bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada sosyal ağ sitelerinin kişilerarası iletişime olumlu ve olumsuz etkileri sosyal alışveriş teorisi, sosyal bilgi işleme teorisi, sinyal teorisi, belirsizliği azaltma teorisi ve Brunswikian mercek modeli teorileri ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

1. SOSYAL AĞ SİTELERİ İLE İLK ETKİLEŞİMLER

> *"Yüzyılın son çeyreğinde İnternet'in, İnternetle ilgili bilgisayarlı iletişim ağlarının oluşumu ve yayılması yeni iletişim aracının yapısını, ağın mimarisini, ağa bağlı olanların kültürünü ve iletişim biçimini ebediyen değiştirmiştir..."* (Castells, 2008: 473).

Sosyal ağ sitesi, kamusal ya da yarı kamusal bir biçimde sınırlandırılmış bir sistem üzerine inşa edilen, diğer kullanıcıları bir liste halinde düzenleyerek bu kişilerle iletişim kurulmasını sağlayan, sistem içinde yer alan diğer kişilerle karşılıklı etkileşim yaratılmasını mümkün kılan web temelli hizmet sağlayan elektronik bir ortamdır. İngilizce'de "Social Network Site" ya da "Social Networking Sites" (Boyd ve Ellison, 2008: 211) olarak kullanılan kavram Türkçe'ye "sosyal ağ sitesi" olarak çevrilmiştir. Sosyal ağ siteleri, insanın en temel ihtiyacı olan diğerleri ile iletişim kurma ve bağlantıları sürdürme özelliğine sahip olduğu için milyonlarca kişi tarafından çok kısa bir sürede benimsenmiştir (Varnalı, 2012: 105-106). Sosyal ağ siteleri, 2004 yılının sonlarında Web 1.0 teknolojisinin sahip olduğu sabit sayfa ve az miktarda interaktiflik özelliğini geride bırakan Web 2.0 teknolojisinin geliştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. İkinci jenerasyon Web 2.0 teknolojisinin kişilere aynı anda buluşma ve sohbet etme imkanı getirmesi ve çeşitli uygulama fırsatları sunması ile kişiler, gruplar, organizasyonlar için yeni bir iletişim ortamı doğmuştur. (Mustafa ve Hamzah, 2011: 96-97). Aynı zamanda Web 2.0 teknolojisinin, kullanıcılara kitleler halinde ya da çoklu kaynaklar kullanarak ağ kullanıcıları tarafından içeriğinin belirlenmesine izin veren özelliği (O'Reilly, 2007) sanal topluluklara ve sanal yaşama kapılar açmıştır.

Sosyal ağ siteleri her ne kadar 2004'lü yıllarda etkin hale gelmiş olsa da kişilerin yaşamları ile ilk teması, 1997 yılında Six Degrees.com adlı sitenin kullanıcılarına

kendi profillerini yaratma, arkadaşlarını listeleme ve 1998 yılında arkadaş listesinde dolaşma imkânı tanıması ile olmuştur. Six Degrees.com sitesi ilk defa kullanıcılarına diğerleri ile iletişim kurma ve mesaj gönderme olanağı tanıyarak iletişim amaçlı başlamıştır. Ayrıca dikkat çeken bir diğer nokta bu yıllarda kişiler geniş çevrimiçi (online) arkadaşlıklara sahip olmalarına rağmen, genellikle tanıdık ve bildik kişilerle arkadaşlıklarını devam ettirmeyi amaçlamışlar, sosyal ağ sitelerini yabancı kişilerle buluşacakları bir ortam olarak görmemişlerdir. 1999'da LiveJournal, Asian Avenue, Black Planet sosyal ağ sitelerinin kişilerin yaşamına katılışı 2006 yılına kadar devam etmiştir. 2006 yılında Facebook (kurumsal ağların kurulması), Windows Live Spaces, Twitter, Cyworld (Amerika) vb. sosyal ağların kullanıcılarının etkinliği ile devam etmiştir (Boyd ve Ellison, 2008: 212-214). Sosyal ağ sitelerinin herkesin yaşamına girmesi ise 2006 yılında Facebook'un tüm kullanıcılara açık üyelik sistemini başlatması ile olmuştur.

Sosyal ağ sitelerinin kısa bir zaman içerisinde kişilerin yaşamlarında en temel iletişim ortamlarından biri haline gelmesi sosyal ağ sitesinin sahip olduğu özellikler ile yakından ilişkilidir. Sosyal ağ sitelerinin, "profil yaratma (kendi hakkındaki bilgileri diğerleri ile paylaşabilme ve kendini istediği gibi sunma), iletişim ağı oluşturma (her an yeni bir arkadaş ekleyerek ağını genişletme ya da istemediği bir arkadaşı silme olanağı tanıması), mesaj iletme (kişi arkadaşlarına iletmek istediği mesajı anında ulaştırabilmekte), blog yaratma (kişisel bilgilerini kronolojik bir düzen içerisinde aktarabilme ve diğer kişilerden yorum alabilme), grup iletişimi kurma (ortak ilgi alanlarına ve ortak noktalara sahip kişilerin bir araya gelerek iletişim kurması ya da faaliyetlerde bulunmasını sağlama)" gibi özellikleri kişileri isteklendirmiş ve olağanüstü bir katılım yapılmasına neden olmuştur (Li, 2011: 562). Sosyal ağ siteleri kişilerin yaşamında öylesine büyük bir yer edinmiştir ki, çoğu zaman yüz yüze iletişimden daha çok çevrimiçi (online) olarak iletişim kurmak önemli bir hale gelmiştir. Facebook sosyal dünyaya açılan bir kapı olmaktan çok, kişilerin dünyası haline gelmiştir. Ivcevic ve Ambady (2013) birçok kişinin Facebook memuru/çalışanı gibi sosyal ağ sitesine hizmet vermekte olduğunu, hatta çoğu romantik ilişki dahi bu sayfalar üzerinde yaşandığını ve bittiğini belirtmekte, bu

ifadeleri ile sosyal ağ sitelerinin yaşamda kazandığı öneme dikkat çekmektedir.

Sosyal ağ siteleri "gerçek yaşam" ile "sanal yaşam" arasındaki ayrımı yapamayacak düzeyde ilişkilere ve iletişime bakıştaki algıyı muğlaklaştırmıştır. *"Gerçeklik ile sanallık etkin bir biçimde iç içe geçerek ortamdaki olaylar (güncel ve özerk) ve yerler (sanal ve gerçek) ve özler (maddi ve dijital) içinden boydan boya geçen, ne tam anlamıyla ne biri ne de diğeri olan bir ortam, üçüncü bir mekân yaratılmıştır"* (Pine ve Korn, 2011: 267). Sosyal ağ siteleri, kişilere kendilerini ifade etmeleri ve diğerleri ile ilişkiler kurmayı sağlayan üçüncü bir alan kazandırmış olup, bu alanda kişilerarasında yatay bir iletişimin söz konusu olması da kişilerde bu alana bağlılık hissetmelerini sağlamıştır (Bretag, 2006: 981). Bu noktada William Mitchell ise yeni teknolojik gelişmelerin yeni sosyalleşme biçimlerini de beraberinde getirdiğini, yeni kent hayatının sanal olarak belirlendiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Mitchell, sanal kimlikler inşa ederek kurulan iletişimlerde bir topluluğa ait olma duygusunun tatmin edilmesi ve kendini ifade etme ihtiyacı duyan insanların sosyal ağ sitelerinde geçici teselliler bulduklarını açıklamaktadır. Hatta sanal yaşamın varlığı, gerçek yaşamdan bir kaçış yaratarak, sonucunda ise insani değerlerin azaldığı ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olduğuna işaret etmektedir (Castells, 2008: 473).

2. SOSYAL AĞ SİTELERİNİN KİŞİLERARASI İLİŞKİLERDEKİ / İLETİŞİMDEKİ YANSIMALARI

Nielsen/Net Ratings 2006 yılında gerçekleştirdiği ölçüm ile Amerika'da Haziran 2005'ten Haziran 2006 tarihine kadar olan süreçte ImageShack, Heavy.com, Flickr, MySpace ve Wikipedia adlı sitelerin kullanıcılar tarafından tercih edilme oranlarının 5 katı bir artış göstererek hızlı bir büyüme kaydettiğini açıklamaktadır. Bu önemli artış medya kullanımı ile ilgili önemli bir döneme girildiğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır (Shao, 2009: 8-9). *"Facebook 2010 yılında 175 milyon aktif üyeye sahip iken, 2012 yılında 1 milyardan fazla aktif üyeye sahiptir. 2012 yılında Linkedin toplam 200 milyon, Türkiye'de ise 1.7 milyondan fazla profesyoneli bir araya getirmiştir"* (Kahraman, 2013: 24).

Her geçen gün sosyal ağ sitelerine üyeliklerin hızlı bir artış göstermesinin temelinde ne olduğu sorgulandığında, buna

verilebilecek en basit yanıt "sosyal ağ sitelerinin kişilerin iletişim kurma ihtiyacını karşılaması" olmaktadır. Bir diğer ifade ile insanın kendini ifade etme ve sunma, ilgi alanlarının ortak olduğu kişilerle bir araya gelerek paylaşımlarda bulunma, yaşam ve diğerleri hakkında bilgi edinme vb. isteklerini karşılayan kişisel ve özel bir iletişim ortamına ilgisi ile açıklanabilir (Thelwall, 2008: 728). Sosyal ağ sitelerine olan bu ilginin nedenini, en önemli amacı kişilerarası iletişim kurmak ve sürdürmek olan sosyal ağ sitelerinin sahip olduğu özelliklerinin insanoğlunun beklentilerine verdiği yanıtın bir sonucu olarak değerlendirmek de mümkündür.

Kişilerarası iletişim insan yaşamında daima önemli olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Teknolojik gelişmeler (bilgisayar, cep telefonları, sosyal ağlar vb.) olmadan önceki dönemde kişiler arasındaki ilişkiler yüz yüze ve sözlü olarak gerçekleştiriliyordu. Bilgi Çağına geçiş ile birlikte bilgi iletişim teknolojisindeki gelişmeler kişiler arasındaki etkileşim biçimlerinde de değişimlere neden oldu. Teknolojik Determinizm Teorisine (Technological Determinism Theory) göre medyaya ilişkin gelişen teknolojiler insanların bir başka deyişle toplumun nasıl hissedeceğini, düşüneceğini ve davranacağını etkilemektedir. Diğer yandan teknolojiler vasıtasıyla yaratılan sanal dünyada kişiler tanıdıkları ya da tanımadıkları herkes ile iletişim kurma olanağı yakalamaktadır (Drussell, 2012: 8).

Sosyal ağ siteleri, birbirini uzun zamandır göremeyen ya da dağılmış durumda bulunan arkadaşlar arasında bağlantı kurmayı ve sosyalleşmeyi kolaylaştırmaktadır (Lange, 2008: 361). Diğerleri ile iletişim kurmanın yeni bir biçimi olarak tanımlanan sosyal ağlar, yaşayan bir ilişkiler ağı olması ve kişilerin kendi yarattıkları profiller doğrultusunda bağlantılarını sürdürmesi özelliği ile ilişkileri oluşturma ve sürdürme kontrolünü kişiye vermektedir (Lewis ve diğerleri, 2008: 79). Kişi bir sosyal ağa katıldıktan sonraki ilk işi, profil sayfasını yaratarak kendi ile ilgili bilgilerin aktarılması için uygun bir ortam hazırlamak olmaktadır. Ardından kişi sahip olduğu ilişkileri belirli düzeylerde etiketlendirmekte ve bu doğrultuda "Arkadaşlar (Friends), İlişkide Olunanlar (Contacts), Takipçiler (Followers), Hayranlar (Fans) olarak sınıflandırmakta ve böylece tek yönlü olarak iletişim ağını

ve hareket biçimini tanımlamaktadır (Boyd ve Ellison, 2008: 213). Bununla birlikte sosyal ağ sitesindeki sayfalar, birçok zaman kişisel bir günlük işlevi görmekte kişinin gözlemlerini, deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını diğer kişilerle çevrimiçi ya da çevrimdışı olarak paylaşmasını sağlamaktadır (Qian ve Scott, 2007:1428).

Kişinin sosyal ağ sitesinde kendine ait özel iletişim alanında kendini ifade etmesi (self-expression) iç dünyasını diğerleri ile paylaşması ve diğerlerinin kendisini nasıl gördüğünü anlamasını sağlamaktadır. Sosyal medyada kişi kullandığı ifadeler, konulara yaptıkları yorumlar, paylaştığı sözler ya da fotoğraflar, tercih ettiği yazı stili vb. ile diğer kişilere kendi kimliği ve kişiliği ile ilgili ipuçları sunmaktadır. Hatta çoğu zaman günlük yaşamdakinden daha fazla kendini açıklamasına olanak tanımaktadır. Günlük yaşamda tam olarak ifade edemediği ya da yorumda bulunamadığı, çatışmaktan çekindiği konular hakkında duygu ve düşüncelerini ifade etmesine imkân tanımakta, bu anlamda kişinin kendini açıklamasını sağlamaktadır. Diğer yandan ise kişinin kendini ifade etmesi ile birlikte kişinin kendi kişiliğini ortaya koyması ya da sosyal bir kimlik kazanması ile kendini gerçekleştirme duygusu da tatmin edilmiş olmakta, bu da kişinin sosyal ağları kullanma ve orada yer alma ile ilgili motivasyonunu güçlendirmektedir (Shao, 2009, s. 14). Sosyal alışveriş teorisi (social exchange theory) bu görüşü destekler nitelikte, kişilerin sosyal ağ sitelerindeki ilişkilere ya da iletişime harcadıkları zaman ve enerji karşılığında, elde ettikleri ödüllere dikkat çekmektedir. Kişi kendi sayfasında paylaştıklarına ilişkin diğerlerinden gelen yorumlar ve ifadeler ile diğerleri tarafından kabul edildiğini hissetmekte ve aidiyet duygusunu tatmin etmektedir (Drussell, 2012: 14). Bununla birlikte sosyal bilgi işleme teorisine (social processing theory) göre sosyal ağ sitesinde hangi bilgi aktarılırsa aktarılsın kişi için çok önemli ve değerli görülmektedir. Önceleri kişinin kendini ifade etmek için kullandığı yazı karakterinden fotoğrafa, yazının içeriğinden ifadelere kadar her ayrıntı kişi ile ilgili bilgiler iletmekteydi. Bu anlamda kişinin ifade etmek istedikleri çoğu zaman sayfayı takip eden diğerlerinin anlayışına bağlı kalmaktadır. Ancak çoğu zaman da kişi kendi duygu ve düşüncelerini ifade ederken, ima etmek, kastetmek, üstü kapalı söylemek, taş atmak için de sayfasını bir alan olarak

kullanmakta, bu gibi durumlarda da kişinin ve diğerlerinin niyeti sorgulanır olmaktadır (Tong ve diğerleri, 2008: 534). Diğer yandan kişiler sayfalarında yayınladıkları her bir ileti ya da görüntü için diğer kişilerden istemeseler de yorum alabilmektedir. Bazen sayfasında görmek istemediği ya da görünmesinden rahatsız olduğu ifadeleri silebilme şansı bulunmaktadır. Sosyal ağlar, arkadaşlıklarla ilgili yararlı ve üstü kapalı da olsa bir takım kuralların iletilmesinde de etkili olabilmektedir. Birçok kullanıcı diğer kişilerle birlikte çekilmiş olan fotoğrafların sayfasında görülmesini istemiyor olsa da bir başka arkadaşı tarafından eklenen hatta etiketlenen fotoğraflardan rahatsızlık duyabilmektedir (Walther ve diğerleri, 2008: 30).

Her ne kadar sosyal ağ sitelerinde kişiler duygu ve düşüncelerini istedikleri bir biçimde ifade etme ve kendini açma olanağı bulsalar da, aynı zamanda bir o kadar da kolay incinme söz konusu olabilmektedir. Sosyal ağda ifade edilen herhangi bir söz ya da paylaşılan bir görüntü ilişkilerde olumsuzlukların yaşanmasına neden olabilmektedir. Özellikle sosyal ağda gerçek yaşamdaki arkadaş ve eş/dost/tanıdıklar yer aldığı için ilişkiler zarar görebilmektedir. Bu nedenle de kişi bazen açıklamak ya da paylaşmak istediklerini sanki bir yabancı imiş gibi aktarabilmektedir (Qian ve Scott, 2007: 1431).

Sosyal ağ siteleri, kişilere tanıdığı ve bildiği kişilerle ilişkilerini sürdürme fırsatı sunduğu gibi, aynı zamanda yeni bağlantılar kurabilme olanağı yaratmaktadır. Bu da oldukça zengin kimlikler edinmeye fırsat sunmaktadır. Özellikle ilgi alanları ve bazı düşüncelerin paylaşımı konusunda kendi arkadaş grubunun dışından kişilerle arkadaşlık kurmak ve aynı coğrafyada bulunmaya gerek olmaksızın sosyal gruplarda buluşmak ve o alanlarda var olmak eşi bulunmayan bir potansiyele sahip olan sosyal ağ sitelerine karşı çekimin devam etmesini sağlamaktadır (Ellison ve diğerleri, 2007: 1144). Ancak kişi hangi bilgileri iletip iletmeyeceğine karar vermekte kontrolün kendinde olduğunu hissetse de, iletilen bilgi diğer kişi/kişilere ulaştığı andan itibaren sınırları belirlemek tam olarak mümkün olmamaktadır (Bateman ve diğerleri, 2011: 79-80). Bu noktada sinyal teorisi (signaling theory) bir açıklama getirmekte sosyal ağ sitelerinde kişilerarasında gerçekleşen iletişimin yüz

yüze iletişimden bir farkı olmaksızın gerçekleştiğini, bu anlamda da kişilerin kendileri ile ilgili neyin ne kadar bilinmesini istiyorlarsa o şekilde bir paylaşımda bulunduklarını ortaya koymaktadır. Sinyal teorisi, kişilerin sosyal ağ sitelerinde aynı günlük yaşamda olduğu gibi kendilerine bir kimlik oluşturduklarını ve bunu da güven temeline dayandırdıklarını açıklamaktadır. Diğer yandan, kişilerin sahte profil ile sosyal ağda yer alması da söz konusu olabilmekte, bunun da inanılırlık ve güvenilirlik duygularını zedeleyebileceği belirtilmekte, ancak bu durumun yüz yüze ilişkilerde de her zaman olası olduğu eklenmektedir (Ahn, 2011: 1437).

Sosyal ağ siteleri, kişilere ilgi duydukları konularda bir araya gelerek topluluk kurma olanağı da sunmaktadır. Böylece kişiler bir gruba ait olma, faaliyette bulunma, sorumluluklarını yerine getirme, grup üyeleri ile paylaşımda bulunma ve sosyal bir kimlik kazanma imkânına sahip olabilmektedir (Shao, 2009: 13). Diğer yandan sosyalleşme ve statü elde etme isteği motive edici bir güç olarak kişinin sanal topluluklara ve dolayısıyla sosyal etki mekanizmasına dâhil olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda da kişi, dâhil olduğu gruba ya da topluluğa uyma davranışı göstermekte, ardından tüm değerleri içselleştirmekte ve kendini bu grup ile tanımlamaktadır. Hatta çoğu zaman kişiler bu gruba ait olmaktan dolayı tatmin duymakta ve bu grup tarafından kabul edildiği için amaçlarına ulaşmaya biraz daha yaklaştığını hissetmektedir (Li, 2011: 563-564).

comScore World Metrix tarafından yapılan ölçümlerde 2007 yılı Haziran ayında Dünya'da 464,437 sosyal ağ sitesi kullanıcısı var iken, bu rakam 2008 yılı Haziran ayında 580,510'a ulaşmıştır. Sosyal ağ sitelerinin kullanımındaki % 25 oranındaki artış oldukça dikkat çekicidir. Tahmini olarak dünyada 800 milyon internet kullanıcısı olduğuna göre, bunun 2/3'si sosyal ağ sitelerini kullanmaktadır (Mustafa ve Hamzah, 2011: 97). 2013 yılında sosyal ağlardan biri olan Twitter'ın 232 milyon aktif kullanıcıya sahip olduğu ve bu kullanıcıların her gün 500 milyon mesaj gönderdikleri açıklanmaktadır (McCoy, 2014). Bununla birlikte 2014 yılına gelindiğinde 900 milyon Facebook, 310 milyon Twitter, 250 milyon LinkedIn, 150 milyon Pinterest aylık ziyaretçi sayısına ulaşıldığı görülmektedir (http://www.ebizmba.com/articles/social-

networking-websites). Sosyal ağ sitelerinin bu denli yaygınlaşması, bu sitelerin etkileşim kurma ve sanal topluluklara katılma gibi çok sayıda olanak tanımasına bağlı olduğu kadar, internetin akıllı cep telefonları aracılığı ile istenildiği anda ulaşılabilir bir nitelik kazanması ile de yakından ilgilidir.

Sosyal ağ sitelerinin yeni bir iletişim ortamı yarattığı ve kişilerin sürekli iletişim halinde olmasını sağladığı gerçeği, ilişkilerin giderek sanal bir hale gelmesini engellememektedir. Rehingold 'un 1993 yılında yayınladığı Sanal Topluluk (Virtual Community) adlı eserinde sosyal ağları "illuzyon topluluğu", "kategorileştirilmiş kimlikler", "yoğun, çoklu, sistematik web üzerinden kişilerarası ilişkiler" (Zhao, 2006: 845) olarak tanımlayarak sosyal ağ sitelerinin kişilerin yaşamları açısından getirdiği potansiyel olumsuzluklara dikkat çekmektedir. Bu noktada kişinin kendisi ve ilişkileri ile ilgili yapacağı bir değerlendirmede sosyal ağ sitesindeki arkadaşları ile arasındaki etkileşim miktarı mı yoksa ilişkilerdeki yakınlığın ve niteliğin mi ölçüt alınması gerektiği konusunda çelişkiler söz konusu olmaktadır (Lange, 2008: 362). Buna bir yanıt olarak ise kişilerarası iletişim sürecinde arabuluculuk eden araçlar, ne kadar çok iletişim sürecine dâhil olursa bu oranda ilişki kalitesinin azaldığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda internet ya da bilgisayar aracılığı ile kurulan etkileşimlerde sözsüz mesajların aktarılamaması dahi bu aracın etkisinin zayıfladığını göstermek için yeterli olabilmektedir. Kişilerarası iletişim sürecinde, iletilen mesajlarla birlikte kişinin varlığı da birtakım kişilerarası ipuçları ile anlam katmaktadır. Bu nedenle kişinin gerçek anlamda var olmaması, duygusal bir yakınlığın kurulması ve sürdürülmesinde birtakım unsurların eksik kalabileceğine işaret edilmektedir (Baym ve diğerleri, 2007: 736). Sosyal ağlar kişilerarasındaki iletişimi kolaylaştırıyor ve sıklığını arttırıyor olsa da bir yandan da ilişkileri geçici ve tahmin edilemez bir özellik göstermeye doğru sürüklemektedir (Drussell, 2012:12). Tam da bu noktada yeni yayın medyaların yarattığı dünyanın sadece görünüşte kamusal olduğunu ve bu dünyanın tüketicilerine güvence olarak verdiği özel alanın bütünlüğü kavramının sadece bir yanılsamadan ibaret kaldığını belirten Habermas (2010:291-292), yeni medya ile hem kamu hem de özel hayat hikâyelerinin umuma bildirildiği bir alana dönüştüğünü ifade etmektedir. Bir başka

ifade ile sosyal ağ sitelerinde kaynağın kendisi ile ilgili bilgileri aktarmada ve yorumlamada kontrolünün azaldığı açıklanmaktadır (Tong ve diğerleri, 2008: 531).

Foucault, modern çağda artık yönetimi sağlamak için öldürmekten vazgeçildiğini bunun yerine sürekli gözetimle daha çok işkence yapılmasının hedeflendiğine işaret etmektedir. 19. yüzyılda iktidarın disipline edici gücünü ve cezalandırma tekniklerini inceleyen Foucault, Jeremy Bentham'ın buluşu olan merkezde bir kulenin bulunduğu, herkesin her an görülebildiği bir mimari ile tasarlanan (panoptik) hapishane sisteminin günümüzde de aynı gözetleme ve gözetlenme duygusunun hâkim kılınarak devam ettiğini açıklamaktadır (Aydoğan, 2010: 7). Modern toplumlarda güç kullanımı yerini panoptik güç kullanımına bırakmıştır. Panoptikon modern toplum düzeninin bir modelidir. İçerisi görünmeyen bir kule etrafında yan yana dizilmiş hücrelerde bulunan mahkûmlar, bu kule vasıtasıyla gözetlendiklerini bilirler ve bu gözetlenme korkusunu içselleştirerek toplumsal hayatta da istenmeyen hareketlerden uzak duracaklardır. Bentham'ın tasarladığı panoptik düzende çeşitli ışık oyunlarıyla kulenin içi görünmez yapılabilirken, modern toplumlarda kameralar ile bu zorluk ortadan kaldırılmıştır. Bentham'a göre kulenin içi boş bırakılsa dahi mahkûmlar gözetlendikleri hissine kapılacaklar ve hareketlerine dikkat etmek durumunda kalacaklardır. Modern kentsel deneyimlerde gözetleme aracı kameradır. Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle bu durum, daha fazla incelikli ve yoğun bir hal almıştır. Gözetlenme gizli ya da açık olsa da sosyal ağlar aracılığı ile "polyopticon" çoklu gözetleme/çoklu görülebilirlik kavramı ile yer değiştirmiştir. Bir diğer ifade ile "Herhangi bir kişi, herhangi diğer bir kişiyi, her zaman ve her yerde izleyebilir". Bu durum izleyen kişiye kontrolün kendinde olduğu duygusunu vermekte ve bunu içselleştirmesini sağlamaktadır (Koskela, 2003: 292-313). "*Mark Poster, interneti duvarların, pencerelerin, kulelerin, gardiyanların olmadığı bir alan olarak, toplumsal denetimin tahayyül edilemeyen olanaklarını yaratması açısından "süper-panoptikon" olarak değerlendirmiştir. Süperpanoptikonun panoptikon'dan farkı gözetenlerin gönüllü olmalarıdır" (Aydoğan, 2010: 8-9).* Özellikle sosyal ağ sitelerinde kimin ve ne zaman gözetlediği bilinememektedir. Bu durum oldukça

rahatsız edici olmakta ve kişilerde kontrolü kaybettiği endişesini yaratmaktadır. Bunun fark edilmesi üzerine birçok sosyal ağ sitesi, gizlilik uygulamasının niteliğini geliştirerek kişilere istediği kişilerin sayfasını görmesine izin verme, istediği bilgilerin görülmesini sağlama, sayfasını ziyaret eden kişileri tespit edebilme gibi özellikler ekleyerek süperpanoptikonun devamlılığını sağlamaya çalışmaktadır.

3. SOSYAL AĞ SİTELERİNDEN BEKLENTİLER ve KAZANIMLAR

> *"İnsanlar tatillerinden aile kutlamalarına dek kendi yaşadıklarını kaydetmeye, böylece foto albümlerinin ötesine geçip kendi görüntülerini üretmeye başladı. Kendi kendine görüntüler üretme, bütün sınırlılıklara karşın, görüntülerin tek yönlü akışını değiştirdi ve hayat deneyimiyle ekranı birleştirdi "* (Castells, 2008: 453).

Sosyal ağ sitelerinin en temel fonksiyonunun ağa üye olan kişilerin iletişim kurma ihtiyacını karşılaşmak olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte sosyal ağa üye olan kişiler, bu üyelik ile farkında olarak ya da farkında olmaksızın bir şekilde bazı beklentilerini de karşılamak istemektedir. Bu beklentileri bilgi edinme ve bilgi verme, izlenimleri yönetme, sosyal sermaye yaratma olarak ifade etmek mümkündür. Sosyal ağ sitelerinin bu beklentilere yanıt vermesi, kişilerin bu ağlara daha sıkı bir şekilde bağlanmasına adeta sanal ortamda yaşamasına neden olabilmektedir.

Kişiler günlük yaşamlarında birçok konuda bilgi edinmek istemektedir. Bu bilgi edinme ihtiyacının altında yatan temel duygu ise, belirsizlikleri azaltma ve bilinmeyeni bilinir hale getirmektir. Sosyal ağlar, bu noktada kişilerin bilgi edinme ihtiyacını resmi bir süreç olmaksızın karşılayabilmekte, hatta kişiler çevrimdışı (offline) durumundayken bile kişilerin akıllarında beliren sorulara yanıtlar alınmasını sağlayabilmektedir. Aynı zamanda kişiler için farklı özelliklere sahip ve farklı düzeydeki yakınlıklardaki birçok kişiye aynı anda ulaşmayı sağlayan sosyal ağlar, farklı konulardaki bilgi edinme ihtiyacını karşılamada hatta bilginin doğruluğunu denetlemede etkili olmaktadır. Bir anlamda sosyal ağlar bilgi edinme ihtiyacındaki kişiler ile bilgiyi paylaşmak isteyen potansiyel kişileri bir araya getiren bir köprü görevini üstlenmektedir. Diğer yandan sosyal ağlarda yer alan bilgi edinme isteği duyan kullanıcıların bazıları iletişime aktif

katılarak bu ihtiyacını karşılarken, bazıları ise pasif olarak aktarılan bilgileri izlemeyi ve yorumlardan çıkarımlar yapmayı tercih edebilmektedir (Lampe ve diğerleri, 2012). Bu anlamda sosyal ağlar, kişinin diğerleri ve hayatları, toplumsal olaylar, tepkiler vb. konularda bilgi edinebilmesinde adeta bir bilgi havuzu ya da madeni niteliği taşımaktadır. Sosyal ağlar sayesinde kişilerle ilgili bilgiler interaktif olarak elde edilebilirken, aynı zamanda profil sayfası ya da diğer kişilerin yorumları incelenerek de statik durumda iken dahi bilgi aktarımı devam etmektedir. Bu anlamda bir kişinin sayfası takip edildiğinde o kişinin karakterine ait özellikler ve davranışları hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir. Brunswikian mercek modeli (Brunswikian lens model) çevresel ipuçlarının takip edildiğinde kişinin kişisel özellikleri hakkında adeta bilgi veren bir mercek niteliği taşıdığını ifade etmektedir. Brunwisk, gözlemcilerin sadece edindikleri çevresel ipuçları ile kişileri yargılamadıklarını, doğru bir değerlendirme yapabilmek için tüm bilgileri kontrol ettiklerini belirtmektedir. Bu bilgiler ise kişinin kendi kimliği ile ilgili ifadeleri (kişinin kendi hakkındaki ifadeleri ve yorumları) diğerleri hakkındaki ifadeleri (diğerleri ile paylaşılan ortak noktalar ve anlamlar) manevi dünyasına ait davranışsal ipuçları (manevi dünyasına ait ipuçları) dış çevresi hakkındaki davranışlarını (dış çevrede mevcut davranışlarına ait ipuçları) ortaya koyan ipuçları olarak açıklanabilir (Walther ve diğerleri, 2008: 28-34). Sosyal bilgi işleme teorisine göre, kişiler kullandıkları medyaya göre, sosyal kimliğe ve ilişkisel durumlarına ait ipuçları bırakmaktadır. Bilgisayarlı iletişim yüz yüze iletişimden daha fazla ipucu barındırmaktadır. Bu noktada sosyal ağlarda sosyal bir kimlik edinebilmek kendisi ile ilgili bilgileri işlemesine ve bu bilgilerde tutarlılık göstermesine bağlıdır. Aynı şekilde diğerlerine ilişkin kimlik algılaması da aktarılan bilgilerin takip edilmesi ve tutarlılığın değerlendirilmesi ile gerçekleşmektedir (Walther, 1995: 203).

Kişilerarası iletişim sürecinde, özellikle ilişiklerin başlangıç aşamasında insanların en büyük endişesi karşısındaki kişi/kişilerle ilgili belirsizlikleri en aza indirmek ve diğerleri hakkındaki bilgilere tahmin edilebilir bir nitelik kazandırmaktır. Belirsizliği azaltma teorisine (Uncertainty Reduction Theory) göre, sosyal ağlar bu endişeleri ortadan kaldırmak için yeterli bilgi kaynağını sunmakta ve bu anlamda da

kişiler ilişkide kontrolün kendilerinde olduğunu hissetmektedir. Bu aynı zamanda sosyal bilgi işleme teorisini de gündeme getirmektedir. Sosyal bilgi işleme teorisi (Social Information Processing Theory) belirsizlikleri azaltmak ve diğer kişilerle ilgili bilgi edinebilmek için sadece kişisel kanalların yeterli olmaması durumunda daha çok bilgi edinebilmek için başka kişilerin kanallarını da kullanmak gerektiğine odaklanmaktadır. Kişilerarası kanallar bu anlamda çok değerlidir, kişilerarası ilişkilerin düzenlenebilmesi için hem kaynak hem de alıcının daha çok bilgiye ihtiyaç duydukları kesindir. Sosyal ağlar aracılığı ile kişilerin söz konusu bu kişilerarası ilişki kanallarını ve diğer kişilerin kanallarını yönetebilmeleri kolaylaşmıştır (Westerman ve diğerleri, 2008: 751-754). Bu ağlar sayesinde daha önceden tanıdığı kişilerle ilgili daha detaylı bilgiler edinebilirken aynı zamanda yeni kişilerle tanışarak onlarla ilgili yeni bilgilere sahip olmak da mümkün olmaktadır. İstenilen her türlü bilgiye, oldukça fazla miktarda ve hızlı bir şekilde ulaşmayı mümkün kılan sosyal ağlar, birçok zaman kişilerin istemediği bilgileri edinmesine ya da kişilerin açıklamak istemedikleri bilgilerin açığa çıkmasına neden olarak ilişkilere zarar verebilmektedir.

Sosyal ağları kişiler için bu denli önemli ve değerli kılan bir unsur da, sürekli iletişim halinde olmayı sağlayarak kişileri yalnız hissetmekten koruması ve bu anlamda psikolojik bir destek sağlamasıdır. The Home Net tarafından 93 aile ve toplam 256 kişi üzerinde gerçekleştirilen "internet kullanımının sosyal bağlar ve psikolojik sağlığa etkisi" adlı araştırmanın sonucunda kullanıcıların sosyal destek elde ettiklerine ilişkin inançlarının güçlendiği, stresten daha az etkilendikleri ve psikolojik sağlıklarının daha iyi olduğu belirlenmiştir. Bu olumlu sonuçların yanı sıra araştırmada sosyal ağlarda kişilerin çeşitli zorbalıklarla karşılaşması, istemedikleri konularda sohbet etmeye zorlanması, çeşitli tehditlerin yer alması vb. olumsuz durumlar nedeni ile gerçek yaşamdakinden daha fazla utanma ve rahatsız hissetmenin söz konusu olduğu da tespit edilmiştir. Diğer yandan, sosyal ağlarda geçirilen zaman kişilere psikolojik destek sağlarken günlük yaşamdaki arkadaş ve aile ilişkilerinden de uzaklaşma yarattığı açıklanmaktadır (Drussell, 2012: 11). Her ne kadar olumsuz etkileri söz konusu olsa da, sosyal ağlar kişiye eş zamanlı ya da eş

zamanlı olmayan biçimde bilgiye ulaşma, statü özelliklerini sürekli yenileyebilme, kendini ve bulunduğu ortamlara ilişkin paylaşımlarda bulunarak bu statüyü güçlendirme, kendisi ile aynı şekilde düşünen ya da hisseden kişilerle ortak paylaşımlarda bulunabilme, bağlantıda kalma duygusunu hissettirme, bir gruba ait olma ve o gruba katkıda bulunma vb. kazanımlar sunma gibi özellikleri ve bir anlamda kişilerarası iletişim anlamındaki beklentilerini karşılaması nedeni ile sosyal sermaye (social capital) olarak değerlendirilmektedir. Resnick'in ifadesi ile bu ağlar kişiler için "sosyo-teknik sermaye (soci-technical capital) olarak değerlendirilmelidir (Wohn ve diğerleri, 2011: 341).

Sosyal sermaye[1], sosyal iletişim ağları sayesinde toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını koruyabilmesi ve sürdürmesinde hayati bir değere sahiptir. Hatta kişiler için değerli bir servet niteliği taşımaktadır. Bourdieu'ya göre bir toplumda yaşayan her birey bir sosyal sermayeye sahiptir. Bu sosyal sermaye bireyin bir aile ya da gruba vb. aidiyeti ile açıklanmaktadır. Bu aidiyet bireyin sosyal ilişki ağlarına sahip olduğunu ve bu ağlardaki kaynakları kullanmaya hakkı olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda sosyal sermaye, bireyin tanındığını, kabul edildiğini gösterirken, bireyin de diğerlerine karşı aynı birikimlere sahip olduğunu işaret etmektedir (Yarcı, 2011: 131). Buna ek olarak, James Coleman, "Social Capital in the Creation of Human Capital" adlı eserinde sosyal sermayenin, insani bir sermaye olduğunu ve bu anlamda güçlü ilişkilere dayandığını bu nedenle de bireysel boyutu aşarak kamusal bir nitelik taşıdığını ifade etmektedir(Şan ve Şimşek, 2001: 93-94).

Putnam 2000 yılında "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" adlı eserinde sosyal sermayeyi kişiler arasındaki bağlantılar, kişiler arasında karşılıklılık ve güvenilirlik normları ve sosyal ağlar ile oluşan bağlantılar olarak tanımlamıştır (Lampe ve diğerleri, 2012). Sosyal ağ siteleri, kişinin sahip olduğu mevcut ve potansiyel ilişki

[1] Sosyal sermaye kavramı, ilk defa 1916 yılında Lyda Judsen Hanifan tarafından toplumsal bütünlüğü oluşturan birey ve aileler arasında günlük yaşam ile ilgili arkadaşlık, iyi niyet, empati vb. duyguların gelişimini sağlayan sosyal ilişkilerin varlığına dikkat çekmek amacı ile kullanılmıştır. Kavram, Pierre Bourdieu'nun "Distinction" adlı eserinde kültürel farklılıkların nasıl oluştuğunu açıklarken ekonomik sermayenin yanı sıra ekonomik olmayan sermayenin de etkisinin açıklanması (Şan, 2007:70-95) ile literatürde önem kazanmıştır.

kaynaklarının toplamını bir araya getirdiği için aynı zamanda sosyal bir sermaye olarak da değerlendirilmektedir. Sosyal bir sermaye olarak değerlendirildiğinde sosyal ağlar, kişilere farklı kişilerle bir arada olabilme ve paylaşımlarda bulunma imkânı tanımakta, fiziksel, sosyal, duygusal destek sağlayan yakın bağlar yaratabilmektedir. Bu anlamda sosyal ağlardaki kişinin ilişki ağını yaratan kişi sayısından daha çok kişilere sağladığı olumlu katkılar temel alınmaktadır. Bununla birlikte sosyal ağlarda bir kimlik edinen birey, bu kimliklerin sembolik bir anlamı olsa da kişiler arasında ya da sosyal gruplar arasında gerçeklerin, fikirlerin, duyguların aktarılmasına vatandaşlığa ilişkin eylemlere katılma, toplumsal konulara katkıda bulunma vb. birçok konuda sosyal bağların yaratılmasında etkililik yaratmaktadır (Beaudoin, 2008: 550-555). Aynı zamanda kişi, sosyal ağlar aracılığı ile günlük yaşamda elde ettiği sosyal sermayeye katkı sağlarken, birçok zaman da bu sosyal sermayenin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde sosyal ağ sitelerinin varlığından destek almaktadır. Sosyal sermaye, sadece sosyal iletişim ağları aracılığı ile edinilebilen duygusal ve araçsal kazanımlar sunduğu için çok değerlidir. Genellikle kişiler hangi sosyal ilişkinin kendisine ne oranda ve ne tür bir katkı sağladığını bilmektedir. Bu yarar ya da değerler kişinin sosyal ilişkileri vasıtasıyla gerçekleştirdiği yatırımlarıdır ki, bu yatırımlar sosyal ya da ekonomik kazançlara dönüştürülebilir bir nitelik taşımaktadır. Sosyal ağların kalitesi bir diğer ifade ile niteliği gelecekteki refah açısından önemli olarak değerlendirilmektedir (Sum ve diğerleri, 2008: 204).

Sosyal ağ sitelerinin sosyal sermaye adına kişilere kazanımlar sağladığını belirten ve bu anlamda sosyal ağ siteleri üzerinden kurulan ve sürdürülen ilişkilerin önemine dikkat çeken görüşlerin yanı sıra, sosyal ağ siteleri kişilerarasındaki yüz yüze iletişimi azaltarak sanal ilişkilerin kurulmasına neden olması bakımından da eleştirilmektedir. Aynı zamanda sosyal çevresi ile hiç iletişim kuramayan kişiler için adeta bir kurtarıcı olan sosyal ağ siteleri, sanal ortamda sosyal sermaye yaratarak duygusal açıdan destek almalarına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda da yaşam doyumunun elde edilmesi ve psikolojik sağlığın korunması açısından önem taşımaktadır (Ellison ve diğerleri, 2007: 1146). Sosyal ağların kişilerin iletişimleri üzerindeki belirleyici

etkisi değerlendirildiğinde, bu ağların anlamı ve kişi sayısının çokluğu arasında doğru bir orantı olmadığı görülmektedir. Genellikle sosyal ağa kayıtlı 10-20 yakın arkadaşı/tanıdığı olan kişinin, arkadaşları olarak tanımladığı diğer kişileri prestij ya da tanınırlık göstergesi olarak arkadaş listesine eklediği gözlenmektedir (Tong ve diğerleri 2008: 532). Bu noktada sosyal ağ sitelerinin, kişiler için pozitif bir imaj yaratmak ve sürdürmek, eş zamanlı ya da eş zamanlı olmayan bir şekilde kendileri ile ilgili izlenimleri yönetmek açısından yardımcı olduğuna dikkat çekilmektedir.

Bütün insanlar diğerleri tarafından beğenilmek, onaylanmak, kabul edilmek, takdir görmek ister. Bu anlamda da sosyal ağ sitelerinde olumlu hisler yaratmayı hedefleyen izlenimler yaratmak, takip etmek ve sürdürmek kişiler için oldukça önem taşımaktadır. Günlük yaşamda ilişkiler ve iletişim sürecinin bu denli kendi denetiminde olmamasından yakınan ve bundan dolayı olumsuzluklar yaşayan birey, kontrolünün kendinde olduğu (en azından hissettiği) bir iletişim ortamına sahip olarak kendini sunmakta ve buna ilişkin geri bildirimleri izlemektedir. Kişinin kendini düşünceleri, duyguları ve davranışları ile ortaya koyması kendini sunma (self-presentation) olarak adlandırılmaktadır. Bir kişinin kendisini gözlemlediğini düşündüğü kişileri etkilemek için niyet ederek gerçekleştirdiği davranışlar izlenimlerin yönetilmesini sağlamaktadır. İzlenimlerin yönetilmesi bir anlamda kişinin kendini algılamasını, kendine saygısının oluşmasını ve gelişmesini, sosyal ödüllerin alınması ve sonuçlarının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır (Lewis ve Neighbors,2005: 470). Diğer yandan genellikle kişi iç dünyasını diğerleri ile çevrimiçi olarak paylaşmada daha rahat bir etkileşim ortamı bulmakta bu anlamda da kendisini sosyal anlamda zor duruma sokacak ya da utandıracak konuları, hiç konuşamadığı gerçekleri, ahlaki olarak şüpheli durumları, doğruluğu ispat edilmemiş duyguları bu alanda sunabilmektedir. Bu açıklama sonucunda kişi diğerlerinin gözünde izlenimlerini tehlikeye atabileceği gibi, diğer yandan kendini açıklamanın verdiği kendine saygının artmasını bir ödül olarak alabilmektedir (Qian ve Scott, 2007: 1431).

Sosyal ağların bir diğer özelliği ise kişilerin sanal topluluklarda bir araya gelerek sosyal anlamda kendilerini ortaya

koyarak pozitif bir imaj oluşturmasına, sosyal bir çevre yaratarak ilişki kurmasına ve bunu yönetmesine olanak sağlamasıdır. Bu anlamda da kişinin kimler ile arkadaş olduğu, arkadaş sayısı vb. bilgiler kişinin popülerliğini belirlemekte, aynı zamanda tutarlılık, güvenilirlik gibi ilişki açısından gerekliliklerin değerlendirilmesini sağlamaktadır (Tong vd., 2008: 534). Kişilerin çevrimiçi olarak izlenimlerini yönetirken bir ilişki başlatma, izin verme, destek elde etme, ilişkinin devamlılığını sağlama, destek verme, haklarını koruma, kuralları ifade eden ricalarda bulunma gibi etkileşim amaçlarına, aynı zamanda bir kişinin hareketlerinin diğer kişi/kişiler tarafından onaylanmasını sağlama, dikkat çekme ve dikkati arttırma, duygusal destek sağlama, sosyal karşılaştırmalarda bulunma gibi kimlik oluşturmaya yönelik amaçlarına ulaştıkları ifade edilmektedir (Rosenberg ve Egbert,2011: 3). Çevrimiçi (online) izlenim yönetimi sürecinde kişi kendini diğerlerine karşı konumlandırırken bir yandan da kendi değerlerini sorgulamış olmaktadır. Aynı zamanda kişi, sosyal ağ sitesindeki profili aracılığıyla fiziksel ya da sosyal çekiciliğin yaratılmasını sağlamakta, diğer yandan kendi sayfasında yazdıkları ve diğer kişilerin kendisi hakkında yaptığı yorumlarla da bu izlenimi güçlendirmektedir. Hatta çoğu zaman kişi, nerede bulunduğunu ve o ana ilişkin fotoğrafı anında paylaşarak, izlenim yönetimini bir saniye dahi elinden bırakmamaktadır.

Çevrimiçi (online) izlenim yönetimi, yüz yüze iletişim ile kurulan ve sürdürülen izlenimlerden sözsüz mesajların eksik olması nedeni ile eleştirilmektedir. Ancak sosyal ağlarda katılımcılar sürekli ve çok uzun süre karşılıklı etkileşimde bulundukları ve bu etkileşimleri saklayabildikleri bir arşivleri olduğu için sözsüz mesajların eksikliği, sözlü mesajların etkinliği ile dengelenmektedir. Sosyal ağlarda karşılıklı olarak kurulan iletişimde mesajlar tamamıyla kişilerin kontrolü altında olduğu hissedilse de bunun bir yanılsama olduğuna dikkat çekilmektedir. Kişinin çevrimdışı durumda iken kendisine muhalif olan kişiler tarafından da yargılamaya uğraması kaçınılmazdır. Çevrimiçi iletişimin kaynağı, alıcının kendisini nasıl algılaması ve hangi bilgileri öğrenmesini istiyorsa bu doğrultuda stratejik olarak bilgi akışını planlamakta ve mesajlarını bu yönde seçmekte, fakat diğer kişilerin kendisi ile ilgili izni olmadan bazı bilgileri ya da görüntüleri paylaşması bu planlanan süreci

olumsuz etkileyebilmektedir(Walther ve diğerleri, 2008: 32). Bu noktada etkileşim teorisine dikkat çekmek gerekmektedir. Etkileşim kavramı, iletişim süreci içindeki kaynak ve alıcı arasındaki karşılıklılık ya da çift taraflı olarak işleyişi ifade etmekte, aynı zamanda bu süreçte iki kişinin de mesajın değişimi üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Etkileşim teorisine (Interactivity Theory) göre, kişiler iletişim sürecinde karşılıklılık söz konusu olduğunda iletişimden istenilen sonuçların elde edilmesi ve yeni bilgilerin paylaşılması mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda iletişim sürecinde kişilere sürekli etkileşim fırsatı sunan sanal topluluklar, bilginin değişimine isteklilik, paylaşılan bilginin aktarılma zamanı, miktarı, şekli üzerinde de belirleyici etkiler yaratmaktadır. Sanal topluluklarda özellikle iletişimin yüz yüze olmaması, kişinin iletişim sürecindeki etkinliğini ve paylaşımını arttırmaktadır (Gleason, 2009: 10-13). Diğer yandan, izlenimlerin çevrimiçi yönetilmesine fazlası ile inanan ve adeta bu dünyada yaşayan bireylerin günlük yaşamdaki ilişkilerinin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra, gerçeklik algısının kaybolduğuna dikkat çekilmektedir. St Louis'deki Washington University tarafından gerçekleştirilen araştırmada Facebook'taki "beğeni"lerin kişiler tarafından gerçek beğeni olarak algılandığı, yorumlar okunduğu zaman beyinleri taranan bu kişilerin bunlara gerçekmiş gibi tepkiler verdiği gözlenmiştir. Ve araştırmanın sonucunda "beynimiz sanal ve gerçek ayrımı yapmıyor" ifadesi kullanılmıştır **(**Karahasan, 2012: 151).

SONUÇ

Kişiler için vazgeçilmez bir iletişim kanalı haline gelen sosyal ağ siteleri, kişilerin ilişkiler ve iletişime dair beklentilerini karşılayarak olumlu kazanımlar elde etmesini sağlamasının yanı sıra gerçek yaşamdan koparak kendi yarattığı sanal dünyaya inanan ve sanal iletişimler ile mutlu olan, yaşam doyumunu bu şekilde elde eden bireyler olmasına neden olabilmektedir. İki ya da daha çok kişi arasında karşılıklı olarak gerçekleştirilmesi hedeflenen kişilerarası iletişimin kişilere beklenilen ve istenilen doyumu sağlayabilmesi için "gerçek" kavramının unutulmadan sürdürülmesi gerekli görülmektedir. Her ne kadar sanal dünyada yaratılan izlenimler ve kurulan etkileşimler hayal edilen düzeyde olsa da gerçek yaşamdaki "göz göze gelmenin ve

dokunmanın" verdiği haz hep eksik kalmakta, sanal olan her daim bir endişe barındırmakta, güvenilirlik ve inanılırlık açısından sürekli değerlendirilmek zorunda kalmaktadır. Kişilerarası iletişim açısından sosyal ağ siteleri, iletişim anlamında özlemi duyulan üçüncü bir ortam yaratarak beklentileri karşılamakta ve istenilen kazanımların elde edilmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin başkalarının sayfalarına tuttukları merceği, zaman zaman kendi gerçek yaşamlarına doğru tutmaları ile bir nebze gerçekten kopuşun önlenebileceği düşünülmektedir.

Modern toplum düzeninin bir modeli olan panoptikon, sosyal ağ siteleri aracılığı ile süperpanoptikona dönüşmüştür. Bu anlamda kişiler sosyal ağ sitesine üye olarak kendine ait bilgilerin, fotoğrafların, duygu ve düşüncelerin vb. gözetlenmesine gönüllü olarak izin vermektedir. Her an her yerde izlendiğini bilen kişiler, izlenmelerinin devam etmesini sağlamak için de ayrıca bir çaba göstermekte, bu nedenle de sürekli olarak sayfalarındaki bilgileri güncellemektedir. Bu noktada diğerleri ile kurduğu kişilerarası iletişim hiçbir zaman kesintiye uğramamakta ve etkileşim daima yaşamda var olmaktadır. Ancak bu iletişim ve etkileşimlerin çoğu zaman gerçekten uzak olduğu gözden kaçırılmakta, sanal bir dünyada yaşamak kişiler açısından gerçek yaşamdaki iletişim ve etkileşimlerden kopma, ilişkileri sürdürmede güçlük hissetme vb. olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Tüm bunların ışığında sosyal ağ sitelerinin kişilerin yaşamlarına kendi ve diğerleri ile iletişim kurma ve sürdürme anlamında çok sayıda katkılar sunduğu, ancak sadece sanal bir dünyada kurulan iletişimlerle sınırlı bir anlayışa doğru sürüklenilmemesine dikkat edilmesi gerektiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

ADORNO, T. W. (2009). Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi, İstanbul: İletişim Yayınları

AHN, J. (2011). "The Effect of Social Network Sites on Adolescents' Social and Academic Development: Current Theories and Controversies", Journal of The American Society For Information Science and Technology, 62(8): 1435-1445.

AYDOĞAN, F. (2010). "İkinci Medya Çağında Gözetim İle Kamusal Alan Paradoksunda İnternet", (ed.) Filiz Aydoğan, Ayşen Akyüz, İkinci Medya Çağında İnternet, İstanbul: Alfa Yayınları.

BATEMAN, P. J., PIKE, J. C. ve BUTLER, B. S. (2011). "To disclose or not: publicness in social networking sites", Information

Technology&People, Vol. 24, No.1: 78-100.

BAYM, N. K., ZHANG, Y. B., KUNKEL, A.B., LADBETTER, A. ve LIN, M. (2007). "Relational quality and media use in interpersoal relationships", New Media Society, 9: 735-752

BEAUDION, C. E. (2008). "Explaining the Relationship between Internet Use and Interpersonal Trust: Taking into Account Motivation and Information Overload", Journal of Computer-Mediated Communication, 13: 550-568.

BOYD, D. M. ve ELLISON, N. B. (2008). "Social Network Sites: Definition, History and Scholarship", Journal of Computer-Mediated Communication, 2008, 13: 210-230.

BRETAG, T. (2006). "Developing "Third Space" Interculturality Using Computer-Mediated Communication", Journal of Computer-Mediated Communication, 11: 981-1011.

CASTELLS, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi,(çev.) Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DRUSSELL, J. (2012). "Social Networking and Interpersonal Communication and Conflict Resolution Skills among College Freshmen, Master of Social Work Clinical Research Papers". Paper21.http://sophia.stkate.edu/msw_papers/2.

eBizMBA The Business Guide, (March 2014), "Top 15 Most Popular Social Networking Sites" http://www.ebizmba.com/articles/social-networking-websites.

ELLISON, N. B., STEINFIELD, C., CLIFF L. (2007). "The Benefits of Facebook ''Friends:'' Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites", Journal of Computer-Mediated Communication, 12: 1143-1168.

HABERMAS, J. (2010). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, (çev.) Tanıl Borta, Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları.

HELVIE-MASON L.(2011). "Facebook, Friending, and Faculty-Student Communication", Teaching Arts and Science with the New Social Media, (Ed.) Charles Wankel, Emerald Group Publishing Limited.

GLEASON, J. P. (2009). "The Impact of Interactive Functionality on Learning Outcomes: An Application of Outcome Interactivity Theory", University of Kentucky Doctoral Dissertations.

IVECEVIC, Z. ve NALINI A. (Jun. 2013). "Face to (face)book: the two faces of social behavior?", Journal of Personality, 81(3): 290-301

KAHRAMAN, M. (2013). Sosyal Medya 101, 2.0, İstanbul: Media Cat Yayınları.

KARAHASAN, F. (2012). Taşlar Yerinden Oynarken Dijital Pazarlamanın Kuralları, İstabul: Doğan Kitap Yayınları.

KOSKELA, H. (2003). "Cam Era" the contemporary urban Panopticon, Surveillance&Society, 1(3): 292-313.

LAMPE, C. , VITRAK, J., GRAY, R., ve ELLISON, N. B. (2012). "Perceptions of Facebook's Value as an Information Source", CHI, Auistin, TX, USA, May 5-10.

LANGE, P. G. (2008). "Publicly Private and Privately Public: Social Networking on YouTube", Journal of Computer-Mediated Communication, 13: 361-380.

LEWIS, K., KAUFMAN, J. ve CHRISTAKIS, N. (2008). "The Taste for Privacy: An Analysis of College Student Privacy Settings in an Online Social Network", Journal of Computer-Mediated Communication, 14: 79-100.

LEWIS, M. A.ve NEIGHBORS, C. (2005). "Self-Determination and the Use of Self-Presentation Strategies", The Journal of Social Psychology, 145/4: 469-489.

LI, D. C. (2011). "Online social network acceptance: a social perspective", Intrenet Research, Vol. 21, No. 5: 562-580.

MCCOY, J. (2014). "A 2014 Social Media Guide: New Trends and Solutions to Live By", http://socialmediatoday.com/express writers/2066416/2014-social-media-guide-new-trends-and-solutions-live.

MUSTAFA, S. E., HAMZAH, A. (2011). "Online Social Networking: A New Form of Social Interaction", International Journal of Social Science and Humanity, July , 1(2): 96-104.

O'REILLY, T. (2007). "What is web 2.0: Design patterns and busines models for the next generation of software", Communications&Straegies, 65: 17-37.

PAPPACHARISSI, Z. (2009). "The virtual geographies of social networks: A comparative analysis of facebook, linkedin, and smallworld", New Media&Society, 11(1): 199-220.

PINE, J., KIM C. K. (2011). Sonsuz Olanak, Dijital Cephede Müşteri Değeri Yaratmak, (çev) Ümit Şensoy, İstanbul: Potimist Yayınları.

QIAN, H. , SCOTT, C. R. (2007). "Anonymity and Self-Disclosure on Weblogs", Journal of Computer-Mediated Cmmunication, 12: 1428-1451.

ROSSENBERG, J., EGBERT, N. (2011). "Online Impression Management: Personality Traits and Concerns for Secondary Goals as Predictors of Self-Presentation Tactics on Facebook", Journal of Computer-Mediated Communication, 17, ss. 1-18.

SHAO, G. (2009). "Understanding the appeal of user-generated media: a uses and gratification perspective", Internet Research, 19 (1): 7-25.

SUM, S., MATHEWS, M. R., POURGHASEM, M., HUGHES, I. (2008). "Internet Technology and

Social Capital: How the Internet Affects Seniors' Social Capital and Wellbeing", International Communication Association, 14: 202-220.

ŞAN, M. K. (2007). Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği", Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, 2007, Volume 2: 70-95.

ŞAN, M. K. ve RIDVAN, Ş. (2011). "Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arkaplanı" Akademik İncelemeler Dergisi, 6 (1):88-110.

THELWALL, M. (2008). "No place for news in social network web sites?", Online Information Review, Vol.32, No. 6: 726-744.

TONG, T. S., HEIDE V.D.. B. L., LINDSEY L., WALTHER, J. B. (2008). "Too Much of a Good Thing? The Relationship Between Number of Friends and Interpersonal Impressions on Facebook", Journal of Computer-Mediated Communication, 13: 531-549.

TÜRKOĞLU, N. (2010). İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim, Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar, İstanbul: Urban Yayınları.

VARNALI, K. (2012). Dijital Tutulma, Pazarlama İletişimi ve İnsan, İstanbul :Media Cat Yayınları.

WALTHER, J. B. (Mar. 1995). "Relational Aspects of Computer-Mediated Communication: Experimental Observations over Time", Organization Science, 6 (2):186-203.

WALTHER, J. B., HEIDE V. D B., Kim, S., WESTERMAN D. ve TONG, S. (2008). "The Role of Friends' Appearance and Behavior on Facebook: Are We Known by the Company We Keep?", Human Communication Research, 34: 28-49.

WESTERMAN, D., HEIDE, V. D. B., KLEIN K. A., WALTHER J. B. (2008). "How do people really seek information about others? : Information seeking across Internet and traditional communication channels", Journal of Computer-Mediated Communication, 13: 751-767.

WOHN, D. Y., LAMPE, C., VITAK, J. , ELLISON, N. B. (2011). "Coordinating the Ordinary: Social Informatio Uses of Facebook by Adults", iConference'11, February 8-11, Seattle, WA, USA.

YARCI, S. (2011). "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 6 Sayı:1.

ZHAO, S. (2006). "Do Internet Users Have More Social Ties? A Call for Differentiated Analyses of Internet Use" Journal of Computer-Mediated, 11: 844-862.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z0
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:64 K:85

SİBER ZORBALIK: TABULAR VE KÜLTÜREL TUTUM

CYBER BULLYING: TABOOS AND CULTURAL ATTITUDES

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇETİNKAYA[*],
Yrd. Doç. Dr. Özgür Erkut ŞAHİN[**],
Öğr. Gör. Seda Gökçe TURAN[***]

[*]Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
ahmet@marmara.edu.tr

[**]Bahçeşehir Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Programcılığı Bölümü
erkut@bahcesehir.edu.tr

[***]Bahçeşehir Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Bölümü
sedagokce.turan@bahcesehir.edu.tr

Özet: Siber zorbalık olgusu birçok farklı şekilde tanımlanmakla birlikte, genel anlamda e-posta, cep telefonu, anlık mesajlaşma ve/veya web sitelerinin bazı kişiler veya gruplar tarafından başkalarına zarar verme amacıyla kullanılmasını ifade eder. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile mekan ve zaman kısıdından kurtulan zorbalık, daha gizli yapılabilmekte ve hızlı bir şekilde yayılarak kolayca sürdürülebilmektedir. Kültürel eğilimler ve tabular gençlerin problemli internet kullanımını etkilemekte ve siber zorbalığın hem kurbanı hem de faili olma riskini arttırmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'deki gençlerin kurban veya faili olarak yaşadıkları siber zorbalık tecrübelerinin mahiyeti ve boyutu anket tekniği kullanılarak araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, Gençler, Tabular, Kültürel Tutumlar, İnternet

Abstract: Although definitions of cyber-bullying vary, generally the term is used to describe the use of e-mail, cell phones, instant messaging, and/or web sites by individuals or groups with intent to harm others. Bullying, which is no longer limited to space and time boundaries due to recent advances in new communication technologies, can now be perpetrated more secretly, spread rapidly and preserved easily. Cultural attitudes and taboos affect the problematic internet usage of adolescents and increase the risk for cyber-bullying as both victim and perpetrator. In this study, survey method is used to examine the nature and extent of cyber-bullying experiences of adolescents in Turkey, both as victims and perpetrators.

Keywords: Cyber-bullying, Adolescents, Taboos, Cultural Attitudes, Internet

INTRODUCTION

Bullying is commonly defined as repeated harmful behavior in which there is imbalance of power between groups (Kowalski & Limber, 2007). As a result of common technology usage, traditional bullying turns to cyber context and named as "cyber bullying". According to the researchers cyber bullying is a reality of the digital age (Langos, 2012). There is four foundation elements of traditional bullying in cyber context. They are: repetation, power imbalance, intention and aggression. Those concepts are necessary for defining and developing satisfactory respose to this phenomenon (Langos, 2012).

At present research we aim to examine cyber bullying in the aspects of anonymus, joy, approval, anxiety.

Recent studies on cyber-bullying have shown that it has negative psychological and social impacts upon victims. Individuals who have experienced some kind of cyber-bullying show symptoms of depression, anxiety, loneliness, social exclusion, poor academic performance, and some may have suicidal thoughts (Campbell, 2005; DeHue, Bolman, & Vollink, 2008; Juvonen & Gross, 2008; Kowalski & Limber, 2007).

Anxiety, one common psychological impact, is the feeling of worry, fear and stress felt by individuals. Victims of cyber bullying suffer from high levels of anxiety (Nishina, Juvonen, & Witkow, 2005; Ybarra et al., 2006). Harmful messages posted by anonymous, fake name senders with the intention of denigrating or damaging one's reputation arouse a great deal of anxiety among victims (Beale & Hall, 2007; DeHue, Bolman, & Vollink 2008; Spear, Slee, Owens, & Johnson, 2009; Strom & Strom, 2005).

In a study, people asked to express their feelings after they have experienced cyber-victimization. Victims have found to be suspicious of other people, particularly of their immediate neighbourhood, and they have stated their feelings of anxiety over the situation that took place around them. In addition, some have had feelings of anxiety resulting from worrying about how online bullying would affect their relationships with their partners/spouses. They have stated that they are afraid to

even say hello to people and other people are afraid to talk to them because of the worry about what cyber-bully might do.

Most people, especially adolescents, are often intertwined social groups, technological infrastructures. Online social networking sites, platforms of millions of people with whom they communicate with other users (Clark & Roberts, 2010). Social Networking is defined as friendship, collaboration and information sharing, etc. of group of people. Web sites such as Facebook, MySpace, Frienster and Twitter could be examples of social networks. People could introduce themselves at online platform and connect to each other (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007). According to the Lampe, Ellison and Steinfield (2006) especially university students use facebook.

METHOD

PARTICIPANTS

The participants consisted of 207 students: 95 females(%46,1) and 100 males (%48,5). 57 participants (%15) studying at vocational school, 95 participants (%25,1) studying at faculties, 36 participants (%9,5) studying at post graduate programme. 137 participants (%36,1) live at city center and 58 participants (%15,3) live at country town. 50 participants (%14) are between 18-20 years; 81 participants (%21,3) between 21-25 years; 29 participants (%7,7) are between 26- 30 years; 27 participants (%11,5) are between 31-35 years; 6 participants (%1,6) are between 36-39 year olds.

MEASURES

Demographic information (gender, age, income etc.) form, "The Revised Cyber Bullying Inventory (RCBI) " and "Cyber Bullying Attitudes Scale" were used at present research. Also, students were asked about internet usage time and aim of usage. RCBI and Cyber Bullying Attitudes Scales are valid and reliable (tools which can be utilized safely among Turkish adolescents to investigate the nature and extent of cyber bullying experience both as victims and perpetrators.

RESULTS

Internet connection and internet activity

186 participants (%49,1) have their own computer wheras 7 participants (%1,8) do not have their own computer. 3 participants reported that do not use internet whereas 89 (%23,5) participants reported that they

use internet more than 5 hours daily. 65 participants (%17,2) reported that they use internet for homeworks and research activities. 53 participants (%14) stated that they use internet for social media usage such as facebook- twitter-instagram. 40 participants (%10,6) use internet for joy and 35 (%9,2) participants use internet for other purposes. When we examine the results, we could see that there are not much more differences for usage purpose of internet.

Cyber victimization and cyberbullying

In order to examine relation between cyber victimization and cyber bullying we conducted regression and ANOVA analysis. As a result of analysis we found strong relationship between cyber victimization and cyberbullying (R2= ,638; F= 359,810, p> ,005).

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,799[a]	,638	,636	,28287

a. Predictors: (Constant), BN

ANOVA[b]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	28,789	1	28,789	359,810	,000[a]
	Residual	16,323	204	,080		
	Total	45,112	205			

a. Predictors: (Constant), Cyberbullying

b. Dependent Variable, Cybervictimization

Relationship between cyber bullying and anonymus, joy, approval and anxiety

In order to analyze relationship between cyber bullying and anonymus, joy, approval and anxiety pearson correlation analysis were conducted. As a result of this analysis we founda that there is a strong relationship between cyber victimization and joy (p>,000) and cyber bullying and cybervictimization (p>,000).

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z0
April / May / June - Winter Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:64 K:85

Correlations

		internet usage time	internet usage aim	Own computer
internet usage time	Pearson Correlation	1	,394**	,555**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N	206	206	206
İnternet usage aim	Pearson Correlation	,394**	1	,302**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	206	206	206
Own computer	Pearson Correlation	,555**	,302**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	
	N	206	206	206
Anonymus	Pearson Correlation	-,094	-,052	-,022
	Sig. (2-tailed)	,178	,461	,753
	N	206	206	206
Joy	Pearson Correlation	,034	,128	,041
	Sig. (2-tailed)	,626	,066	,556
	N	206	206	206
Approval	Pearson Correlation	-,035	-,085	,020
	Sig. (2-tailed)	,623	,227	,779
	N	204	204	204
Anxiety	Pearson Correlation	,029	,028	-,069
	Sig. (2-tailed)	,678	,692	,324
	N	206	206	206
Cyber bullying	Pearson Correlation	,246**	,069	,048
	Sig. (2-tailed)	,000	,328	,494
	N	206	206	206
Cyber victimization	Pearson Correlation	,186**	,138*	,057
	Sig. (2-tailed)	,007	,048	,414
	N	206	206	206

****. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).**

***. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).**

DISCUSSION

Although technology and technology devices have been introduced as means of facilitating access to educational information and social network (Li, 2005) many university students in our sample were involved in cyberbulllying or cybervictimization.

On the contrary to the other studies, many students in our sample reported using technology for homeworks and research activities. Other using purposes rates were not different each others.

The most important result of the study is the strong relationship between cybervictimization and cyberbullying. Acoording to the social learning model, people learn through observing others' behavior, attitudes, and outcomes of those behaviors. "Most human behavior is learned observationally through modeling: from observing others, one forms an idea of how new behaviors are performed, and on later occasions this coded information serves as a guide for action." (Bandura,1972; cited in Juvenen & Gross, 2008). Social learning theory explains human behavior in terms of continuous reciprocal interaction between cognitive, behavioral, and environmental influences. In our sample, there is strong relationship between cybervictimization and cyberbullying. This means that the more students victims of cyberbullying the more they cyberbully the others.

When we consider the relationship between internet usage time and cyber bullying- cybervictimization; it could be said when internet usage time increase, risk of cyberbullying and cybervictimization increase also. This also coincide with the other research results (Hinduja&Patchin, 2010; Twyman et all, 2010; Corbett, 2008).

We suggested that there should be special programs include guideness about internet usage, internet safety, social network sites not only for high schools but also universities. Moreover, teachers, instructors and may be parents should participate those programs.

BIBLIOGRAPHY

AMİCHAİ-HAMBURGER, Y., & VİNİTZKY, G. (2010). Social network use and personality. Compuers in Human Behavior, 26, 1289-1295.

AMİCHAİ-HAMBURGER, Y., KAPLAN, H., & DORPATCHEON, N. (2008). Click to the past:The impact of extroversion by users of nostalgic website on the use of internet social services. Computers in Human Behavior(24), 1907–1912.

AMİCHAİ-HAMBURGER, Y., WAİNAPEL, G., & FOX, S. (2002). On the Internet no one knows I'm an introvert: Extroversion, neuroticism, and internet interactions. Cyber Psychology & Behavior, 5(2), 125-128.

AMİCHAİ-HAMBURGER, Y., WAİNAPEL, G., & FOX, S. (2002). Social network use and personality. Compuers in Human Behavior(26), 1289-1295.

BARGH, J., & MCKENNA, K. (2004). The Internet and social life. Annual Review of Psychology(55), 573–590.

BEALE, A., & HALL, K. (2007). Cyberbullying: What School Administrators (and Parents) Can Do. The Clearing House - Heldref Publications, 81(1), 8-12.

CAMPBELL, M. (2005). Cyber bullying: An Old Problem in a New Guise? Australian Journal Of Guidance & Counseling, 15(10), 68-76.

CLARK, L. A., & ROBERTS, J. S. (2010). Employer's use of social networking sites: A socially irresponsible practice. Journal of Business Ethics, 95, 507-525. doi:10.1007/s10551-010-0436-y.

DEHUE, F., BOLMAN, C., & VOLLİNK, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' Experiences And Parental Perception. CyberPsychology & Behavior, 11(2), 217-222.

ELLİSON, N. B., STEİNFİELD, C., & LAMPE, C. (2007). The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites. Journal of Computer-Mediated Communication, 2(4), 1143-1168.

ERİKSON, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. New York, NY: W. W. Norton & Company.

EYSENCK, H. J. (1954). Cortical inhibition, figural aftereffect, and theory of personality. The Journal of Abnormal and Social Psychology, 51(1), 94-106.

HAGERTY, B. M., WİLLİAMS, R. A., COYNE, J. C., & EARLY, M. R. (1996). Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning. Archives of Psychiatric Nursing, 10(4), 235-244.

JUVONEN, J., & GROSS, E. (2008). Extending the School Grounds?-Bullying Experiences in Cyberspace. Journal of School Health, 78(9), 496-505.

KOWALSKİ, R., & LİMBER, S. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. Journal of Adolescent Health, 41, S22-S30.

KRAUT, R. E., PATTERSON, M., LUNDMARK, V., KİESLER, S., MUKHOPADHYAY, T., & SCHERLİS, W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? American Psychologist, 53, 1017-1032.

MASLOW, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50, 370–396.

MORRİS, C. G. (1993). Psychology an introduction. NJ: Upper Saddle River.

NİSHİNA , A. , JUVONEN , J. , AND M. R. WİTKOW . (2005) . "Sticks and Stones May Break My Bones, but Names Will Make Me Feel Sick: The Psychosocial, Somatic, and Scholastic Consequences of Peer Harassment." Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology 34 (1): 37 – 48 .

SCHLENKER, B. R. (2003). Self presentation. In M. R. (Eds.), Handbook of self and identity (pp. 492-518). New York,NY: Guilford.

STROM, P., & STROM, R. (2005). Cyberbullying by Adolescents: A Preliminary Assessment. The Educational Forum, 70, 21-32.

SPEAR, B., SLEE, P., OWENS, L., & JOHNSON, B. (2009). Behind the Scenes and Screens Insight Into the Human Dimension of Covert and Cyberbullying. Journal of Psychology, 217(4), 189-196, DOI: 10.1027/0044-3409.217.4.189.

VALKENBURG, P. M., PETER, J., & SCHOUTEN, A. P. (2006). Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem. Cyber Psychology and Behavior, 9(5), 584-590.

YBARRA, M. L., MİTCHELL, K. J., WOLAK, J., & FİNKELHOR, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: Findings from the second youth Internet safety survey. Pediatrics, 118, 1169-1177.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:48 K:61

TOLSTOY'UN *İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ* VE MURDOCH'IN *RÜYA SAKİNLERİ* ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR OKUMASI

A COMPARATIVE READING OF TOLSTOY'S *THE DEATH OF IVAN ILYCH* AND MURDOCH'S *BRUNO'S DREAM*

Harika BAŞPINAR

Middle East Technical University, English Literature

harika.baspinar@metu.edu.tr

Özet: Bu çalışmanın amacı ikisi de yazarların kendi deneyimlerinden esinlenen Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü* ve Murdoch'ın *Rüya Sakinleri* eserlerinin karşılaştırmalı bir okumasını sunmaktır. Tolstoy'dan önemli derecede etkilenmiş olan Murdoch, benzer biçimde gerçekçi romanlar yazmaktadır. Dolayısıyla, dikkatli bir okuma bu iki roman arasındaki dikkat çekici benzerlikleri ve özellikle de Tolstoy ve Murdoch'ın paylaştığı felsefi düşünceyi ortaya koymaktadır. Her iki yazar da felsefeye özel bir ilgi duyduğu için, eserleri kurgu ve feslefenin bir birleşimi niteliğindedir. Karşılaştırma için seçilen romanların odak noktası ölüm fikri ve ölümün bireyler üzerindeki kendi ölümlülükleri ve hayatın anlamını farkettiren tetikleyici bir faktör olarak etkisidir.

Anahtar kelimeler: Rüya Sakinleri, İvan İlyiç'in Ölümü, Ölüm, Heidegger, Özgecil Aşk

Abstract: This paper aims to present a comparative reading of Tolstoy's *The Death of Ivan Ilych* and Murdoch's *Bruno's Dream*, both of which feed on the writers' own experiences. Having been greatly influenced by Tolstoy, Murdoch writes realistic novels in a similar manner. Thus, a careful reading reveals the striking parallels between these two novels and especially the philosophy shared by Tolstoy and Murdoch. Since both writers have a special interest in philosophy, their works are a combination of fiction and philosophy. The novels chosen for comparison revolve around the idea of death and its impact on individuals as a triggering factor to make one realize his own mortality and the meaning of life.

Keywords: Bruno's Dream, The Death of Ivan Ilych, death, Heidegger, Selfless Love

1. LEO TOLSTOY AND *THE DEATH OF IVAN ILYCH*

Leo Tolstoy, considered the "master of realistic fiction", is among the greatest authors of Russian Literature. Having lost his parents in his early ages, he was brought up by his aunt in Western Russia. In his youth, he became interested in literature and ethics, and was influenced by English novelists such as Charles Dickens, as well as the French philosopher Jean-Jacques Rousseau. It is interesting that he is said to have worn a medallion portraying Rousseau instead of the cross, which reflects the deepness of his interest in philosophy. Indeed, he was not only a novelist, but a philosopher, too. That is why he has influenced numerous people varying from novelists to philosophers. His influence on literature can easily be seen in the works of Virginia Woolf, James Joyce, Vladimir Nabokov, and also Iris Murdoch. His ideas, on the other hand, have influenced philosophers like Martin Heidegger, and his doctrine of nonresistance to evil inspired Gandhi.

While at the one hand Tolstoy educated himself through his literary and philosophical readings; on the other hand he aimed to lead a life he called 'socially correct', and as a result, spent most of his time drinking, gambling and engaging in debauchery (Britannica.com). In his later years he realized that he actually wasted his life and found himself in a crisis. He reflected upon this life style in his *Confession*, and searched for the meaning of life:

> What will come of what I do today and tomorrow? What will come of my entire life? Expressed differently, this question may be: Why should I live? Why should I wish for anything or do anything? Or to put it still differently: Is there any meaning in my life that will not be destroyed by my inevitably approaching death? (Cited. in Murray, 2011:1).

He was also known to have felt a profound fear of death throughout his life. "All his life Tolstoy feared and hated death, and all his life there throbbed in his soul the 'Arzamasian terror' – must he die?" writes Maxim Gorky to describe Tolstoy's preoccupation with death (cited in

Pachmuss, 1961: 73-74). Tolstoy himseld writes in *On Life* (1934) about death, and it is obvious that he sees the awareness and fear of death as a sign of life lived wrongly:

> The fear of death is not in reality a fear of death but of false life. . . . Man are horrified at the thought of death not because they fear their life may end with it, but because physical death clearly shows them the necessity of the true life which they do not possess (115).

His novella *The Death of Ivan Ilych* seems to have some autobiographical aspects, since the experiences Tolstoy goes through himself about the vanity of life and about death are very much similar to that of Ivan Ilych.

The novella begins with Ivan Ilych's colleagues' learning about his death. His friends read his death notice in a newspaper, and immediately think about the possible transfers in their career now that a position, previously occupied by Ivan Ilych, is empty. Then, Ivan's funeral is depicted, in which his friends, and also his wife, talk about their worldly pursuits as if death is a trivial thing and they will not experience it one day. Ivan's wife is concerned with how to take more money from the state after his husband's death. His friends, too, do not seem to be affected by his death, because even at the funeral they are occupied with thoughts of playing cards.

After showing the triviality of Ivan's death in the eyes of others, the narrator goes back chronologically and describes Ivan's life as "most simple and most ordinary and therefore most terrible" (12). He is depicted as an average person in society. It is easily seen that he shapes his whole life according to the expectations of his environment. He has a respectable job and takes his duties seriously. In society, he is a good natured and amusing person, going to the dances, etc. He marries Praskovya Fedorovna, a girl who falls in love with him. The only motivation for Ivan Ilych to marry her is simply that she is good looking and comes from a good family. As he thinks to himself, he gets married, because "it was considered the right thing by the most highly placed of his associates" (16).

Thus, his life goes on smoothly in accordance with the society he lives in

and respects deeply. When his relationship with his wife gets worse in time, he "transfer[s] the center of gravity of his life more and more to his official work" (17), and distances himself from his family. So much involved in his work, he gets a high position with a good salary, and believes that it will provide a greater happiness both for himself and his family. Thus, it is seen that he confuses the happiness, the meaning of life with being socially correct. While decorating the new house in the hope that he will be appreciated by his wife, he falls down and hits his side against the window frame. The bruise heals soon and they start a happy life in this newly furnished house. Yet, Ivan Ilych does not know that his falling is going to be the starting point of his long and painful death.

In time, he gradually gets worse, and as the pain grows, he sees more clearly that his life will come to an end. His realization of his mortality, through the end, makes him question his life and see how artificial it was. He feels regretful for his treatment of his family, and painfully tries to achieve a kind of consolation, though he knows that it is too late.

The meaningless life Ivan Ilych goes through is similar to Tolstoy's frivolous life style in his youth. The author uses death not as an end, but as a trigger for his character to see the frivolity of his life and the real meaning it should have. Ignorant of the fact that life is not an endless experience, man usually is not able to see the meaning of it and to live fully when he still has the opportunity. Only when it comes to an end, he realizes that nothing of his pursuits and achievements will remain in this world. In other words, Tolstoy shows that to see the shallowness of his life and to put meaning into it, Ivan Ilych should first see that he is mortal. In other words, he is nothing, or at least he is something trivial. Death is the process through which he acknowledges his nothingness.

2. IRIS MURDOCH AND *BRUNO'S DREAM*

While Tolstoy is considered among the greatest Russian writers, Iris Murdoch has the same reputation among the English. Furthermore, just like Tolstoy,

she is not only a novelist, but also a philosopher. Thus, she is known to combine psychological and philosophical elements in her novels.

Having studied philosophy at Cambridge, which constituted her major interest, Murdoch started her writing career with essays on philosophy. Beginning with her first novel *Under the Net*, she started producing sophisticated works. Until she became unable to write because of the Alzheimer's disease and died in 1999, she produced more than 25 novels and several other works of drama, poetry and philosophy, all of which has Murdoch's philosophy of how to live a good life.

Her philosophical writings were influenced mainly by Plato. For her novels, she is indebted to Russian writers, as well as Proust. In an interview in which she is asked about her ambition to write realistic novels in the manner of the nineteenth century writers, she clearly expresses her admiration for those writers:

> Oh, it's impossible; I can't accomplish it. I can't write novels like the people you have mentioned— Dickens or Tolstoy or Dostoevsky or Proust, the people I admire deeply. I am afraid I can't, but I can try, and these are ideals. If one is writing a traditional novel, it is important to read these great works again and again because they can inspire one and help one to write a better book (Sagare, 2001:698-9).

Yet, Russian novels seem to be much more significant for Murdoch than the others:

> MURDOCH: . . . I'd very much like to resemble Tolstoy, Dostoevsky, and Turgenev. I think a mixture of all three of them would be ideal. And I would certainly like to be influenced by Proust, but he is the only French writer that I feel akin to (706).

When the influence of these writers on Murdoch's literary writings is considered, the similarities between Tolstoy's *The Death of Ivan Ilych* and Murdoch's *Bruno's Dream* become more meaningful. In both works, there is a dying protagonist, through which the issues of death and how to lead a meaningful life are discussed.

Murdoch's personal experiences helped her shape the ideas central to *Bruno's Dream*. In 1964, the daughter of one of Murdoch's friends committed suicide, and this event affected her deeply. She was

> haunted by guilt that she had not paid enough attention to her. She had brooded through the 1960s on her own personal losses, the relationships with the female companion at Oxford and with the writer Brigid Brophy, which had ended with a spite that had cut Murdoch deeply. . . . This brooding on love, loss, remorse and putting things right was to find expression in *Bruno's Dream* (Martin, and Rowe, 2010: 90).

Such feelings of regret for not being able to show love when there is still time constitute the central theme of *Bruno's Dream*. Bruno, an aged and dying man, in his death bed, thinks about his life regretfully. When death is near, he understands that he has lived in vain. He remembers that he has studied hard, learned languages, yet he has no wisdom now: "All the effort which he had put into making himself seemed vanity now that there were no more purposes" (10). He also realizes that he has not been able to show enough interest and patience for the people he loved. He was harsh towards his wife and cheated her, and now she is dead. He was insensitive to his children and did not give a chance to his son Miles' Indian wife Pervati, and now Pervati and their unborn child are dead. Gwen, Bruno's daughter has also passed away, reminding Bruno one more time of his lost chances of showing love to his family. So, no matter how he feels regretful, there is not a chance for reconciliation any more now that his life is about to end, and all these people are lost.

Still, he tries to do his best and tries to become closer to his son, Miles, the only one living from his family, and whom he has not seen for years. However, he fails to communicate with Miles, when he has given a change to his father and visited him. Though unsuccessful, this try, in a way, brings together all the characters in the novel. Bruno, Miles, Lisa, Diana, Danby, and even the servants get involved in a domestic chaos. As the story proceeds, all of their lives become intermingled,

and at the end they make new couples and new lives for themselves.

It should be noted that what triggers these events is Bruno's acceptance of his death and his search for meaning and reconciliation in life. So, it is seen that Murdoch shares with Tolstoy the same attitude towards death. Being aware of one's mortality makes it easier to see the ultimate meaning in life as she argues in "The Sovereignty of Good over Other Concepts" (1985), "goodness [which should be the meaning of life] is connected with the acceptance of real death and real chance and real transience" (103). Correspondingly, death makes Bruno aware of the vanity of the life he had. He realizes that he has always lived in a dream. Having noticed his selfish attitude towards his family, Bruno gives up caring for himself, and in search of consolation, he turns to others with love. So, just like in *The Death of Ivan Ilych*, the dying protagonist understands that he has not lived his life as it should be, and sees its triviality only through the end of his life, when almost all chances are already lost.

3. IVAN AND BRUNO AS INAUTHENTIC BEINGS-TOWARDS-DEATH

The two great works of literature, *The Death of Ivan Ilych*, and *Bruno's Dream*, have several parallels, and even their plot outlines make the similarities explicit. Still, it would be helpful to provide more details from the texts to show the authors' treatment of death as a trigger for an existential crisis or 'angst', and then for the realization of the truth.

Since both works are highly philosophical as well as being fiction, making the comparison under the light of a philosopher's ideas may be easier and more meaningful. Martin Heidegger, in his *Being and Time*, discusses more or less the same themes existent in both Murdoch and Tolstoy. Actually, while writing *Being and Time*, he used *The Death of Ivan Ilych* to a great extent; thus it covers Tolstoy's philosophy, and also has much in common with Murdoch's ideas in *Bruno's Dream*.

To begin with, Heidegger states that being in this world, each of us is surrounded by different things,

situations, goals and activities. Thus, these possibilities and how we make use of them come together and determine who we are in this world. If we make use of possibilities that are original and proper to our being, we lead an authentic life. If we, on the other hand, take the possibilities that are not our own but determined by outside factors like society, our lives become inauthentic (cited in Murray, 2011: 17). In both works by Tolstoy and Murdoch, the dying men realize that their lives have been inauthentic, not driven by their own instincts, passions, and ideas, but by society and its prevailing values.

Ivan Ilych's life, "most simple and most ordinary and therefore most terrible" (12), is not an authentic life, since he tried only to adapt to social norms both in his work and his marriage. In other words, "he has given it over to be shaped not by a living reality buy by an abstraction – society" (Olney, 1972: 107). Upon the realization that "[he] did not live as [he] ought to have done", Ivan Ilych says "I was going up in public opinion, but to the same extent life was ebbing away from me" (57). Bruno, too, finds out the same thing. "It seemed to him now that it had all been vanity, a desire at some moment which never came, to impress somebody, to succeed, to be admired" (10).

Hence, to be accepted, to be admired by society does not mean that such life has meaning in it. However, to be able to see this fact, one needs to accept death as the only reality in life. Yet, both Ivan Ilych and Bruno fail to accept death until the last days of their lives. As Heidegger argues, Ivan is an "inauthentic Being-towards-death" (cited in Murray, 2011: 19). That is to say, while living, we do not understand and accept that death is inevitable for every individual. As an inauthentic Being-towards-death, Ivan Ilych fails to see his mortality:

> 'Caius is a man, men are mortal, therefore Caius is mortal', had always seemed to him correct as applied to Caius, but certainly not as applied to himself. That Caius—man in the abstract—was mortal, was perfectly correct, but he was not Caius, not an abstract man, but a creature quite, quite separate from all others. . . . Caius really was mortal, and it was right for him to die; but for me, little Vanya, Ivan Ilych, with

> all my thoughts and emotions, it's altogether a different matter. It cannot be that I ought to die. (40).

The same argument is applicable to Bruno. Only when his situation got worse could he accept that he is old, and going to die. Before that, he did not accept even his old age. "'A fine old man' he overheard someone calling him more years ago than he liked to think of. What was he now? In his own consciousness he was scarcely old at all" (7). Like Ivan Ilych, Bruno is ignorant of the fact that he is mortal and getting old. So, he was able to accept it only when there is no time left at all; before that, it was not real. "How different death appeared to him now from how it had seemed even three years ago when he still had his white hair" (8).

Now that they are able to comprehend it as a reality, they realize that their lives have not been how they should. As they get closer to the end of life, life loses its meaning more and more. As Ivan Ilych remembers, "the further he departed from childhood and the nearer he came to the present the more worthless and doubtful were the joys" (56). Bruno sees that the only happy times of his life was in his early years. "The proper happiness of his life, the thing which he had so completely mislaid, came to him always associated with his mother, and with memories of summer nights when he was sixteen" (9). However, when they grew up, their lives became emptier. The only way to find the real meaning in life is accepting one's mortality, one's nothingness, and it is evident that as inauthentic Beings-towards-death, Ivan and Bruno have failed.

4. THE 'MEANING' REVEALED

Although at first death seems to bring regret in the context of these novels, it does not have only a pessimistic function. The idea of death also "impresses us with the need to find a meaning, to find an end, in the sense of a goal or a purpose and not in the sense of a mere cessation or annihilation, for life" (Olney, 1972: 104). Thus, both writers use it to search for, and then to reveal this hidden meaning or goal. In Heidegger's words, though understanding it, "something authentic is uncovered, a moment that will truly

be one's own" (cited in Murray, 2011: 22).

For Tolstoy, as stated before, death functions as a reminder of one's nothingness and makes one realize how life should be lived. As Lukacs argues in his *The Theory of the Novel* (1971), in Tolstoy's fiction, in some very rare moments, especially in moments of death, the meaning of life becomes explicit to a man, and he sees "the essence that rules over him and works within him" (149).

Before experiencing death as a reality, man, especially the civilized man, lives in an illusion. As a civilized being, he lives according to the artificial norms of society assuming that being "in accordance with social decorum, he lives an ideal life" (Pachmuss, 1961: 75). According to Tolstoy this kind of life is false and forced, because it is in opposition to life "as created by God and nature" (76). Therefore, instead of celebrating the civilized life, Tostoy's ideal consists of simple beings connected to nature who live in accordance with the rhythm of nature and its cycle of birth and death and who eliminate any structure that is not natural and that causes "disintegration" (Lukacs, 1971: 146).

Hence, it seems rightful to assume that the agony Ivan Ilych experiences at the moment of death stems from the fact that he was absorbed in his own self too much, and designing everything according to social norms, he had a "corrupt" relationship with nature (Pachmuss, 1961: 77).

Through his experience, Ivan Ilych discovers that life's meaning lies in rejecting this illusion and embracing the good. He sees that all his personal pleasures and social status has made his life worthless and artificial. Instead, he now realizes that he is just a small part of nature like all mortal beings. Having seen his nothingness, he rejects his self-absorbed considerations and approaches people around him with a "childlike innocence" (Olney, 1972: 111). In his death bed, only Vasya, the servant, approaches him with simple pity and innocence. Through his simplicity, Ivan sees the meaning of life which lies in achieving harmony with other being and within the whole world. So, he abandons his previous selfishness and starts to show pity for others, which is a sign for his gaining the ability to really

love. When his son takes his hand and kisses it, he begins to cry:

> At that very moment Ivan Ilych fell through and caught sight of the light, and it was revealed to him that though his life had not been what it should have been, this could still be rectified. He asked himself, "What is the right thing?" and grew still, listening. Then he felt that someone was kissing his hand. He opened his eyes, looked at his son, and felt sorry for him. His wife came up to him and he glanced at her. She was gazing at him open-mouthed, with undried tears on her nose and cheek and a despairing look on her face. He felt sorry for her too. "Yes, I am making them wretched," he thought. "They are sorry, but it will be better for them when I die." He wished to say this but had not the strength to utter it. "Besides, why speak? I must act," he thought. With a look at his wife he indicated his son and said: "Take him away… sorry for him… sorry for you too…" (65).

Thus, he wants to believe that there is still hope for him to be able to change his wrong attitude towards life and his family, and this urge to change is manifested in his feeling sorry for his son. For Tolstoy, feeling sorry for someone is a sign of love. As he himself asserts, "People can be pitied, which means, loved in a godly way" (cited in Olney, 1972: 111). So, Ivan is able to see the meaning in life just before he passes away, because he is finally able to feel sorry for and love his son. The meaning he finally finds is the innocent, selfless love.

This is identical to Tolstoy's own philosophy, since he believes that apart from death, love is the only way man can embrace other beings and become harmonious with them. Selfless love renders it possible for the individuals to take part in the natural cycle of birth and death more smoothly, and makes the harmonious continuity of life possible. To put it in Lukacs' (1971) words,

> In the rhythm of natural life, the rhythm of unpathetic, natural growth and death, love is the point at which the dominant forces of life assume their most

> concrete and meaningful form (148).

Bruno, too, reaches a similar conclusion. Like Ivan Ilych, he is nothinged by his approaching death. "The acceptance of death is an acceptance of our own nothingness" says Murdoch (1985) in her essay (103). That is why all of Bruno's endeavors start to seem unimportant to him, and why he acknowledges the pettiness of the things one pursues: "One sees now how pointless it all was, all the things one chased after, all the things one wanted. And if there is something that matters now at the end it must be the only thing that matters. I wish I'd known it then. It looks as if it would have been easy to be kind and good since it's so obvious now that nothing else matters at all" (304-5). Thinking about being kind and good, Bruno obviously gains a kind of humility, which, according to Murdoch (1985), is a manifestation of goodness, because she argues that "the good man is humble" (103). Besides humility, Murdoch views love as another experience identical with goodness. Those who are capable of feeling a refined love are close to goodness:

> Love is the general name of the quality of attachment and it is capable of infinite degradation and is the source of our greatest errors; but when it is even partially refined it is the energy and passion of the soul in its search for Good, the force that joins us to Good and joins us to the world through Good. Its existence is the unmistakable sign that we are spiritual creatures, attracted by excellence and made for the Good (103).

Considering her view of love as a sign of goodness, it seems that Bruno, in his death bed, becomes Murdoch's spokesperson, since he now grasps the idea that the only thing that matters is love:

> He had loved only a few people and loved them so badly, so selfishly. He had made a muddle of everything. Was it only in the presence of death that one could see so clearly what love ought to be like? If only the knowledge which he had now, this absolute nothing-else-matters, could somehow go backwards and purify the little selfish loves and

> straighten out the muddles. But it could not (305).

Hence, it is clear that both Ivan Ilych and Bruno arrives at similar conclusions through similar experiences. Both of them regret not having been able to love. However, the concepts of love differ to some extent in these works. While in Ivan Ilych's case the wrong stems from his being alienated from nature, and love functions to compensate this, in Bruno's case the wrong lies in living selfishly, and the selfless mode of love aims at eliminating the selfish nature of man and joining him to the world.

Murdoch (1985) argues that human beings are essentially selfish, and the self, all of our considerations revolve around, is "a place of illusion" (78, 93). Thus, she concludes that goodness is achieved by looking beyond the self, by "look[ing] right away from self towards a distant transcendent perfection, a source of *new* and quite undreamt-of virtue" (101). In short, being able to acknowledge our nothingness and to love without selfish considerations makes one closer to goodness and unites the individual and the world through the good.

One astonishing event at his moment of understanding is that Bruno somehow transfers this idea to Diana, and makes her understand. With her affection for Bruno, Diana perceives the inevitableness of death, and love as the only meaning in life:

> She tried to think about herself but there seemed to be nothing there. Things can't matter very much, she thought, because one isn't anything. Yet one loves people, this matters.
>
> . . . She lived in the reality of death and felt herself made nothing by it and denuded of desire. Yet love still existed and it was the only thing that existed (310-1).

Having experienced someone's death so closely, Diana becomes an authentic Being-towards-death. In other words, she sees the inevitableness of death and starts to appreciate selfless love as the true meaning.

To conclude, at the end, both men are made to realize what matters in the end. Death makes everything trivial; even the man himself is nothing, has nothing to survive after death happens, except for love and goodness. Although the

authors' philosophies are fundamentally different, both Tolstoy and Murdoch celebrates selfless love as a sign of a meaningful life. That is to say, in Tolstoy's work, love unites man and nature, while in Murdoch's it functions to achieve a transcendental perfection and understanding beyond the self. However, it can be argued that both novels end with a sparkle of hope for goodness. Despite the fact that Ivan Ilych dies content while Bruno knows that it is impossible to live backwards and correct one's errors, still "we find reason to hope for the triumph of the Good" (Luprecht, 2010: 123), since Ivan Ilych, Bruno, and even Diana grasp the virtue of selfless love. Both authors share almost the same message expressed by Murdoch in her 'Sovereignty of Good' as follows:

> The inevitable loss of self which death represents becomes the model for moral human behavior. Consequently, goodness is associated with selflessness, or the 'attempt to the unself': virtue being 'the attempt to pierce the veil of selfish consciousness and join the world as it really is (cited in Rowe, and Horner, 2010: 114).

REFERENCES

LUKACS, G. (1971). *The Theory of the Novel,* (A. Bostock, Trans.). Massachusetts: The MIT Press.

LUPRECHT, M. (2010). "Death and Goodness: Bruno's Dream and 'The Sovereignty of Good over Other Concepts'", *Iris Murdoch and Morality* (A. Rowe and A. Horner, Ed.), Hampshire, Palgrave Macmillan.

MARTIN, P., & ROWE, A. (2010). *Iris Murdoch: A Literary Life*, Hampshire: Palgrave Macmillan.

MORSON, G. S. (2013). "Leo Tolstoy." *Encyclopedia Britannica.* Encyclopedia Britannica Online Academic Edition. Encyclopedia Britannica Inc.

MURDOCH, I. (1969). *Bruno's Dream*, New York: The Viking Press.

MURDOCH, I. (1985). *The Sovereignty of Good,* London: Ark Paperbacks.

MURDOCH, I. (1999). *Rüya Sakinleri* (H. Akdemir, Trans.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MURRAY, J. R. (2011). Death, Being and Other: Heidegger, Levinas,

and Tolstoy on Death, MA Thesis, San Diego State University.

OLNEY, J. (1972). "Experience, Metaphor, and Meaning: The Death of Ivan Ilych", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol: 31.1 (101–114).

PACHMUSS, T. (1961). "The Theme of Love and Death in Tolstoy's the Death of Ivan Ilyich", *American Slavic and East European Review*, Vol: 20.1 (72-83).

ROWE, A., & HORNER, A. (2010). *Irıs Murdoch and Morality*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

SAGARE, S. B., & MURDOCH, I. (2001). "An Interview with Iris Murdoch", *MFS Modern Fiction Studies*, Vol: 47.3 (69 –714).

TOLSTOY, L. N. (1886). *The Death of Ivan Ilych*, Feedbooks.

TOLSTOY, L. N. (1934). *On Life.* (A. Maude, Trans.). London: Oxford University Press.

TOLSTOY, L. N. (2003). *İvan İlyiç'in Ölümü*. (N. Y. Taluy, Trans.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

UHİVE
www.uhedergisi.com
Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Nisan / Mayıs / Haziran - Bahar Dönemi Cilt: 2 Sayı: 3 Yıl:2014 Jel Kodu: Z11
April / May / June - Spring Semester Volume: 2 Issue: 3 Year: 2014
ID:44 K:57

KLASİK TÜRK MUSİKİSİNDE ITRÎ'NİN YERİ VE CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİ ÜZERİNDEKİ BAZI ETKİLERİ

ITRI'S PLACE IN THE CLASSICAL TURKISH MUSIC TRADITION AND HIS IMPACTS ON REPUBLIC PERIOD TURKISH POETRY

Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ

Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mgunes74@gmail.com

Özet: İlk insandan günümüze gelinceye kadar gelişerek varlığını etkin bir şekilde devam ettiren musikinin, Türk toplum hayatında daima ayrı ve çok önemli bir yere sahip olduğu bilinir. Türk musikisinin XVII. yüzyıldaki en önemli ustalarından birisi olan Buhurî-zâde Mustafa Itrî, günümüze kadar Türk kültür, musiki ve şiiri üzerinde etkileri görülen bir sanatçı olup özellikle Tekbir ve Salât-ı ümmiye adlı eserleri, unutulmaması gereken klasikler arasında yer alır. Itrî, kültürde sürekliliğin önemine inanan ve kökü mazide olan bir ati'nin şairi olarak bilinen Yahya Kemal tarafından Türk musikisinin piri olarak vasıflandırılır. Arif Nihat Asya tarafından kaleme alınan bir naatta da Itrî'nin tekbirinin zikredilmiş olması, onun Cumhuriyet dönemi Türk şiiri üzerindeki etkisini göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk musikisi, Buhurî-zâde Mustafa Itrî, Yahya Kemal, Arif Nihat Asya.

Abstract: Known to exist since primeval times, music has always had a substantial importance in Turkish community life. Buhuri-zade Mustafa Itri was one of the most important masters in the first period of classical Turkish music. He had an enormous impact on Turkish culture, music and poetry and his works like Tekbir and Salat-ı Ümmiye are among the memorable classics. Yahya Kemal, who believed in the significance of a lasting culture and who is also known as the poet of a future rooted in the past, described Itri as the father of Turkish music. In addition to this, Itri's Tekbir was cited by Arif Nihat Asya in his work naat' and this shows Itri's deep impact on republic period Turkish poetry.

Key Words: Turkish music, Buhurî-zâde Mustafa Itrî, Yahya Kemal, Arif Nihat Asya.

GİRİŞ

Kültür ve sanatın, ilk insandan günümüze gelinceye kadar daima insanoğlunun faaliyet alanları arasında yerini aldığı görülür. Kültür hayatının vazgeçilmez değerleri de dil, edebiyat, tarih, felsefe ekonomi, siyaset, resim, musiki, sanat, duygu ve düşünce gibi unsurlardan oluşur. Her sanat gibi akıl ve gönülle beslenen musiki de daima iki kanatlı bir sanat dalı olarak dikkati çeker (Erkaya 2011: 25).

Ana ögesi olan sesin belli bir amaca göre düzenlenmesi olarak tanımlanabilecek musikiye ilişkin ilk düşünceler, Pyhtagoras ve Konfiçyüs'e kadar gider. Her iki düşünürün de musikiyi, varlık bilimsel (ontoloji) ve insan bilimsel tarzda ele alarak musikinin dinleyici üzerinde uyandırdığı etki, uyarım, izlenim ve duygulanımla açıklamaya çalışan *duyusal etki öğretisini* benimsedikleri bilinir (Özaslan 2005: 58).

Konfiçyüs, musikinin insan ve toplum üzerindeki etkisini, *musiki devlet kurar, devlet yıkar* şeklindeki veciz sözüyle özetler. Klasik Yunan filozoflarından Platon'a göre ise erdemli insan yetiştirmenin yolu da musiki eğitiminden geçer. Platon, söz, ritim ve makamın sentezinden oluşan müziğin etki gücüne dikkati çekerek yiğit ve ölçülü davranışların kazanımında, mutlaka musikinin kullanılması gerektiğini belirtir. Aynı şekilde Aristoteles de bir eğitim aracı olan müziğin arınma yoluyla kişilik gelişimindeki önemine vurgu yapar (Özaslan 2005: 58).

Eski devirlerden günümüze gelinceye kadar daima mizaca bağlı huylar üzerinde dil ve spor gibi müziğin de önemli etkilerinin olduğu kabul edilir. Mesela eski Atina'da karakter terbiyesi konusunda meşhur olmuş bilim insanları tarafından gençlerin eğitim ve terbiyesinde, jimnastik, müzik ve dil araştırmalarına büyük önem verildiği; genç bir Atinalı için, iyi bir eğitim ve terbiye almış olmanın üç temel şartından birinin iyi bir müzik bilgisine sahip olmak gerektiği konusuna kaynaklarda vurgu yapılır (Başgil 2010: 62).

Kendi öz kültür ve değerleri konusunda duyarlı toplumların, her türlü birikimini toplumun yararına sunarak

ilerleyebildikleri bilinir. Milletlerin bugünü ve geleceği tam olarak yaşayabilmelerinin yolu, her türlü tarihsel zenginliklerine ve kültür mirasına sahip çıkmalarından geçer. Bu öneminden dolayı, müzikle ilgili görüş ve düşüncelerin dile getirilmeye başladığı günden bu yana, dolaylı ya da dolaysız bir şekilde, kültürün çok önemli bir öğesi olan müziğin, insan hayatında başta biyolojik psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik konularda olmak üzere pek çok alanda işlevsel olduğu belirtilmiştir (Özaslan, 2005: 58).

Türk kültür mirası arasında önemli bir yer tutan Türk musikisini anlayabilmek için sadece batı musikisini bilmek yeterli değildir. Aynı zamanda Eski Yunan, Bizans, İran ve Arap musikileri üzerinde de fikir sahibi olmak lazımdır. Bilindiği gibi, musiki tarihi, kültür tarihinin, kültür tarihi de medeniyet tarihinin bir koludur. Musiki tarihi ile ilgili olarak ileri sürülen görüş ve düşüncelerin, aynı zamanda kültür ve medeniyet tarihi açısından da büyük bir öneme haiz olduğu söylenebilir (Öztuna, 1987: 39).

Geçmişten günümüze kadar gelen, toplum hayatımızda çok önemli bir yere sahip olan ve oldukça dinamik bir yapıya sahip olan klasik Türk kültür ve müziğinin, bazen evrensel özellik taşıyan yabancı kültürlerden etkilense de temel özellikler açısından pek değişmediği görülür. Buna rağmen araştırmacıların bir kısmı, Türk musikisinin yüzyıllardan beri geniş coğrafyada yayılmış olması sebebiyle, korkulu bir tereddüt yaşar. Kuzey Buz Denizi kıyılarından Tuna'ya, Himalaya dağlarının kuzeyinden Volga boylarına kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada hüküm süren ve bugün bir kısmının da Türk olmadığını bildiğimiz bazı ülkelerde bile Türk musikisinin kalıntı, etki ve izlerine rastlamak mümkündür (Öztuna, 1987: 39).

Günümüzde Anadolu dışında da çok geniş coğrafyaya yayılan Türk musikisinin[1] yozlaşması ve kendi

[1] Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin çağdaşı olan ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi, musikiyi genel anlamda şöyle tarif eder: *Hoş avaz, âlem-i ervah sedasıdır (Güzel ses, ruhlar âleminin yankılanan sesidir). Cümle saz ve makamlarda ruha gıda vardır. Hz. Âdem, ruhlar âleminde çamurdan bir kalıp hâlinde iken ruh ona girmek istemiş; ruh, Hak'tan gelen gizli ve güzel bir ses karşısında mest olup kendinden geçerek Hz. Âdem'e girmiştir. Bu güzel sesin etkisiyle bilginler, ruha gıda olması için yeni sazlar icat ettiler. İlk icat edilen sazlar, zilsiz def ve kamıştan yapılmış olan kavaldır. Bilgin Pisagor, icat edilmiş olan bu iki*

kodlarından uzaklaşması tehlikesi ile yüz yüze olduğumuz söylenebilir. Toplumu her yönden etkisi altına alan ve temelinde ruh bulunan musikinin, biri akıl, diğeri de gönül olmak üzere iki taraflı olduğu kabul edilir. Musikinin, sadece iç dünya ya da dış dünya (akıl dünyası) ile sınırlı kalması halinde gelişimini sürdürmesi zorlaşır. Mesela, insanın mana ve ruh dünyasını etkisi altında bırakan Tekke musikisi ile Klasik Türk musikinin sentezi hâlinde, insanın manevi duygularını besleyen, çok yönlü ve faydalı bir musiki ortaya çıkabilir (Erkaya, 2011: 25).

Konu ile ilgili olarak kaleme alınan bazı eserlerde, musikinin icadı, makamlar, musiki aletleri ve musikinin insan üzerindeki etkileri gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalara bakıldığında, musiki tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu görülür. Kaynaklarda, musikide kullanılan on iki makamın on iki burca, yedi âgâzenin yedi gezegene, dört şubenin dört unsura, yirmi dört elhâmın da bir günün yirmi dört saatine karşılık geldiği belirtilir. Bilenebildiği kadarıyla, Davut ve İdris Peygamberlerin yanında Nuh Peygamberin oğluna da nispet edilen musiki kültürünün, ilk insan Hz. Âdem ve çocuklarına kadar uzandığı bilinir. (Aslan, 2000: 44)

İlk insan Hz. Âdem'in çocukları Hâbil ve Kâbil arasında geçtiği var sayılan ve özünü, kardeşleri İklimiyya ile evlenmeleri konusundaki tartışmanın oluşturduğu şu olay, musiki tarihinin insanlık tarihi kadar eski olması konusunda bilgi vermesi açısından oldukça anlamlıdır:

Hz. Âdem, oğulları Hâbil ve Kâbil'in, (kız kardeşleri İklimiyya ile evlenme konusunda) tartışmaları üzerine, mallarından belli bir miktarı, belirlenmiş bir yere koymalarını ve kimin sadakası kabul edilirse evlenme hakkının da onun olacağını söyler. Hâbil, çoban olduğu için hayır yapmak için bir koç getirir.[2] Hâbil'in koçuna karşılık Allah, yeryüzüne koyun şeklinde bir melek indirir. Hâbil'in koçu, gökten inen koyun şeklindeki bu meleği görünce onun peşinden göğe doğru yükselmeye başlar. Bu ilginç durum karşısında Hâbil çok sevinir.

sazın, Belkıs'ın düğününde çalındığını belirtir (Uygun 2012: 428-429; Dağlı vd. 2005: 343).

[2] Bu koçun, Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'in yerine kurban ettiği koç olduğu rivayet edilir.

Ayrıca koçunun ürküp geriye dönmemesi için de ellerinin arasına iki taş alır ve bunları birbirine vurarak belli bir ritim ve ahenk içinde sesin çıkmasını sağlar (Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî, 2006: 141).

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, ilahî emir gereği Mekke'den Medine'ye göç eder. Hicret yolculuğu sırasında Sevr mağarasında Hz. Ebubekir ile bir süre kaldıktan sonra yola devam edilir. Hicret haberi Medine'ye ulaştığı zaman kadın-erkek, büyük-küçük herkes onu karşılamaya gelir. Medine'de, Hz. Peygamberin karşılanması sırasında, sahan kapaklarını, teneke ve bakır güğümleri, tahta parçalarını ve ellerini birbirine vurularak heyecanlar yatıştırılmaya çalışıldı. Hz. Peygamber'in karşılanması sırasında, kudüm, kaval, def ve davul gibi musiki aletleri eşliğinde şiir de okunur. Hz. Peygamberi, büyük bir coşku ve sevinçle karşılayan Medinelilerin seslendirdikleri bir musiki metninin Türkçe güftesi şöyledir*: Bedrin aydınlığına benzeyen Hz. Nebî'nin risâleti, Seniyyetü'l-Vedâ'dan üzerimize doğdu. Hakk'ın bu nimetine ömrümüzün sonuna kadar şükretmemiz gerekir. Her kişinin kabul ve itaat edeceği hükümleri getirerek bize Resul oldun.* Hz. Peygamberin Medineli kızların bu davranış ve şarkı okumalarını hoş karşılayıp, onlara engel olmadığı bilinir (Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî, 2006: 142-144).

Ka'b bin Züheyr[3] de Hz. Peygamber'in mescidinde *Bânet Suâd* kasidesini besteli olarak okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in ona kendi hırkasını verdiği bilinir. Daha sonraki dönemlerde de mutasavvıfların coşku ile *halîle* veya *çârpâre* adlı aletleri eşliğinde, toplantılarında gönül odaklı musiki icra ettikleri bilinir (Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî, 2006: 141-145; Şener 1995: 28-29).

[3] Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinemeyen ünlü Arap şairi (ö. 26/645?) Kâ'b bin Züheyr 'in uzun bir ömür sürerek hicretin 10. yılında vefat ettiği bilinir. Kardeşi Büceyr'in Müslüman olması üzerine ona öfkelenmiş ve bir taraftan da Hz. Peygamberin aleyhinde yazdığı bir şiir sebebiyle ölüme mahkûm edilmişti. ?) Kâ'b bin Züheyr 'in, daha sonra Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek özür dileyip Müslüman olduğu bilinir. Ünlü şair, daha sonra, Hz. Peygamber'e kendileri hakkında kaleme almış olduğu şu beyitleri okur: *Suaddan ayrı düştüm… Gönlüm artık bir hasta, / Zulfüne mahkum olmuş, zincirlenmiş bir esir / O Resl-i Kibriya bir nurdur, ışık saçan: / Keskin ve yalın kılıç, ilahî kılıçlardan…* Hz. Peygamber, kendisi hakkında yazılan bu beyitlerden çok memnun olmuş ve sırtındaki çizgili Yemen cübbesini (bürde) çıkararak şaire hediye ettiği için bu kasideye de Hırka kasidesi anlamında Kasîde-i Bürde adı verilmiştir (Şener 1995: 28-29).

İslam toplumlarında, öteden beri musiki, şiir, şair ve resim gibi konularda, bazı olumsuz düşünce ve değerlendirmelerin varlığı bilinir. Bilgi edinme vasıtalarının çoğalması ve bilgiye ulaşmanın kolaylaşması sebebiyle, İslam'ın daha doğru anlaşılıp öğrenilir hâle geldiği görülür. Buna rağmen İslam toplumlarında görülen yanlış düşünce ve uygulamalar, İslâm'ın emri olarak algılanmakta; ortaya çıkan bazı olumsuzluklar da İslamiyet'e yüklenmektedir (Uraler, 2009: 131).

Klasik Türk musikisinin en büyük bestekârı Buhurî-zâde Mustafa Itrî Efendi[4] gibi, daha pek divan şairinin musiki ile bizzat meşgul oldukları bilinir. Onun, çeşitli divan şiiri nazım biçim ve türlerinin yanında, hece ölçüsüyle kaleme aldığı halk edebiyatı ürünü türkü ve âşık tarzında şiirler kaleme aldığı Salim tezkiresinde belirtilir (Öztuna, 1971: 485).

XVIII. yüzyıl şair ve tezkire yazarlarından Salim Efendi, İstanbul'da Mevlânâkapı civarında doğan Buhurî-zâde Mustafa Itrî Efendi'yi, "*musiki ilminin hocası, şiirin Nizâmî ve Hakânî'si*" şeklinde tanıtır. V. Mehmed, III. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa, III. Ahmed dönemlerinde yaşayarak onların iltifatlarına mazhar olan musiki üstadı Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi'nin, aynı zamanda yazı sanatında da hattat-ı fâhir"[5] olduğu bilinir.

Uzun yıllar Enderun'da musiki öğretmenliği ve hanendelik yapan, Klasik ve dinî Türk musikisinin en önemli bestekâr ve dehası olarak bilinen Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin, Buhurî-zâde lâkabı ve Itrî mahlasını alması ile

[4] *Nâm-ı vâlâları Mustafa'dır. Ol ilm-i edvârın hâce-i sânîsi ve fenn-i mûsîkînin Şeyh Nizâm u Hakânî'si uşşâk-ı vâlâ-nâm miyânında buhûrî-zâdelik şöhret-i tâm hâsıl eyleyen zât-ı âlî makâmdır… ve müretteb Dîvân ve miyân-ı şuarâda hayli nâm u şânı vardır* (Sâlim Efendi 2005: 507-508).

[5] Aynı zamanda Talik yazı türünü Siyahî Ahmed Efendi'den öğrenerek zamanın ünlü bir hattatı olan Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin 1630/40 tarihleri arasında dünyaya gelmesi kuvvetle muhtemeldir. 1674'te ölen musikişinas Küçük İmam'a vefat tarihi yazan Mustafa Itrî'nin, o sıralarda divan edebiyatı kültürünü tamamen benimsemiş şair olduğu görülür. Itrî, vefatından 38 yıl önce bu güzel tarih manzumesini yazdığına göre, aynı zamanda onun daha o yıllarda iyi bir şair olduğu da söylenebilir. İstanbul'un Şehremini semtinde doğan Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin iyi bir tahsil gördüğü, Hafız Post'tan musiki dersleri aldığı, saraya çağrılarak bestelediği eserleri orada icra ettiği ve Sultan IV. Mehmed tarafından sanatı dolayısıyla taltif edilerek dileği üzerine Esirciler Kethüdalığı'na getirildiği de bilinir. Kaynaklarda, İstanbul'a getirilen esirlerin musikisi hakkında bilgi sahibi olmak ve musikiye yatkın esirleri tespit ederek onları müzik konusunda eğitmek maksadıyla, Itrî'nin bu göreve talip olduğu belirtilir. Aynı zamanda, Kırım Hanı Selim Giray da Itrî'nin, hayran ve koruyucusu idi. Kaynaklarda, 1711 yılında vefat ettiği belirtilen Itrî'nin mezarının Edirne kapısı dışında Mustafa Paşa Tekkesi yakınlarında bulunduğu belirtilse de bu konuda çeşitli rivayetler vardır (Öztuna 1971: 485; Taşdiken 1980: 35-36).

ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen buhurculukla meşgul bir aileye mensup veya kendisi de meyvecilik ve çiçekçilik yaptığı için bu lâkap ve mahlası kullanmış olabileceği varsayılır. Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin, musiki sahasındaki şöhreti Lale devrinde de etkili bir şekilde devam eder. Kendi ismiyle bilinen Mustabey armudunu da onun yetiştirdiği rivayet edilir (Taşdiken, 1986: 35).

Çeşitli kaynaklarda ve çağdaşı Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin belirttiğine göre, binden fazla beste semâî ve kâr (Mevlevi, cami, saz vb. alanlarda yapılan musiki) bestelediği bilinen Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin, ne yazık ki ancak, kırk iki adet eseri günümüze ulaşabilmiştir. Bunların on tanesi dinî, yirmi sekiz tanesi din dışı ve dört tanesi de saz eseridir (Taşdiken, 1986: 37).

Türk musikisinin XVII. yüzyılda yetişmiş, sanatında zirveye yükselmiş ve kendinden sonraki sanatçılar üzerinde de etkili olmuş önemli bir şahsiyet olan Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin yaşadığı devir, uzmanlar tarafından Türk musikisi ilminin inhitat devri olarak kabul edilir. Çağdaşı (özellikle yakın arkadaşı şair Nazîm, Nâbî, Bâkî, Nef'î ve Nâilî) ve kendinden önce yaşamış pek çok şairin güftelerini besteledi. Mevlevi tekkelerinde okunan *Mevlevi mukabelelerinin başında âyinden önce okunan Rast Naat, Segâh Âyin, Segâh Kurban Bayramı Tekbiri*, kutsal emanetlerin ziyareti sırasında okunan *Segâh Salât-ı Ümmiye*; *Mâye Cuma Salâtı* ve *Dilkeşhâveran Gece Salâtı, Rast Darb-Türkî Naat ve Sofyan Tevşih, Nühüft Durak, Nühüft İlahî, Nühüft Tevşih, Nevâ Kâr,* 2 *Pençgâh Beste, Hisar Devr-i Kebîr Beste, Nevâ-kâr* gibi önemli şaheserleri vardır. Bunların pek çoğu dinî musiki ürünü olup İran şairi Hafız'dan bestelediği ünlü *Nevâ-kâr'ı ise* din dışı Türk musikisinin unutulmaz değerleri arasında yer alır (Öztuna, 1971: 485; YTA, 1985: 1392; Ak, 2000: 99-104).

Ne harâbî ne harâbâtîyim

Kökü mâzîde olan âtîyim

Diyen ve sanatının ilk yıllarında, Türk şiirini Avrupa şiiri gibi, eski Yunan ve Latin şiir kültürüne bağlama fikrinde

olan Yahya Kemal'in[6] şiirlerinde Buhûrî-zâde Mustafa Itrî Efendi'nin ayrı ve özel bir yeri vardır. Onun şiir anlayışının temelinde başta musiki olmak üzere tarih, vatan, mekân, klasik şiir, sonsuzluk duygusu ve korkuya dönüşmeyen ölüm kavramları vardır.

Yahya Kemal'e göre Batılı olmak hevesiyle, Türk tarih ve kültür zenginliği göz ardı edilmemelidir. Onun duygu ve düşüncelerine, Türk tarih ve geleneksel kültür unsurları kaynaklık eder.

Yahya Kemal, Osmanlı kültür ve medeniyetinin önemli unsurlarından birisi olarak musikiyi görür. Onun duygu ve düşünce dünyasında, musikinin daima önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Şaire göre, temelinde musiki bulunan halis bir şiir fena okunabilir, lâkin sahte bir şiir, asla iyi okunmaz. Nedim'in, dillerde gezer çok meşhur bir mısraı (*Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun)*nda altı kelime vardır. Şair, bu altı kelimeyi deruni ahenk gücüyle belli bir istifle tecelli ettirmiştir. Bu kelimelerin hiç biri fazla veya eksik olmayıp, yerinden oynayamaz. Bunların altısı birden, bir musiki cümlesi teşkil etmektedir. Yani her biri münhasıran o mısraın musikisini ifade eden bir ayardadır. Bir şiiri, bütün musiki akışıyla anlamak,

[6] Kültür ve edebiyatta sürekliliğin önemine inanan Yahya Kemal, 2 Aralık 1884'te tamamen bir Türk şehri olan ve bugün Makedonya sınırları içinde bulunan Üsküp'te doğdu. Rumeli fatihlerinden köklü bir aileye mensuptur. İlköğrenimini Üsküp'te yaptı. Ortaöğrenimine Üsküp ve Selanik'te devam etti. Çocukluk yıllarından itibaren iyi bir milli bir terbiye aldı. 13 yaşında annesini kaybetmesi, onu çok etkiledi. Ölüm şairi olmasında herhalde bunun payı çoktur. 1897 Türk Yunan Harbi dolayısıyla milli heyecanı iliklerine kadar yaşadı. 1902'de İstanbul'a gelerek Vefa İdadisi'nde eğitimini tamamladı, 1903'te Paris'e gitti. 1912'de İstanbul'a dönerek Darülfünun'da hocalık yaptı. İstiklal savaşı yıllarında millî mücadeleye destek verdi. Daha sonra Urfa milletvekili oldu. Çeşitli yerlerde elçilik yaptı. Fransa'da kaldığı yıllarda tarih ve coğrafyada Türklüğü araştırarak yüksek bir tarih, edebiyat, şiir ve milliyet şuuruyla yurda döndü. *Kökü mazide olan bir atinin* şairi olarak, Türkiye'de şair ve şiire ayrı bir itibar kazandırdı. Modern Türk şiirinin mutlaka klasik gelenekten beslenmesi gerektiği konusuna vurgu yaptı. 1941'de emekli olan Yahya Kemal, 1958'de İstanbul'da vefat etti. Kabri Rumelihisarı'ndadır. Şiir ve nesir türünde eserleri vardır: *Kendi Gök Kubbemiz, Eski Şiirin Rüzgârıyla, Rubailer ve Hayyam Rubailerine Türkçe Söyleyiş. Nesir kitapları: Aziz İstanbul, Eğil Dağlar, Siyasi ve Edebi Portreler, Siyasî Hikâyeler, Edebiyata Dair, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım, Tarih Muhasebeleri, Bitmemiş Şiirler, Mektuplar, Makaleler, Pek Sevgili Beybabacığım.* Yahya Kemal'in ilk dönemlerinde olduğu gibi bir grup Türk müzisyenin, bir millî hazineyi elde tutmak isteyen gelenekçilerin aksine, tamamen Batı müziğine yöneldikleri görülür. Bu sanat insanlarının, Batı müziği kullanılış eğiliminin aynı zamanda diğer bütün alanlarda da gerçekleştirilmesi gerektiği görüşünü benimsemişleri bilinir. Yine onlara göre, Osmanlıca konuşma yerine Avrupa dilini, Türk kahvesi yerine Frenk kahvesini ve Türk tütünü yerine İngiliz tütününü kullanmak lazım idi. Bütün bunlardan sıyrılmış bir Türkiye, Paris, Londra yahut Berlin'in herhangi bir banliyösüne dönüşecektir. Böylece Türkiye, Avrupa dünyasının uydusundan başka bir şey olmayacaktır. İki taraf arasındaki şiddet ve bazen hayret uyandıracak derecelere ulaşan kavganın sebebi budur. Bu hâl, sakınılması gereken vahim bir durumdur (Gökçen 2004/2: 203).

duymak, benimsemek ve ondan sonra okumak lazımdır (Beyatlı 1990: 3-5).

Yahya Kemal'e göre şair, manzumeyi teşkil eden mısralardaki kelimeleri milletin dilinden almıştır. O kelimelerin ölçüsünü millet tayin etmiştir. Şair, herhangi bir kelimenin ölçüsünü, nasıl mısra içinde bozmuyorsa okuyan da bozamaz. Bozarsa bir milletin kelimesine ve şairin kelimeye verdiği ölçüye ihanet etmiş olur. Şiir, güfteden önce bir bestedir. Mısralarında nağme hissedilmeyen bir şiir, sadece bir güftedir ki onu nesir sahasına atarız. Aslında gerçek bir şiirin her mısraının bir beste olması gerekir (Beyatlı, 1990: 7-8).

Türk musiki tarihinde olduğu gibi, şiiri hiçbir zaman müzikten ayrı düşünmeyen Yahya Kemal'in, en sevdiği musiki üstadı ve bestekâr Itrî'dir. Eski Musiki adlı şiirinde geçen şu mısralar, onun eski musiki, Itrî ve Dede Efendi hakkındaki görüş ve düşüncelerini özetler bir mahiyet arz eder:

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.
Açar bir altın anahtarla rûh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını
Ve seslenir büyük *Itrî,* semâyı örten rûh,
Peşinde dalgalanır bestesiyle Seyyid Nûh,
O mutlu devrede Itrî'ye en yakın bir dost
Işıklı danteleler bestekârı Hafız Post…
Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş,
Vatan nasıl karışır mûsikîyle, göstermiş.
Bu yaz kemençeyi bir dinledinse Kanlıca'da
Baharda bir gece tanburu dinle Çamlıca'da.
Bu sazların duyulur her telinde vatan,
Sihirli rüzgâr eser daima bu topraktan.
Evet bu eski nesil bir şerefli âlem açar,
Duyuşta ince zamanlardan inkırâza kadar.
Yüz elli yıl, sıra dağlar birer birer yücelir
Ve âkıbet Dede'nin anlı şanlı devri gelir.
Bu mûsikîyi, o,son kudretiyle parlattı;
Ölünce, ülkede bir muhteşem güneş battı (Beyatlı 2007: 22).

Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi, Yahya Kemal'in şiirlerinde farklı bir şekilde dile getirilmiştir. Bestekârlığı yanında iyi bir yorumcu (hânende), neyzen, şair ve hattat olan Itrî hakkında, Yahya Kemal tarafından kaleme alınan şiir şöyledir:

ITRÎ

Rıfkı Melûl Meriç'e

Büyük Itrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevkedip yer yer,
O şafak vaktinin cihângîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbîr'i.
Tâ Budin'den Irâk'a, Mısr'a kadar,

Fethedilmiş uzak diyârlardan,
Vatan üstünde hür esen rüzgâr,
Ses götürmüş bütün baharlardan.
O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan.
Mûsıkîsinde bir taraftan dîn,
Bir taraftan bütün hayât akmış;
Her taraftan, Boğaz, o şehrâyîn,
Mâvi Tunca'yla gür Fırât akmış.
Nice seslerle, gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinât akmış.
Çok zaman dinledim Nevâ-Kâr'ı,
Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh:
Dağılırken "Nevâ"nın esrârı,
Başlıyor şark ufuklarında vuzûh;
Mest olup sözlerinde her heceden,
Yola düşmüş, birer birer, geceden
Yürüyor fecre elli milyon rûh.
Kıskanıp gizlemiş kazâ ve kader
Belki binden ziyâde bestesini,
Bize mîrâsı kaldı yirmi eser.
Na'tıdır en mehîbi, en derini.
Vâkıâ ney, kudüm gelince dile,
Hızlanan mevlevî semâıyle
Yedi kat arşa çıkmış Âyîn'i.
O ki bir ihtişamlı dünyâya
Ses ve tel kudretiyle hâkimdi;
Âdetâ benziyor muammâya;
Ulemâmız da bilmiyor kimdi?
O eserler bugün defîne midir?
Ebediyyette bir hazîne midir?
Bir bilen var mı? Nerdeler şimdi?
Öyle bir mûsıkîyi örten ölüm,
Bir tesellî bırakmaz insanda,
Muhtemel görmüyor henüz gönlüm;
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayâle, zevk alınır:
Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmiyen bir ummanda
(Beyatlı 2007: 9-10)

Yahya Kemal, yukarıda da görüldüğü gibi yedi bentten oluşan, *öz musikimizin piri* şeklinde vasıflandırdığı Itrî ile ilgili olarak kaleme aldığı bu ölümsüz şiirinde, öncelikle Itrî'nin eserlerini tanıtır. Yahya Kemal, bu şiirinde, bayram namazlarında okunan saltanatlı tekbir, Budin'den Irak ve Mısr'a kadar yedi yüz yıl süren hikâyemiz, Türk musikisinin Itrî'nin eserlerinde Boğaz, Tunca ve Fırat nehirleri gibi aktığı, aynı şekilde onun eserlerinde tarih boyunca yaşadığımız üzüntü, şevk ve zaferlerin yanında yer ve gökte cereyan eden her türlü güzel sesin bulunabileceği, din dışı Türk musikisinin en büyük eseri Nevâ-kâr'ı ile kendisi gibi milyonlarca insanın mest olduğu, Mevlevi semaında âyinden önce okunan heybetli ve derin naatını, ney ve kudümün verdiği coşku ile yedi kat arşa yükselen âyini gibi Itrî'nin eserlerinde öne çıkan konuları ana hatları dile getirir.

Geçmişten günümüze gelinceye kadar, Türk edebiyatında Itrî ile ilgili en güzel

şiiri kaleme alan Yahya Kemal, şiirinin son mısralarında da, define özelliği taşıyan binden fazla eserin yok oluşuna üzülür. Şair, burada önemli eserlerin sahibi ve yeri kolay kolay doldurulamayacak bir sanatçı olan Itrî'nin pek çok âlim tarafından tanınmamasından ve değerli bestelerinin kaybolmuş olmasından duyduğu üzüntüyü de içli bir şekilde dile getirir. Ayrıca Yahya Kemal, *Süleymaniye'de* Bayram Sabahı adlı şiirinde de Itrî'nin meşhur Tekbir'ine şöyle vurgu yapar:

Büyük Allah'ı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı *Tekbîr* oluyor tek bir ses;
Yükselen nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!...
Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
Dinliyor vecd ile tekrâr alınan *Tekbîr'i*
(Beyatlı, 2007: 4)

Arif Nihat Asya'nın[7] tam iki yüz mısralık naat nazım türü ile kaleme aldığı şiirin yorumu yapılacak olsa, belki sayfalar tutan bir yazı kaleme almak gerekir. Okuyucular, Mehmed Akif'ten, Yahya Kemal'den, Necip Fazıl'dan beri, bu kadar güzel bir peygamber şiiri okumamıştır. Ahmet Kabaklı'nın, *Poem denilebilecek uzun bir şiir* şeklinde tarif ettiği bu şiirin IV. Bölümünde Itrî, şöyle zikredilir:

Yüreklerden taşsın
Yine, imanlar!
Itrî, bestelesin Tekbîr'ini;
Evliya, okusun Kur'an'lar!
Ve Kur'an'ı göz nûruyla çoğaltsın
Kayışzade Osman'lar!
Na'tını Gâlib yazsın, Mevlid'ini Süleyman'lar!
Sütunları, kemerleri, kubbeleriyle
Geri gelsin Sinan'lar!
Çarpılsın, hakikat niyetine
Cenaze namazı kıldıranlar!
Gel ey Muhammed bahardır…
Dudaklar ardında saklı
Âminlerimiz vardır!..
(Kabaklı, 2006: 128)

Görüldüğü gibi Arif Nihat Asya, ünlü şiirinin IV. bölümünde *Gel ey Muhammed* diyerek Hz. Peygamberi, Osmanlı döneminde edebiyat, musiki ve mimari gibi farklı alanlarda yapılan birbirinden güzel çalışmaları takdim etmek ve tanışmak için en içten duygu ve düşüncelerle günümüze davet eder. Ona göre, Hz. Peygamber gelirse Türk yeniden Türklüğüne, İslamlığına kavuşacaktır. Türk sanatı, yeniden Itrîlerin, Süleyman Çelebilerin, Şeyh

[7] Arif Nihat Asya,1904 yılında Çatalca'ya bağlı İnceğiz Köyünde doğdu. Öğrenim hayatına doğduğu köyde başladı. İstanbul, Bolu ve Kastamonu'da okudu. Şiire ilgisi Kastamonu'da okuduğu yıllarda başladı. Mehmed Akif'ten etkilendi. 1975 yılında vefat eden Arif Nihat, idealist bir öğretmen ve şairdir (Daha geniş bilgi için bak. Yıldız 2006: 13-55/ 368-377).

Galiplerin, Hafız Osmanların ve Mimar Sinanların boyut ve ufuklarına açılacaktır (Kabaklı, 2006: 132-133).

İslam kültür ve medeniyetinin dehası, büyük Osmanlı bestekârı ve aynı zamanda bütün insanlığın ortak değeri Buhurî-zâde Mustafa Itrî'nin 300. vefat yıl dönümünde, UNESCO tarafından 2012 yılının uluslararası Itrî yılı olarak kabul edilmiş olması, onun musiki konusunda bütün insanlık âlemi tarafından takdir edildiğini gösterir.

SONUÇ

Klasik Türk musikisinde çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen Itrî ile birlikte Türk musikisinin tam anlamda klasik bir hüviyete kavuşarak yoluna devam ettiği söylenebilir. Bu bakımdan ona, Türk musikisinin kurucusu ve Mimar Sinan'ı unvanı da verilmektedir. Özellikle dinî ve tasavvufi musikiyi yeni ve farklı boyuta ulaştıran Itrî'nin, teravih namazlarında müezzinlerin uyguladığı makam değiştirme kuralının mimarı olduğu bilinir (Ak, 2000: 100).

2012 yılının UNESCO tarafından Itrî yılı kabul edilmesi ve Atatürk Kültür Merkezi tarafından uluslararası bir bilgi şöleni düzenlenmiş olması; aynı zamanda önemli bir şair olan Itrî'nin büyüklüğünü göstermesi ve onu daha iyi tanıyabilmek adına çok yararlı çalışmalar olmuştur.

Eserleri ile insan üzerinde büyük etki bırakan Itrî'yi önemli kılan temel nokta, dinleyicinin ruhuna dokunabilmesi; sanatını, kendine özgü bir tarzda muhataba aktarabilmesi, daima musikiyi şiirle birlikte düşünmesi ve eserine ruhunu katabilmesidir.

Abdülkadir Merâgî ve Hammâmî İsmail Dede ile birlikte Türk müziğinin gelişimine yön veren üç önemli bestekârdan biri olarak, genellikle kısa ve etkili ifadelerden oluşan eserleri ile Itrî'nin, yeni ve özgün bir senteze gitmeyi hedeflediği bilinir. Şiir ve musikiyi, daima birbirini tamamlayan iki temel unsur gören Itrî'nin, sözleri Mevlânâ'ya ait olan ve Mevlevi ayinlerinde Rast makamında okunan naatı, onun tasavvuf musikisine yaptığı en büyük katkı olarak kabul edilir. Kaynaklar, onun Mevlevi musikisine yaptığı olağanüstü katkının tesadüf olmadığı ve sanatçının aynı zamanda iyi

bir Mevlevi olduğu konusuna vurgu yapar (Ak, 2000: 99-100).

Yahya Kemal'in, batı musikisinin teknik unsurlarından da faydalanarak Itrî ve Dede Efendi gibi Türk musikisinin zirve isimlerinin Türk çocuklarına iyi öğretilmesi ve ancak bu şekilde özgün bir Türk musikisi meydana getirilebileceği düşüncesinde olduğu söylenebilir.

Millet olarak Yahya Kemal'in deyimiyle *kendi öz musikimizin piri* ve Bach'tan daha üstün bir sanatçı olan Itrî'yi gerçek anlamda tanıyıp içselleştirebildiğimiz zaman, kendi öz musikimizi daha iyi anlama şansına sahip olabiliriz. *Her milletin ruhu edebiyat musikisinde gizlidir* diyen Yahya Kemal'e göre bir millet, kendi öz edebiyat ve musikisini anlayarak ilerleyebilir. Biz de millet olarak, ancak bu şekilde istediğimiz noktaya varabiliriz (Başer, 2012: 25).

Türk milletinin, musikide kendine has bir terkibe ulaştığını, *Itrî* ve *Eski Musiki* şiirlerinde belirten Yahya Kemal'in, klasik Türk musikini, kolektif Türk ruhunun ifade ve ürünü şeklinde değerlendirdiği bilinir. Ayrıca onun, geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk milletinin aynı değerler etrafında toplanmasında, musikinin büyük rol aldığı düşüncesinde olduğunu belirtmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

AK, A. Ş. (2002). Türk Musikisi Tarihi, 2. bs. Ankara: Akçağ Yay.

AKÇAY, Y. (2012). *(Ed.)* "Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri Kitabı", 1. bs. Gelişim Üniversitesi Yay.

Aslan, M. (2000). Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, 1. bs. İstanbul: Kitabevi Yay.

BAŞER, S. VD. (2012). "Sadettin Ökten İle Medeniyet Sohbeti", Türk Düşüncesi Fikri-Kültürel Dergi, S. 1/ Kış.

BAŞGİL, A. F. (2010). Gençlerle Başbaşa**,** 38. bs. İstanbul: Yağmur Yay.

BEYATLI, Y. K. (2007). Kendi Gök Kubbemiz, 30. bs. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.

BEYATLI, Y. K. **(1990).** Edebiyâta Dâir**,** 3.bs. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.

ERKAYA, F. (2011). "Musiki Akıl İle Gönlü Birleştirir" Aylık Kültürel Aile Dergisi Moral Dünyası Kasım, S. 92.

EVLİYA Ç. (2006). Seyahatnâme I, 1.bs. Haz. Yücel Dağlı-S. Ali Kahraman-Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

GÖKÇEN, İ. (2004). "Yirminci Yüzyılda Türk Musikisi Bibliyografyasına Katkı*"*, *Folklor/Edebiyat, Halkbilim-İletişim-Antropoloji-Sosyoloji Müzik-Tarih-Edebiyat* Üç Aylık Kültür Dergisi, C. X, S. XXXVIII, (Eugéne Borrel, *Contribution a la Bibliographie de la Musique au XXe Siécle*)

KABAKLI, A. (2006). "Gel Ey Muhammed Bahardır", Arif Nihat Asya, 1. bs. İstanbul Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

KÖSEOĞLU, N. (2006). (Ed.) Arif Nihat Asya**,** 1. bs**.** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

ÖZASLAN, M. (2005)."Etnomüzikoloji Üzerine Yeni Bir Kitap Kültürel Müzikoloji", Bilge Yayın Tanıtım Eleştiri Dergisi, S. 45, Yaz.

SÂLİM E. (2005). Tezkiretü'ş-şu'arâ, 1. bs. Haz. Adnan İnce, Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

ÖZTUNA, Y. (1987). Türk Musikisi - Teknik ve Tarih, 1. bs. İstanbul: Türk Petrol Vakfı Lâle Mecmuası Neşriyatı (Kent Basımevi).

ÖZTUNA, Y. (1971). "Buhurî-zâde Mustafa Itrî Efendi", Türk Ansiklopedisi, 1. bs. Ankara: MEB Basımevi, C. XIX.

ŞENER, H. İ. (1995). Kasîde-i Bürde Kasîde-i Bür'e ve Su Kasidesi**,** 1. bs. İzmir: İrfan Kültür Derneği Yay.

TAŞDİKEN, M. (1980). Itrî, 1. bs. İstanbul: Kalem Yayıncılık.

URALER, A. (2009). "Hz. Peygamber'in Ailesinden Bir Hanım: Halası Safiyye Bint Abdilmuttalib" İlmî Dergi-Diyanet, C. 45, S. 2, Haziran.

UYGUN, M. N. (2012). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türk Musikisi", Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri Kitabı, 1. bs. Haz. Yusuf Akçay, İstanbul: Gelişim Üniversitesi Yay.

YAHYA B. S. E. (2006). Tarîkat Kıyafetleri, "Tarîkatlarda Kullanılan Tâclar (Fütüvvet-i Esrâr-ı Tâc-ı Saâdet ve'l-edeb-Derviş Âletleri (Kudüm, Vurmalı Sazlar, Cilbent, Keşkül, Mengüş, Teslim Taşı, Nefir)" 1. bs. Haz. Tayşi, M. Serhan-Aşkar, Mustafa, İstanbul: Sufi Kitap.

YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, (1985). "Buhûrî-zâde Mustafa Efendi veya Çelebi (Itrî)", C IV, 1. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat,

YILDIZ, S. (2006). "Arif Nihat Asya'nın Hayatı ve Şahsiyeti"; Arif Nihat Asya'nın Eserleri" Nevzat Köseoğlu (Editör), Arif Nihat Asya, 1. bs. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

www.dunyabizim.com(28.03.2012);www.on5yirmi5.com/genc/(28.03.2012);www.kimkimdir.gen.tr (28.03.2012)

UHİVE

Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi